

S. EUSEBII HIERONYMI,
STRIDONENSIS PRESBYTERI,
OPERUM MANTISSA
CONTINENS
SCRIPTA SUPPOSITITIA.

PARS PRIMA. — EPISTOLÆ.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM. A

Diu multumque est, quod magno Hieronymo hæc ejus, ut magis mirere, nequissimi hostis Pelagii epistola, sive liber ascribitur. Beda Com. in Cantica : *Hunc, inquit, librum nonnulli nostrum studiose legentes, sancti et catholici doctoris Hieronymi esse temere arbitrantur, minime pervidentes, quod et suavitas eloquentiæ denulcentis, et hæreseos perversitas seducentis manifeste probant, hoc illius opusculum non esse.* Satis equidem erudite, nam et stylus palam arguit non esse Hieronymi, et quod continenter insinuat, hæreticum dogma illud ipsum est Pelagianorum, quod S. Pater proprio Opere, locis ex hac ipsa scriptione indicatis, subvertit. Hac certe de causa aliis atque aliis ex illa hæreticorum factione scriptoribus tributa subinde est : et cumprimis Juliano ; ut dudum laudatus Beda existimabat, et nonnulli codices mss., e quibus vetustior unus Bibliothecæ S. Victoris, asserunt, tum Cœlestio, cujus nomen Martianæus testatur in aliis, quos laudat, antiquis libris præscriptum invenisse. Verum, quod dicebamus, ex ipsiusmet Pelagii calamo projecta est : idque certo scire licet ex Augustini lib. de Gratia Christi, cap. 20 et seqq., et Iulientius ex ejusdem libri cap. 37, quo loco se auctorem ipse declarat Pelagius in suis ad Innocentium litteris scribens : *Legant, quam ad sacram Christi virginem Demetriadem in Oriente conscripsimus, et invenient nos ita hominis laudare naturam, ut Dei semper gratiæ addamus auxilium.* Sunt et quædam ex hujusmet epistolæ contextu sub cap. I finem, quæ Pelagium in Epistola ad Constantium pro suis agnovisse, idem Augustinus loco laudato scribit. Orosius quoque ejus auctorem Pelagium facit : tantum quod notat, fuisse illi verba ab alio suppediata : ille vero alius facile fuerit Anianus pseudodiaconus Celedensis, ut Hieronymo dicitur epist. in nostra recensione 143, qui, ait, *copiosissime pascitur, ut alienæ blasphemiam verba frivola subministret.* Scriptionis tempus quod spectat, notatum ante nos PP. Benedictinis Augustinianorum operum editoribus, datam an. 413, quo Demetriadi virginitatis velamen suscipienti litteras miserunt certam Hieronymus, Augustinus, et Innocentius, aut certe ann. 414, posteaquam illa se Romam recepisset ; id quod significare videtur Pelagius hic in cap. 23. Vide quæ nos de vera Hieronymiana illa ad Demetriadem Epistola, quæ numerum obtinet in nostra editione 150, diximus.

EPISTOLA I.

PELAGII AD DEMETRIADEM.

CAP. I. — Si summo ingenio parique fretus scientia, officium scribendi facile me implere posse crederem : tamen tam arduum hoc opus ingredi, sine magno difficultatis timore non possem. Scribendum tamen est ad Demetriadem virginem Christi, virginem nobilem, virginem divitem, et quod his majus est, ardore fidei nobilitatem divitiasque calcantem. Quam utique, pro tam insignis [*Al. insigni*] admiratione virtutis, ut laudare omnibus facile, ita docere difficile est. Cui enim oratio deesse possit in ejus laude celebranda : quæ summo loco nata, in summis opibus deliciisque nutrita, tantis tamque variis hujus vitæ blandimentis, velut tenacissimis quibusdam irretita vinculis, subito eruperit, cunctaque simul corporis bona, animi virtute mutaverit ? Quæ florem adhuc ipsum ineuntis ætatis, quodam fidei gladio, id est, voluntate succiderit ? Et crucifigeas cum Christo carnem suam, vivam sanctamque hostiam sacraverit Deo, ac nobilissimi sanguinis posteritatem, virginitatis amore contempserit ? Prona autem et facilis dicendi via est, quæ ipsa ubertate materiæ cursum orationis accendit : sed nobis alio magis itinere peragenda est, quibus propositum est, institutionem virginis, non laudem scribere : nec tam paratas jam virtutes ejus exprimere, quam parandas : magisque reliquam ordinare vitam, quam ornare præteritam. Est autem difficillimum cum ejus persona facere, in qua cupiditas tanta discendi est, tantusque perfectionis ardor, ut ei quaelibet perfecta doctrina par esse vix possit. Meminit enim recteque meminit, quas mundi opes gloriamque respuerit, quibus voluptatibus renuntiaverit, quas denique contempserit vitæ præsentis illecebras. Et ideo contenta non est communi hoc mediocrique genere vivendi ; et quod facile ipsa multorum socie-

tate vilescat, novum aliquid et inusitatum requirit; præcipuum ac singulare quoddam flagitat. Non minus conversationem suam quam conversionem cupit esse mirabilem. In sæculo nobilis, apud Deum cupit esse nobilior. Tam pretiosa requirit in moribus, quam contempsit in rebus. Hunc utique [*Al.* itaque] tam devotæ mentis ardorem, hanc tantæ perfectionis sitim, quod unquam satiabit flumen ingenii? Quæ vis aliquando orationis, quæ copia tantum verbis exprimere poterit, quantum parata est virgo rebus implere? Nobis vero donanda est venia, qui ad ornandum Domini tabernaculum, secundum vires nostras munus offerimus. Nec veremur ne temere scribendo, ad tantæ nobilitatis virginem, ultro nos morsibus tradamus invidiæ. Scribimus enim petente sancta matre ejus, imo jubente, idque a nobis transmarinis litteris, miro cum desiderio animi flagitante: quæ facile ostendit, quo studio quantaque cura in filia germen cælestis plantaverit, dum illud tam sollicitè cupit ab aliis irrigari. Remoti igitur a temeritate, et ab ambitione liberi, proposito insudemus operi. Nec de mediocritate diffidimus [*Al.* diffidamus] ingenii, quod credimus, et fide matris, et merito virginis adjuvari.

CAP. II. — Quoties mihi de institutione morum et sanctæ vitæ conversatione dicendum est, soleo prius humanæ naturæ vim qualitatemque monstrare, et quid efficere possit, ostendere ac jam inde audientis animum ad species incitare virtutum: ne nihil prosit ad ea vocari, quæ forte sibi impossibilia esse præsumperit. Nequaquam enim [*Al.* præsenferit. Nunquam enim] virtutum viam valeamus ingredi, nisi spe ducamur comite. Siquidem appetendi omnis conatus perit consequendi desperatione. Quem ego exhortationis; ordiæm, cum in aliis quoque opusculis tenuerim, tunc hic maxime observandum puto: ubi eo plenius naturæ bonum declarari debet, quo instituenda est vita perfectior, ne tanto remissior sit ad virtutem animus ac tardior, quanto minus se posse credat: et dum quod messe sibi ignorat, id se existimat non habere. Proferenda semper in notitiam ea res est, cujus usus desideratur, et explicandum est, quidquid bonum natura potest, cum quidquid posse probatur, implendum est. Hæc igitur prima sanctæ ac spiritualis vitæ fundamenta jactantur, ut vires suos virgo agnoscat: quas demum bene exercere poterit, cum eas se habere didicerit. Optima enim animi incitamenta sunt, cum docetur aliquis posse quod cupiat. Nam et in bello ea exhortatio maxima est, eaque plurimum auctoritatis habet, quæ pugnatorem de viribus suis admonet. Primum itaque debes naturæ humanæ bonum de ejus auctore metiri, Deo scilicet, qui cum universa mundi, et quæ intra mundum sunt, opera bona, et valde bona, fecisse

A referatur: quanto, putas, præstantiorem ipsum hominem fecit: propter quem omnia etiam intelligitur illa condidisse! Quem dum ad imaginem et similitudinem suam facere disponit [*Al.* disposuit], antequam faciat, qualem sit [*Al.* esset] facturus, ostendit. Deinde cum subjecit ei universa animalia, eumque etiam constituit eorum dominum, quæ vel mole corporis, vel virium magnitudine, vel armis dentium multo valentiora homine fecerit: satis declarat, quanto pulchrius sit homo ipse conditus, quem vel ex hoc voluit naturæ suæ intelligere dignitatem, dum sortia sibi subjecta miratur animalia. Neque enim nudum illum, ac sine præsidio reliquit, nec diversis periculis velut exposuit infirmum. Sed quem inermem extrinsecus fecerat, B melius intus armavit: ratione scilicet atque prudentia, ut per intellectum vigoremque mentis, quo cæteris præstabat animalibus, factorem omnium solus agnosceret: et inde serviret Deo, unde aliis dominabatur. Quem tamen justitiæ executorem Dominus voluntarium esse voluit, non coactum. Et ideo reliquit eum in manu consilii sui (*Eccli.* xv), posuitque ante eum vitam et mortem, bonum et malum: et quod placuerit ei, dabitur illi. Unde etiam in Deuteronomio legimus: *Vitam et mortem dedi ante faciem tuam, benedictionem et maledictionem; elige tibi vitam, ut [Al. et] vivas (Deut. xxx).*

CAP. III. — Hinc jam providendum est, ne forte illud remordeat te, in quo temere imperitum vulgus offendit. Et ideo non vere bonum factum hominem putes, quia is facere malum potest: nec ipsa naturæ violentia astringitur [*Al.* astringatur] ad immutabilis boni necessitatem. Nam si diligenter retrahes, et ad subtiliorem intellectum cogas animum: hinc tibi mellor status hominis ac superior apparebit, unde putatur inferior. In hoc enim gemini itineris discrimine, in hac utriusque libertate partis, rationabilis animæ decus positum est. Hinc, inquam, totus naturæ nostræ honor consistit: hinc dignitas, hinc denique optimi quique laudem merentur, hinc præmium. Nec esset omnino virtus ulla in bono perseverantis, si is ad malum transire non potuisset. Volens namque Deus rationabilem creaturam voluntarii boni movere [*Al.* munire], et liberi arbitrii potestate donare: utriusque parus possibilitatem homini inserendo, proprium ejus fecit esse quod velit, ut boni ac mali capax naturaliter utrumque posset: et ad alterutrum voluntatem deflecteret. Neque enim aliter spontaneum habere poterat bonum: nisi [*Al.* nisi æque etiam] ea creatura, quæ etiam malum habere potuisset. Utrumque nos posse voluit optimus Creator, sed unum facere, bonum scilicet, quod et imperavit: malique facultatem ad hoc tantum dedit, ut voluntatem ejus ex nostra voluntate faceremus. Quod cum ita sit, hoc quoque ipsum quod etiam mala facere

¹ Erasmus, eumque secutus Martianæus, id executorem prætermittunt: quod verbum ex aliis libris sufficimus.

possumus, bonum est. Bonum, inquam, quia boni A partem meliorem facit. Facit enim ipsam voluntariam sui juris : non necessitate devinctam, sed iudicio liberam. Licet quippe nobis eligere, refutare, probare, respuere. Nec est quo magis rationalis creatura cæteris præferatur, nisi quod cum omnia alia conditionis tantum ac necessitatis bonum habeant, hæc sola habeat etiam voluntatis. Sed plerique impie, non minus quam imperite, cum super statu hominis quæritur (vereor dicere), quasi reprehendentes opus Domini, talem illum aiunt debuisse fieri, qui omnino tacere non posset malum. Dicit itaque signum ei, qui se finxit : *Quid me fecisti sic* (Rom. ix, 20)? Et Improbissimi hominum, dum dissimulant id ipsum bene administrare quod facti sunt : aliter se factos fuisse ma- B lant, ut qui vitam suam emendare volunt, videantur emendare velle naturam. Cujus bonum ita generaliter cunctis institutum est, ut in gentilibus quoque hominibus, qui sine ullo cultu Dei sunt, se nonnunquam ostendat ac proferat. Quam multos enim philosophorum et audivimus et legimus ¹, et ipsi vidimus castos, patientes, modestos, liberales, abstinentes, benignos, et honores mundi simul et delicias respuentes, et amatores justitiæ non minus quam scientiæ [Al. sapientiæ] ! Unde, quæso, hominibus alienis a Deo placent ? Unde autem [Al. hæc] illis bona nisi de naturæ bono ? Et enim ista quæ dixi, vel omnia in uno, vel singula in singulis haberi videamus ², cum omnium natura una sit, exemplo suo invicem sibi ostendunt, omnia in om- C nibus esse posse, quæ vel omnia in omnibus, vel singula in singulis inveniantur. Quod si etiam sine Deo homines ostendunt, quales a Deo facti sunt : vide quid Christiani facere possunt, quorum in melius per Christum natura et vita instructa est : et qui divini quoque gratiæ juvantur auxilio.

CAP. IV. — Age jam ad animæ nostræ secreta veniamus : seipsum unusquisque attentius respiciat. Interrogemus quid de hoc sentiant propriæ cogitationes. Ferat sententiam de naturæ bono ipsa conscientia bona [Al. tacet bona] : instruamur domesticio magisterio animi : et mentis bona non aliunde magis quæque, quam ab ipsa mente discamus. Quid illud, obsecro, est, quod ad omne peccatum, aut erubescimus, aut timemus : et culpam facti, nunc rubore vultus, nunc pallore monstra-

¹ Quæ his, atque aliis infra responderunt S. Augustinus et Leo, nemo ignorat : placet vero uno alterove loco speciminis gratia laudare Bedam : « Quicumque (inquit) philosophorum Christum Dei virtutem et Dei sapientiam nescierunt, hi nullam veram virtutem, nec ullam veram sapientiam habere potuerunt. In quantum vero vel gustum aliquem sapientiæ ejushabet, vel virtutis imaginem habebant, totum hoc desuper acceperunt : non solum munere primæ conditionis, verum etiam quotidiana ejus gratia, qui (creaturam suam nec se deserentem deserens) dona sua, prout ipse judicaverit, hominibus et magna magnis, et parva largitur parvulis. »

mus : ac trepidante animo, etiam in minimis delictis testem effugimus ; conscientia remordemur ? ex diverso autem in omni bono læti, constantes, intrepidi sumus : idque si occultum est, palam etiam fieri cupimus et volumus : alsi quod testimonio sibi est ipsa natura, quæ hoc ipso declarat bonum suum, quo ei malum displicet : et dum in bono tantum opere confidit : quid solum eam deceat, ostendit ? Hinc est illud quod frequenter carnifice occulto, in auctorem sceleris, conscientiæ tormenta deserviunt : et latentem reum, secreta mentis pœna persequitur. Nec ullus post culpam impunitati locus est, cum sit [Al. sit] reatus ipse supplicium. Hinc est quod econtrario innocens etiam inter ipsa tormenta fruitur conscientiæ securitate : et cum de pœna metuat, de innocentia gloriatur. Est enim, inquam, in animis nostris naturalis quædam (ut ita dixerim) sanctitas : quæ par velut in arce animi præsidens, exercet mali bonique iudicium : et ut honestis rectisque actibus favet : ita sinistra opera condemnat, atque ad conscientiæ testimonium diversas partes domestica quadam lege dijudicat. Nec illo prorsus ingenio, aut fucato aliquo argumentorum colore decipit : ipsis vos cogitationibus fidelissimis et integerrimis sane testibus, aut arguit, aut defendit. Hujus legis, scribens ad Romanos, meminit Apostolus : quam omnibus hominibus [Al. tacet hominibus] insitam velut in quibusdam tabulis cordis scriptam esse, testatur : *Cum enim, inquit, gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciunt : hujusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex. Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis : testimonium red-dente eis conscientia eorum, et inter se invicem accusantium cogitationum, aut etiam defendentium* (Rom. ii, 14, 15). Hac lege usi sunt omnes, quos inter Adam atque Moysen sancte vixisse, atque placuisse Deo, Scriptura commemorat. Quorum tibi, exempli causa, aliqui proponendi sunt : ut facile intelligas, quantum sit naturæ bonum, cum eam legis vice docuisse justitiam probaveris.

CAP. V. — Abel primus hanc magistram secutus, ita Dominum promeruit, ut dum ei offerret hostiam, tam græte sacrificium ejus acceptum Deo D fuerit, ut fratrem in invidiam concitaret (Gen. xxiv seq.). Quam justum in Evangelio Dominus ipse commemorans (Matth. xxiii), breviter perfectio-

² Reponit Beda hæc : « Contradicit Scripturæ, quæ ait : *Nec enim omnia possunt esse in omnibus, quoniam non est filius hominis immortalis* (Eccl. xvii, 29). Ubi manifeste insinuat, quia cum mortalitate hoc induerit immortalitatem, tunc demum possunt esse omnia in omnibus bona virtutum ; et ne tunc quidem de naturæ bono, sed per gratiam ejus de quo scriptum est : *Ut sit Deus omnia in omnibus*. Sed et quotidiana nostræ fragilitatis argumenta probant, non omnia in omnibus esse posse, ubi tam multi inveniuntur, qui summa nitentes instantia, nequaquam ad eas, quas alios vident habere, possunt pervenire virtutes. »

nem ejus exposuit. Omnis enim virtutum species, A in re et blanditur et supplicat, quæ in cæteris imperabat. Amor [Aug. Amator] Dei, mulieris amora non vincitur. Castum animum, nec ætas adolescentiæ permovet, nec diligentis auctoritas. Contempta frequenter domina, propiores adolescenti insidias tendit. In secreto ac sine testibus, manu impudens apprehendit : ac procacioribus verbis hortatur ad crimen. Ne hic quidem vincitur, sed ut verba verbis, ita res rebus refert. Nam qui frequenter rogatus negaverat : nunc comprehensus [Aug. astringitur] aufugit, et antequam illud evangelicum diceretur : *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (Matth. v, 28) : ille non aspectu solum, sed ipso pene complexu provocatus a femina, feminam non concupivit. Castitatis virtutem lucusque mirata es : nunc respice benignitatem. Priusquam propheta diceret : *Unusquisque malitiam proximi sui non reminiscatur in corde suo* (Levit. xix, 18) : ille pro odio reddidit charitatem, et cum videret fratres suos, imo inimicos ex fratribus, cumque ab eis cognosci vellet, dilectionis affectum pro dolore testatus est : *Deosculabatur singulos* (Gen. xlv, 15) ; *et irriguis fetibus, parentium colla perfundens, odium fratrum charitatis lacrymis abluibat* : quos tam vivo patre quam mortuo, germano semper dilexit amore. Nec recordatus est illum, in quo ob necem fuit dejectus ; lacum. Non cogitavit addictam germanitatem pretio, sed *pro malis bonum retribuens, apostolicum præceptum sub naturæ adhuc lege complevit* (Rom. xii, 17).

CAP. VI. — Quid de beato Job dicam, famosissimo illo athleta Dei : qui post direptas opes, et funditus deleta patrimonia : post filiorum ac filiarum unum subito interitum, ad ultimum proprio contra diabolum corpore dimicavit (Job 1, 11) ? Auferebantur omnia, quæ extrinsecus possidebat, et extranea bona repente decidebant, ut magis propria clarescerent [Al. clarescant]. Omnibus prorsus velut indumentis exiit, ut expeditius ac fortius nudus triumphet, et hostem, quem ferendo damna ante superaverat, rursus tolerando supplicia devincat. De quo tale ipsius Domini testimonium est : *Numquid considerasti puerum meum Job ? Non est enim similis ei quisquam in terris : homo sine querela, verus Dei cultor, abstinens se ab omni malo* (Job 1, 5). Nec immerito. Semper enim, ut ipse ait, tanquam tumentes super se fluctus, timebat Dominum, et præsentis ejus pondus ferre non poterat : nec audebat aliquando contemnere, quem semper adesse credebat ; dicebatque : *Securus sum, non enim reprehendit me cor meum in omni vita mea* (Job xxvii, 6). Qui antequam Dominus inimicos præciperet esse diligendos, dicere poterat : *Si in malis inimici mei gavisus sum : si dixi in corde meo, Bene factum est* (Job xxxi, 32). Necdum evangelicum illud sonuerat : *Omni petenti te tribue* (Luc. vi, 30), et jam ille dicebat : *Si exire passus sum inopem januam meam sinu vacuo* [Aug. sine viatico]. Nondum lego-

in re et blanditur et supplicat, quæ in cæteris imperabat. Amor [Aug. Amator] Dei, mulieris amora non vincitur. Castum animum, nec ætas adolescentiæ permovet, nec diligentis auctoritas. Contempta frequenter domina, propiores adolescenti insidias tendit. In secreto ac sine testibus, manu impudens apprehendit : ac procacioribus verbis hortatur ad crimen. Ne hic quidem vincitur, sed ut verba verbis, ita res rebus refert. Nam qui frequenter rogatus negaverat : nunc comprehensus [Aug. astringitur] aufugit, et antequam illud evangelicum diceretur : *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (Matth. v, 28) : ille non aspectu solum, sed ipso pene complexu provocatus a femina, feminam non concupivit. Castitatis virtutem lucusque mirata es : nunc respice benignitatem. Priusquam propheta diceret : *Unusquisque malitiam proximi sui non reminiscatur in corde suo* (Levit. xix, 18) : ille pro odio reddidit charitatem, et cum videret fratres suos, imo inimicos ex fratribus, cumque ab eis cognosci vellet, dilectionis affectum pro dolore testatus est : *Deosculabatur singulos* (Gen. xlv, 15) ; *et irriguis fetibus, parentium colla perfundens, odium fratrum charitatis lacrymis abluibat* : quos tam vivo patre quam mortuo, germano semper dilexit amore. Nec recordatus est illum, in quo ob necem fuit dejectus ; lacum. Non cogitavit addictam germanitatem pretio, sed *pro malis bonum retribuens, apostolicum præceptum sub naturæ adhuc lege complevit* (Rom. xii, 17).

Quid Abraham amicum Dei, quid Isaac et Jacob memorem ? Quam perfecte impleverint Domini voluntatem, vel hinc possumus æstimare, quod familiari quadam et præcipua dignitate, eorum se Deum voluit nominari. *Ego sum*, inquit, *Deus Abraham, Deus Isaac, et* [Al. tacet et] *Deus Jacob* (Matth. xii, 32 ; Luc. xx, 37). Hoc nomen meum sempernum et memoriale in generationes generationum. Joseph fidelis Domini famulus a puero, tribulationibus magis justus et perfectus ostenditur [Al. magis justus ostenditur] : qui primum a fratribus Ismaelitis in servum addictus est (Gen. xxxvii, 28) : ab eisque venditus, a quibus se videbat adorandum. Deinde Ægyptio domino traditus, semper tamen ingenuam animæ tenuit dignitatem : docuitque exemplo suo, et servos et liberos in peccando, non [Al. in non peccando ; et non, etc.] conditionem cuiquam obesse, sed mentem. Hic, quæso, remorare paulisper : et castum animum sollicitè, virgo, considera. Concupiscitur a domina [Al. ad. femina] Joseph adolescens : nec ad concupiscentiam provocatur : rogatur, et fugit. Una hac

rat illud Apostoli : *Domini, quod justum est et æquum, servis præstate (Coloss. iv, 1)* : et confidens clamabat ad Dominum : *Si servo nocui, si ancillam læsi, omnia tu scis, Domine*. Priusquam idem Apostolus præciperet divitibus non sublime sapere, *neque sperare in incerto divitiarum (I Tim. vi, 17)* : sic habuit ille divitias ut se alibi divitem esse monstraret. *In divitiis, inquit, non confidebam, nec in lapide pretioso (Job xxxi, 24)*. Et hoc non verbis tantum, sed ipsis quoque rebus probavit : qui cum omnia perderet, non dolebat, dicebatque per singula : *Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum in sæcula. Nudus exivi de utero matris meæ, nudus redeam illuc (Job i, 21)*. Quo enim affectu possideamus aliquid, docemus cum id amittimus : et cupiditatem fruendi, carendi dolor prodit ; quam qui in carendo non habuit, in possidendo quonam modo habuit ? O virum ante Evangelium evangelicum, et apostolicum ante apostolica præcepta ! discipulum apostolorum : [qui aperiens occultas divitias naturæ, et in medium proferens ex se quid omnes possimus, ostendit : docuitque quantum sit ille thesaurus animæ, quem nos sine usu possidemus ; et quod proferre nolumus, nec habere nos credimus.

CAP. VII. — Post multa quæ de natura diximus, etiam sanctorum exemplis bonum ejus ostendimus, ac probavimus. Et ne e contrario ad ejus culpam pertinere putetur, quod aliqui iniqui fuerint, Scripturarum utar testimoniis, quæ peccantes ubique crimine voluntatis gravant, non excusant necessitate naturæ. In Genesi legimus : *Simeon et Levi fratres consummaverunt iniquitatem suam, ex voluntate sua (Gen. xlix, 6)*. Ad Jerusalem Dominus locutus est : *Propter quod ipsi dimiserunt viam meam, quam dedi ante faciem eorum : et non exaudierunt vocem meam, sed abierunt post voluntatem cordis sui mali (Jerem. ix, 43)*. Et rursus idem propheta : *Et peccastis Deo, et non exaudistis vocem ejus, et in mandatis illius, et in legitimis, et in testimoniis ambulare nolulistis (Jerem. xliv, 10)*. Per Isaiam quoque prophetam Dominus locutus est : *Si volueritis et audieritis me, quæ sunt bona terræ, manducabitis. Si autem nolueritis, neque audieritis me, gladius vos consumet (Isa. i, 19)*. Et rursus : *Omnes vos occisione decidetis : quia vocavi vos, et non exaudistis : locutus sum, et neglectistis : et fecistis malum ante conspectum meum [Al. Domini], et quæ volebam, elegistis (Isa. lxxv, 12)*. Ipse quoque Dominus in Evangelio ait : *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt : quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis suis, et nolustisti (Matth. xxiii, 37)* ! Ubi velle videmus et nolle, eligere et refutare, ibi non vis naturæ, sed libertas intelligitur voluntatis. Plena sunt utriusque Testamenti volumina hujuscemodi testimoniis : quibus tam bonum omne quam malum, voluntarium semper esse

scribitur, quæ nos modo brevilitatis causa omittimus : maxime cum sciamus te sacræ lectioni dedicatam, de ipso uberius fonte potare.

CAP. VIII. — Neque vero nos ita defendimus naturæ bonum, ut eam dicamus malum non posse facere, quam utique boni ac mali capacem etiam profitemur, sed ab hac eam tantummodo injuria vindicamur, ne ejus vitio ad malum videamur impelli, qui nec bonum sine voluntate faciamus, nec malum : et quibus liberum est unum semper ex duobus agere, cum semper utrumque possimus. Unde enim alii judicaturi sunt, alii judicandi : nisi quod in eadem natura dispar voluntas est : et quia cum omnes idem possimus, diversa faciamus ? Itaque ut hoc ipsum clarius lucere possit, aliqua exempla sunt proferenda. Adam de paradiso ejicitur, Enoch de mundo rapitur. In utroque Dominus libertatem arbitrii ostendit. Ut enim placere potuit ille qui deliquit : ita potuit peccare iste qui placuit. Non enim a justo Deo aut ille puniri meruisset, aut hic eligi : nisi uterque utrumque potuisset. Hoc de Cain et Abel fratribus, hoc etiam de Jacob et Esau geminis intelligendum est. Ac sciendum solam voluntatis causam esse, cum in eadem natura merita diversa sint. Exstinctum peccatis suis diluvio mundum, Noe justus redarguit, et Sodomorum crimina Lot sanctitas judicavit. Nec illud est parvum argumentum ad comprobandum naturæ bonum, quod illi primi homines per tot annorum spatia, absque ulla admonitione legis fuerunt : non utique quod Deo aliquando creaturæ suæ cura non fuerit : sed quia se talem sciebat hominum fecisse naturam, ut eis pro lege ad exercendam justitiam sufficeret. Denique quandiu recentioris adhuc naturæ usus viguit, nec humanæ rationi velut quamdam caliginem, longus usus peccandi obduxit, sine lege dimissa est natura. Ad quam Dominus nimis jam vitiis obrutam, et quadam ignorantiae rubigine infectam, limam legis admovit, ut hujus frequentis admonitione expoliretur, et ad suum posset redire fulgorem. Neque vero alia nobis causa difficultatem bene faciendi [Al. videndi] facit, quam longa consuetudo vitiorum, quæ nos infecit a parvo : paulatimque per multos corruptit annos, et ita postea obligatos sibi et addictos tenet, ut vim quodammodo videatur habere naturæ. Omne illud tempus, quo negligenter edocti, id est, ad vitia eruditi sumus : quo mali etiam esse studuimus, cum ad incitamenta nequitiae, innocentia pro stultitia duceretur : nunc nobis resistit, contraque nos venit, et novam voluntatem impugnat usus vetus ; et miramur cur nobis per otium atque desidias nescientibus, etiam quasi ab alio sanctitas conferatur : qui nullam consuetudinem boni facimus, cum malum tandiu didicerimus ? Hæc de naturæ bono cursim, quasi in alio opere dicta sint : quod ideo a nobis faciendum fuit, ut tibi planiorem viam ad perfectam justitiam sterneremus, quam eo facilius currere possis, quo in ea nihil asperum, nihil inaccessibile esse cogno-

veris. Nam si etiam ante legem, ut diximus, et multo ante Domini nostri Salvatoris adventum juste quidam vixisse et sancte referantur [Al. referuntur], quanto magis post illustrationem adventus ejus, nos id posse credendum est, qui instructi per Christi gratiam, et in meliorem hominem renati sumus : qui sanguine ejus expiati atque mundati, illiusque exemplo ad perfectam justitiam incitati, meliores illis esse debemus, qui ante legem fuerunt : meliores etiam quam fuerunt sub lege, dicente Apostolo : *Peccatum in vobis jam non dominabitur. Non enim estis sub lege, sed sub gratia* (Rom. vi, 14).

CAP. IX. — Et quoniam sufficienter de his, ut pato, diximus, nunc instituamus perfectam virginem, quæ ex utroque semper accensa, et naturæ simul et gratiæ bonum morum sanctitate testetur. Prima igitur virginis cura, primumque studium sit, scire voluntatem Domini sui, et quid ei placeat, quidve displiceat, diligenter inquirere, ut secundum Apostolum *rationabile* Deo reddat *obsequium* (Rom. xii, 1) : totumque vitæ suæ cursum ex ejus possit ordinare sententia. Impossibile est enim ei quemquam placere, cui quid placeat, ignorat : fierique potest, ut etiam obsequendi voto offendant, cui quomodo obsequi debeat, ante non didicit. Et ut majus est, voluntatem Domini facere quam nosse : ita prius est nosse, quam facere. Illud enim merito præcedit : hoc ordine. Unde Propheta dicit : *Et tu, Israel, noli ignorare*. Et beatus Paulus : *Qui autem ignorat, ignorabitur*. Idemque alibi : *Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes, quæ sit voluntas Domini* (Ephes. v, 17). Initium obedientiæ est quid præcipiatur, velle cognoscere : et pars est obsequii didicisse quid facias. Scito itaque in Scripturis divinis, per quas solas potes plenam Dei intelligere voluntatem, prohiberi quædam, concedi aliqua, nonnulla suaderi. Prohibentur mala, præcipiuntur bona : conceduntur media, perfecta suadentur. In duobus illis præ priori loco sunt, peccatum omne concluditur : in utroque enim Dei continetur imperium. Et non solum præcipere, sed et prohibere ipsum, jubentis est. Generaliter namque omnibus mandatur justitia : quam Salvator in Evangelio, breviter quidem, sed plenissime comprehendens, ait : *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, hæc et vos facite illis* (Matth. vii, 12) : hoc est, ut nihil mali inferamus aliis, sed præstemus omne, quod bonum est : quia volumus hoc ab aliis in nos utrumque servari. Hæc sententia æquo jure præcepti universos tenet. Nec ulli omnino transgredi licet, quod omnibus imperatum est : apertusque contemptus Dei est, vel facere prohibita, vel jussa non facere. Duo vero reliqua, quæ sequuntur : quorum unum conceditur, et suadetur aliud, in nostra potestate dimissa sunt : ut aut cum minori gloria concessis utamur, aut ob majus præmium etiam ea, quæ nobis permissa sunt, respuamus. Conceduntur quidem nuptiæ, carnum usus et vini :

sed horum omnium abstinentia consilio perfectiore suadetur. Ad virginitatis honorem pertinet licentia nuptiarum : et escarum indulgentia virtutem abstinentiæ clariorem facit. Contempsisti, virgo, conjugium licitum tibi, priusquam contemneretur. Majoris præmii amore flagrans, vovisti Deo non imperatam, sed laudatam virginitatem : et consilio Apostoli, legem tuam fecisti latiore. Certaminis ingressa campum, non tam laborem cursus, quam bravium victoriæ cogitasti. Legebas, credo, illud evangelicum de perpetua castitate præconium : et ipsius te Domini sermo ad amorem servandæ virginitatis accenderat, qui Petri super hoc sententiam ipsa rei magnitudine ac difficultate laudavit : et voluntariis spadonibus regnum cælorum promittens, ait : *Qui potest capere, capiat* (Matth. xix, 12). Rem itaque tam magnam non impero, non impono, sed offero. Neque quemquam ad hoc cogo, sed provoco. Quanquam de viris tantum sonare videatur, non solis tamen viris dicitur, sed æqualis utrique sexui virginitatis palma promittitur. Et Apostolus de virginibus præceptum quidem se dicit non habere Domini [Al. Dei], sed dat consilium. Dicit itaque : *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus* (II Cor. xiii, 3) ?

CAP. X. — Perfectionis igitur secuta consilium, beatitudinem specialis aggressa propositi, serva generale mandatum. Dixi, idemque nunc repeto : in causa justitiæ omnes unum debemus : virgo, vidua, nupta, summus, medius, et imus gradus, æqualiter jubentur implere præcepta. Nec a lege solvitur, qui supra legem facere proponit. Quin imo nullus magis illicita vitare debet, quam qui respuit quæ licebant. Nec quisquam ita a se mandata pollicetur implenda, ut ille qui amore perfectionis supra mandata conscendit, et dum amplius statuit facere quam præceptum est, ostendit minus sibi præceptum esse quam potuerit. Deinde qui tantæ se esse obedientiæ profitetur, ut etiam consilium divinum libenter audiat, quomodo non debet audire præceptum ? Illa enim res electionis [Aug. perfectionis] est, ista necessitatis. De virginitate dicitur : *Qui potest capere, capiat* (Matth. vii, 19). De justitia non dicitur : *Qui potest facere, faciat. Sed omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur* (Ibid.). Considera, quæso, quantum a consilio distet imperium. Ibi aliquos excipit : hic generaliter omnes comprehendit. Ibi præmium proponit, hic pœnam. Ibi invitatur ut facias : hic nisi feceris, comminatur. Hæc igitur optima ratione distinguens, animadvertite quid offeras, animadvertite quid debeas. Imo quia utrumque jam debes, et virginitatem, quam ultro obtulisti Deo, et justitiam quam ipse præcepit, integrum utrumque persolve. Ille servus domino placet, qui ita aliquid ultro operis exercet, ut tamen etiam imperata perficiat : qui non facit aliud pro alio, sed utrumque : nec mutat, sed addit obsequium. Nec te earum exempla decipiant, quæ sibi in sola castitate plaudentes, et

post suas voluntates [Aug. voluptates] eant, Dei A voluntatem abjiciunt. Quæ perpetuæ castitatis b. n. u. non cum justitia, sed pro justitia offerre volunt, et in compensatione peccatorum, præmium virginitatis annumerant, atque pro præmio, impunitatem petunt: vel certe impudentiori recordia coronandas esse se putant, et in regno cælorum cæteris præferendas, quæ sibi mandatorum transgressione aditum clausere regni cælorum. *Non omnis, Christus inquit, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cælorum (Ibid., 21).* Meminerint stultas virgines a sponsi januis repellendas; dicendum eis: *Nescio vos: illisque jungendas esse, de quibus Dominus ipse ait: Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus? et in nomine tuo virtutes multas fecimus? et tunc confitebor illis: Amen dico vobis, nescio vos, discedite a me omnes, qui operamini iniquitatem (Matth. vii, 22, 23; Luc. xiii, 26, 27).* Tibi vero longe est alia via ingrediendum, quæ, sæculi amore calcato, semper cogitando que Dei sunt, apostolicam te exhibere vis virginem, quæ tam spiritu sancta quam corpore, Domini præstolaris adventum: et animæ tuæ lampadi sanctorum jugiter operum infundis oleum, et sapientibus juncta virginibus, in sponsi obviam præpararis. Fugienda tibi lata illa via est, quam multorum ad mortem euntium comitatus terit. Et ad vitam æternam, angustius C illius itineris, quod pauci reperiunt, callis tenendus est. Deposuisti jam impedimenta vel maxima, et omne quidquid a spiritualis vitæ cursu, vel retardat, vel revocat, prima statim conversione vicisti. Respuisti conjugii voluptatem, posteritatis curam, illecebras deliciarum, sæculi pompam, divitiarum cupidinem, et cum Paulo potes dicere: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo (Galat. vi, 14).* Cujus tale principium est, qualis debet esse perfectio? Hinc mihi tu virtutem, hunc animum etiam in reliquis asser: eaque vimentis, qua vitiorum occasiones depulisti, vitia nunc ipsa respue. Ornatur morum sanctitate virginitas, et perfectum gradum vitæ perfectio subsequatur. Certe si sæcularis vita tibi placuisset, dares operam, ne quis te divitiis, D ne quis corporalibus ornamentis, ne quis rerum omnium pompa [Al. copia] et honore præcederet: nunc quoniam diversum studium [Al. diversitas stu. his] d. v. r. am vitam desiderat, cora, ne quis te in bene vivendo transcendat: ne quis morum sanctitate superet: ne quis tibi in virtutibus præferatur. Et in illis, quæ ante diximus, non erat tuum, ut aut tu omnes vinceret, aut nemo te. Cuncta enim illa foris petuntur: et quidquid aliunde speratur, alienum est. Hæc vero in tua potestate sunt, et vere propria, quæ non extrinsecus veniunt, sed in ipso corde generantur. Illa enim, nec omnis, qui quærit, invenit; nec qui invenerit, semper tenet; quia ut ea commodare, ita et eripere casus

potest. Hæc autem et omnis qui quærit, invenit: et qui invenerit, eripi sibi nunquam timet. Ista enim sola bona sunt: quæ sine voluntate, nec invenimus aliquando, nec perdimus.

CAP. XI. — Habes ergo et hic per quæ merito præponaris aliis, imo hic magis. Nam corporalis nobilitas atque opulentia, tuorum intelliguntur esse, non tua. Spirituales vero divitiæ nullus tibi, præter te, conferre poterit. In his ergo jure laudanda es: in his merito cæteris præferenda es: quæ nisi ex te et in te esse non possunt. An sola ista vita est, quæ certamen non habeat de profectu, et in qua unusquisque hoc tantum debet permanere quod cœpit, nec ullo augmenti desiderio ad majora contendat? Et cum in omnibus mundi studiis, profectu non satientur homines, hic tantum cœpisse sufficiet? Ferventissimi in terrenis, frigidissimi in cælestibus sumus. Et summam in rebus parvis exhibentes alacritatem, ad majora torpescimus. Considerare pudet, quantum sit fervor in sæculo, qua cura singula quæque studia hominum quotidie ad perfectiora nitantur. Litterarum arder nulla prorsus ætate exstinguitur, imo (ut sæcularis auctoris utar sententia) ipsa magis ætate inflammatur. Divitiarum amor insatiabilis est, expleri nescit honorum cupido. Celerem habituræ res finem, sine fine quæruntur. Nos divinam sapientiam, cælestes divitiæ, immortales honores pigra quadam dissimulatione negligimus: et spirituales divitiæ, aut ne attingimus quidem, aut si leviter degustaverimus, continuo nos putamus esse satiatos. Aliter nos divina Sapientia ad suas invitat epulas. *Qui edunt me, inquit, adhuc esuriunt; et qui me bibunt, adhuc sitiunt (Eccli. xxiv, 29).* Nullus unquam talibus expletur epulis: nec aliquando patitur de satietate fastidium. Tanto unusquisque capaciosior, tanto avidior erit, quanto inde plus hauserit. Dominus in Evangelio: *Beati, ait, qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur (Matth. v, 6);* vult enim esurire nos hic semper ac sitire justitiam, ut in futuro justitiæ retributione satiemur.

CAP. XII. — Consideranda vis ipsa verborum est, et ita nobis desideranda est justitia: ut in fame, vel siti, cibus desideratur ac potus. Et hoc in commune omnibus est dicendum iis qui vitæ immortalis promissa desiderant. Jam tuum est æstimare quantum animo præstare debeas: quæ majoris præmii desiderio, plus facere proposuisti, quam vel alias facere necesse est. Apostolus definiens Christi virginem longe eam separavit a nupta; et diversis studiis, singularitatis meritum conjugii-que divisit: *Innupta, inquit, et virgo cogitat quæ Dei sunt; quomodo placeat Deo, ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro (I Cor. vii, 32, 33, 34)?* Quæ corpore et spiritu sancta est, nec in mente delinquit. Delinquere autem non in causa castitatis tantum esse potest, sed etiam in quacunque parte justitiæ. Quamvis enim virgo cor-

pore, virgo sit spiritu : et nihilominus, aut manibus, aut oculis, aut auribus, peccet, aut lingua : quomodo corpore sancta dicenda est [Al. tacet est]? Deinde si vel odio infecta, vel invidia, vel avaritia, vel iracundia sit : quomodo spiritu obtinet sanctitatem? Et si nupta, quæ amore conjugii cogitat, quomodo placeat viro suo : quantum liberis relinquat, quæ variis mundi astricta curis, rarius ad voluntatem Dei respicit : tamen de peccatis excusare se non potest : quid faciet virgo, quæ soluta ab omnibus hujus mundi impedimentis, ac libera, scholam quandam castitatis ingressa est?

CAP. XIII. — Si vis itaque propositi tui magnitudinem æquare moribus, et per omnia Deo copulari : si leve ac suave jugum Christi, suavius tibi leviusque vis facere : nunc maxime in beata vita curam impende : nunc stude, ut calentem recentis fidem conversionis, novus semper ardor accendat, et in tenera adhuc ætate facilius sanctæ conversationis usus inolescat. Quidquid in te primum institueris, hoc manebit, et ad initiorum tuorum regulam reliqua vita decurret. Finis in proposito exordio cogitandus est. Qualis ad illum ultimum diem pervenire cupis, talis nunc jam esse conare. Consuetudo est, quæ aut vitia aut virtutes ædit, quæque in his plurimum valet, cum quibus ab ineunte ætate simul creverit. Optimi sunt ad institutionem morum primi quique anni. Habent enim [Al. etiam] in se lentum quiddam et molle, quod facile formari queat, atque ad arbitrium volentis trahi : et in cunctis fere rebus citius assuescitur omne quod terrenum est. Novellas adhuc et vix firmæ radicis arbusculas, dum ad omnem ductum sequaces sunt, in quamlibet partem flecti facile est. Quæ natura plerumque curvatæ, cito ad arbitrium colentis corriguntur. Tenera [Al. adhuc] et primæ adhuc ætatis animalia, sine labore domari solent : tantoque citius a vagandi libertate dissueta sunt, tanto facilius vel colla iugo, vel frenis ora insuescunt. Ipsa quoque litterarum studia teneris melius inseruntur ingenio. Idque penitus inhærere sensibus solet, quod primitus sederit in mente. Hoc idem plurimum etiam in bene vivendi ratione valet : dum adhuc mobilis est ætas, et animus duci facilis, exercenda boni consuetudo, et jugi meditatione confirmanda est. Occupandum est optimis rebus ingenium : et sanctæ conversationis usus altius inferendus est. Tunc vero ad perfectionis fastigium animus ascendit, et longe consuetudinis beneficio utitur ad bene vivendi facultatem. Et virtutes suas ipse etiam miratus secum, quodammodo in se putabit natum esse quod didicit [Al. discit].

CAP. XIV. — Respice, obsecro, quantum a te sanctitatis avia materque expectant ; quæ cum te quasi novum et illustre quoddam lumen generi suo natum esse putant [Al. putent], nunc in te solam omnem curam animi transtulerunt : et propositi tui cursum miris studiis ac favore succendunt. Cumque ipsæ te ad honestatem morum ab ineunte

A ætate formaverint : nunc a te vinci cupiunt, tuamque victoriam suam laudem esse putant : quarum egregia erga Deum fides in professione tua maxime claruit, cum te jam nuptiis preparatam, simul atque aliud velle didicerunt, mira continuo assensus celeritate, ad id quod elegeras, cohortatæ sunt. Et trepidam pro ætate sententiam, voluntatis suæ auctoritate firmaverunt : tuumque votum commune fecerunt : quæ cum multos suorum in altissimo dignitatis gradu viderint, de nullo ita ut de te, aliquando lætatæ sunt. Nihil enim tam magnum, nihil tam præclarum in quoquam viderant. Sola quippe præstitisti generi tuo, quod longa retro ætate non habuit. Licet ediderit virilis sexus memorabiles consulatus : et amplissimi ordinis fastus [Al. status], illustris familiæ nomina frequens audierit : nihil unquam tamen in genere vestro hoc tuo honore fuit præstantius, qui non corporali albo [Al. alvo], sed in libro memoriæ immortalis insertus est. Cum exceperint illi theatrales toto orbe plausus : miraque acclamandi conspiratione insigniæ consulim' meritâ, lætium vulgus expresserit : iunge tamen tui honoris est gloria major, quæ gaudium in cælis fecit angelisque lætitiâ. Per te enim non meretriculæ locupletantur, sed aluntur virgines Christi : non venator et auriga ditantur, sed sustentantur pauperes Christi. Ad consulatum eorum diversæ totius orbis provinciæ, ad quas donus vestræ potentia extenditur, peregrinas feras et ignota animalia transmiserunt, quæ crudelis arenæ solum vel suo vel hominum sanguine cruentarent. Ad te vero electæ quæque virgines mittuntur : quas tu pretiosissimum munus offeras Deo, tuoque exemplo ad perpetuam provoces castitatem : non tibi, sed tecum Deo, servituras. Hæc professionis tuæ gloria rumore celebri vulgata est per cunctos, et ita ad conversationem [Al. conversionem] tuam totus exsultavit orbis, ut quod præ ingenti gaudio vix adhuc homines credere poterant, id semper videantur optasse. Multum his initiis, multum famæ tuæ odore suspensi, omnes mirum de te nescio quid audire desiderant. Et qui profectiois tuæ cognovere virtutem, nunc conversationis exspectant. In te nunc puta cunctorum ora oculosque conversos, et ad spectaculum vitæ tuæ totum consedisæ mundum. Cave, ne per te tantorum animi offendantur : nec minus in te inveniant quam [Al. quæ] requirunt. Verum quid ego tecum de hominibus ago, eorumque de te expectationem ad cohortationem tuam traho? Deus ipse omnium rector ac Dominus, cum omni angelorum militia certamen tuum spectat : tibi contra diabolum dimicanti parat æternitatis coronam, et cæleste præmium incitamentum victoriæ facit. Huic tanto spectaculo vide quem animum, quam debeas efferre virtutem : et certaminis magnitudinem de spectantium dignitate metire

CAP. XV. — Hæc itaque tibi in hoc agone subcundo præcipua cura sit : hic primus accinctus, lu-

ternecionis bellum virtute devincere, et adversum diaboli castra in omnia præcepta Dei jurare: nec tantummodo declinare vitia, sed jussa complere. Neque enim tibi (*Al. tac.*) sufficit a malis otiosam esse, si otiosa fueris a bonis: cum lex Dei duplici mandatorum genere distincta sit, et mala prohibens, bona imperet: atque ab utraque parte contemptum sui vetet. Non enim solum ille servus contempsit Dominum, qui prohibita fecerit, sed et qui jussa non fecerit. Dicta a nobis paulo ante sententia est: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur* (*Matth. vii, 19*). Et blandimur nobis si malis fructibus non gravemur, qui damnandi sumus, si a bonis steriles manserimus (*Joan. xv, 2*)? Juxta hanc intelligentiam abscondet Pater omnem palmitem fructum non ferentem in Filio. Et qui acceptum talentum in sudario abscondit, quasi inutilis servus et nequam, damnatur a Domino (*Matth. xxv, 30*). Nec minuisse solum, sed et non auxisse, culpabile est. Non ideo aliqua putes contemnenda esse mandata, quia leviora sunt. Tam enim maxima illa quæ a Deo imperata sunt: et contemptus ejusmodi præcepti, præcipientis injuria est. Unde beatus Paulus clamat, et docet: *Omnia facite sine murmuratione et hesitatione: ut silis irreprehensibiles et simplices, sicut filii Dei immaculati, in medio nationis prave et perversæ: inter quos lucetis sicut luminaria in hoc mundo* (*Philipp. ii, 14, 15*).

CAP. XVI. — Remoremur hic, virgo, paulisper: et pretiosissimas margaritas, quibus exornanda est sponsa Christi, per singula Apostoli verba pensemus. *Omnia, inquit, facite.* Non enim quasi ad arbitrium nostrum, quædam ex mandatis Dei debemus eligere, sed generaliter universa complere. Nec aliqua præcepta ejus quasi vilia munuscula ac parva contemnere: sed imperantis in omnibus majestatem aspicere. Nullum quippe mandatum Dei contemptibile nobis videri potest, si ejus semper cogitemus auctorem, sine murmuratione et hesitatione. Viles et ignobiles dominos palam contemni videmus a servulis: eisque ad minima quæque præcepta in faciem resisti solere. At hoc in personas nobiles jam non admittitur: quantoque potentiores domini, tanto servi ad obedientiam promiores sunt: cumque difficiliora præcipiunt, libentius audiuntur. Certe ad regis imperium, ita omnes parati sunt, et in procluctu obedientiæ constituti, ut etiam optent juberi. Et non solum bene merituos esse se credunt, si jussa fecerint, sed tanquam jam meruissent quod jussi sunt, ita pro dignitate præcipientis servitium beneficii loco ducitur. Nobis vero Deus ipse, æterna illa majestas ineffabilis atque inæstimabilis potestas: sacras litteras et vere adorandos præceptorum suorum apices mittit, et non statim cum gaudio ac veneratione suscipimus: nec pro magno ducimus beneficio, tantæ ac tam illustris potestatis imperium: maxime cum non jubentis quæritur commodum, sed

utilitas obsequentis [*Al. subsequentis*], verum econtrario fastidioso ac remisso animo, superbiorum nequam servorum more, in os Domini reclamamus et dicimus: Durum est, arduum est, non possumus, homines sumus, fragili carne circumdamur. O cæcam insaniam! O profanam temeritatem! Duplici ignorantia accusamus Deum scientiæ, ut videatur nescire quod fecit, nescire quod jussit: quasi oblitus fragilitatis humanæ, ejus auctor ipse est, imposuerit homini mandata quæ ferre non possit. Simulque (proh nefas!) ascribimus iniquitatem justo, pio crudelitatem: dum eum primo impossibile aliquid præcepisse conquerimur: deinde pro his damnandum putamus hominem, ab eo quæ vitare non potuit: ut (quod etiam suspicari sacrilegium est) videatur Deus non tam salutem nostram quæsisse quam pœnam. Itaque Apostolus, sciens a Domino justitiæ ac majestatis nihil impossibile esse præceptum, aufert a nobis vitium murmurandi. Quod tunc utique nasci solet, cum aut iniqua sunt quæ jubentur, aut jubentis minus digna persona est. Quid tergiversamur incassum, et præcipientis personam inimus naturæ fragilitatem? Nemo magis novit mensuram virium nostrarum, quam qui ipsas vires nobis dedit. Nec quisquam melius quam Dominus possit intelligit, quam qui ipsam virtutem nobis nostri [*Al. tacet nostri*] posse donavit. Nec impossibile aliquid voluit [*Al. potuit*] imperare, qui justus est; nec damnaturus hominem fuit, pro eo quod vitare non potuit, qui pius est.

CAP. XVII. — Sequitur: *Ut sitis irreprehensibiles et simplices* ad omnem morum perfectionem. Unum hoc sufficere verbum potest, quod etiam in episcopo eligendo Deus quæri jubet. Quam enim circumspecta vita est, quam sancta est, quæ nihil reprehensionis incurrit! Quis autem sanctior potest esse, quam qui, veræ simplicitatis virtute tenens, nunquam aliud corde promittit, aliud ore vultuque mentitur. *Sicut filii Dei immaculati.* Non est exhortatio vehementior, quam qua nos Scriptura divina filios Dei vocat. Quis enim non erubescat, et metuat tanto patre agere aliquid indignum, ut qui dicitur Dei filius, ipse efficiatur vitii servus? Et idcirco adjungit, *Ut simus immaculati.* Neque enim (*Al. etiam*) convenit in filiis Dei, quia ipse est fons justitiæ, peccati maculam reperiri. *In medio nationis prave et perversæ,* hoc est dicere: Quamvis infinita vos cingat peccantium multitudo, et innumera sint exempla vitiorum: vos tamen ita cælestis nativitate memores esse debetis, ut inter malos viventes, omne malum vincatis. *Inter quos lucetis, ait, sicut luminaria in hoc mundo.* Et rursus in Evangelio legimus: *Tunc justii fulgebunt sicut sol in regno patris eorum* (*Matth. xiii, 43*). Comparatur vita præmio, ut qui in futuro solis fulgore donandi sunt, hic jam simili justitiæ claritate resplendeant, et infidelium cæcitatem operibus sanctitatis illuminent. Huic loco ille sensus aptandus est, quem ad Corinthios idem Apostolus

disserens, ait: *Alia claritas solis, alia claritas lune, alia claritas stellarum. Stella autem a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum* (I Cor. xv, 41, 42). Dispare sunt in regno cœlorum per singulorum merita mansiones. Diversitas enim operum, diversitatem facit præmiorum; quantumque aliquis hic in sanctitate fulserit, tantum ibi fulgebit in honore. Nunc ergo ad omnem morum perfectionem mentis aciem intende, et ad cœleste præmium cœlestem vitam para. Resplendeat omnibus clarissimi in modum sideris sanctitas virginis: et futuri præmii magnitudinem, de novitate conversationis ostendat. Tibi facilius in bonis cursus est, quam malorum animi consuetudo non retinet. Nec timeamus ne te a virtutibus vitia retardent, et maligna diaboli semina Christi frugem necent. Nam si etiam illi qui longo peccandi usu, bonum quodammodo obruere naturæ, instaurari per penitentiam possunt: et mutata voluntate vivendi, consuetudinem consuetudine extinguere, ac optimi quique [Al. quoque] de pessimis fieri: quanto magis tu potes illa superare a quibus superata non es: cui non tam expellenda sunt vitia, quam refellenda! Quæ utique non suscipere facilius est, quam semel suscepta deponere.

CAP. XVIII. — Nec vero eorum tanta dulcedo est, ut ea debeamus præferre virtutibus, cum nec in omnibus sit delectationis illecebra, et a plerisque ea etiam quæ videntur dulcissima, respuantur. Duo namque sunt ex omnibus vitia, quæ maxime homines decipiunt sui voluptate, gula scilicet ac libido, quæ deponere eo difficilius est, quo eis uti dulcius est; et tamen hæc vitia tam molesta, tamque delectatione sui periculosa, ita a multis calcari vidimus, ut tota ætate virgines permanserint in summa abstinentia: Ut de illis taceam, quæ post deliciafuum longum fluxum (Al. luxum), et inveteratum usum libidinis, castitati ac temperantiæ se dederint; et utrumque vitium, contraria sibi virtute mutaverint. Aliorum vero vitiorum est longe diversa ratio, quæ cum nihil habeant jucunditatis, tamen (Al. tam) multum amaritudinis habent, quæque cum ad vitandum multo sint faciliora, ratio a quibus vitentur, invenies. Quid, oro te, invidio, delectationis præstat i. vicia, quem secretis quibusdam conscientia unguis livor ipse decerpit, et alienam felicitatem tormentum ejus facit? Quid vero alter ab odio mercedis accipit, nisi horribiles animæ tenebras, et confusæ mentis horrorem? qui vultu semper animoque mœrente, voto quo alteri vult nocere, seipsum cruciat? Quid autem iracundo furor suos confert, quem sævissimis exagitatum stimulis conscientia, ita ab omni concilio ac mente deturbat, ut dum irascitur, insanire credatur? Similiter curre per singula, invenies tot animæ tormenta quot vitia: quæ utique eo facilius vincel possunt, quo nulla illicent nos voluptate. Quanto illud difficilius, quanto durius, ut de castitatis labore taceam, abstinere a vino carnibusque, ipso quoque etiam oleo, et vilem siue his cibum post biduum

A interdum triduumque, vix capere! fracta jejuniis vigiliisque membra, fomenta balnei contemnere, necessarias res negare corporis, et vim quam laus inferre naturæ! Da tantam in cæteris magnitudinem animi, et vide quid non possis efficere. Sed nos, prohi pudor! quadam delectatione peccati, cum in quibusdam ostendimus quamdam vim naturæ nostræ, in aliis omnino torpescimus, et qui voluptates corporis, virtutum amore contempsimus, rursus amore vitiorum tormenta suscipimus. Atque ita malis nostris cedimus, ut ea nec putemus posse deponi. Quod hoc, quæso, consilium, quænam hæc nova vivendi ratio est? Res difficiles et laboris plenas securus aggredior, et faciliora non posse fieri credo. Viuco maxima, vincendus a parvis. B Excelsa et ardua indefessus exsupero, et cum venitur ad plana, deficio. Libenter fugio quod delectat, et nolo vitare quod cruciat. Verum hæc eorum sunt, qui, Dei voluntate contempta, id solum petunt, quod laudem facilius invenit, quod cito exit in famam: morum vero bona quæ secretiora sunt negligunt. Tu vero, quæ calcasti mundum et concupiscentias ejus, ut, calcato eo, gradum tibi quemdam ascendendi ad cœlum faceres, mundi gloriam ne requiras [Al. requires]. Illi tantum placere stude, cui sæpe displicet, quod hominibus placet, et qui ipsa hominum judicia judicaturus est. Abstinentia tua et jejunium eo magis Deo grata sunt, quo cum sanctis moribus offeruntur, ut quæ in aliis sunt umbracula vitiorum, in te sint ornamenta virtutum.

CAP. XIX. — Respice, obsecro, ad ipsam, qua apud Deum illustrata es, dignitatem, qua per baptismum in Dei filiam renata es, rursusque per consecrationem virginitatis sponsa Christi esse cœpisti. Ex utroque, hic tuus honor te ad sollicitudinem tui propositi admoneat. At nullus debet esse ibi negligentia locus, ubi tam præclara servanda sunt. Pretiosior custoditur [Al. pretiosior quoque vestis diligentia timidiore custoditur] quæque vestis timidius a macula. Multo quæsitâ auro gemma, majori sollicitudine possidetur, et generaliter grandi cura magna quæque servantur. Unde et tu si teipsam bene custodire cupis, debes honorem tuum semper pretium cogitare. Tacto enim se unusquisque negligentius utitur, quanto se existimat viliozem. Non ob aliam causam magis nobis in Scripturis divinis tam frequenter filiorum Dei nomen imponitur, et illud quod dicitur per prophetam: *Et ego ero vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias* [Al. t. e. et filias], dicit Dominus omnipotens. Et Apostolus: *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi* (Philipp. iii, 17). Et beatus Joannes inquit: *Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerunt, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, ut qui habet hanc spem in eo, sanctificet se, sicut et ille sanctus est* (I Joan. iii, 2, 3). Vult nobis cœlestis doctrinae dignitatem qua donati sumus, frequenter ingerere, et honorem

nostrum peccandi pudorem facere. Unde etiam Dominus ipse ad perfectam nos benignitatem vocans, ait : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos; et orate pro persequentibus et calumniantibus vobis, ut sicut filii patris vestri, qui in caelis est (Matth. v, 45, 46)*. Non est enim quod sic homines Deo faciat amabiles, ut pietas mentis et bonitas, quæ tanta in Christiano esse debet, ut etiam in malis abundet. Deique imitetur benevolentiam, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos (*Rom. xii, 13*). Hoc itaque tibi vel in primis absit, ut nemini vel in verbo etiam noceas, ut in omnibus quibuscunque poteris, prodesse studeas, et ne vicem quidem mali reddens, pro malis bona, dicente Apostolo, restituas. Nunquam detractio ex ore virginis procedat. Vitium satis hominum est, et suam laudem quærentium, alios viles facere; quia alterius vituperatione se laudari putant; et quia suo merito placere non possunt, placere volunt in comparatione pejorum. Parum diximus, non solum ipsa non pertrahas, sed ne detrahenti quidem aliquando credas. Possimum est hoc vitium, quod alterum vilem facit videri. Non minus auribus quam lingua fugias detractionem. Scripturæ memor esto, quæ dicit : *Non eris consentaneus derogantibus adversus proximum tuum, et non accipies super illo peccatum (Levit. ix, 18)*. Et alibi : *Sepe aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam (Eccli. xviii, 35)*. Accusator est enim auditor, qui facit detractorem, qui si avertat aures, et vultum contrahat, ac oculos abnuendo contineat, male loquentem etiam tacens arguit, ut discat non libenter dicere, quod didicerit non libenter audiri. Sollicitam satis ori tuo custodiam pone. Non enim est quidquam in nobis, quo facilius peccare possimus quam lingua. Unde sanctus Jacobus illum esse perfectum asserit, qui non offendit in verbo (*Jac. iii, 2*). Et Scriptura dicit : *Mors et vita est in manibus linguæ (Sap. i, 11)*. Mentiri autem, maledicere atque jurare lingua tua nesciat. Quia et os quod mentitur, occidit animam : *Et qui maledicunt, regnum Dei non possidebunt, juxta Apostolum (I Cor. v, 11)*. Et jurare ipse Christus prohibuit, qui dixit : *Ego autem dico vobis, non jurare omnino*. Et rursus : *Sit autem sermo vester, est, est : non, non : quod autem amplius est, a malo est (Matth. v, 34, 37)*. Apostolus, breviter oris vitia rescans, ait : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus (Ephes. iv, 29)*. Sit autem sermo virginis prudens [*Al. pudens*], modestus et rarus, nec tam eloquentia pretiosus quam pudore. Mirentur omnes tuam, te tacente, verecundiam; te loquente prudentiam. Mite ac placidum semper eloquium tuum. Ornet mista cum gravitate suavitas, cum pudore sapientia. Si certa atque librata, sui que opportunitate gratissima, silentii verbique ratio. Nec unquam omnino virginis os loquatur, ut tacuisse melius sit. Cum ingenti cau-

tionem debet loqui, cui non solum malus, sed etiam otiosus sermo vitandus est.

CAP. XX. — Summa tibi scientia sit, notitia summa, vitia virtutesque distinguere, quæ quamquam semper contraria sibi sint, aliqua tamen ex eis tanta junguntur similitudine, ut discerni omnino vix possint. Quam multi enim superbiam libertatis loco ducunt, adulationem pro humilitate suscipiunt; malitiam prudentiæ amplectuntur vice, et stultiæ simplicitatis nomen [*Al. stultitiam simplicitatis nomini*] imponunt, atque fallaci ac pessima decepti similitudine, vitiis pro virtutibus gloriantur. Et quamquam hæc omnia subtilissima intelligentia debeas separare, cunctasque virtutes cum suis lineis insequendo, nusquam prorsus abscedere : præcipue tamen fictam humilitatem fugiens, illam sectare quæ vera est, quam Christus docuit, humilitatem, in qua non sit superbia inclusa. Multi enim hujus virtutis umbram, veritatem ejus sequuntur pauci. Perfacile est enim aliquam vestem habere contentam, salutare submissius, manus et genua deosculari, inclinato in terram capite, oculisque dejectis, humilitatem ac mansuetudinem polliceri, lenta voce tenuique sermones infringere, suspirare crebrius, et ad omne verbum peccatorem ac miserum se clamare. Et si vel levi sermone offensus sit, continuo attollere supercilium, levare cervicem, et delicatum illum oris sonum insano repente clamore mutare. Aliam nos humilitatem Christus docuit, qui nos ad exemplum suum hortatur, dicens : *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 29)*. Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur. Quam nobis humilitatem beatus Petrus insinuat : *Miseri cordes, inquit, et humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto (I Petr. ii, 22)*. Auferantur omnia signa verborum, cessent simulati gestus, et ante occasionem sermo placidus. Verum [*Al. virum*] humilem patientia ostendit injuriam. Nullus ergo unquam in mente tua illius sit vitii locus. Nihil in te superbum, nihil arrogans, nihil denique fastidiosum. Apud Deum non est quidquam humilitate sublimius. Ipse loquitur per prophetam : *Super quem alium requiescam* [*Al. respiciam*], *nisi super humilem, et quietum, et tremementem sermones meos (Isa. lvi, 2)*? Et nunquam in iram exardescat animus, quod est seminarium odii. Tantus mentem tuam repleat timor Dei, ut indignari omnino non audeas, et iram metu vincas. Beatus Apostolus, mundanæ animam nostram, eamque in habitaculum Dei præparans, clamat et dicit : *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia auferatur a vobis cum omni malitia (Ephes. iv, 31)*.

CAP. XXI. — Adulatores ut inimicos cave, quorum sermones super oleum molles, et ipsi sunt jacula. Corruptum fictis laudibus leves animas et male credulis mentibus blandum vulnus indignant [*Al. insungunt*]. Crevit hoc in nostra ætate vitium,

et in ultimo sine stetit, nec jam augeri potest. In hanc omnes nos scholarum studiumque dedimus, ut officium putemus illudere. Quodque ipsi ab aliis libenter accipiunt, id aliis quasi quoddam munus offerimus. Et spe recipiendæ laudis, eos a quibus laudari volumus, ante laudamus. Sæpe adulantium resistimus verbis ad faciem, et in secreto mentis favemus, maximumque fructum cepisse nos ducimus, si vel fictis laudibus prædicamur. Nec cogitamus quid ipsi simus [Al. sumus], sed quid alteris esse videamur [Al. videmur]. Unde eo perducta res est, ut, neglecta veritate meriti, de sola opinione curemus, qui testimonium vitæ nostræ, non a conscientia nostra, sed a fama petimus. Beata mens est, quæ perfecte hoc vitium vincit, et nec adulatur aliquando, nec adulanti credit. Quæ nec decipit alterum, nec ipsa decipitur, tantumque hoc malum nec facit aliquando, nec patitur. Nihil unquam in te fictum sit, nihil omnino fucatum. Conscientiam tuam, quæ certe Deo semper patet, in multitudine versari puta. Nunquam aliud corde teneas, aliud ore proferas [Al. corde, aliud ore prætendas]. Quidquid pudet dicere, pudeat etiam cogitare. Illud vero notum jam omnibus atque divulgatum est quam utilis quamque huic proposito necessaria est, jejuniorum et abstinentiæ virtus, maxime in his annis, in quibus corpori major æstus inest. Non manducare itaque carnem, neque bibere vinum, apostolica voce laudatum est (Rom. xii, 15, 21). Quidquid illud est quod inflammare corpus potest, quod fomentum suggerit voluptati, castitatis amore fugiendum est. Nec tamen ita magno hujus rei labore gravari te volumus: ut sub ipso statim onere succumbas, per quod multi dum nimio fervore mentis rationem suarum virium non haberent [Al. habent], subito concenterunt, et pene ante debilitatem, quam sanctitatem de proposito suo consecuti sunt. Optimus est in omni re modus, et laudabilis ubique mensura. Corpus non frangendum, sed regendum est. Sint ergo moderata sancta, et simplicia in omni mentis humilitate jejunia, quæ ita attenuent corpus, ne animum elevent, ne res humilitatis gignat superbiam, et vitia de virtute nascantur. Ego, inquit, cum mihi molesti essent, induebar cilicio, et humiliabam in jejunio animam meam (Psal. xxxiv, 13). Vestis abjectio, cibi vilitas, jejunii lassitudo, extinguere debent, non nutrire superbiam. Quis rem medicinæ vulnus faciat? et inde sana lædat quæque, unde jam læsa curanda sunt? Aut quæ supererit spes salutis, si ista animæ remedia sint venena?

CAP. XXII. — Laborem jejunii tui, misericordiæ opera commendent, et abstinentia tua, pauperum refectione sit gratior. Dominus loquitur per prophetam: *Misericordiam volo, et non sacrificium* (Osæ vi, 6). In Evangelio Christi verba legimus: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. v, 7). Sed quæso hanc curam vice tua avia materque suscipiant. Illæ has partes

pro te agant. Illæ thesaurum tuum in cælum levant. Illarum sit esurientes alere cibo, vestire nudos, visitare infirmos, peregrinos lecto suscipere, et æterni spe præmii, Christo in pauperibus tenerari, qui dixit: *Quodcumque fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* (Matth. xxv, 45). Tibi vero, maxime dum in proposito maturescat animus, ab omnibus occupationibus recedendum est, et omne studium omnisque cura in ornandis moribus exhibenda. Quibus ita vacare debes, et totam occupare mentem, ut non divitem te sentias esse, nec dominam. Nobilitatis ad hoc tantum memineris, ut cum claritate generis, morum sanctitate contendas; et cum nobilitate corporis, animi virtute nobilior proficias: magisque illa nobilitate gloriaris, quæ filios Dei et coheredes Christi facit. Ad quam si semper inspicias: dum credis gaudium te habere quod majus est, desinis de eo quod minus est gloriari. Omnis ista præclari generis dignitas, et illustre Anicii sanguinis decus, ad animam transferrantur. Ille clarus, ille sublimis, ille sit nobilis, ille tunc integram nobilitatem suam servare se putet, si dedignetur servire vitiiis, ab eisque non superari: *A quo enim quis superatur, hujus et servus est* (II Petr. ii, 15). Quid enim hac servitute animi indignius, quidve turpius, quam cum in eo, aut dominatur odium, aut regnat invidia? quam cum eum aut avaritia possidet, aut captum ira te: et, vel certe cætera sibi vitia vindicant? Non est quod tibi aliquis de nobilitate generis blandiatur, si ex meliore parte sit famulus. Multo est indignius mente servire, quam corpore. Superfluum arbitror te monere, quam parca in procedendo debeas esse, quam rara: cum te hoc etiam sæcularis ab infantia honestas docuerit, et facile intelligas id tibi multo magis in hac vita esse servandum, quam maxime secretum decet. Illud admoneo, ut ipsis quoque salutationibus, quæ tibi in cubiculo tuo exhibendæ sunt, certissimum modum ponas: non sint nimix, neque quotidianæ, ne non tam officium, quam inquietudinem præstare videantur.

CAP. XXIII. — Et quanquam omne vitæ tuæ tempus divino debeas operi consecrare: et nullam prorsus horam a spirituali profectu vacuam esse conveniat, cum tibi in lege Domini die ac nocte meditandum sit (Psal. i): debet tamen aliquis esse determinatus et constitutus horarum numerus, quo plenius Deo vaces, et qui te ad summam animi intentionem, velut quadam lege continent. Optimum est ergo huic operi matutinum deputari tempus, id est meliorem diei partem, et usque ad horam tertiam animam quotidie in cælesti agone certantem, hoc velut spiritualis quodam palestræ exerceri gymnasium. His tu per singulos dies horis in secretioris domus parte ora, clauso cubiculo tuo (Matth. vi, 6). Adhibe tibi etiam in urbe [Al. orbè] solitudinem, et remota paulisper ab hominibus, propius Deo jungere: aspectuique tuorum reddita, lectionis fructum et orationis ostende.

Nihil enim in hoc secreto magis agere debes, quam animam divinis eloquiis pascere. Et quantum ei per totam sufficere possit diem, hoc eam veluti cibo pinguiore satiare. Ita Scripturas sacras lege, ut semper memineris Dei illa verba esse, qui legem suam non solum sciri, sed etiam impleri jubet. Nihil enim prodest facienda didicisse, et non facere. Optima uteris lectione divina, si eam tibi adhibeas speculi vice, ut ibi velut ad imaginem suam anima respiciat, et vel sæda quæque corrigat, vel pulchra plus ornet. Lectionem frequenter interrumpat oratio, et animam jugiter adhærentem Deo, grata vicissitudo sancti operis accendat. Nunc te igitur ordo instruat cœlestis historiæ: nunc sanctum David oblectet canticum: nunc Salomonis erudiat Sapia: nunc ad timorem Domini, increpationes incitent prophetarum: nunc evangelica et apostolica perfectio te Christo in omnium morum sanctitate conjungat. Quæ paranda sunt, memoriæ penitus insere: eaque jugi meditatione conserva. Quæ maturanda sunt, frequenter revolve, ut divinum hoc studium, et cœlestis schola, et mores simul virginis ornent et sensum, tradantque tibi cum sapientia sanctitatem. Unde Scriptura dicit: *Qui quærunt Deum, inveniunt sapientiam cum justitia (Prov. 11)*. Sit autem ipsa lectio temperata, cui finem consilium, non lassitudo imponat. Nam ut immoderata jejunia, et ardor abstinentiæ, et enormes inordinatæque vigilæ, intemperantiæ coarquantur, idque nimietate sui pariunt, ut hæc ipsa postea, nec mediocriter quidem fieri possint: ita studium lectionis in reprehensionem intemperans cadit, quodque laudabile est in tempore suo, fit de nimietate sui culpabile.

CAP. XXIV. — Generaliter quidem, sed breviter strictimque dicendum est: in bonis quoque rebus quidquid modum excesserit, vitium est. Magna est, magna, inquam, et quæ grandi studio constat, perfectæ vitæ ratio, consummatæque sapientiæ est, scire quid quo insequare modo, et ad omnem actum præferendo consilium: nihil, facere quod fecisse peccat. Intra unius horæ spatium mutatur habitus: jejunare, abstinere, psallere, vigilare, non tam studio opus habent, quam voluntate. Quidlibet incipiens, statim ut voluerit, ad ipsa perfectus est: imo illi hoc facilius facere possunt, qui recentes corporis vires de sæculo ad propositum asferunt. Mores vero mutare, singulasque virtutes animi formare in se atque perficere, grandis studii est, et longæ consuetudinis. Itaque multi in [Al. add. hoc] proposito senescimus, et ea, propter quæ ad ipsum propositum venimus, non habemus. Tua vero conversatio nova esse debet, mira gravitas, patientia, mansuetudo, pietas: quidquid sanctius est atque perfectius, quidquid magis Deo te commendare potest, et majorem in cœlo facere, id semper sequere, id semper amplectere (I Cor. vii, 34). Sponsa Christi nihil debet esse ornatus. Tanto majore placendi studio opus est, quanto major est ille

A cui placendum est. Sæcni vero virgines, quæ se nuptiis præparant, et indulgentiam magis Apostoli, quam consilium sequi malunt, magisque ampliuntur incontinentiæ remedium, quam præmium continentæ, ut sponsis placeant, eosque in amorem sui magis incitent, mira se sollicitudine formare student, et naturalem corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Hæc est illis per dies singulos cura præcipua: decentibus fucis colorare faciem, implicare auro crinem, et ardentes concharum lapides, capitis honorem facere, suspendere ex auribus patrimonia, brachia ornare monilibus ac latera, et inclusas auro gemmas a collo in pectus demittere. Non minorem sponsus tuus requirit ornatum, qui cum universam Ecclesiam salutaris aquæ lavacro purificatam sine macula rugaque reddiderit, quotidie cupit eam fieri pulchriorem, ut semel a vitiis peccatisque mundata, semper ornetur decore virtutum (Ephes. v, 26, 27). Et si hoc a tota requirit Ecclesia, in qua et viduæ continentur et nuptæ; quantum, putas, exspectat a virgine, quæ ex pulcherrimo hoc quodam Ecclesiæ parato, velut augustior quidam flos videtur electa! Assume ergo omnem illum ornatum, per quem placere Christo potes. Satis pulchram Deo crede faciem tuam, si hominibus pulchra apparere non studeas. Istud ornamentum serva capitis, quod acquisivisti Christum sacramento, cum tibi in cœlestis regni mysterium, diadema quoddam regalis unctionis impositum est. Optima ornamenta sunt aurium, verba Dei. Ad ea sola paratus esse debet auditus virginis: eaque pretiosissimis lapidibus anteferre. Omnia prorsus membra decorentur operibus sanctitatis: totaque virginalis animi pulchritudo, gemmati monilis instar, vario virtutum fulgore resplendeat. Tunc vere concupiscet rex decorem tuum, dicetque tibi: *Tota formosa es, proxima mea, et macula non est in te (Cant. iv, 7)*. Et hæc tibi ornamenta quæ dixi, etiam erunt munimenta maxima: et quæ ipsa te [Al. te ipsam] ornare Deo, et contra diabolum armare possint, qui per leve interdum quodcumque vitium ad animam ingreditur: et si virtutum propugnacula non resistant, nostro nos repellit loco, et continuo de hoste fit dominus. Propter quod D Scriptura nos adiortatur, et dicit: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum ne dimiseris (Eccl. x, 4)*.

CAP. XXV. — Ab eo jam tempore, quo primum per virginitatis professionem Domino consecrata es, adversarii in te crevit odium. Et qui aliena lucra pro suis damnis habet, se amisisse ducit, quidquid te possessuram dolet. Grandi tibi opus est vigilantia, grandique cura: et tanto sollicitius cavendus est inimicus, quanto apud Deum ditior esse cœpiisti. Vacuus viator et nudus non timet latronis insidias. Securus a nocturnis furibus dormit pauper, etiam si claustra non muniat. Diviti vero opes suæ latronis semper imaginantur occursum, et jugi sollicitudine, noctium somnum adi-

munant. Unde tuæ quoque divitiæ, cœlestis thesaurus, ista cautione indigent atque custodia. Quanto ditior es, tanto debes esse vigilantior. Qui enim plus possidet, plus debet timere ne perdat. Invidere non cessat auctor invidiæ. Et qui sevel a Deo ipse projectus est, tanto majori livore torquetur, quanto aliquem apud eum viderit clariorem. Qui invidit Evæ paradysum, quanto magis invidet tibi regnum cœlorum! Cuncta, mihi crede, ille nunc circumit, ut beatus Petrus ait, devorandi te cupidus (*I Petr. v*): in modum rugientis leonis ingreditur, vel mœre dolosi hostis univæra perustrans, explorat omnes aditus animæ tuæ: an sit aliquid infirmum et minus tutum, per quod possit irrepere. Rimatur nunc ille omnia, et singula quæque perlentans, quærit vulneri locum: ejus tu insidias sollicite debes providere, ut quæ cum Paulo non ignores astutias ejus (*II Cor. II*). Qui cum terribiles diaboli potestates principatusque describat, nos nihilominus hortatur ad pugnam, hostiumque vim pandit, ut augeat sollicitudinem militum. Non eam vult nos esse timidos, sed paratos. Denique non fugam suadet, sed arma suggerit: *Propterea, inquit, accipite arma Dei, ut possitis resistere in die malo, ac in omnibus perfecti stare* (*Ephes. vi, 13*). Ac statim instrumenta singula spiritualis pugnæ tradens, addidit et dixit: *State ergo succincti lumbos vestros in veritate: et induiti lorica m justitiæ, et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis, in nominibus assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere: et galeam salutis assumite, et gladium spiritus, quod est verbum Dei, per omnem rationem et obsecrationem* (*Ibid. 14-18*). Et quoniam de hoc bello licet etiam feminis triumphare, suscipe hæc arma Pauli, et tanti hortatione ducis certam præsume victoriam. Hæc enim si tu omnia instrumenta possideas, secura procedes ad prælium spirituale, nec pavebis diabolum cum toto exercitu suo. *Cadent enim a latere tuo mille, et decem millia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabunt* (*Psal. xc, 7*). Beatus quoque Jacobus ille Christi miles emeritis non minor nobis auctoritate de hoc bello victoriam pollicetur: *Subditi, inquit, estote Deo: resistite autem diabolo, et fugiet a vobis* (*Jac. iv, 7*). Ostendit quomodo resistere debeamus diabolo, si utique simus subditi Deo, ejusque faciendo voluntatem, ut divinam etiam mereamur gratiam: et facilius nequam spiritui, auxilio sancti Spiritus resistamus. Neque vero aperta contra nos pugnat acie, nec publica nobiscum fronte congregitur, sed dolo vincit ac fraude, nostraque contra nos vitur voluntate. De consensu nostro adversarius vires [*Al. de consensu adversariorum vires*] accipit, nostrosque nos, ut dici solet, jugulat gladio. Infirmus hostis est qui non potest vincere nisi volentem. Procul a nobis, desperatio, procul omnis ab animo recedat pavor adversariorum. Non adjuvemus, sed vincamus adversarios. Dant illi quidem consilium, sed nostrum est vel eligere, vel re-

spuere quod suggerunt. Non enim cogendo, sed suadendo nocent. Non extorquent a nobis consensum, sed expetunt. Unde etiam Ananias dicitur: *Quare tentavit cor tuum Satanas mentiri te Spiritui sancto* (*Act. v, 3*)? Quod utique illi apostolus nunquam imputaret, si id absque ipsius voluntate diabolus fecisset. Ipsa etiam Eva ideo [*Al. jam*] condemnatur a Domino (*Gen. II*), quia ab eo quem poterat superare, superata est. Nec enim memisset a Domino, injustitiæ puniri quæ victa est, nisi vivere ipsa potuisset.

Cap. XXVI. — Hujus nequissimi hostis est illa vel prima calliditas, et ars doli plena, fatigare cogitationibus rudes animas: et novellis in proposito mentibus de ipsa interdum conversatione afferre mœrorem: ut facile ab hujus rei profectu deterreatur animus, ejus initia amara cognoverit. Itaque solet tam sordidas nonnunquam et impias cogitationes inserere menti, ut qui tentatur, dum suum illud putat esse quod cogitat, deteriozem se per spiritum immundum proposito suo arbitretur effectum; multoque puriozem animam habuisse se credat, cum adhuc res sæculi amaret. Vult enim his, quibus invidet callidissimus inimicus horrorem propositi ex desperatione facere sanctitatis, ut eos, obsidente tristitia, et si a proposito non revocat, certe rotineat a profectu. Propter quod maximo sanctarum tibi Scripturarum studium diligendum est: illuminanda divinis eloquiis anima: et coruscante Dei verbo, diaboli repellendæ sunt tenebræ. Cito enim fugit ille ab ea anima, quam sermo divinus illuminat, quæ cœlestibus semper cogitationibus occupatur, in qua assiduum est Dei verbum, cujus vim nequam spiritus non potest ferre. Et idcirco beatus illud Apostolus spiritualis belli inter cætera instrumenta gladio comparavit (*Ephes. v, 17*). Est autem tutissimum atque perfectum, ut assuescat animus sollicita semper pervigilique custodia discernere cogitationes suas: et ad primum animi motum [*Al. deerat motum*] vel probare, vel reprobare, quod cogitat: ut vel bonas cogitationes alat, vel statim extinguat malas. Hic namque fons est boni [*Al. Hinc... et quod origo*], et origo peccandi, omnisque ingentis delicti in corde principium est cogitatio [*Al. cogitatione principium est, quæ*], quæ unumquodque opus velut in quadam cordis tabula depingit, antequam faciat. Nam sive ille actus, sive sermo sit, ut proferatur, ante disponitur, et cogitationum consilio discernitur quod futurum est. Vides quam brevi interdum momento quæque ista quis cogitet, cogitataque perficiat: nec quidquam omnino, vel lingua, vel manu, cæterisque membris agitur, nisi cogitationes ante dictaverint. Unde et Dominus in Evangelio dicit: *D: corde hominis procedunt cogitationes malæ, adulterium, fornicatio, homicidia, furta, falsa testimonia, avaritia, nequitia, dolus, impudicitia, oculus malus, blasphemia, superbia, stultitia. Hæc sunt quæ coinquinant homines* (*Matth. xv, 19, 20*). Ou-

nis ergo sollicitudo tua, omnis intentio debet esse A in custodia [Al. cordis custodia]. Ibi te maxime oportet observare peccatum, ubi nasci solet, statimque ad primam tentationis repugnare faciem: et malum antequam crescat, extinguere. Nec enim expectandum est augmentum ejus rri, quæ timeri debet a parvo: et quæ tanto facilius vincitur, quanto ei citius repugnatur. Ideo clamat Scriptura divina: *Omni custodia serva cor tuum: ex eo enim exitus vitæ (Prov. iv, 21)*.

Cap. XXVII. — Distinguendum est autem inter istas cogitationes, quibus voluntas favet, quas cum dilectione amplectitur, et inter eas cogitationes, quæ tenuis umbræ modo prætervolare mentem solent, seseque tantummodo vel transeundo monstrare: quas Græci τῶπος vocant: vel certe inter illas quæ repugnant ac inviio animo suggerunt, quibus mens cum horrore quodam renititur ac resistit: quibus ut contristatur admissis, ita gaudet expulsis. In illis quidem quæ se leviter menti ostendunt, et quasi fugiendo demonstrant se, nec peccatum omnino, nec pugna est. In iis autem, cum quibus aliquandiu anima luctatur, quibus resistit voluntas [Al. voluptas], æquale certamen est. Aut enim consentimus, et vincimur: aut respuimus et vincimus, et acquirimus de pugna [Al. pugnatione] victoriam. In illa ergo tantummodo cogitatione peccatum est, quæ suggestioni consensum mentis dedit: quæ malum suum blande fovet: quæ in factum gestit erumpere. Hujusmodi cogitatio etiamsi ex aliquo impedita casu, non impleat voluntatem, nihilominus actione criminis condemnatur a Domino: ut illud in Evangelio legimus: *Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo (Matth. v, 28)*. Apud Deum, cui nota sunt omnia etiam antequam fiant, voluntas perfecta faciendi, reputatur pro opere facti. Qua de re debes (sæpe enim repeto quod fieri semper [Al. semel] volo) sanctas Scripturas sine intermissione meditari, hisque tuam replere mentem: et malis cogitationibus locum auferens, divinis animi sensibus occupare: quantumque Deum diligas, ex dilectione legis ejus ostendere. Unde Scriptura dicit: *Qui timent Dominum, inquirent quod beneplacitum est illi: et qui diligunt eum, replebuntur lege ejus (Eccli. ii, 19)*. Tuuc sentiens quantum ad ejus amorem adjuvet te sapientia: quantum sit in te divinæ legis auxilium, et Domino cum David læta cantabis, *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi (Psal. cxviii, 11)*. Excitandus est enim spiritualibus stimulis semper animus, et majori quotidie ardore renovandus. Orationis instantia, illuminatio lectionis, sollicitudo vigiliarum, et diurna et nocturna ejus incitamenta sunt. Nihil enim in hoc proposito otio deterius est: quod non solummodo non acquirit noxa, sed etiam parva [Al. parata] consumit. Sanctæ vitæ ratio processu gaudet et crescit: cessatione torpescit et deficit. Quotidianis ac recumbentibus virtutum incrementis meus instauranda

est: et vivendi nobis hoc iter, non de transacto, sed de reliquo metiendum. Quandiu sumus in hoc corpore, nunquam nos ad perfectum venisse credamus: sic enim melius pervenitur. Tandiu non relabimur retro, quandiu ad priora contendimus. At ubi cœperimus stare, descendimus: nostrumque non progredi, jam reverti est. Cesset omnis ignavia, et inutilis de præterito labore securitas. Si volumus non redire, currendum est. Beatus Apostolus de die in diem vivens Deo non quid ante fecisset, sed quid facere deberet semper attendens, dicebat: *Fratres, ego me non arbitror comprehendisse aliquid. Unum autem, quæ quidem sunt retro obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora me extendens, ad destinatum persequor bravium supernæ vocationis Dei (Philipp. iii, 13, 14)*. Si beatus Paulus vas electionis, qui in Christum indutus erat, ut diceret: *Viro autem jam non ego, vivit vero in me Christus (Galat. ii, 20)*, adhuc tamen se extendit, adhuc crescit et proficit: quid nos facere debemus, quibus optandum est, ut in fine nostro Pauli principio comparemur? Ergo tu hunc imitare qui dixit: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. iv, 11)*. Obliviscere omne præteritum, et quotidie inchoare te puta: ne pro præsentis die, quo debes servire Deo, præteritum imputes. Optime quæsitæ custodies, si semper inquiras. Damnum parata sentient, si parare cessaveris.

Cap. XXVIII. — Dicas forsitan: Grandis labor est. Sed respice quod promissum est: omne opus leve fieri solet, cum ejus pretium cogitatur: et spes præmii solatium est laboris. Sic durus agricola inaratum diu campum, et pinguiores otio glebas violento vomere scidisse se gaudet, et mirum in modum ipsa operis difficultate lætus spem segetis de labore metitur. Sic negotiator avidus maria contemnit, spectare ausus fluctuum spumas rabiemque ventorum. Dumque in omni labore ac periculo lucrum cogitat, et lassitudinem simul obliviscitur et timorem. Considera, quæso, magnitudinem præmii tui, si tamen considerari potest quidquid immensum est. Post abscessum animæ, post carnis interitum, post favillas et cinerem, in meliorem statum virgo reparanda es. Manlatum terræ corpus in cælum elevandum est: et mortale tuum immortalitatis honore mutandum est. Post hæc angelorum es donanda consortio: regnum acceptura cælorum, ac in perpetuum mensura cum Christo. Quid ergo retribuies Domino pro omnibus quæ retribuit tibi (Psal. cxv)? Quid tanto remuneratore dignum putabis, cujus tanta sunt præmia? Unde beatus Apostolus, *Nullæ, inquit, sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18)*. Quid enim dignum vel facere, vel pati possumus in brevi hæc tempore vitæ nostræ, cum id immortalitate sit compensandum?

Cap. XXIX. — Propter quod idem Apostolus ait: *Id enim quod in præsentis sæculo est momentaneum ac lere tribulationis nostræ: supra modum in subit*

mitate, æternam gloriæ pondus operatur in nobis (II Cor. iv, 17). Respuantur honores, despiciantur divitiæ. Ipsa quoque vita nostra martyrii amore contemnatur. Et hæc omnia etiam si pro æternitatis præmio non darentur, essent tamen quandoque peritura. Amittunt etiam hoc illi qui semper cupiunt possidere. Quam multos memoria nostra retinet in maximis honoribus ac divitiis constitutos, repente de summo illo potentiae fastigio concidisse : et eos qui timore elati, aliud quiddam quam homines esse se putabant, exitu tandem suo docuisse nos quid fuerint. Quid enim in hoc mundo stabile ? quid vero firmum est ? Quid porro non breve et incertum, et casui non serviens ? Quale istud bonum est, quod semper timeas amittere ? quod vel auferendum abs te metuas, vel a te relinquendum scias ? Nam et si nullo id eripiat casu, vel morte certe perdendum est. Et si vita nostra tendatur per mille annos : et ad extremum illum totius diem ætatis, quotidiana deliciarum voluptate veniamus : quale hoc, queso, diu est, quod sine delectetur ! Aut quis illius voluptatis fructus est, qui statim ut cessaverit, videbitur tibi non fuisse ? Age jam, transactum vitæ tuæ tempus animo revolve. Nonne videbitur tibi umbra quædam fuisse quod transiit : et ad instar somni tenuis, incertum esse omne quod videtur ? Hoc idem et decrepitis senex sentire potest, cui convenit dicere cum Propheta : *Dies mei sicut umbra declinaverunt, et ego sicut senum arvi* (Psal. ci, 12).

Cap. XXX. — Quod si hæc etiam hic possumus dicere : ubi quamvis brevis, tamen quia præsens est vita ista, magni penditur : qui in futuro dicturi sumus, ubi majore æternitatis præsentia [At. scientia] transactum omne pro nihilo est ? Hæc tu tecum diligenter revolvens, et brevitatem vitæ hujus æternitatis contemplatione despiciens, ipsum quoque contemptum mundi, majori animi virtute contemne : et ad illum tantum diem totam [At. tac. totam] parate, in quo mundi gloria finienda est. Illum, inquam, diem, quem Salvator diluvio comparavit : qui multos fallaci securitate deceptos, furtivo, ut ait Apostolus, comprehendit adventu (I Thess. v). Quem beatus quoque Petrus describens ait : *Adveniet autem dies Domini sicut fur : in qua cæli magno impetu transibunt : elementa vero a calore resolventur. Cum igitur [At. tacet igitur] hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet nos esse in sanctis conversationibus : et pietatibus exspectantes et properantes in adventum Domini Dei, in quo cæli ardentis solventur, et elementa ignis calore tabescent* (II Petr. iii, 10-12) ? Recens factum est, et quod ipsa audisti, cum ad stridulæ buccinæ sonum, Gothorumque clamorem, lugubri oppressa metu domina orbis Roma contremuit. Ubi tunc nobilitatis ordo ? ubi certi et distincti illius dignitatis gradus ? Permixta omnia et timore confusa, omni domui planctus et æqualis fuit per cunctos pavor. Unum erat servus et nobilis. Eadem omnibus imago mortis : nisi quia magis

cam timebant illi, quibus fuerat vita jucundior. Si ita mortalis timeamus hostis humanam manum, quid faciemus cum clangore terribili tuba intonare de cælo cœperit : et ad illam archangeli vocem, omni buccina clariorum, totus simul remugiet mundus ? cum viderimus super nos non manufacta arma concuti, sed et virtutes cælorum commoveri, sicut propheta dicit : *Cum venerit Dominus ponere orbem terræ desertum, et peccatores perdere ex eo* (Isa. xliii, 4) : quis tunc nobis pavor, quæ caligo, quæ tenebræ, cum nos sæpius ab toties admonitos, et tamen imparatos dies ille repererit ? *Tunc, inquit, plangent super se omnes tribus terræ : et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa et majestate. Tunc dicent montibus : Cadis super nos : et collibus, Operite nos : et petris, Aperite vos nobis* (Matth. xxiv, 30 et seqq. ; Luc. xxi, 27 et seqq.). Verum hæc eorum sunt, qui variis hujus mundi delecti curis, de mundi non cogitant sine. Tu vero cui adventus Christi dierum noctiumque meditatio est, cui pro conscientiae puritate, Domini est optanda præsentia : quæ consummationem sæculi quasi certum præmii tui tempus expectas, exultationem de cælo capies, non timorem. Tunc enim tu sanctorum mista choris, et sanctis conitata virginibus, sponso obviam subvolabis, et dices : *Inveni quem quæsiit anima mea* (Cant. iii, 4). Nec ullius jam temporis separationem timebis, quæ semel immortalitatis gloria, et incorruptionis splendore donanda es : et cum Christo semper futura es, Apostolo dicente : *Quoniam ipse Dominus in jussu et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de cælo : et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Domino in aere : et ita semper cum Christo erimus* (I Thess. iv, 15-17). Hæc sit igitur cura tua semper, hoc studium : hæc jugiter virginis corde volvantur. In his totius diei versetur labor. In his nocturnus [At. noctis] somnus reponatur. In hæc [At. hoc] anima rursus evigilet. Etenim nullus labor durus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria [At. dona] æternitatis acquiritur.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM

Gaudeo in me notum hactenus nemini subsequenti auctorem Epistolæ deprehendisse : quod enim false tribuatur Hieronymo, palam est, et stylus ipse clamat ab Hieronymiano dissidens innumere quantum. Accepi autem a Gennadio, quis ille fuerit ; nec sane infimi subsellii scriptor, sed magni Augustini discipulus repertus est. *Eutropius presbyter* (ait ille lib. de Viris illustribus, cap. 49) *scripsit ad duas sorores, ancillas Christi, quæ ob devotionem pudicitiae, et amorem religionis exheredatæ sunt a parentibus, Epistolas duas, in modum librorum consolatorias eleganti et aperto sermone, non solum ratione, sed etiam testimoniis Scripturarum munitas. Hujus nimirum est titulus, Ad Gerantii filias de contemnendi hæreditate. In textu, Si, inquit, causa offensionis est Christus, amplectendum est impii patris Elogium, non dolendum, ne recedamus a Christo, cui nos illi exhereditatio commendat. Et*

inferius, *Noluit vobiscum Geruntius in cœlestibus habere partem : cur vos partem ex censu ejus desideratis ? Denique, Vobis, filiæ, exhereditatio illa futuræ hereditatis in cœlestibus fecit augmentum, et cœtera his paria, quæ ex universo contextu intelliges. Consonat quoque temporis, in quod Eutropius ille confertur, nota : siquidem Paulinum (nunc Nolanum, qui *agnatum, honores et divitias reliquit*) nobilissimum in ejusmodi rebus contemnendis exemplo, ait, *nuper cum sua intrefamilias prævisse. Ille vero Paulinus a sæculi rebus se penitus demum expedit circa annum 395, ut si adeo velis hanc Epistolam post alios pl. m. decem, sive ad v. sæculi initium referre, proxime ad veritatem accesseris. Porro autem apprime Christiana, et quæ S. Augustini audiorem deceat, doctrina ejus est : eoque se magis probat, quod S. Paulinum tantopere laudat. Non igitur audiendus Bellarminus, cui visus est auctor Pelagianorum veneno imbutus, sentire, quod non liceat Christiano divitias possidere ; neque enim aliquid ex hac etiam est parte ex his, quæ de usu divitiarum edisserit, quod non acceptum ex magistri sui Augustini epistola ad Hilarium Syracusanum videatur, et ab illa hæreticorum insaniam non longe absit.**

EPISTOLA II.

AD GERUNTII FILIAS

De contemnenda hereditate.

1. Cuncti mei sensus affectu vobis vacant, etsi interim loco segregor : nam et videre vos mihi videor et audire : tam me occupatum habet vestra dilectio. Quod si vos invicem faciatis, cum illud impossibile sit fieri per carnem, possibile redditur ex spiritu, ut fiat duorum hominum corpus unum. Nam ut probem etiam vestra mecum vigilare colloquia, accipite quid de hereditate, quod suggestistis cogitanti altius videatur, quoniam me etiam in carnalium arbitrium per spiritualia delegistis. Possem quidem dicere : *Quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos (Luc. xii, 14)* ? si non ad infideles processisset ista sententia. Judæorum enim incredulitas hac Domini responsione repercutitur, non seritur. Nam ipsi aliquando Judæi in ipso Moyse visitationem illam Domini non videntes qua Ægyptium fratris liberator occiderat : sequentique die fratrum discordias rixasque volens sedare, ausi sunt dicere : *Quis te constituit principem aut judicem super nos (Exod. ii, 14)* ? Ac proinde suo illis Dominus ore respondit, quo amplius confutarentur, si proderentur, falso se querere quem sprevisset, dicente ipso : *Si credidissetis utique et mihi (Joan. v, 46)*. Sed quoniam et ego veser sum, et vos vere scio quasisse iudicium ejus, qui Ægyptium gaudenter occidit, et cum adversario, dum in via estis, nitimini cito confœderare concordiam, apud Judæos sibi suam sententiam relinquemus, super ipsos qui eam protulere venientem.

II. Nos humilibus de Domini lenitate dicemus : *Vobis datum est scire mysterium (Math. xiii, 11)*. Ac proinde, ut ad exordium diverticuli revertamur, hereditatem illam vobis arbitror contemnendam, nec aliquid a iudice sæculi postulandum. Quomodo

A enim vobis illos licet adire, qui etiam suo iudicio nesciunt veritatem ? Quandoquidem Pilatus ex ipsorum curia sic loquitur ad Dominum : *Quid est veritas (Joan. xviii, 36)* ? Neque hic iudex erat, et negotia causasque litigantium libripende justitiæ tanto statuto jure solvebat : et quid hic valebat facere, si non noverat veritatem ? Certo evangelistæ adeo justum fuisse Pilatum commemorant, ut innocentem mallet absolvere quam punire : et tamen veritatem quasi discere cupiat, inquit. Nam veritatis ignorantio, interrogationis est actio. Quid ergo dicemus ? Inanes sine dubio mortalium curas, et uniformem mundanorum rerum prodidit falsitatem : ibique iudicia vera non esse, ubi sint mentita negotia : sequè in rebus carentibus veritate, credere vero iudico judicat. Quid enim quasi nostrum apud illa tribunalia repetemus, si, præscribente Apostolo, *Nihil intulimus in hunc mundum : verum nec auferre quid possumus (I Tim. ix, 7)* ? Si enim nihil intulimus in hunc mundum veniendo, et nihil auferre poterimus abeundo : falso aliquid nostrum hic esse dicimus, ubi nobis totus pæne mundus alienus est. De quo nobis quid iudex sæculi tribuere [*Al. retribuere*] poterit, si nihil natura donavit ? Quid Pilatus veritatis interrogator potius quam prolator : quid, inquam, nisi Barrabam, quem ideo Judæi Deo cœli præferunt, quia ad iudicem sæculi convolarunt ? In quo utique perfidus populus non reum, sed reatum accepit. Sed hæc de iudicio sint dicta, non de negotio.

C III. Cæterum quod ad causam pertinet, non solum moneo, sed obtestor, ut si Geruntium pro Christo offendistis, in ea offensione duretis. *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Math. x, 22)*. Nam si causa offensionis est Christus, amplectendum est impii patris elogium, non dolendam : ne recedamus a Christo, cui nos illa exhereditatio commendat, sicut scriptum est : *Beati estis cum persecuti vos fuerint, et maledixerint nomini vestro tanquam malo, propter filium hominis : gaudete in illa die, et exultate : ecce merces vestra multa est in celo (Luc. v, 21 et seqq.)*. Hanc mercedem offensio illa providit, cujus pœnitet veritatis. Quod si vocatæ ad Dominum in imagine Levitarum, spiritualibus gladiis, corporeos occidistis affectus : quem patrem desideratis ? Unus est enim Pater noster qui in cœlis est, ac proinde Dominus hereditas vestra. In Christo enim possidendum est, quod cum Christo est possidendum. Ne revertamini ad mortuum, qui sequimini viventem. *Mortui, inquit, sepeliant mortuos suos (Math. viii, 22)*. At si jam pridem dixistis : *Pater, non nosimus te : ut testamentum Domini servaretis : quid adhuc repudiati patris queritis testamentum ?* Hic est ille gladius qui a Domino per terras, patrem a filio separaturus immisus est (*Math. x*). Hoc est vere circumcidere naturam, quod Judæi forma, et non veritate custodiunt : et circumcidere culro petri (Joan. v). *Petra autem erat Christus (I Cor. x, 4)*.

Is atque qui dixit : *Si quis amaverit patrem aut matrem super me, non est me dignus* (*Matth. x, 37*). Hoc vos gladio utentes, illos imitamini Levitas, ab interiori homine per exterioris vestri castra currentes, obvios affectus pro Domini amore jugulate : juxta legislatoris imperium pertranseuntis primum virtutum exercitem cum reditu : videlicet ut præterita transeuntis, nec sæculi mirabilibus inhærentes ; ubi primam ad eum, qui nos misit in mundum, cum femoralis gladio redeamus : resistentes nobis, remorantesque hos, propinquum, proximum, fratremque, ne per hos elongetur nostra peregrinatio, perimamus : et hæc a porta faciamus ad portam : id est, ne cum in porta oculi fratrem fuero persecutus, portam fortasse auris obsideat, et per aliam portam prætermisissus occurrat. Hæc siquidem sunt portæ animæ nostræ, per quas ad illam sæculi blandimenta descendunt, et per quas sensus carnis introeunt : per quas nislate strage facta, viam virtutibus quadam impietate fecerimus, nunquam ad regem veræ pietatis pervenire poterimus.

IV. Quod ubi pro vestra devotione fueritis viriliter executæ, statim vobis ab ipso Moyse talis facti laudatore dicitur : *Impletis hodie manus Domino : hoc est mundum [Al. sæculum], qui vobis conditione carnis et substantiæ propinquus est, et proximus : occidentes actus vestros, qui manus sunt, impletis Domino, cum nulli præterquam Domino imperanti servire annuistis. Sic Abraham Domino dexteram suam, dum parricidium facere non recusat, implevit* (*Gen. xxii*). Qui filii sui, dum illam Deo armat, oblitus est, et in præcepti respiciens majestatem, atrocitatem operationis non dignatus est retractare. Implentur namque manus Domino, cum Domini occupantur imperiis : cum Domini traditæ voluntati, non hominis incipiunt esse, sed Dei : quando non affectui carnis obtemperant, sed divinæ serviunt jussioni. Sic Judith ob libertatem civitatis vel salutem, se sub specie fornicationis implevit Deo, et hærmis armatum, et virum mulier occidit (*Judith, xii, 13*). Sic vos Domino plenæ carnis affectibus triumphatis : non queratis refugam, qui a vobis, etiamsi occurreret, foret occidendus. Remittite pallium tunicam detrahenti (*Luc. vi, 29*). Pecunia eorum cum ipsis sit in interitum, qui Christo pecuniam prætulerunt (*Act. viii, 20*). Exeuntes semel de Sodoma, cuncta relinquamus incendiis. Videt Lot uxoris exemplo iram Domini, quæ in iram, quia retrospectit, incurrit. Noluit vobiscum Gerontius in celestibus habere partem : cur vos partem ex censu ejus desideratis in terris ? quod si ille vestra gloriosa tantopere contempsit, cur non vos illius inhonorata contemnitis ? Ferte, oro vos, patienter fidei notas, stigmata Christiana, Ecclesiæ paupertatem. Ferte, inquam, impudicorum elogium, virginitatis hæredes. Visitatas vos esse cognoscite, et tanta visitatione clarificatas, ne partem cum infi-

delibus haberetis. Mundus iste vos cum Domino vestro non agnovit. Si de sæculo essetis, sæculum vos amaret. Reges sæculi a filiis suis tributa non poscunt. *In domibus regum sunt, qui mollibus vestiuntur* (*Matth. xi, 8*). Zebedæus Jacobum et Joannem non sequitur. Simite Gerontium in navicula remanere cum retibus, dummodo cum apostolis Christi jaceatis in pectore.

V. Væ divitibus, quoniam receperunt consolationem suam (*Luc. vi, 25*) ! Vobis autem, filiæ, in futuro consolatio vestra debetur : vobis exhereditatio illa futuræ hæreditatis in celestibus fecit augmentum : vobis sua mundus ipse subduxit, ubi vos non suas esse cognovit : imo diris dives arduibus, Lazaro in sinu patris Abrahæ recubente, torquetur (*Luc. xvi, 25*). Et quid mirum si pauperculus et peregrinus in terra quidem aliena sepulcrum emit Abraham a filiis Heth ? O veritas ! nequeo enim silere, quia exclamem, *O altitudo sapientiæ et scientiæ Dei* (*Rom. xv, 33*) ! Sepulcrum sibi patriarcha peregrinus emit ? Quid est sepulcrum ? Locus est quietis, ubi, juxta mundi rationem, defunctorum corpora collocantur. Voce ergo intelligentia, locum sibi requietionis pater Abraham fide sua et contemptu pecuniæ comparavit (*Gen. xxiii, 17*). Istud sibi sepulcrum et Paulinus noster nuper ipse divitis cum sua matrefamilias comparavit, qui conversatione sæculi morientes, a mundialibus operibus jam quiescunt, dicente Apostolo : *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo* (*Coloss. iii, 3*). Et iterum : *Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul vivemus cum Christo* (*Rom. viii, 10*). Hoc est illud duplex sepulcrum, exterioris hominis et interioris quies una. Nam si homo ex duabus substantiis constat, merito et sepulcrum duplex habere debet : ut cum alterutra substantia in suam naturam dissociata remeaverit, requies utriusque non desit. Quoniam cum ex corpore et anima homo sit : tamen nec anima sine corpore homo dici potest, nec corpus sine anima homo est : cum tamen anima et corpus homo. Sed ubi hoc nomen, quod ex duobus nominibus suis, proprie tertium duorum commistione perficitur, eorum dissidio fuerit vacuum, sua singulis loca ad requiem censentur : quoniam utrumque vivit, et moritur utrumque. Nam sicut præter hanc vitam, alia vita est beatorum : ita præter hanc mortem, mors alia impiorum est. Sed inter hanc vitam et mortem, atque illam vitam et mortem, interest hoc, quod istæ naturæ sunt, illæ sunt meritum. Atque ita duplex sepulcrum et naturæ debetur et meritis. Hoc sepulcrum sibi duplex patrefamilias isti, de quibus locuti sumus, providerunt : qui senatum, honores, divitias relinquendo, mortui illis videbantur, quibus esse videntur etiam dum vivunt mortui. Ecce unum sepulcrum, in quo conversatio veteris hominis cum crepundis suæ nobilitatis absconditur. Illud erit aliud cum ipsum corpus, quod natu-

re lege caducum est, dissolutum revertetur in terram : de qua scriptum est : *Terra es, et in terram ibis* (Gen. iii, 19) : anima tamen in refrigerio requiescente. Nam qui duplex sibi sepulcrum noluerit comparare, habebit forsitan juxta conditionem naturæ, ubi corpus mortale condatur : non habebit juxta meriti legem, ubi anima requiescat. Quod quidem ita constitutum est, ut mors ista, quæ per dissolutionem animæ generatur et corporis, media sit et duarum mortium et duarum vitarum. Bis enim hominem necesse est mori, et bis ei vita debetur. Nam et beatus Paulus duas breviter vitas designavit, dicendo : *Pietas autem ad omnia valet, promissionem habens vitæ, et ejus quæ nunc est, et futuræ* (I Tim. iv, 15). Et beatus Joannes in Apocalypsi duas mortes ostendit, dicendo : *In eos mors secunda non habet potestatem* (Apoc. xx, 6). Secundam enim dixit, quia est et prima.

VI. — Sed illud nobis magna ratione tractandum, et diligenti circumspectione providendum est, an ante istam mortem, quæ separatione, ut dixi, animæ corporisque generatur, mori sæculo hujus (anathematizatis, si potest dici, omnibus ejus voluptatibus, quæ nobis extra lineam vitalis substantiæ mundi copiis suggeruntur) malinus : an post naturalem interitum, quia animam corpusque discernit. Unde et interitus dicitur, quod inter ipsa eat, ac medium se inter duas substantias, quæ hominem sui conjugatione faciebant, tertium illum gradum perfectæ substantiæ sublaturus immergat. Quoniam qui hic mortuus fuerit, mundi voluptatibus non utendo, et corporis stimulos obtinendo, consepultus esse videtur cum Christo (Rom vi, 4) : et si consepultus, utique in sepulcro, sine quo esse non potest sepultura. Huic et mors alia communis illa debetur, quæ animam a vinculis corporis solvit et liberat, cui corpori æque suum sepulcrum et sua sepultura debetur. His duabus mortibus post geminum sepulcrum, beata illa et perpetua vita succedit. Cæterum qui totum mundum hic lucrifecerit, ambiendo, rapiendo : quoniam hic facta carnis mortificare contempsit, post istam naturalem mortem, quam transire non possumus, dicitur merito uno et simplici sepulcro esse conditus, vel potius commendatus : et in secundam mortem miser incurrit, quæ plena est et dolorum æternitate, et lacrymarum perpetuitate.

VII. — Hæc sunt itaque duo sepulcra, quæ sibi et Paulinus vir singularis ad imaginem patriarchæ sollicitissimus requisivit : unum, ubi et veterem hominem cum actibus suis spoliatus occuleret : et licet necdum corpus deposuisset, carnalia non haberet in carne : aliud, ubi corpore ipso, cum venerit Dominus confringere terram ejus, exposito, animam colloctet in quiete, ut fidei tunc pater ille hæc filiis contemptu, ut diximus, pecuniæ comparavit : in quo dives cum paupere non potuit recubare. Huc omnes peregrinos mundi, huc egentes, huc etiam exlæredatos pro Christo sæcularibus recipiet testamentis. Ideo nec vestigium habuit

in hac terra, quoniam nemo qui eum sequeretur inventus est. At nunc vos, filiæ, confidite, quæ ex eo vestigium Abrahæ estis, ex quo de terra non esse cœpistis. Obsequimini voluntati patris vestri, cujus corruptelæ obsecutæ non estis : qui vobis a filiis Heth sepulcrum emit, quod sibi et cæteris suis noluit comparare : apud quos utique mortuæ estis, quando cum eis id quod vivi in mundo possederint, non tenetis. Gratiisque illi semper agite, qui vos hoc fecit vestigium non habere : ut ibi cum Lazaro signum Abrahæ haberetis. Possideat ergo ille pecuniam, vos sepulcrum : ille imagines cæcarum, vos requiem prophetarum.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Hæc ascripta est etiam Paulino epistola, ad cujus dictionem doctis viris, atque ipsi nupero ejus operum editori maxime accedere visa est. Verum, cum multa in ea sint, quæ cum Paulini historia componi nullo modo possunt, illi etiam est jure plane merito abjudicata. Ego, nisi, quod Erasmus putabat, ineptum est, in tanta scriptorum turba, quos illa ferebat ætas, divinare, cujus sit, Philippo presbytero velim tribui, qui *optimus auditor Hieronymi*, Genadio teste cap. 62, *scripsit familiares epistolas valde falsas, maxime ad paupertatis et dolorum tolerantiam exhortatorias*. Ex his certe quæ toto contextu edisseruntur, nihil occurrit nobis, quod ab ejus Philippi, itemque Marcellæ, ad quam scribitur, personis, rerum serie, et circumstantiis abhorreat. Marcella autem, non ut Lebrunio videtur, alia est, atque illa, ad quam sæpe Hieronymus scripsit, et cujus vitam epistola in nostra recensione 127, ad Principiani exposuit : ut enim cætera dissimulemus, manifesto illam ipsam esse auctor demonstrat, cum ait initio cap. ii illam se vidisse, *eo tempore, quo ejus domum regalis affinitas ambiebat*, cum ejus scilicet nuptias Cerealis consul expeteret.

EPISTOLA III.

AD MARCELLAM.

Exhortatur ut adversa toleret.

I. Magnam humilitati nostræ fiduciam scribendæ ad venerationem tuam, Christi charitas dedit : quæ te fecit humilem corde pietatis, et divitem operibus benedictionis. Talis etenim de sanctis fidei tuæ divitiis fama processit, ut ad nos quoque in longiuquo positos penetraverit, et auditu gratiæ Dei, tanquam oleo lætitiæ, impinguaverit ossa nostra. Notum enim factum est nobis bonum tuum, quoniam illuminavit Deus vultum suum super te. Segregavit te ex utero cognationis et terræ tuæ, non regione, sed spiritu bonæ voluntatis : ut de terrenis opibus fidelem sibi constituat in cælestibus, earum participem de quibus scriptum est : *Mulieres sapientes ædificaverunt sibi domos* (Prov. xiv, 1 sec. LXX). Hæc autem audientes de tua felicitate cælesti, effudimus coram Deo corda nostra, et in voce exultationis epulantes (Ps. xli, 5), diximus : *Dominus mortificat, Dominus vivificat, deducit ad inferos, et reducit. Dominus divites pauperes facit, humiles exultat* (I Reg. ii, 6) : sed quoniam [Al. quia calix in manu Domini est, hunc humiliat, et hunc exultat. Quod etsi ad omne mysterium regni

pertinere videtur, attamen et ad tuam specialiter gratiam referri potest : quæ magno Domini miserantis consilio exaltata es ut humiliareris, et humiliata ut exaltareris.

II. Non enim ignoramus, venerabilis soror et benedicta filia, tuam præteritam in hoc sæculo gloriam. Nam etiam vidimus te in tempore illo, quo domum tuam regalis affinitas ambiabat, eminentem in his honoribus, qui destruntur : quia etsi ipsi quoque a Domino altissimo tribuuntur, quia *omnis potestas a Domino Deo est* (Rom. xiii, 1), attamen caduci et fragiles sunt, qui sub hoc mundo aguntur : cujus figura ut umbra præterit. Unde et impensius admiramur gratiam quæ tibi data est, et magnificamus in te Dominum, qui te in laboribus hominum posuit, et salutifero paternæ pietatis verbere visitavit : ut te in paucis vexatam, in multis bene disponeret, teste Apostolo : *In hoc mundo corripimur, ne cum hoc mundo damnemur* (I Cor. xi, 32). Unde et David ait : *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me : oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Psal. cxl, 5) : ita et in Salomone scriptum esse, siue dubio in studiis spiritalibus posita, didicisti : *Quoniam Dominus quem diligit, corripit et flagellat* (Prov. iii, 12, juxta LXX). *Castigat autem omnem filium quem recipere dignatur disponendum ad vitam æternam* (II Cor. xi, 39). De eo et Apostolus non confunditur, nec alteritur : sed magis gloriatur, et potens sit in infirmitatibus suis, qui ut nos suo confortet exemplo, fatetur et prædicat sibi ipsi : cui etiam usque in tertium cœlum patuerat ascensus : ut *namque ignea illa romphea ab aditu paradisi potuerat excludere : ubi etiam ineffabile omni linguæ audierat arcanum ; sed tamen, ne extolleretur propter excellentiam revelationum, ita se ipsius a quo in tantum glorificabatur Domini moderamine gubernatum refert, ut apposito angelo Satanæ in stimulum carnis suæ, id est, in tribulationem corporis deprimeretur salubriter, ne inflaretur inaniter : Propter quod, inquit, ter Dominum roguvi, ut recederet a me : et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea : nam virtus in infirmitate perficitur* (I Cor. xii, 8).

III. Quamobrem cum tali magistro et auctore instructa, ad virtutem patientiæ et spem gloriæ æternæ, confidens esto, filia, sicut esse cœpisti, et goriare in præteritis passionibus tuis, recolens et illa ejusdem doctoris eloquia. Fideliter enim ut conscius arcumorum cœlestium contestatur, *non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii, 18). *Tribulatio enim, inquit, patientiam operatur, patientia autem probationem : probatio vero spem, spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris* (Rom. v, 30) : in qua charitate radicati omnia sustinemus. Propterea et David ait : *Diligam te, Domine, virtus mea* (Psal. xvii, 2, juxta Paulum. Rom.) *Dilectio enim Domini virtus salutis est : quia Deus dilectio est, et qui manet in charitate,*

in Deo manet. Sciens autem et Propheta, quia momentaneum tribulationis in hoc sæculo immensum perennis gloriæ, ut Apostolus ait, pondus operatur. sanctus ille rex in Psalmo ut dignus habeatur igni tentationum examine, dicit : Proba me, Domine, et tenta me (Psal. xxv, 2). Unde et iterum idem Psalmographus noster, quasi pœnitens mundi hujus gloriæ, constitetur, cum dicit : *Priusquam humiliarer, ego deliqui* (Psal. cxviii, 67). Et quia humilitatione curatus sit, statim dicit : *Propterea eloquium tuum custodivi*. Ob hoc rursum Propheta : *Da nobis, ait, auxilium de tribulatione, et : Vana salus hominis est* (Psal. lxx, 13). Est enim vana salus hominum, quæ putatur in hac tantum vita mortali esse : de qua homini dicitur : *Homo sicut fœnum dies ejus* (Psal. cii, 15). Et quidem tu, sancta filia, etiam documentis edocta es probare sententiam : quia *omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos fœni* (Isa. xx, 6-8). *Aruit fœnum, et flos ejus decidit ; verbum autem Domini, et qui fecit illud, manet in æternum, sicut ipse Dominus manet in æternum, qui est ante in sæcula. Ob hoc vere dictum est : Vana salus hominis, quia vana omnia sub cœlo. Unde et in Psalmis habes : Universa vanitas omnis homo vivens* (Psal. xxxviii, 6).

IV. Sed de quo genere hominum ista dicat, in consequentibus docet : de eis scilicet qui vane conturbantur amore divitiarum suarum, in quas sicut belluæ cæcæ inhiant sine fine cupiendi et congerendi, thesaurizantes in terræ, et ignorantes cui congregent eas (Ibid. 7 seqq). *Relinquent, inquit, alienis divitias suas* (Psal. lxxviii, 12), et postquam in vanitate defecerint dies eorum, rapti in infernum omnes, non domini, sed *servi divitiarum suarum ; nihil illic invenient in manibus suis* (Psal. lxxv, 6), quia nihil præmiserunt, nisi æternarum merita pœnarum. Illa autem non est *vana salus hominis, de qua dicitur : Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua* (Psal. lxx, 9) ; et iterum : *Salus autem justorum a Domino est* (xxxvi, 39). Ideo et spes in Deo posita non confundet (Rom. v, 5), sicut salus vana non est quæ speratur in Christo, et confertur a Christo.

V. Ergo quia accepisti auxilium de tribulatione, ne concupisceres humanam diem, et vana salutem hominis gauderes ; gloriare in Domino, et benedicere eum, qui tibi tribuit intellectum (Psal. xv, 7), ne in via peccatorum (Psal. i, 1) stare persisteres, *neque in filiis generationis istius permaneres, quibus non est salus* (Psal. cxlv, 3, juxta LXX) : quia *prævalescunt in vanitate sua, veritatis immemores. Quia dum confidunt in multitudine divitiarum, non ponunt Deum adiutorem suum* (Psal. li, 9). Tibi autem facta est sors in hæreditate Jacob, et illuminati sunt oculi tui in agnitionem veritatis : ut intelligeres, quia *melius est modicum iusto, super divitias peccatorum multas* (Psal. xxxvi, 16). Ideo enim *miserans et miserator Dominus* (Psal. cx, 4), quia talibus suis præparat adiuvationes suas ad vitam

hominum propagandam, permisit te istius sæculi fluctibus ventisque jactari : ut experta naufragium, de cætero similiter periclitari caveres. Itaque cuncta quæ passa es, sicut intelligis, vulnera quidem corporis tui, sed et animæ remedia fuerunt.

VI. *In circumcisions cordis fac opera tua : ut gloria tua non sit ex hominibus, sed ex Deo* (Rom. II, 29) : qui deponit potentes de sede, et exaltat humiles, et esurientes implet bonis, et divites dimittit inanes (Luc. I, 52). Deus scientiarum Dominus (I Reg. II, 3), vide quanta gloriam tuam recompensatione mutavit, qui te maluit participem rerum coelestium fieri, quam ad finem terrestrium permanere, ut ab humana dignitate transires in regnum Dei. Et quidem multis hominibus hujus sæculi vanitate captivis, similia Deus auxilia percipiendæ in æternum salutis offerre dignatur, sed plerique, superantibus [Mart. plerisque spernentibus] sana consilia sollicitudinibus divitiarum, ac delectationibus corporum, nolunt intelligere, ut bene agant (Psal. XV) : et malunt lata via perditionis spatium cum multis, quam angustam æmitam invenire cum paucis (Matth. VII, 13). Unde et tu, beatissima, cui donatum est non indurari pia castigatione, sed corrigi : neque gloriari in divitiis, sed spem et rem in Deo ponere, et a sorte divitum peccatorum dividi : quorum cor ut cœnum est, quia et cor sicut thesorum suum in terra demergunt : transi ad beatorum pauperum sortem, quorum formam Christus accepit, et factus est refugium pauperi (Psal. IX, 10). Neque divites, sed pauperes beati quorum esse pronuntiat regnum cœlorum (Matth. V, 3).

VII. Tuum est ergo nunc in magna gratiarum actione consistere, et psallere Domino : quæ ita ut audivimus, et habitum et corde humilitatis ornata es, ut linguæ tuæ Davidica verba convenient : *Bonum mihi est, quod humiliasti me, ut discerem mandata tua* (Psal. CXXVIII, 71). Adjicere etiam quod statim sequitur vere poteris : *Bonum mihi est lex oris tui super millia auri et argenti* (Psal. CXXVIII, 72). Eleggisti enim thesauros tuos ponere in præceptis Altissimi. Dicimus et nos congratulantes tibi in verbis Prophetæ : *Gaude, filia Sion ; latere, filia Jerusalem* (Zach. II, 10, juxta LXX), et obliviscere malorum, quæ tibi de hujus sæculi bonis orta sunt : quæ elegisti tibi bonam partem, quæ non auferetur tibi (Luc. X, 42). Nemo enim potest auferre thesauros repositos in sinu Christi, neque evertere domum in ipso angulari lapide fundatam. Non enim ligno putribili, neque stipula fragili, aut fœno areascente, super infirmam arenam ædificium collocasti, sed super immobile fundamentum, quod est Christus, præter quod aliud fundamentum nemo potest ponere consummandum (I Cor. III, 11) : argento et auro et lapidibus pretiosis extruere cœpisti in Christo. Est quia per hæc hoc ædificium [Dei enim ædificatio est] (I Cor. III, 9), ille sapiens architectus insistit operi tuo ut doceat te percurrere cursum bonum, oblisci quæ retro sunt : et extendi ad bravium su-

A perne vocationis (Philipp. III), ut apprehendas in quo apprehensa es, et accipias coronam justitiæ, et diadema gloriæ de manu Domini. Cumque magna dies illa in igne cœperit revelari, non concremetur opus tuum sapientis ignis examine, sed probetur (I Cor. III, 13). Nec extinguatur lumen tuum, sed inter stellas clariore emicet, inter illos qui fulgebunt sicut sol in regno Dei (Matth. XIII, 43), et sicut luna in æternum perfecta (Psal. LXXXVIII, 38) : quos etiam per diem sol non uret, neque luna per noctem (Psal. CIX, 6). Erunt enim in Jerusalem urbe illa coelesti permanentes : cui ipse Dominus, ut scriptum est, erit et nomen et lumen (Apoc. XXI).

VIII. Videntes ergo et prævidentes in spiritu revelationis, magnam tibi perennium gaudiorum messem florescere, exultamus in Domino, et gaudentes fructibus tuis, in voce exultationis Psalmi canimus : *Magna opera Domini, exquisita inter omnes voluntates ejus* (Psal. CX, 2) : quia multum abundavit bonitas ejus, superabundare tribulationibus tuis : quandoquidem te in eorum sorte vocavi perenni lætitia et hæreditate coelesti, et in honore regali, et in consessu superjudiciali. Tolerandæ sunt in hoc sæculo humilitatis passiones, quæ tibi a Deo recompensabuntur : et tu benedicta similiter interrim his verbis consolare : ut te veterum dolorum obliviscaris, et in præsentis proposito, quod ad opera salutaria elevasti manus tuas, corde perfecto firmata, fiducialiter futurorum bonorum tibi perpetuam felicitatem festiva meditatione promittas : teque ipsam in cœlum animo gestiente præcurras : ut dum corpore moraris in terra, jam ad Christianam mente pervenias : dumque Christum conaris imitari, et vestigio ejus affigeris, depositis oneribus, et impedimentis atque compedibus, quibus sæculi hujus divites attinguntur, sedentes in tenebris et umbra mortis (Psal. LXXXVII, 7) : tu jam liberata et expedita comiteris Dominum majestatis crucifixum, cujus imaginem non potest portare, nisi qui in hoc sæculo nudum se reddidit et mortuum : ut secundum ipsam Dominum dicat : *Venit enim princeps mundi hujus et in me nihil invenit* (Joan. XIV, 30). Vel secundum prophetam David : *Factus sum inter viventes quasi mortuus* (Psal. LXXXVII, 6) : ut sic inter mortuos libera, possis juxta Apostolum dicere : *Vivo autem jam non ego, vivit autem in me Christus* (Galat. II, 20). Gaude quia facta es sicut gloriosa Judith, inter virtutes pudicitie meritis viduitatis incorruptæ potens : sicut et Anna venerabilis in jejuniis castimonia orationis instans nocte ac die.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Videtur istud ex prolixiore epistola seu libello fragmentum, maxime cum fine et debita sermonis conclusione careat. Cur ad virginem in exilium missam inscribatur, ex nullo penitus loco intelligere est : nam neque ejus personæ vola usquam est aut vestigium ; neque exsilii mentio, nisi illo fortasse loco, ubi de Noë dicitur : *Ecce et ille rem passus exsii*. Auctorem quod spectat (quandoquidem Hieronymi liquet non esse) stylus autem cum antecedenti

proxime consonat, unde hæc etiam Paulini videri doctis viris potuit: eodem argumento quo illum Philippo presbytero attribui, hanc quoque eidem posse reor ascribi.

EPISTOLA IV.

SEU CONSOLATIO AD VIRGINEM IN EXSILIUM MISSAM.

I. Si Deus ac Dominus noster Christus Jesus securitatem, pacem, tranquillitatem, quietem, prosperitatem, lætitiã, et quæcunque aliã esse jucunditatum genera possunt, servis et cultoribus suis tam in præsentem, quam in futuro promitteret, esset nobis non immerito dolendum atque flendum, si qua in præsentem vitam contraria pateremur, eo quod præter inspiratum dolorem, cujus eo semper acerbior vis est, quo magis repentinus acciderit, futura quoque promissio esset ambigua, præsentem spei sollicitatione frustrata. At vero cum e contrario sollicitudines, bella, tempestates, inquietudines, miserias, tristitias, odia, ac aliã quæcunque incommodorum atque ærumnarum genera esse creduntur, in præsentem nos passuros esse prædixerit, contra prædictæ commutationis lædium, de promissa non erit quis prosperitate securus. Si vero communitus fueris, in ipsa commotione habebis solatium. Et quamvis ex prædicto malo adversæ valetudinis quispiam æcerbissime perturbetur: perturbationem tamen non absque consolatione suscipiet, qui in ea promissæ sanitatis signa esse cognoscit. Pari ratione nos quoque jucundos esse ac lætos, dum spei nostræ signa conspiciamus, comprobationem ejus sumimus, cum per mala præsentia, futura bona indubitatæ fidei manibus jam tenemus. Siquidem, ut dictum est, *salus nostra in tempore tribulationis* (Psal. cxxxvii, 59). Nullam ergo debet generare tristitiã quæcunque illud est, quod maximam videtur significare lætitiã. Est enim ille superbus ac invidus, aut sui fastidiosus boni, quem ejus probatio reddit tristiozem. Dicit enim in Evangelio Dominus: *Vos lugebitis et flebitis, mundus autem gaudebit: vos contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium* (Joan. xvi, 20). Amplectenda est ergo tristitia quæ gaudium parit: et non ejus materia est considerata. Quia sæpe per dulcedinem fructus placet, quod amarum horruit in radice. Et iterum ait Dominus: *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis; in hoc autem mundo pressuram habebitis* (Ibid. 33). Quid hoc est quod dicit, *ut in me pacem habeatis, in hoc mundo pressuram habebitis?* nisi ut tanta in nobis sit ejus credulitas pollicitationis, ut cum mundi mala patimur, futuræ spei fiducia, in summa pace nos esse credamus: tantaque sit in nobis spes futurorum, ut omnino non sentiamus nos sustinere illa quæ patimur, sed ea potius arbitremur jam obtinere quæ credimus. Siquidem dictum est, unde totum nos in futuro habere cognoscimus: *Spe salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur non est spes* (Rom. viii, 24). Ad hoc ergo tantam in nobis fidei stabilitatem Dominus esse desiderat, ut certius esse quod credimus, quam

A quod patimur, judicemus: et verius habeamus speranda quam sensibilia: et præsentem angustias non sentiamus, dum in futuram spem totæ animi intentione protendimur. Ac si bellator aliquis dolorem vulneris aut contemnat, aut nesciat, dum omnibus vivacitatis sensibus solam videtur cogitare victoriã. Nam et qui tempore hiemis vadit ad balneas, prius asperitatem frigoris nudus patienter excipit, quia eum secutura calefactio consolatur. Ita certa spes rem vincit instantem, ut illud quodammodo esse incipiat quod fatorem est, et desinat esse quod præsens est. *In me*, inquit Dominus, *pacem habeatis*, hoc est dicere: Firmius vobis sit quod in me est, qui semper sum, quam quod in temporali geritur mundo. Quia mundus transibit, et malitia quæcunque agitur in ipso, finietur. Pax vero mea nulla unquam defectione temporis solvetur. Et alibi dicit: *Mulier cum parit, tristitiã habet, quoniam venit dies ejus. Cum autem pepererit puerum, non meminit jam pressuræ, propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos nunc quidem tristitiã habetis, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (Joan. xii, 21).

II. Aptissimum namque ad comparisonem tribulationum præsentium et futurorum gaudiorum, prægnantis mulieris induxit exemplum: quæ quamvis causam partus non absque ingenti sciat dolore transire: quia aviditate nimia liberos cupit, doloris tormentum spernit, dum quod satis diligit, concupiscit, et ante gaudet ex prole, quam contristetur ex partu: nec recusat secunditatis exordia, quamvis certa sit ea non absque magnis angoribus eventura: quoniam dum majus gaudium cogitat, tristitiæ causas amplectitur. Sic et in omnibus pene rebus humanis difficile potest esse lætitiã, nisi tristitia ante præcesserit, et amaritudo præeuntis doloris commendat amplius gaudia secutura. Sic quidem pretiosior salubritas est, quæ post languoris recuperatur incommodum: et a qualibet parte, ex majore sæpe laboris necessitate, ad ampliorem solet felicitatem venire. Sic qui litteræ scientiam desiderat habere, si discendi non susceperit lædia, peritiæ gaudia adipisci non poterit. Nec cujuscumque eruditionis quisquam habere poterit gloriam, nisi animi æstus ante fuerit peressus. Agricola quoque de ubertate frugum lætari non poterit, nisi prius terra multo labore confecerit. Et tanto magis prosperitatis spem congerit, quanto se amplius desudasse cognoverit: et de labore impenso sperat ubertatis augmentum. Quid quod in creaturis pene omnibus ita esse cognoscimus: illic majorem fructum gigni, ubi onerosæ acerbitalis causa præcesserit? Nam et æstatis et autumnæ temporibus, quæ tempora ministra sunt frugum, sterilitatem nimiam nonnunquam hyemis lenitas intulit, cum fecunditatem maximam frigoris sæpe præstititit auferitas. Et quidquid clementia veris resolvit, spem uber-

tatis amisit. Arbores vero ipsæ tanto numerosiore gravantur fructu, quanto acerbioris frigoris violentia reprimuntur. Cum præcoces flores opportuna castigatio refrenando ad periculum festinare non patitur, utilis impedimentum pruina: et quod reprimat, non ofuscet, sed includit. At vero si paulo clementior vis exstiterit imbrium, quanto luxuriant prius indisciplina festinatione, tanto post fructibus deseruntur, cum futuræ vires importuno tempore consumuntur. Semina quoque ipsa terræ jacta atque commissa, quanto glaciali frigore arcente tardius surgunt in frugem, utili radice proficiunt, ac tanto postmodum amplioribus fructibus prægravata curvantur. Navigantibus quoque ipsis longe serenitatis spem pollicetur nimis valida et diuturna tempestas. Sic et omnium fere creaturarum spem difficile exultatio aliqua, nisi mœrore præeunte, succedit. Quæ cum ita sint, æquanimitè ferre convenit: etiam si nos tribulationum ac dolorum asperioris hiemis procella concusserit, tanto amplioris ætatis fructum delaturi, quanto præsentis frigore vitam habere contigerit acriorem. Digerit enim austeritatem, quam poterat reservare, quidquid primo impetu eripit in exitum. Nec ulla nos insurgentis pelagi debet terrere tempestas, cum ventura nostra sit etiam nunquam finienda tranquillitas. Domini est enim vox illa, dicentis: *Beati estis cum eos maledixerint homines, et persecuti vos fuerint, et dicent omne malum adversum vos: gaudete et exultate, quia merces vestra copiosa est in cælis* (Matth. v, 11, 12). Quisquis enim mercedis et beatitudinis suæ causas non cum ingenti gaudio suscipit, certum est, eum aut infidelitate aut imperitia laborare. Optandum est etiam quamvis sit amarum, quod lucrum parit: et cum lætitia majore sumendum, quidquid ampliorum generat mercedem. Nec congestio laboris vitanda est, quæ est augmentatio commodorum. Sic namque negotiatorum aviditas amplioris quæstus causa, nec maria pertimescit, nec terrena discrimina, quæ interdum etiam causæ solent esse damnorum: et propter majoris lucri spem, navigationis et peregrinationis incommoda libenter assumit: quia quamvis magnus, facile contemnitur labor, ubi non tam laboris quantitas, quam ejus utilitas cogitatur. Et si id fieri, propter temporalia et incerta luca conspiciamus: quid nobis propter æterna, et sine ulla ambiguitate ventura, sit agendum cogitemus. Nam cum illorum luca, insidiæ, vel pericula præcedant: similiter nostra commoda dispendiis cumulantur, et sub periculo feliciora contingunt. Quæ incommoda in tantum tribulationem non metuunt, ut etiam mors possit propter illa contemni. *Siquidem pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (Psal. cxv, 16).

III. Sed ego te cur ad tribulationis patientiam, humanis aut præsentis vitæ provocare conor exemplis: cum nullum pene sciamus fuisse sanctorum, qui procellosum hujus temporis agonem absque tribulationis tempestate transierit: et tantorum odia

insecutionemque pertulerit, quantos vitæ suæ dissimilitudine castigavit? Castigare enim alium videtur, qui ab ejus conversatione dissentit. Nonne sanctus Abel, qui in hoc mundo primus innocentiam conservasse reperitur atque justitiam, cum illibata Deo obtulisset munera, mox ut munusculi respectu Deo placuit, usque ad mortis illationem, humanum, vel quod sceleratius est, fraternum statim invenitur odium invidiamque sensit: et fratris ejus, qui illi et pro germanitatis necessitudine, et pro solatii causa (quia soli adhuc præter humani generis principes in universo mundo erant) majorem debebat charitatis affectum? Sed injustitiam maluit omni consolatione destitui, quam justus cuiuspiam societate dissona conforeri: si tamen consolatio recte dicenda est, ubi tantum dissidet animus, quantum vita discordat. O Cain miserande! quid agis? cur in fraterni et innoxii sanguinis effusionem crudeli satis odio furiosoque prorumpis? Quid tibi solitarius commovit frater? quam viam intulit, quam fecit injuriam? Sed quæ major injusto injuria esse potest, quam vita justitiæ [*F. vitæ justitiæ*]? in hoc tantum tibi displicuit solitarius frater, quod Deo placere gestivit? Fuisses et tu Deo placens: numquid et te ille excluserat? An tam pauperem Dei charitatem esse cognoveras, ut vos simul amare non posset? Sed quando hoc amens sentit invidia, quæ contra bonum semper laborat, et non videt? Denique quod justum est videndo non passa est: moriendo, magis accepta vilefecit. Erubescere, o nimis miserande, livore testaris meliorem te esse, cui te exhibes nociturum. Quæ igitur hæc tantæ crudelitatis duritiæ fait, ut non vel solitudinem tuam recogitares? Quo animo postmodum parricidali illi campo reversus es, qualiter postea absque unico fratre solus in toto mundo vixisti? non tam in fratre lucrans hæreditatem, quam quod duo eratis, auxilium sollicitudinis perdens. Quid enim intra cogitationis tuæ secretaolvebas, quando tecum illum, quem solum familiarem, quem solum socium, quem solum collegam habere consueveras, non videbas? Num sanus fuerat, si ita te furor invidiæ compulisset, ut ipse in te sceleratas verberes manus, et arma parricidalia, tua quam fratris vita sensisset? Nullus tam crudelis homicida est, quam qui ita erga alterum sævit, ut non parcat sibi. Quid miser facinus tuum interroganti Deo negas: et dum excusare credis, accusas: ut nulla tibi nec confessionis nec mendacii possit ratio subvenire? Nam nisi scivisses malum esse parricidium, non negasses. Sed hæc consuetudo peccantis est, ut malum semper velit negando geminare, et dicere se, aut non fecisse quod fecit, aut bono operatum esse zelo, quod eum constat malo gessisse livore. Et putas, miser, quod illum facinus latuerit tuum, quem indigni muneris tui causa non latuit? Non ergo quia illum quidquam lateat, interrogat, sed ne tibi ignorantia excusationem relinquat. Nam cum fratrem negas te scire, quid gesserit confite-

ris, et asperitatem criminis suppressa confessione confirmas

IV. Hæc ideo paulo latius exsecuti sumus, ut tam invidiæ malum, cujus extimari crudelitas non potest, quam in præsentī vita conditionem justitiæ panderemus, quæ statim cum odio sui cœpit. Quæ ne tunc quidem absque multa persecutione esse potuit, cum unum tantum haberet inimicum. Et si tam grande odium ab uno hoste perpessa est, ut usque ad vitæ interemptionem veniret, non homo quicumque, sed frater, quid ex ea tunc suslinere posse credendum est enim, qui hostes tot extraneos habet : et nisi per molem auctæ pravitatis a multis potest audire sociorum quisque justitiæ cultorum : *Venite, circumveniamus justum, quoniam inutilis et contrarius est operibus nostris* (Sap. 11, 12)? Sed dicet aliquis : Quisquis vitare invidiam cupit, timeat pluribus innoscere vel placere. Ecce justus Abel nullos habuit, quibus innosceret vel placeret : et tamen invidiæ odium vitare non potuit. Errat enim quicumque absque hominum amicitiiis contrahi non posse opinatur invidiam : cum illa non tam humanas amicitias, quam solam Dei amicitiam persequatur. Unde ne ille quidem absque invidiæ infestatione esse potuit, qui vel soli Deo placere gestierit. Sufficit enim ad invidiæ stimulos incitandos, si te illi placere cognoverit, ultra quem alius esse non potest. Sed nec sanctum Noe in præsentī vita inconcussæ securitatis quietem habuisse cognovimus, dum iniquis existentibus cunctis, solus in universo orbe nititur custodire justitiam : dum arcam fabricat, reparandi orbis semina continentem : dum se futuro diluvio præparat, et fidem venturæ inundationis, sedula cura denuntiat : dum tam sibi quam suis, quamque cunctis animantibus alimenta conquirat, justitiæ merito, vitam mortis tempore reservaturus : dum post tantam hominum numerositatem, solum se cum suis remansisse superstitem dolet. Sed solatium non perdit desolata justitia, cui consortium Deus est, omni celebritate festivior. Ecce et ille rem passus exsilii, perempta hominum frequentia, et si non omni solatio destitutus partis, tamen pene solus relictus, agnovit se Domino valde servire. Unde non magnopere exquirebat vanam hominum consolandi gratiam, qui jucundiorē ac pleniorē habebat in Deo fiduciam. Sanctus quoque Abraham, quæ vel quanta perpessus est, dum fidem solus inter cunctos servat incredulos : dum patriam et propinquos deserit : dum uxoris sterilitatem dolet : dum propter escæ inopiam, modo in Ægypto, modo in terra Geraris peregrinationis sentit injurias : dum mori propter uxoris pulchritudinem timet : dum sibi ereptam inœret : dum proferre eam non meruit, quod æquissimi judicis Dei non est passa justitia : dum corpori vulnus jubetur circumcisionem inferre : dum filium cum matre eiecit : dum in Isaac dilecto tentatur : dum religiosus parricida esse præcipitur : sed facile ad omnem jaecturam consentit fidelis, cui

magis ac magis ac maxima succrescunt : quandoquidem etiam centuplum receptura promittitur. Ipse vero Isaac quibus tentationum generibus quattitur, dum escæ [*Mart. esse*] inopiam patitur : dum peregrinationis experitur labores : dum propter uxoris speciem nimiam ipse metuit, qui anxietate conficitur, et eo ipso quo oblectabatur, affligitur cum illi formæ conjugis, quæ in securitate placuerat, in formidine displicebat, dum regis æmulationem patitur : dum eam quidem possidere illi absque invidia non licet. Sanctus quoque Jacob quammulta patitur. Primum cum fratris sui Esau, propter collatam sibi benedictionem, mortiferam sibi invidiam contrahit : cum ejus odium, indignationemque declinans, ad Laban solus pergit : cum propter uxorem servit : cum dilectæ sponsæ soror non amata supponitur : cum prioris amoris damno, matrimonia illi fraude geminantur, et rursus pro non optato connubio, septenni servitio subjungatur : cum fraudem patitur de mercede : cum post viginti annorum mercenariam servitutem, occulta magis fuga, quam libera proficiscendi expeditione discedit : cum Laban persecutionem timet : cum fratris sui formidat occursum : cum delusam filiam suam Dinam perhorrescit : cum dilectissimæ uxoris Rachel funus deflet : cum dilectissimum filium [*Al. tac. filium*] Joseph acerbo funere consumptum a bestiis dolet, sine solatio sepulturæ : cum Benjamin, quem etiam consumptum odiose putabat, contulerat [*Al. in quem contulerat*] charitatem : et quem se non amplius esse visurum metuebat. Defessus jam tam annis quam laboribus senex, et pater justissimus ingemiscit. Sanctissimus etiam Joseph de tentationum generibus conficitur et quatitur, cui ac si tribulationum semina species videntur fuisse justitiæ. Nam quoties aliquid sancte vel pie gessit, toties intolerabilium tentationum discrimina subire compulsus est, justitiæ consentiens, et spe confortante perdurans : ut laborandum nobis sit, quid in eo laudando primum debeamus assumere justitiæ : sanctitatisne [*Mart. sanctitatisque*] perseverantiam, an patientiæ æquanimitatisque virtutem. Nam cum fraterna dilectione somnium, ut frater fratribus indicaret, invidiam eorum odiumque contraxit : quasi aut ipse se [*Al. si*] somniasse fluxisset, aut visionem illam ad subjugandorum ac terrendorum iudicium nuntiasset. Inde cum ad ipsos cognoscendæ salutis eorum causa fuisset a patre directus, injunctum sibi iter festinus aggressus est, quo celerius eorum posset odia saturare.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Visa hæc est olim Erasmo non abhorreere a styk Tertulliani, quantum, inquit, ex illius fragmentis licet odorari ; est enim affectatior et duriusculus, etiamsi gravibus sententiis. Existimant alii, fortasse etiam congruenter magis, ad subsequentis dictionem Epistolæ, quæ, nemine jam dissentiente, S. Maximi Taurinensis est, eam ita accedere, ut tantum non certo ascribant. Ego, ut pronuntiare nondum hæc de re ausim, sentio tamen, propius ad horum opl-

nionem, eum qui hæc scripsit, personam sustinere A
episcopi, qui se statim initio ait, *Dominicarum re-*
rum religiosa necessitate occupatum, etc.

EPISTOLA V.

AD AMICUM ÆGROTUM.

I. Quanquam certissime noverim, experientiam tuam alieni consolaminis levaminibus atque remigiis non indigere : cum languores ærumnasque languidi corporis, stuporemque membrorum rigentium, vigentis calentisque animi felicitate ipse confoveas, ac medica ratione cures atque componas : tamen inter adversa præsidium, inter morbos remedium, inter curas solatium, in fluctibus alienæ manus remigium semper quaeritur et optatur. Pars est enim procul dubio maximarum medelarum fraterni consolaminis fructus : et fomes dictionum, dulcedine consolantium¹, levamen fessis animis introducit. Et si non corporeis in membris, recessibus animi tamen et abditis, spirituali studio componit hominem, et inserit ut medicus sospitatem, juvatque conamina exhaustarum virium, sub longarum sarcina pressurarum : maxime cum scriptum sit : *Frater fratrem adjuvans exaltabitur* (*Psal. viii, 10*). Ob hoc igitur quoniam *Dominicarum rerum religiosa necessitas* ita me tenet occupatum, ut frequentatu corporalis accessus, ærumnas tuas illustrare non detur facultas : placuit sicut petisti, ut qualicumque solatio litterarum lenirem tam longa tentamenta virtutis, imo potius salutis commodum visitarem ; et animum Christiana virtute fundatum in robur maximum promoverem. Qui regnorum cælestium prædam censumque muneris sempiterni contendimus occupare, esse non possumus sine aliqua congressione victores. Nunquam enim delicata ac ignara certaminis virtus, victoriae palmiferum culmen ascendit : aut præmium de subactis adversis accipit, qui victoria ebriorum vilissimam iudicat sui corporis vitam. Nec mortis enim concutitur metu, cui de morte vita nascitur. Pretiosum est illi et sanguinem fundere : felicitatis est cum infelicitate pugnare : summæ sanitatis est acerba vulnera sustinere : jacturam quoque ferre membrorum, opinatur maximum lucrum. Et quod est ultimum dicam, præclarum est illi in ipso certamine palmiferam creditori animam revocare. Melius enim est, sicut ratio determinat, si quod naturæ debetur, virtuti [*Mart. virtute*] solvatur. Ferenda sunt, frater, ferenda sunt igitur cuncta, per quæ te Dominus afflictione longissima voluit experiri, et in magna præmia destinare.

II. INFIR. Quis animus, non jam submissis viribus ferat istos inevitabiles casus et perniciosæ calamitatis incursus, atque morbos infestos : quantum video, cum ipso corpore morituros ? — *HIER.* Cum periculis jam necesse est congregiatur et cer-

ret, quem tempestas inter fluctus invenit. Et quamvis nemo libens periculum patiatur aut ferat, tamen sub pondere periculi, cogente necessitate, duratus. — *INFIR.* Sed alia mihi anxietas accellit, quæ mororibus duplicatis, meos sensus involvat, et mordacibus curis, inexplicabiles curas imponat. Movel enim me, quod cum talibus tentamentis, et cum tam obstinati morbi certamine mihi soli contigerit diuicare ? cum alios noverim et mitioribus plagis esse correctos, et compendioso luctamine existisse victores. Cur mihi Dominus non cum cæteris certamen indixit ? Cur me non sicut cæteros castigavit ? — *HIER.* Primo enim non debes in tam arduo certamine constitutus de humilibus cogitare. Inferiora sunt enim præmia inferioribus pugnans. Ubi denique fortia fortibus imperantur, fortiorum fortior muneris sequitur census : et ideo ignominiam iudicat fortis cum inferiore componi. Magnus est enim qui vicerit magna : devotio est maxima maxima sustinere : ingentis virtutis est, ingentia superare. Namque meritis eminentioribus excellit cæteros apud regem, quem plurimum turbaverit cauma bellorum, et reddiderint superata victorem. Adest denique præda, in ipso conflictu congruens qualitatis certaminis, merito destinata victoris. Numero castrensi pondera pro viribus reges imponunt : medici pro causis medelas impendunt. Qui curandus est, non dicit medico quæ lege curetur. Nec miles eligit quo mittatur : nec servus quo verberare castigetur. Quod enim ex majoris pendet arbitrio, non est in potestate subjecti. Ergo qui superna regimur potestate, et inter mundi miserias multiformes corrigendi, versamur, nec nostrum est de potestate Domini, aut plagas eligere, aut alia certamina quæ ferendo vincamus : sicut nec servorum est eligere de dominis genera flagellorum. Nunquam enim ex arbitrio pendens pendet licentia verberantis. Potestatis est emendare, conditionis est subjacere. Regis est onus imponere, et militis est sustinere. Quippe cum ab [*Al. et ab*] ipso rege nihil geratur injustum, qui suis legionibus pro virum qualitate bellicos auctores imponens, fortes mittit ad fortia : inferioribus competentia jubet, ut nec inferior contra proprias vires certamine potentioris arceatur, nec potentior inferioris certamine, degradatis meritis, humilietur. Et dum hoc agitur, ut nullus in alieno minoretur, aut certe succumbat, omnes cupit esse victores. Nec inimicus est medicus qui ferit, ut periculum tollat, et vulnere vulnus excludat. Nec adversatur paternus affectus, si liberos doceat amplexibus flagellorum. Paterna enim flagella exercitia sunt innocentiæ pietatis. Ergo quoniam castigatio corrigentis, amoris est causa, cum de pietate descendat : ama medicum percussorem, cujus plaga mater est medicina. Nihil enim impium pie-

¹ Olim erat, *mulcedine consolationis*, qua voce et S. Cyprianus utitur in duob. epist. primæ ad Donatum ; et A. Gellius lib. xix, c. 9 ; et Boethius

lib. ii *de Consolatione*. Sidonius quoque lib. v, epist. 47, aliique. Nec sane erat illa lectio immutanda.

tas parit : ut virtutibus amplexis, fructum pietatis A spiritualiter curatas inclinat : *Ego, inquit, Dominus, necabo, et vivere faciam : percutiam, et ego sanabo* (Deut. xxxii, 39).

III. INFIR. Sed aisti : Ergo ferit pietas? — Hæc. F. cit utique, ne impietas iudicetur, si non corrigat delinquentem. Cum enim non desit in homine, quod curetur, ferit ut curet : ut sunt manus medici, quæ multa lædendo conferunt sanitatem, non sine murmure patientis. Hoc modo et nos sub cura icus medentis, inter ipsas mœroris angustias, sic in Dominum murmuramus, ut in medicum vulnerati, qui curantur et dolent. Aggredere igitur, frater, aggredere sustententiæ remedium, quo valeas gravidam tentationibus sarcinam levigare, et pericula dum patientis superare. Jacentia membra am- B mos rigidus consoletur et curet. Regnum tenet virtus intra corpus anxietatibus captivatum ; ut anima inclusa periculis vigeat ipsius libertate virtutis, quæ in conspectu tentationis, varie legalibus tabis jamdudum jussa est præparari, et in ipso vestibulo dominicæ servitutis, contra infestas calamitates armari. *Fili, inquit, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (Eccli. ii, 1). Ergo cum tentatio nostris utilitatibus prorogetur, non est mirandum, si nobis ejus ardor accidat : sicut beatissimus Petrus in Epistola sua monet, ac dicit : *Nolite mirari ardorem accidentem vobis : qui ad tentationem vestram fit, ne excidatis inter varios sæculi factus* (1 Petr. iv, 12). Frequentibus procellis C Christiana vita qualitur atque tentatur, et pressuris innumericis lætatur et crescit. Quod Salomon beatissimus propheta et satis illustris testatur et probat. *Conjugere, inquit, Domino et sustine, ut crescat in novissimo vita tua* (Eccli. ii, 3). Navigium vitæ nostræ agitationibus gaudet : sola tranquillitate turbatur. Stupet enim cursus, cessantibus ventis ; periclitatur, si periculis non probetur. Incertum est enim utrum ad Dominum pertineat, quem pressura mater gloriæ ventilando non purgat, premeudo non nutrit, castigando non probat, cædendo non curat. Nam cum verbera nobis atque varia tentamenta amor divinus impendat, ac sicut D medicus conferat remedium de contrariis, et torquendo succurrat : non se probat ad amorem pertinere Domini, qui plagis medicinalibus non meruit subjacere. Sed forsitan dicis : Si meus est amator Deus, cur me igitur amatoris mei flagella gravi laceratione mœstificent, et lædendo conturbant? si me amplexibus flagellorum torquet qui amat, jam partes odii falsus amor exercet : jam malo oderit, ne torqueat. Imo cave non oderit, roga ut amare dignetur. Amor enim emendat, odium vero supplicium comminatur. Amor disciplinam consuevit impendere, odium vero, dictante sententia, reatum recitare. Quod odium nativitate humani generis ex Deo in hominem propagatur. Et ideo est hominis, quod odit, aut irascitur Deus :

odit dum offenditur, irascitur dum non rogatur offensus. In odium enim sui provocat Dominum, qui factis odibilibus se odibilem facit, et offensum rogare contemnit. Cæterum amat Deus hominem, ut artifex fabricam, sed odit mala opera, quibus fabrica urgetur in lapsum, et cogitur in labinam. Et qui mala opera odit, malorum operum non potest amare factorem : sicut Salomon sanctissimus protulit : *Odio sunt, inquit, Deo impius et impietas ejus* (Sap. xiv, 9). Ergo melius est in hoc mœro annis vergentibus perituro, cujus senectutem premit ac sorbet occasus, ex amore Domini medicinalia sustinere verbera, quam ex odio expectare insanabilem plagam, et sub fulmine sententiæ ducere damnabilem vitam. Melius est inter manus medici transiturum ac medicum sustinere tormentum, quam renuntiare medico, et incurrere supplicium æternis tortoribus vexaturum. Aut si adhuc miraris amatoris nostri medicinam, per flagella constare, illud quoque debes mirari, quod torquent remedia quos medicus amat, qui nocendo quod nocet excludit. Utique qui nocentia querit excludere, non potest non nocere : et ideo nocendo curat, ut charior sit sanitas præparata mœroribus. Si enim medicina non laceraret sanandum, meritum sanitatis ire semper delectaret in voluntarium vulnus. Si non mordacibus adjumentis nocentium medicarum cura pretiosa constaret, curandum causa non cogeret in mœrorem. Et ideo remediis nocentibus cura perficitur, ut mœroris pretio redempta sanitas, charior habeatur et grata. Ergo qui amandus est, quolibet examine non potest non emendari : qui corrigendus est, non potest non flagellari amatoris verbera : qui curandus est, medentis mordacitate non potest non noceri. Quid miraculo stupes? de periculis expectat auxilium, quem curat ignis et ferrum. Multa sunt enim quæ, non nisi percussa sanantur. Multi sunt quos medici sine ferro curare non possunt. Qui sanitatem diversa per tormenta rogati concedunt, amarissima pocula, exigente morbo, remedii causa non sitientibus serpo propinant, quæ non sine frontis rugositate sorbentur. Nam si vultum bibentis attendas, tristis et anxius bibit, ut lætus et incolumis vivat. O rationabilis et incommodis commoda satis perversitas medicinæ! Urgetur homo libere quod non sitit : cui remedium est aliquando quod sitit. Nam quia interdum ciborum abstinentiam præcipiunt : indicta jejunitate corpus exonerant, ut de ipsa lassitudine refectum atque fortissimum reddant. Repentina vulnera quæ casus in castris advenit, solvent, ligant, sarciant, curant, mœstificando letificant, fatigando confortant, lædendo medentur. Nam dum patulo vulnere continuata partim cute quibusdam fibulis inferunt sanitatem, vitam consolando pollicentur, quam curando componunt. Sed leviora sunt ista quæ diximus : apud quos est remedium non sine scerpello demere putredines emervatas, et amputare de homine vivo mortua : par-

tes; licet unum membrorum non sensu totius corporis amputetur, homo tamen suis damnis consentit ut vivat. Apud illos aliquoties detractis cutibus, et ipsa ossa raduntur, ne totus homo periens eradatur. Apud ipsos nonnunquam collectio verminans et æstuans tumor, medicinali ferro sulcatur. Apud ipsos ignis urit, ut refrigeret: mordet et lacerat pulvis, ut sanet. Quid plura? Sub medica pietate homo plurimum torquetur, ut plurimum vivat. Ecce necessarium periculum, in quo beneficium est fidele tormentum. Periclitatur pro certo quem medicus curat, sed perit et decipitur cui renuntiat. Huic enim, licet sub tormento, vita promittitur: alii vivendi spes denegatur. Ergo ubi necessitas exigit, periclitari melius est quam peire. Incommodis nocere cum fructu commodius puto, quam negatis incommodis interire; id est, satius est remedio sibi noceri, quam non posse curari.

IV. Hoc secundum cœlestem medicum loquor, et ad curam magis refero spiritualem, non ad illam solam quæ arte moritura, mortalibus versatur in membris. Nobis est ergo melius a Domino redargui, castigari, et sub ejus plaga curari, quam ab ejus medicina incurabiles removeri. Arcet enim a suis vultibus Deus quos viderit incurabilis morbi iniquitate vexatos: et sicut pulverem aut paleam impetu turbinis per vitia dissipatos atque dispersos: sicut ipse in sua voce loquitur, dicens: *Recedant a me iniqui, vias enim illorum scire nolo: quoniam lucerna eorum exstincta est, et gemitum habebunt in vita sua. Erunt enim sicuti paleæ, quæ a vento volant, et sicut pulvis, qui a tempestatibus tollitur* (Job xxi, 16, 17, 18). Eorum vias non vult scire, qui viam omnino nolunt tenere perducentem ad sublimia. Ad unum enim Dominum una via in Christo tenenda est, quæ angustantibus tentamentis in spatio longæ securitatis inducat. Huic soli viæ patet palatium cœli. Cæteræ vero voluptatum anfractibus tortuosæ regionem flammiferam petunt. De quibus Salomon sic propria voce testatur et dicit: *Sunt viæ quæ videntur hominibus justæ, et in fine illarum tristitia et dolor* (Prov. xiv, 12). Et per has vias illi præcipites gradiuntur, quibus cursus inimicæ vitæ blandimentis fallacibus adulator; quos fallit surdum tempus et decipit, recipit interitus et includit. Quos sicut in scopulos perituram navem tempestas impellit, sic infelix felicitas in interitum pronos et labiles ducit. Et sicuti, aliquem securis incessibus gradientem, repentino casu, aut marmoris levitas, aut labina pavimenti subversa pedum tutela contorsit; ita quos infeliciter ducit secundarum rerum iter incertum, vitæque male jucunda, necesse est in irrevocabilem lapsum subitaneus casus impingat: sicuti Salomon sanctissimus testatur, et clamat: *Sicuti, inquit, qui in pavimento cecidit, sic casus malorum festinanter venit* (Eccli. xx, 20). Hi sunt procul dubio, qui non merentur alicujus miseræ ventilatis flagitationibus agitari,

A quibus æterna ægritudo nutritur, nec vererari cum sanctis, Domino castigante, cum quo post flagella regnetur: quorum David hoc carmine flagitat mentionem: *In cogitationibus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur: ideo tenuit eos superbia eorum* (Psal. lxxv, 1). Cernis igitur medicinali flagello immeritis despicere, et meritos amabilius castigari. Parens enim omnium Deus, ut est medicus fidelis erga susceptos, et genitor circa liberos suos, quos amat, sic ferit, ut corrigat, non ut occidat. Ergo felix est qui vapulat, ubi amoris est plaga. Beatus quem superni verberis remedium curat, corrigit, emendat, atque componit: cum David beatus propheta et satis illustris sic concionetur et clamet, dicens: *Felix quem tu emendareris, Domine, et de legi tua docueris eum* (Psal. xciii, 12). Ergo quoniam ex divino permissu, diversæ mordacitatis languoribus subjacemus, ac longa calamitate curandam gerimus vitam, in examen nostræ virtutis, prædictas olim miserias æquanimitè perferamus. Infelices ac multiplices casus, anxietates et fletus quos incurrimus nati, mentis felicitate portemus. Nec mirandum est enim, quod malorum frequentium stragibus variis sic mortalium vita populetur in mundo, in quo nemo nascitur ridens, in quo nemo lumen vitæ nisi cum lacrymis auspicatur. Cum nos denique vaternæ vulvæ tentorium ostenderet mundo, fentes didicimus mundum: ut quasi malorum primitias in primis lacrymis gustaremus. Salomon propheta hac pronuntiatione testatur: *Ego, inquit, natus accepi communem ætatem, et in similiter factam decidi terram: primam vocem similem omnibus emisi plorans. In involumentis nutritus sum et curis magnis. Nemo enim ex regibus aliud habuit natiuitatis initium. Ubi: est ergo omnibus introitus ad vitam, et similis exitus* (Sap. vii, 1, 2, 3). Necesse est enim ut qui venerit, transeat, ubi vitam egerit peregrinam: maxime cum ita Salomon protestetur: *Unus, inquit, introitus ad vitam, et similis exitus. Quid ergo prosperitatis aut lætitiæ potest nobis occurrere, ubi primo discitur flere, et inter ipsa cunabula nascentis infantis, et in ipso vitæ vestibulo, nihil aliud novi de mundo quam fletus occurrit? Limina mundi cum fletu calcavimus, flebimus equidem transituri. O angustum et satis anxium tempus vitæ mortalis, ubi cum initio nominatur et finis, initium nostrum cum fine suscipimus! Jam captus est morte, qui natus est. Testes sunt mortui, cum non negant se morituri. Ergo quoniam ituri venimus, peregrinantium more quod acciderit intra mundi hospitium, quasi transeuntes ferendo vincamus: mala imposita, bona devotione portata vincuntur. Pejus enim nocet malum, si male portentur. Ibi profecto solamen virtutis opus est (sub contemplatione scilicet supernæ mercedis), ubi sic desideratur finis et exitus vitæ, sicut in pelago tutela portuensis optatur. Quis enim inter anxietates vagantis sæculi ærumnasque morborum lælentium, non magis*

mortem desideret, quam longam satis et largidam vitam, dicente Salomone: *Melior est mors, quam vita amara: et requies æterna, quam languor perseverans* (Eccli. xxx, 12)? Et alibi: *Melius tibi mori, quam vivere* (Eccli. xl, 29). Mors enim omni homini dat requiem. Pro certo inter mala grassantia necessario exitus sitienter optatur. Sed sicut nec nostrum fuerat nasci, ita nec potestatis nostræ est mori. Alioqui si in nostra potestate mori consisteret, esset in potestate non mori. Ad hoc inter nostras angustias mortis requiem flagitamus, quia inter mala de bono solamen est non tacere: navigantium more, quibus refrigerium est inter infestos atque sollicitos cursus loqui de securitate portuensi, ad quam etsi non liceat, quantum animus cupit, celerius pervenire; juvat tamen et satis pulchrum est, meliores partes optare. Sed quoniam nec nostræ potestatis est potiri melioribus, quæ de morte nascuntur, exspectantes meliora, bonum interim geramus inter mala certamen. Bonum autem certamen est, malis non credere, sed mala virtutis bona portare, per quæ in meliora de morte nascentia morbis atque carentia sublimati portemur. Sine ducatu enim atque morsu infelicitatis, in triumphos immortalis gloriæ non pervenitur: quia per discrimina conficitur cursus in portu. Primo triumphator non potest dici, nisi cui victoriam virtus invenit: quæ omne quod timetur, sub se cernit elisum trahitque invicta captivum.

V. Est interea sæculum, ut est mare impatiens natara, et sine ventis inflatum, erigens scilicet in ipsa tranquillitate minaces atque terribiles fluctus, quod licet sessores non noceat suos, habet tamen aliquid formidinis etiam innoxia magnitudo, nec navigantibus desunt formidines frequenter et ictus undarum. Nunquam denique gubernator totos sinus securus explicuit. Et in hoc mundo qui fragosum vitæ hujus et turbidum quærimus cursum, malorum tangimur minis frequenter et causis: maxime quos inter regia castra militia cælestis signatos inclusit. Jam diximus sæculum pelago comparari in quorara sunt prospera, densa sunt turbulenta, expavescitur, timetur, morbi quoque non desunt: solus exitus securitatis est portus. Hinc atque illinc ingruunt calamitatis incursus infestæ: sed usque ad portum, id est, ad exitum, virtutis est tolerare. Inter pericula gubernator navem tuetur et servat. Inter calamitates animus rector hominem gubernat et regit. Quamvis aliquis periculis paululum temperatis, navigium tractabile ducat: sed potius illa exspectatur, atque triumphis majoribus excipitur navis, quæ turbido flumine coactos in verticem fluctus potenter excussit. Hanc excipit profundo cum gaudio turba portuensis. Hanc excipit securitas triumphalis. Speciosus est miles in exercitu constitutus armorum: aequal vero deformi virtute segnis et vacuus, qui in campo nec sibi est cognitus, nec alteri notus. Caret enim laudibus, caret et præmiis. Et ideo nocivum non debet esse

A periculum, ubi nascitur præmium. Nec debet miles revocari, aut pati formidinem, ubi sequitur palma victoriæ. Sua enim felicitate miser est, qui cum infelicitatibus, quibus gloria gignitur, nunquam meruit habere conflictum. Nec suam virtutem didicit, quem calamitas non excussit. Semper denique inertibus membris, suarum virium jacet miles ignarus et ignotus sibi, qui nunquam bellorum calentium gloriosis æstibus anhelavit, nunquam sudoribus triumphos invenit. Nec eum sequitur felicitas præmiorum, qui sarcinam gestare non vult armorum. Et ideo in usu debet esse quod præmium generat, et optabile quod gloriam parit. Ergo quoniam cum diversis tentationum jaculis dimicandum est nobis: si quid emergerit, quod vires examinet, quod membra concutiat, quod animam probet: quasi occasionem muneris arripiamus amplexu virtutis. Ita debet esse animi immobilis virtus, atque mentis inconcussæ robor invictum, ut est petra in mari, quam inter fluctus natura fundavit, quæ undarum tumentium collisione frequenti vapulat nec movetur. Itaque ubi hominem aversa in prælium provocat, et in certamen calamitas urget et cogit, animus felix virtutis clypeo producat armatum, præstetque inter pericula tutam et securum, inter infelicia ostendat felicem, inter angores exhibeat lætum, inter morbidas ægritudines sanum: effelatque sustentis jaculo, victa calamitate, victorem. Superatur enim morbus in corpore, si discat animus sustinere: et ideo ubi corpus jacet infirmum, in recessibus major alenda est virtus, parandumque quod nec lassitudo decutiat, aut ætas inclinet.

VI. Tene igitur, frater, tene fidei robor invictum: tene munimen immobile Christianum, superni vigoris firmitate fundatum: inter languentia membra satisque rigentia, incolume validumque gero fidei animæque scutum, et pigrum vicis morbum perniciosumque languorem. Arietantibus malis, obicibus occurre virtutis. Vince dum vapulas, sic enim potentia Christiana aliter incommodis, malis promoveter adversis. Militiæ convenit Christianæ excuti calamitatibus et probari. Ipsius est sub infelicitatibus et angustiis feliciter ampliari, sub pressuris adolescere, et pressuras pubescendo c. lecare. Ipsius est exercitationibus crebris proprium nutrire munimen, et cum periculis habere certamen. Ipsius est ad portum perpetuæ felicitatis per furentia mundi discrimina navigare, et sub ictibus disciplinæ medicinalis, potenter ipsa necessitate regnare. Nostrum est, inquam, calamitatis exercitio in gloriæ fastigium sublimari, et malis prementibus, in bona præmia promoveri. Apud nos infirmitas vel quælibet pressura, argumentum est potentis, et mater pro certo palmatæ virtutis: sicuti beatissimus apostolus Paulus, inter varios ictus diversaque verbera et impetus procellosos in morborum prælio constitutus, ut cælestis armiger infirmitatibus potens, gloriatur et dicit: *Libentissime itaque*

magis gloriabor in infirmitatibus, ut inhabiet in me virtus Christi (II Cor. xii, 9): propter quod libet mihi gloriari, in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis necesse est Christum. Cum enim infirmor, tunc potens sum. Et iterum: Quoties, inquit, infirmor, tunc verius probor, et placeo mihi in infirmitatibus meis. Et iterum cum a se stimulum carnis rogaret auferri, didicit in infirmitate virtutem posse nutriri. *Qatus est, inquit, mihi stimulus carnis meae, angelus Satanæ qui me colaphizat, ut non extollar: propter quod ter Dominum rogaui, ut discederet a me. Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur (Ibid. 7 seqq.)* Nunquam igitur virtus documentis eruditur mollioribus, cum perierint maximarum exempla virtutum. Navigium nostram agitationibus gaudet; cum in turbulentiis erigitur, cum incensis fluctibus verberatur, cum hoc iter adversis emergentibus confragrosum non parcat, in assiduam certamen devotam lacescendo virtutem. Secus enim apud Dominum haud possumus esse felices, nisi contigerit infelicitatibus et terreno aqualore purgari. Ille porro iudicandus est miser et æger, qui voluptatibus marcidus per illecebras volutatur et jacet. Ille se noverit infelicem, qui vagatur inter oblectamenta vitiorum emervata felicitate confosus. Miser et infelix est, qui non fuerit infelicitate tentatus. Caret enim munere, qui caret et certamine. Qui tela formidavit adversi certaminis, nunquam meruit nomen sortiri victoris. Procul dubio jacentis est anima formidolosa timere: humilis et inertis est tuta sectari. Imperfectum ac languidum bonum est in otium sine certamine projecta virtus. Jacet enim vigor enervatus ac debilis, jacet animus æger, jacet candor obscurus, et ideo a fortissimo milite semper in acie standum est, et querenda occasio, qua virtus entescat excussa. Amatorem enim præliorum ornamenta sunt vulnæra. Ergo ad consentiendos labores ad virtutis notitiam, experimenti opus est usu, eligendarum scilicet virium nutritore. Solidum enim corpus est, molesque robusta membrorum, quam frequens usus agitaverit. Agricolis denique frequenti opere lacertosæ sunt vires, tritæ sunt manus, dum inter sentes ac tribulos, curvato corpore sudoribus, queritur fructus. Ars nautica, cuius navigium sæpe procella contorsit, dum inter pericula tendit in portum, didicit fluctus transmittere, et cum tempestate pugnare. Ad excutienda tela laceratus exercitus valet; et victorias inter vulnæra querit, regi proprio placiturus. Agilia sunt membra cursoribus, et hos usus magister docuit et instruxit. Quid pluribus? Nemo non accessione tentationum perfectiones partes ascendit, et præmium victor invasit.

VII. Itaque nos dum primum exigua sustinemus et mediocria, necesse est ut ampliora vel maxima perferre discamus. Nostræ enim militiæ specimen est, lucidum per ardua componere gradum, per

dura vectari, et miseriarum duram duris viribus perferre censuram. Ad cælum nobis per aspera, per angusta, per duros anfractus et leca sita est via, quam viam non tenuit qui tentari noluit. Ad cælum Deus fortissimum militem vocat, quem comitantibus gloriis pressuræ deducunt, præmiaque victorem suscipiant regaturum. Nunquid nobis interea aliquid imponit abruptum, quod excedat librati ponderis qualitatem? Nunquid ingerit quod excessu transcendat, idoneitatem nostræ virtutis? Fidelissimus moderator sarcinam pro viribus jubet imponi. Hoc Pauli præconium testatur et probat: *Fidelis, inquit, Deus qui non patietur tentari supra id quod potestis sufferre (I Cor. x, 13).* Ita nos a Domino agi regique credamus, ut a præceptoribus ludorum reguntur discipuli: eis plurimum laboris ingerant et imponunt, quos viderint solertibus ingenii cæteris eminere; et nos animalibus dominio nostro subjectis onus pro qualitate virium temperamus: imponimus fortioribus fortia, et exilibus parva, quibus usus nutritor ille virtutis, in juventutis maximum robur erigat et promoveat vires. Hoc modo nostra rudimenta levibus verberantur, et exinde gravioribus, ex amore scilicet divinæ virtutis, usitatas præparent vires. Quæ ratio quamvis divinis redundet pluribus documentis, tamen aliquo et de mundanis utamur exemplo, non enim nocet alienis uti ea parte qua nostra sunt. Nunquid tu invisos esse Lacedæmoniiis liberos proprios opinaris, quorum indoles et artus teneros, adhuc scilicet laboris ignaros experiuntur, et admodis verberibus publicis, ipsa illos paterna pietas adhortatur, ut ictus flagellorum fortiter ferant: et laceratos et semianimes deprecantur et rogant, ut perseverent vulnæra præbere vulneribus? Quid mirum, si te Deus et generosos liberos propriamque familiam ob nitorem alendæ virtutis, dare tentari permittat, regna perpetua victoribus collaturus? qui sic laboris prælia contra quæcumque mala pollicetur et dicit: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22)?* Et iterum: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et vobis ego requiem dabo (Matth. xi, 28).* Exiguum temporis peritium, æternitatis est præmium. Devotio tribulationis reddetur sempiternis fructibus secundata. Apud nos secunda captivitate regnum queritur, securius periculis emittur, sudoribus requies comparatur. Nam virtus, inquit Apostolus, in infirmitate perficitur (II Cor. xii, 9). Commotius est profecto affectibus languidis carnaliter agitari, quam sanis artibus supplicio cæco conscientiam portare vexantem. Plerique enim peccatis ægrotant ex ipsa inænitante membrorum. Dum enim ad infirmitatibus vacant, morbida laxitate sicut necesse est corpus, atque lethali morbo solvatur, hominemque per vitia ac silvas errorum nequiter sanum præcipitem ducat.

VIII. Liberos tu iudicas aut a morbis alienos, quos voluptates barbæræ devinxerunt? Non habent

catenam, sed eos luxuria ferali mordacitate in vinculis tenet. Ita inciderunt in laqueos feralium voluptatum, sicut aves aucupali fraude captivæ : quæ quo magis conantur evadere, eo innumeris se nexibus illigant, et in profundiores sinus demergunt. Profecto illi sani sunt, quos morbus involvit atque jactat insanus. Incolumis vero est quem quolibet verbere corrigit Deus, qui se hominis amatorem castigando testatur. *Quos diligo, inquit Dominus, redarguo et castigo (Apoc. III, 12)*. Et ideo se sanum non judicet, qui aut morbis, aut sordibus caret, nec infirmitatis remedio confovetur. Illi vero sunt miseri qui nimix felicitatis inertis tranquillitate torpescunt : quibus fucata sanitas ut fallat et decipiat, adulatur : quos videlicet æterna teurebit ægritudo, aeterno torture totum hominem postmodum vexatura. His tantæ sunt viæ, quantæ succurrerint voluptates. His iter est, quod comes libido periculis dictaverit peritura. Arrepti enim anfractibus vitiorum trahentium, vario lapsu rotantur in interitum miseri, incertissimam viam non redituri : in exteriora tendunt animum more rivulorum, quorum nonquam regressus est in proprium fontem. Siquidem hanc vitam cui finis est comes, ut ipsi opinantur, prosperis cursibus ducunt : sed gradus in novissimo male omnino sinitur, dum dure in novissimo statur. Et quid prodest per discrimina prospere cucurrisse, si post cursum contigerit intorrire? Frustra denique navis per superbium pelagus et insanum, amicis fluctibus commoda prosperitate cucurrit in portum, si cum naufragio pervenit, et perituram portus acceperit? Commodius igitur est cujuslibet ducatu pressuræ ad portum gloriæ pervenire, quam delicato navigio, morbidiæ laxitatis peracto cursu, in pœnas exire. Sæpe itaque potior est paupertas opibus, deformitas forma, contumelia laudibus, servitus potestate, imbecillitas viribus, libertate captivitas, humilitas dignitate. David illustris propheta hujusmodi carmen expressit : *Bonum est, inquit, mihi, Domine, quia humiliasti me, ut cognoscam justificationes tuas (Psal. cxix, 71)*. Ergo melius est superuæ disciplinæ judicio humiliari, quam cum mundo damnari, dicente Apostolo : *Cum judicamur, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur (II Cor. xi, 32)*. Ergo quod ex amore Domini nostris utilitatibus prærogatur, sine murmure sufferamus. Impenditur enim, ut a medico remedium, a Domino disciplina. Artis est medicinæ aliquoties ignibus et ferro curare. Quid mirum, si Dominus nostrarum medicus animarum, turbinibus excutiat, morbis examinet, calamitatibus purget? Fortitudinis est nostræ quasi per ignes et flammam vasorum more purgari, quod Scriptura divina testatur et probat : *Vasa, inquit, figuli probat fornax et homines justos tentatio tribulationis (Eccli. xxvii, 6)*. Et alibi inquit : *Aurum et argentum et ferrum et plumbum et omnia quod per ignem transierit, emundabitur (Num. xxxi, 22, 23)*. Nunquid vasa dicunt figulo, cur nos arbitrio flam-

marum examinas, et incendiis coquentibus uris et probas? quæ nisi arbiter ignis judicio suo aptissima pronuntiaverit, in usu esse non possunt. Nos quoque nisi tentationum purgaverit judicium vel examen, nostrorum figulo membrorum inutiles invenimur, qui nos urit ut curet, tentat ut liberet, vexat ut salvet. Nihil enim tam inquinatum, tam sordidum, quod non a vitis purgationibus expiatur. Sæpe denique vidimus sordidatos improprio, venisse in candorem, ferrumque sita obductum in antiquam faciem splendescere. Vidimus aurum argentumque flammæ disciplina purgari, et arbores truncatas cultu lætissimo reviviscere, amœnisque virgultis ornari. Vidimus in fecunditatem sterilia revocari, et exhausto stipite exire radicem, et frugem maximam comitari. Ita quoque in nobis, quod forte peccatis prementibus astuabat, quiddam macula squalentis vetustatis obstabat, hoc ægritudinis luce exclusum est. Et ideo te sanum, frater, medica reddidit ægritudo membrorum. Sola in te materia carnis indiget virium sanitatis : ac ne te forte vexaret, utili modo vexatur et morbo. Hæc est quam in omnibus percussit canicula senectutis, et sicut fenum arescit, florem proprium perditura, sicut scriptum est : *Omnis caro fenum, et omnis claritas ejus ut flos feni. Aruit fenum et cecidit flos : verbum autem Domini manet in æternum (Isa. xl, 6, 7)*. Æquanimiter igitur perferamus, si corpus, quod sicut fenum legimus, casuris floribus periturum, lædentibus malis jactetur exhaustum : cujus sanitas, animæ morbum consuevit inferre : et contra commoda spiritualia, ferale ac barbaras eligere voluptates. Sæpe denique caro milites castitatis effrenata discinxit. Pro nobis est igitur, si longis flagellis et mordacibus castigemur : cujus tamen castitate impugnamur. Amamus carnem stolidi : haud dolemus animæ carcerem et sepulturam. Thesaurum itaque ipsius carnis fragilitate contempta, quod acciderit, devotionis amplexibus rapiamus. Meticulosum est enim Christianum militem velle lætantium modo in tranquillo consistere. Dejectæ mentis est turbinem formidare, contrarium vero inter contraria non trepidare. Infelicitatis est adversa nescire : felicitatis est cum adversis nosse congruere et scire pugnare. Nam cum omnes ictus, ut jam diximus, quibus quatimur, divino gignantur ex munere : exterum se noverit ab amore Dei, qui nescit tentationibus vectitari, cum legalis tuba multiplici carmine auditui nostro inculcet et dicat : *Tentat, inquit, Dominus Deus vester vos, ut sciat si diligatis eum ex toto corde vestro, et ex tota anima vestra (Deut. x, 3)*. Et alibi : *Fili, inquit, ne neglexeris disciplinam Dei, et ne defeceris ab eo corruptus. Quem enim diligit Deus, corripit (Prov. III, 11, 12)*. Et iterum : *Corruptionem, inquit, Domini noli contemnere. Ipse enim dat dolorem, et ipse refrigeria. Percutit, et manus ejus sanitatem præstat.*

IX. Sed forsitan dicis : Utinam ut cæteris, sub spe sanitatis daretur per intervalla tentari. Utinam

sospitatem intercapedine qualiscunque successus liceret paululum degustare. Quid hoc est, ut morbus in membris ita versetur, et degat inclusus, ut excluderet sanitatem non redituram? ut perniciosus comes usque ad terminum vitæ concussa membra deducat: deducatur quoque ipse morte cum membris excludendus? Quid est hoc ut sanitatis sensu per omne spatium vitæ frustrati sint artus? Inducto frigore venarum calidus vigor evanuit in algorem: incessus quos natura dederat torpor inclusus exchisit. Non denique ad exercitium tabidi corporis iter, vel paululum degustatur. Non genua solitas flectuntur in preces: digitorum impar ordo interno stupore turbatus, arcetur solita contrectare. Quid pluribus? Omne offitium corporis stationibus quædam solitum nervorum adesse, sic alget inclusum. Proh dolor! solus sic debui castigari: solus tam perniciosus icibus subjacere, et diuturnis malis involvi! — Quæso te, frater, ut hæc murmura patientiæ frenis arceas, et silentio querulas voces includas, cum te solamen propheticum sic alloquatur et dicat: *Conjungere, inquit, Deo, et sustine, ut crescat in novissimo vita tua. Omne quod tibi applicium fuerit accipe, et in dolore sustine, et in humilitate tua patientiam habe, quoniam igne probatur aurum et argentum: homines vero receptibiles in camino humiliationis (Eccli. 11, 3, 4, 5): Cum legabam jura atque carmina recenseo prophetarum, auctoritatis quoque mundanæ egregias sententias concipit auditus, ni fallor, divinæ legis furtivas, quæ necesse est præceptis legalibus inserantur. Non enim nocet alienis uti ea parte qua nostra sunt. Hæc prima sententia est: Aurum, inquit, probat ignis, et miseria bonos viros. Et alibi: Nihil, inquit, eo videtur infelicis: cui nihil unquam evenit adversi. Non licuit illi se experiri, ubi omnia illa ex voto fluxerunt. Et alibi: Miserum, inquit, te judico, quod non fuisti miser, transisti sine adversario vitam: nemo sciet quid polueris, nec tu quidem. Opus est enim ad notitiam sui experimento. Quid quisque possit, nisi tentatus, non didicit. Et alias: Diu enim esse felicem, et sine morbo animi transire vitam, ignorare est rerum naturæ alteram partem. Ergo miseria emergentes, quibus ignota discuntur, et felicitas nascitur, virtus quoque excussa purgatur, felici animo perferamus: sive quia pati nos oportebat, sive quia captivi jam detinemur. Auro nisi addiderit flamma fulgorem, vilitatem patitur purgamentis obscurum: ita qui non fuerit miseria tentamentis excussus, jacet partium felicitatis de suæ virtutis ignarus. Merito Salomon hac voce testatur: *Qui tentatus in aliquo non est, nescit qualis sit (Eccli. xxxiv, 11)*. Benedic ergo Dominum tempore tribulationis, quem laudasti tempore sanitatis. Utere carminibus vocis propheticæ: *Benedicam, inquit, Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo (Psal. xxxiv, 1)*. Vox illa quam maxime beati Job, ex te constanti præconio depromatur, qua defectæ vires in-*

genti nutriment) lactantur, et in novella talia reparatæ consurgunt. *Si bona suscepimus de manu Domini: quare mala non sustineamus? Dominus dedit, Dominus recepit: ut Domino visum est: sit nomen Domini benedictum (Job 1, 21)*. Adversum igitur satisque contrarium est, probationis tempore in Dominum murmurare: qui aut vitæ nostræ pestiferam labem, ærumnarum jactatione vexat ut liberet, aut justitia ventilat, ut coronet, ac vexatione membrorum, aut delictum vapulat, aut justitia probatur ut vincat. Namque ut ad solamen passionum tuarum probationis antiquæ palmæ tuum meritum revolvamus, justissimis utamur exemplis.

X. Quæquam notum sit, personarum merita longis gradibus discrepare, non est iniquum, si hominis Christiani certamen, victricis justitiæ congressionibus comparemus. Mediocria sunt quæ videris in hoc mundo perferre, si recensueris quod Job familiaris Domini quiverit, permittente Domino, sustinere. Temperavit Deus, ut congrueret, atque competeret viribus tuis. Primo ne posses, qui impar es, justitiæ titulis esse succedentibus æqualis? Minus autem viro justo quateris, sed gravius a cæteris vulneraris: illius sunt magna, scd minora sunt tua. Namque ipse magnus es qui sequeris magnum. Unus hic fuit Job patriarcha, majestic cultor invictus, æqualitatis censibus opulentus et dives, cujus illustrium meritorum præconio exstitit Dominus, cum inimicæ factionis instrumenta feralia, laudis præconio præveniret: *Animadvertisti puerum meum Job, quia non est ei similis quisquam in terris, homo sine querela, verus Dei cultor, abstinens se ab omni opere malo, et permanens in innocentia sua, et in simplicitate cordis (Job, 11, 3)*. Igitur cum ex divino permissu hostilibus jaculis quatretur, eumque frequens latronis insinuatio truculenta pulsaret, emergentes ictus, patientiæ clypeo debellavit, malorumque ingruentium silvam feralem, sagittis atque crucibus plenam, obicibus justitiæ robustus occurrit. Ille inimico turbine, adeptis opibus, non sentit aliquod damnum, qui lucrum in damnis invenit, qui Damnum pectoris sinibus portabat inclusum. Ille cum ærificium concussis angulis vis repentina torqueret in lapsum, liberis subductis orbat, et fide stabilis et immobilis perdurabat. Cujus innoxia membra atque Domino plena, cum bestiarum legionibus verminarent, et plagatum infestis ictibus corpus, vermium globus per cuniculos confossæ carnis perniciosus erraret, intra vulnera justus incolumis militabat. Et quem pestilentibus plagis rabies infesta carpebat, hostiles turbines tranquillitate mentis, ut cederent perfererat. Justus vulpando vitæ, inimicus cadendo defecit. Huic suorum negatur servitium famulorum: circa te tui funguntur servitiis ministrorum. Te amici frequenti accessu consolantur, et dolent, ut si natura permitteret, hæc onus tecum forte portarent. Una est, frater, una est animi virtus, quæ nos ex hujus vitæ tur-

bas, quasi de pelago eruens, in portum tranquillitatis inducat. En dies pronis lapsibus accelerat in occasum. Ecce mundus immundus sordibus se necutis rotatur in lapsum. Ecce nos [Al. vos] suffragio mortis victores suscipit cœlum. Cuncta, nobis evadentibus, pereunt, et occasu jam fluitimo non reditura sorbentur. Apud nos post perditum mundum, post corporis mortem sancta sunt omnia: lætabimur incolumitate membrorum, ubi vita nullo morbo vexabitur. Ideo in te, frater, officia corporis impedita, præstantissimus animus illustri ducatu ita gubernet et regat, ut hæc calamitas corporis sit occasio votiva virtutis. Non enim est arbor solida nec robusta, nisi quæ assidui turbinis incursione, stipitibus concussis huc atque illuc inclinata tentatur, aut in quam sæpe ventorum turbinum flamen incurrat: ipsis enim vexationibus constringitur, premitur, fixisque radicibus certius roboratur. Ita nos mordacibus flagellis malorum frequentium munitur extenti, corrigimur verberati, constringimur cæsi: caremusque æqualoribus, dum longis casibus ventilamur. Ergo inter dolores crebrescentes, inuauibusque miseriis affectos artus, regnet cœlesti vigore robusta atque incolumis virtus: qua ferantur contraria, et illa commoda quæ vocantur adversa. Inter ipsas angustias sapiens adminiculo solaminis pari lætatur et pubescit, et ambitiosa ratione ampliatur et vivit. Ignorat denique quæ patitur, qui minor est invictæ virtutis, qui ducatu rationis, plerosque comperit fuisse malis oppressos, et malo suo magistra ratione auctos atque nutritos. Ergo tibi patent solatia rationis, ut jam pro commodis habeatur calamitas corporis, quæque jacet totius corporis massa captiva. Sed veniet resurrectio, te incolumem redditura, quæque tota in te membra sunt occupata. Sed lingua in laudes Domini quotidiano nutriatur augmento, copiam laudis in regnis cœlestibus narratura. Dominus te medicina cœlesti confoveat, et sub tali pondere inflexibili virtute durare permittat.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Hæc S. Maximi Taurinensis est, nemine jam dubitante: quamquam sanctus Agobardus, noni sæculi scriptor, lib. contra Felicem cap. 20, laciniam, quam suis infra locis notabimus, ex ea describens, Hieronymi esse non dubitet. *Habet, inquit, lector de eadem re beati Hieronymi satis politam et enucleatam sententiam, cum de illo divina Scripturæ loco ageret, ubi dictum est: Ponam, etc.* Erasmus contrario, eloquentis quidem, inquit, et eruditi hominis fuit hæc epistola, ac diligenter elaborata, sed ita discrepans a phrasi Hieronymiana, ut nec hic dictionem potuerit imitari, si voluisset, nec hujus ille. In plerisque codicibus nullum præferbat nomen, in quibusdam Ctesiphontis erat additum. Nec in ipsa epistola sit ulla mentio ejus ad quem scripta est. Mentio autem sit S. Ambrosii, atque inventionis corporis SS. Cervasii et Protasii.

EPISTOLA VI.

AD AMICUM ÆGROTUM.

De viro perfectio.

Ecce iterum ad te scribo, et nihil dignum quod prudentiam tuam legere deceat inventio: et quid

mirum si, te [Al. tac. te] absente, velut a sole destitutum, frigidi cordis alget ingenium, et mens a lumine peregrina, stultitiæ nubilo suffocata torpescit, ac tanto minus sapio, quanto a te latius separor? Quod si impræsentiarum quid tibi in meo sermone placuerit, tuis mihi orationibus præstabitur. Denique ut omnem stultitiam meam diligentius recognoscas: etiam stomachum meum post illud susceptum ceratum, tuum, te absente, curavi, a quo pejus mereor pati; cui post sanctum ministerium tuum et angelicam servitutem manus intuli medicorum, quasi propheta non esset in Israel, ut mihi si quid paterer, facilius esse debuerit ad te reverti, quam gentiliter cogitare; et melius vel difficillimi itineris laborem perpeti, quam conspectus tui tam pretiosa visione fraudari, ut quævis potius compensatio sequeretur, quam ad muscam religionis Accaron devenirem. Hæc mihi, te absente, mundus iste suggestit, qui, te præsentem, in me non habebat consilium. Tu me enim curiam feceras prophetarum, non conventiculum sirenarum. At nunc in me ad destructionem sancti contra me operis tui omnis stultitiæ senatus ingrediens, quadruplici forma mecum agit. Nam senus te absente exigit, quod, te præsentem, non præsumpsit, ut intelligas si quid apud te juxta Deum sapui, tuum fuisse quod sapui. Sic ab ente Moyses, populus Israeliticus fornicatur (Exod. xxxii, 1): sic in navi, Domino dormiente, apostoli tempestate turbantur (Matth. viii); sic in Bithsaidæ porticibus hominem non habentem aqua piscinæ salutaris ignorat (Joan. v, 4). Quanquam et hic aliud genus culpæ advertam, corpusculum curavi, cum anima langueret: exteriorem hominem fovi, cum interior ægrotaret; humanis subveni, cum divina laborarent, vitio publicæ consuetudinis inclinatus, quo omnes sumus in minimis cauti, et in maximis negligentes. Hocque ideo fit, quia ubi vera vita sit ignoramus. Fallit nos velidelicet sol iste, decipit dies ista, tractus nos iste circumvenit. Mundus inducit, dum et sole amplius esse nil putamus, et lucem arbitramur esse quam oculis videmus; et hominem judicamus esse, quæra cernimus; et mundum credimus facere cum vita, ignorantem ubi sit homo, et quid sit homo, et quæ ejus hominis vita sit: quod si intelligeremus, non aliud generati aliud viveremus. Ita vitæ origine deserta, vendi quoque perdidimus rationem. Ac primum ubi homo sit iste, de quo loquimur, audiamus.

I. Quoniam disputationem quamdam nobis ipsa divisio generavit quem [Fort. hominem] intra hoc corpus; quod Dei artificis manu e limo terræ formatum est, velut quodam vasculo intellige contineri, dicente Apostolo: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (II Cor. iv, 7); qui ubique per hoc corpus infusus, vitalem sensum qui sibi non deficit, cum carne mutuatus est. Regit ipse, non regitur, et habet potius quam habetur; ut vitam non accipiat, sed ministret. Nam cum terrenam istam pigrumque materiam in usum ministerii

sumptam spiritus liquidus animaret, sit dominus A corporis, non homo sub corpore. Denique hoc quod dixi vasculum ipso [Al. pro ipso] vivit præsente, et ipso moritur abeunte. Hic ergo et visibilis et caducus, illius interioris vel habitatio, vel minister, vel vagina est. Ipse vero, qui vere est homo, quoniam [Al. tacet quoniam] sic secundus factæ divisionis est locus, ut ipse invisibilis, ita omnia ejus invisibilia sint, necesse est. Non ad illum si ægrotat, manus valet pervenire medicorum: non herbarum succis si deficit reparatur. Nihil ad eum corporeum intrare potest: substantiæ tantum suæ illi similitudo descendit, verbo curatur, obedientia convalescit. Denique cum sibi in Ecclesia Laodicensi et beatus, et dives, et bene oculatus, et bene vestitus secundum exteriorem B hominem videretur, increpatur a Domino, diciturque illi: *Nescis quia tu es miser et miserabilis, et pauper et cæcus, et nudus (Apoc. iii, 17)?* Qui utique, ut dixi, nec sine veste, nec sine oculis, nec sine divitiis habebatur. Sed ille invisibilis Deus noster illum invisibilem hominem in paupertate, in cæcitate, in nuditate esse cernebat: cui etiam suadere dignatur, ut ab ipso aurum mercetur ignitam, et vestem albam qua gloriosissime vestiatur, et collyrium quo recipiat visum. Habet ergo et suos oculos præter istos carnales, quos potest vel amittere vel curare; et est juxta se nudus, adeo ut egeat vestimento; sed miro modo ad medicum, ut ipse ait Dominus, loquitur, et jubet illum a se divitias comparare. Quibus mercibus si et nudus et pauper est, vel illam vestem nobilissimam, vel illud aurum purgatum jam igne mercabitur? Unde commercii talis poterit esse impensa? videlicet si aut exterioris hominis emolumenta transfoveat, aut ipsis quibus ipse dives forinsecus videbatur, non utendo ditescat: oculosque corporis, quibus mundialium rapiebatur ardore, despectu corruptæ universitatis obcæcet. Ita ille invisibilis homo, qui vere, ut diximus, homo est, et in contemptu hujus exterioris attollitur, et nuditate vestitur, et cæcitate illuminatur. Sic Jacob, Ephraim et Manassen, nepotum suorum, non solum loca, vero etiam merita, corporea cæcitate cernebat (Gen. xlviii). Nam cum illum Joseph filius suus, qui supradictos parvulos D offerabat, nec ante pedes suos cernere judicaret, sensit in parentis responsonse illum etiam quæ essent futura, prospicere. Sed ut ille interior homo exteriorem istum facit sua vita viventem, et de fonte naturæ suæ animat irrigando; sic rursum exterior per corruptelam mortiferæ materiæ suæ, illum si cupiditatibus illicitis alligavit, occidit. Et cum alter naturæ videatur alterius, transit in victoris unusquisque substantiam, ut aut carnalem quoque spiritualis spiritualem suis virtutibus præstet, aut carnalem animam caro victrix ejus efficiat. Denique cum Dominus diluvio delere humanum genus cogitaret iratus: *Non permanebit, inquit, Spiritus meus in hominibus, quoniam caro sunt (Gen. vi, 3).*

Et quia utique omnes carne vestimur, et sine dubio in carne non sumus, qui non secundum carnem ambulamus, hinc etiam gignitur, ut non semper homo isto appellationis nomine censeatur. Nam pro virtutibus suis aut vititiis, et formas sumit et nomina. Denique ait Propheta: *Nolite fieri sicut equus et mulus (Psal. xxxi, 9).* Sunt ergo homines qui apud Dominum sunt equi et nulli. Et Dominus ait: *Nolite projicere margaritas vestras ante porcos (Matth. vii, 6)* Sunt ergo homines et porci. Et iterum ipse Dominus: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum (Matth. xix, 6).* Sunt ergo homines et lupi; et econtrario hominis sunt et oves. Et ait adhuc Dominus Petro: *Pasce oves meas (Joan. xxi, 17);* et ipse prius: *Veni post me et faciam te piscatorem hominum (Matth. xiv, 19).* Sunt ergo homines et pisces. Sed hæc formæ actuum videntur esse, non corporum. Nam corporis nostri certus est status, ut omnium animantium: sed quoniam apud Deum non de statu corporis nostri, sed de vitæ meritis judicamur, apparet omnem hominem mente sua sibi ipsi statum nomenque formare. Quod utique ex illius quem describimus invisibilis hominis, aut culpa aut virtute præstat. Ipsius siquidem vitium est, si subjectus passus sit esse subjectus; si contra divinam dispositionem sit in dominatu servitus, et in servitute dominatus. Sed ne videar (quoniam paululum dejecto velut pariete ad illum invisibilem hominem disputatione perveni) corpus omnino destruere, quod adeo magui est sacramenti, ut in hoc ipso, id est, in nostro fragili et infirmo Dominus venerit, non hoc egi, aut hoc ago: sed illud ostendere tentavi, hujus exterioris vitam illius interioris vita consistere; iterum, interioris mortem descendere hujus de morte; ubi propinatum venenum per vitia fuerit, nihil habere istum de vita; nisi ab illo irrigatus fuerit, nihil tenere alterumque in naturam alterius, ut dixi, aut infectum vititiis, aut detersum virtute transire. Igitur quoniam jam et ubi sit homo, et quid sit homo, breviter licet ostendi, quæ nunc ejus hominis vita sit, videamus.

II. Si enim ista certe mundialis vita, quæ mala pro bonis habet, et bona pro malis, quam totus orbis sequitur et colit, non hæc in affluentia divitiarum est, non in fastigio potentiæ, non in juris ictionis astu, non in pompositate facundiæ, non in viribus per prælia gloriosis, non in mercibus, provincialiarum mutatione et sui peregrinatione crescentibus, non in lenocinio fornarum, non in ambitu munerum, non in his est denique omnibus quæ videmus; quoniam cuncta hæc occidunt, et sine istis beate etiam juxta sæculum vivi solet. Sed illa est vita vera, vita veneranda, Deum nosse, timere ejus potentiam, amare pietatem, mundum in opifice mirari, interpellatorem contemnere, esse victu modico pro naturæ necessitate contentum, veste vili vel pro pudoris ratione, vel pro temporis injuria communitum. Sic reliquam creaturam, non ex sui copia, vel pro vitali ratione, sed pro aflu-

mento hujus lucis attingere. Quidquid enim amplius est, a malo est, omnem hominem amare quasi fratrem, nullum lædere, servire omnibus, formam servi sustinere cum Domino, qui nobis præter ministerium, quod interius continetur, quotidie servit in mundo producendo solem, emittendo lucem, pluvias infundendo, tempora variando, fruges vel gignendo, vel maturando. Nobis enim in totius creaturæ facie, vel ubertate deservit, quoniam pro nobis cuncta generavit. Sed ut ad hominis officia revertamur, nudum tegere, alere esurientem, sitientem potare, infirmos visitare, tristibus condolere, mortuos sepelire, nihil apud se habere quasi suum, sed omnia sua cum omnibus judicare communia, ac tunc magis sibi vivere, cum vivere æstimatur aliis, sibi que recondere cum aliis creditur erogare. Et hæc tamen adhuc exterioris hominis lineamenta contingunt.

III. Cæterum illa interioris hominis vita in divinarum rerum cognitione consistit: non qua cælum terræ parte volvatur, non an contrario cursu sidera rapiantur, non an Oceano generet plenitudo lunaris augmentum, non an orbem mundi rotunditas ipsa suspendat, an quadriforma angulis prominentioribus astringat, an unus ipse mundus sit, an plures sint. Nam hæc ad animæ non tendunt utilitatem, et apud Deum stulta judicantur: sed in illis sanis cogitationibus, si quando versatur, tunc vivit, et pascitur. Quæ sunt autem istæ sanæ cogitationes? Illæ sine dubio, cum mens nostra sui recordatur auctoris: cum illum velut per quamdam respiscutionem sui, opificem suum veneratur, ac contuetur: cum ejus opera, ipsum in ejus operibus visura miratur, dicente beato Paulo: *Invisibilia enim ejus a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, et sempiterna quoque ejus virtus et divinitas* (Rom. 1, 20): Id est, cum ex immensis visibilibus creaturæ, ad universitatem invisibilis Creatoris extendimur, et illum per hæc dum inæstimabilem discimus, æstimamus, cum ejus altitudinem per donum Spiritus sancti evolventes (quoniam ipse solus nos in ipsum, qui ex ipso est intronitit omnia principia creaturæ surgentis) quasi facti ab ipso anteriores aspiciamus, et cum ea quæ Deus fecit, quasi faciat adhuc, intuemur: mundique totam originem transcurrentes, seu antiquiores efficiamur quam sumus ætate: et cum universa prius quam nos essemus effecta sint, naturam tamen omnium, quasi per nos genitam, dum auctori inserimur, reputamus: in quam non ut serviremus, sed ut dominaremur, intravimus. Separati itaque a sapientia mundiali, quæ universa, aut fortuitis, aut atomis ascribit, divinis meditationibus sublimati, et ab illis, qui aut materiam semper fuisse dixerunt, Deumque tantum artificem rerum voluerunt, separati per ipsius adiutorium: aut qui [Al. quia] hæc ipsa pro diis elementa coluerunt: aut qui familias deorum per sexus, per ætates, per partes, velut per plèbem ali-

quam subjectam sensibus introduxerunt, discreti per Spiritum sanctum, et in altiora subducti vera vita viventes, hoc est veram sapientiam sapientes, qua stultitia ista caret: recordemur quod mundus ex nihilo a Deo factus est, et quod cuncta animalia per Deum, Verbo opifice, vocata venerunt, quæ a natura non fuerunt: quoniam soli ipsi fas est vocare quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt; quod ipsum hominem cui tanta possessio parabatur, ad imaginem suam non aliquis Prometheus ex fabula, sed ille conditor universitatis manu quoque sua, ne qua pars ejus vacaret in nobis, de limo terræ facere dignatus est: quæ cogitatio, ut dixi, vita est animæ: quoniam hæc prima est ratio vivendi, ut cui se debeat anima, non ignoret: ne alium præter hunc decepta veneretur, ne vitæ suæ ministeria velut vitæ auctores adoret: ne intantum elementa miretur, ut non digno judicet quæ facta credantur: cum ille magis sit admirandus, qui tam miranda produxit. O quam augusta [Al. angusta] est hæc divina cogitatio, et quam vitæ plena est! O quantum ipsum hominem ad omne studium probitatis accendit! O quantum illi majestatem sui commendat auctoris, cum aliud ille nihil in creatura omni præter se manu Dei formatum esse considerat pøn terram, non maria, non cælum, non denique sidera, tam munda, tam pura, tam lucida: hominem solum cujusdam limi et gravioris et sordidioris elementi, illa formatum esse dextera, cujus dextræ palmus cælum mensurat in mensura: cujus pugillus terræ spatia tam infinita jaecentis includit: tanti fuit illum fuisse olim.

IV. Videamus tamen quantum illi præterea applaudit benignitas Creatoris, quæ non illum de sideribus effecit, quoniam si esset inde creatus, de materiæ potius claritate, quam de artificis dignatione polleret, cum minor ipse sui corporis origine videretur, si de cælestibus factus ad terrarum cultum deduceretur ad terras: cui esset gloriosius nox futurum de humo excitatum sideribus imponi. Suum, inquam, Deus noster, suum proprie voluit esse quod sumus, nihil materiæ, nihil elementis, nihil quibuslibet principiis, vel magnis, vel minimis nos debere. Quæ cuncta si retractet, et in se mens conversa consideret, ex nostris fiunt moderatiora et angustiora primordiis. At ubi per contactum formati manus Dei desivimus esse quod fuimus, et in novam materiæ qualitatem subjacens, opifici suo per elementi conversionem clarificata natura est, novumque corporis nostri inter elementa, si fas est dici, esse cœpit elementum: statim omnibus mundi corporibus sublimiores sumus effecti, non naturæ substantia, sed potentia conditoris: per quam de subjacenti cæteris creatura ortum est, quod creaturis omnibus imperaret. Denique si metallum nostræ carnis et corporis intuearis, nihil humilium, nihil vilium, nihil invenies omni injuriæ passionique subjectius. Sola terra elementorum cæterorum videtur ancilla. sola in se cunctorum

potentias non sine detrimento sui sentit, vel dum ventis pulverulenta dispergitur, vel dum fluctibus humefacta absorbetur; vel dum siderum ignibus cocta devoratur: ut homo ex ea se esse, non modo gloriari non queat, sed etiam possit crubescere. At vero si statum nostrum contemplerur, quoniam præstantior est cæteris animantibus, dum ad suam imaginem Deus informatum inducit, invenies terram ipsam semen esse nostri corporis. Si quis in ea sensus est, gaudere potuisset, quod propter nos in quibus imaginem et similitudinem Creatoris accepit, felicitur facta sit, demutata, quam sit orta: manus enim Dei contigit eam, cujus contactum sui causa dum fieret, ipsa non meruit. Quid enim hoc statu præclarior? quid poterimus nosse sublimius? Quid tam diligenter in membra digestum? quid tam decore per articulos inflexum? Quid tam sublimer in ora et oculos erectum? quid tam vocaliter in verba modulatum? quid in corde tam vivaciter animatum? quid in sensu ditius? quid in cogitatione secretius? quid in sermone effusius? quid in ingenio fortius? quid in dispositione instructius? quid in memoria tenacius? quid in affectu blandius? quid in cogitatu subtilius? Ut evidenter appareat quod illum protoplastum, jam tum omnibus dignitatibus venustatum, imo statum filii sui Dei nostri ad finem sæculorum pro redemptione nostra venturi in hoc corpus ornarit: cui paradisi etiam illo tempore velut amœnissimum prædium, et urbanis convenustatum, et rusticis consistum, sub lege donatum, mortis ille præseminator invidit: venenumque suum decipiendo primorum hominum credulam novitatem in corpora nostra latenter immersit: et ex duabus substantiis, unicam hominis perfectamque naturam quadam divisionis discordia dissecavit: ut cum nobis una mens esset, id est, illa, quam germanitas animæ, et corporis gignebat, aliam voluntatem per vitia-tam naturam contra animam parturiret. Denique et Apostolus ait: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: et captivitatem me in lege peccati, quæ est in membris meis* (Rom. vii, 23). Et alibi: *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc invicem adversantur sibi, ut non quæcunque vultis illa faciatis* (Galat. v, 17).

V. Hinc etiam iste noster conditor, qui vel nos nobis, vel mundum pro nobis fecerat, a primis illis hominibus offensus, maledicta super singulos prout criminis quantitas exigebat, effudit. Et quamvis iratus, mox tamen mysterium nostræ salutis, ut pater ostendit. Neque æquum fuerat alio tempore de salutis nostræ remedio cogitare, nisi eo quo mors esset inventa. Sic a prudentioribus prima fronte morbi adhibetur medicus: ut capite valetudinis deprehenso, facilius remedium salutare succurrat. Non ergo tunc tantum Dominus ac Salvator noster promissus est cum clamat Isaias: *Ecce virgo in utero concipiet et pariet filium* (Isa. vii, 14); et

tunc cum ad Abraham dictum est: *Ad hoc tempus veniam, et erit Sara filius* (Gen. xviii, 10). Nam hoc erat pene jam sero, et tanta millia patriarcharum sine spe mortua videbantur: quibus utique vita esse non potuit, si Dominum non speraverunt esse venturum, dicente Apostolo: *Spe enim solvi facti sumus. Spes enim quæ videtur non est spes, sed quæ speratur* (Rom. viii, 24). Et qualis [Al. qualiter] spes esse potuit, si non fuit repromissa? Imo ut primo homini illa sapientior omnibus bestiis bestia, mortem sapuit: ita oportuit illum Dominum nostrum veram sapientiam, jam tum illo tempore suffragium sapere vitale, quod et fecit. Neque destitit publicare, ne tanta ejus factura uno inimici ariete propulsata, sine præsidio alicujus lapsi potius, quam decori generata videretur: simul ne is validior haberetur, qui tantum opus alienæ virtutis obruere potuisset, quam ille, si opus suum, quod super omnes creaturas ineffabiliter fecit, aut servare non potuisset, aut reparare noluisset. Defendit, inquam, ille se hac invidia. Defendit ille noster conditor et redemptor: pariterque se et posse et velle monstravit, quoniam nec virtus potentie defuit, nec dignatio pietati. Hæc nobis magis adoranda, quod sub ipsa erroris nostri tempestate non substitit: majorque etiam dum exacerbatur erupit, dum ubi poenam merbamur spes redemptionis ostenditur, et dum in naufragii acerbo discrimine portus salutis aperitur: ut novo more quæ materia fuerat iracundiæ, esse cœperit origo clementiæ. Sic arcana operatione manifestans, quod infirmitatem nostram argumentum suæ voluerit esse virtutis: quantumque nos amaret, dum in ipsum peccavimus, ostenderet, quorum oblivisci etiam post errata non posset, imo quos pretiosius redimeret, quam [Al. quæ] fecisset. Quærat nunc humana crudelitas criminosis, vel privata ergastula, vel publicos carceres, cum manicis ferreis et duris rigida trabe compedibus irata suspiret, et in poenas multimodas ad inventionem laxet ingenia: omnisque iudex surrecti capitis, casitatem propriæ mentis discrimine probet alieno: hoc magis amicus atrocitati, quo magis alienus est crimini. Ipsi enim solent truculentiores esse in reos, qui sunt a reatu puriores. Hi studiosius maleficia, vel criminorum contagia persequentes, quo minus ac negligentius facinorum vitare consortia. O miseros et omni præditos cæcitate, qui bonum exornant malo, qui continentiam sub gestu crudelitatis attollunt, et crudelitatem propriam aliena infelicitate commendant: quando virtutibus suis miserorum astipulantur exitio, et innocentiam judicantis noxiorum cruciamenta supplandunt.

VI. Deus autem noster contra omnem spem, contra omnem pene fidem, ex divitiis misericordie suæ in malo bonum nactus, in iracundia generans confirmansque pietatem, peccandi semen, in fructum voluit evadere miserendi: et qui nos propter transgressionem perdere debuisset, propter suam

misericordiam reparaturum se esse promisit. Et illo tempore quo supplicia merebamur, argumentum salvationis ostendit : ut intelligere possemus, quantum valeret præstare non levis, qui tantum donaret iratus. In primo ergo homine, ut loquebatur, statim nobis iudicium spondit auxilium, statim de bono thesauro bona produxit, statim ignotum ipsis angelis sacramentum, quod implendum esset in novissimo tempore, publicavit : et terreno Adæ Adam promisit e cælo. Nam cum serpentem pro merito suo maledicto fulminaret, jubet eum terram pro cibo habere, supra ventrem repare : et quoniam mortem illam ipse fecisset, addidit, dicens : *Et ponam inimicitias inter te et mulierem, et inter semen tuum et semen mulieris : Ipsa calcabit caput tuum, et tu ejus observabis calcaneum*¹ (Gen. iii, 15). Nonne consideras : nonne conspicis, quod eidem tunc minabatur in Christo? Aliud enim semen mulieris nullum prorsus accipio, nisi illud quod Apostolus ait : *Factum ex muliere, factum ex carne* (Galat. iv, 4). Illud quod, ut Evangelista ait, *Joseph filius putabatur esse* (Luc. iii, 23) : sed non erat : illud utique, quod *Verbum caro factum est* (Joan. i, 14). Nam si generandi publicam istam et naturalem circumspicimus rationem, semina non habent mulieres : denique nulla concipit sine viro : ac per hoc quoniam jam tunc in Adam semen humanæ generationis esset transgressione vitiatum, semen cælestis promittitur, ut Apostolus sentit, non ex corruptione viri, sed ex Deo : quod cum carne et in muliere, etiam elementa illa corporeæ substantiæ, id est, humoris et sanguinis, in ipso sibi vasculo, in quo ipsa elementa sita sunt, naturaliter aptaret. Mater itaque Domini nostri Jesu Christi, in illa jam tunc muliere promissa est. Hæc inimicitias opposita est serpentis : *Ponam, inquit, inimicitias inter te et mulierem* (Gen. iii, 15) : non certe ponam, ne ad Evam hoc pertinere videretur. Verbum promissionis est, quod transmittitur in futura. *Ponam, inquit, inimicitias inter te et mulierem.* Illam utique mulierem, quæ Salvatorem paruriat, non quæ generet fratricidam. *Ponam, inquit, inimicitias inter te et mulierem, id est, suscitabo mulierem, quæ repudiata facilitate credendi, non solum te non audiat, si aut suavitatem pomorum pro adaptione monstraveris oculorum, aut dis similem esse promiseris : sed etiam ipso Gabriele deferente verbum, rationem de promissionis exigat novitate, dicendo : Quemadmodum erit istud, quoniam virum non cognovi* (Luc. ii, 34)? Illam utique, quam ad visionem angeli pudor aureus tremefecit : fidei tamen ardor et constantia, labi nesciam, ad inquirendam rationem reddidit audacem : et quæ adveniendi præstitit de pudore, quod tacerit, hæc promittenti de admiratione non cessit. Nam et sollicita de eo quod annuntiabatur, exquisivit. Denique

¹ Apud Agobardum, qui tanquam ex Hieronymo recitat. *Et tu insidiaberis calcaneo ejus ; mox, quod jam nunc minabatur ; et, factum in carne, illum qui*

et angelus non infidelitatem redarguit, ut in Zacharia : sed instituit de divinæ operationis novitate, dicens : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ecce istud semen mulieris, quod non per traducem genitalium ministeriorum, commistione sexus utriusque infunderetur in uterum, sed claustrum clauso, inflorescente Virginis inveniretur in utero. Denique rem novam plenamque miraculi, novo verbo Propheta dum promittit, exsequitur : *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium* (Isa. vii, 14). Quotidie certe de procreandi necessitate mulierum conceptus et cernimus et audimus, de nulla tamen dicitur : In utero concept, quoniam substantia futuri hominis, fusa per virum, coalescit in femina : uterisque mulieris non principium est nascituri hominis, sed depositum nutrimentum. Maria autem non tam prima quam sola in utero concepit, cujus pudoris illibatio conceptum uteri sine damno virginitatis expressit : quæ sola nobis peperit, quod non accepit ex nobis, dicente Domino : *Vos de inferioribus estis, ego de superioribus sum* (Joan. viii, 23). Quæ sola mater est filio, cum virgo sit marito : cujus conceptionem ignorante virginitate, partus agnovit : quæ sola mulier dicta est, non concipiendo, sed pariendo. Ex hæc ergo semen promissum est mulieris, quo secundum hominem Dominus Deus noster est : qui non infusus est in utero, sed inventus, evangelista confirmante, cum dicit de Maria : *Inventa est in utero habens* (Matth. i, 18). Ecce et ab ipso præcedente Propheta sermone non deviat quod fuerat nuntiatum : *Virgo in utero concipiet ; sed in mysterii novitate, sermonis etiam paritate concordat : eoque stylo facti historia designatur, quo faciendum denuntiat.* Et propheta ait Isaias : *Virgo in utero concipiet* (Isa. vii, 14) ; Matthæus refert : *Inventa est in utero habens.* Verbo ipso promissionis respondet effectus, quod non aliter loquitur evangelista quam vates, nec ad exprimendam operis novitatem inventæ elocutionis difficultate confunditur. Ubi sunt grammatici ? Ubi consilarii ? Quæ istos, ut extra consuetudinem loquantur, schola produxit ? Quæ tam aperte signatæ novitatem monstravit doctrinæ ? Non indicant humano sensu, quoniam non opus humanum est quod loquuntur. Et tamen rem novam nec antea factam sic notant, ut intelligas cum mirabili opere, et mirabilem natum esse sermonem. Repetamus denique sanctas feminas patriarcharum, videamusque si sic de aliqua scriptum est. Legimus de Sara : *Et Dominus visitavit Saram, sicut dixit : et fecit Deus Saræ sicut locutus est ei, et concepit et peperit Abraham filium* (Gen. xxi, 1, 2). In Isaac divina benevolentia monstratur his verbis : *Et exaudivit illum Deus : et concepit Rebecca uxor ejus* (Gen. xxv, 21). Denique et de Jacob uxoribus sic ponitur : *Et concepit Lia, et peperit filium Jacob,*

ut evangelista, etc., illum utique qui verbum, etc.

² Apud eundem, quod *caro fieret in mulieres, et elementa.*

etc. (*Gen. xxix, 32*). De nulla certe harum scriptum est, in utero concepti : quæ tamen quidquid concipiebant, extra uterum concipere non poterant : sed quoniam de conventu virili concipere se noverant, quibus non proveniebat salva virginitate conceptus. Sola vero Maria in utero concepit cum irereserato aditu seminali, clauso utero concepit : ad hujus conceptionis scimen si recte ratiocinabimur, et interius divina tractaverimus, præcessit in figura pro tempore illa sententia, quæ primogenita benedictionibus, vel obligationibus obligavit, dicente Domino : *Omne masculinum quod aperit vulvam, sanctum Domino vocabitur* (*Exod. iii, 23 ; Luc. ii, 23*). Quod est istud masculinum, quod aperit vulvam : cum omnium feminarum vulvas aperiat non puerperii necessitas, sed maritalis agnitio ? Denique nulla virgo dicitur post maritum, quod nomen clausis videtur futuris mysteriis convenire. Et superius de Rachel Scripturam habere monstravimus : *Et exaudivit illam Deus, et aperuit ejus vulvam, et concepit*. Certe non prius dixit, concepit : et post, aperuit ejus vulvam ; sed prius, aperuit, videlicet, ut maritus apertis vulvæ januis, velut seminaturus agrum paratum seminibus intraret. Denique subjungit, et concepit. Non itaque partu, sed conceptione, imo conceptio patefacta est, nec illam parturiendum dum nascitur, sed, qui parturiendum seminaturus fuerat, designavit. Et si jam ante conceptum, quippe ut conciperet reserata est, non eam certe ille qui natus est diu post poterat reserare, dum dicitur, nasciturus : qui etiam concipi, dum esset illa clausa, non potuit. *Omne masculinum, inquit, quod aperit vulvam, sanctum Domino vocabitur*. Quæ est ista ratio, quæ nec secundum sensum videtur impleta ? Jacob primi locum fratris fraudulenter invadit, nec nascendi ordine prohibetur, nec dolositate damnatur. Joseph filii per avum præpostera secundum nascendi gradum benedictione signantur, nec cæcitas errat futura prospicientis, nec monitor filius dexteram parentis, quæ pinguioris benedictionis surco minorem irrigabat, inflexit. Quæ utique omnia sunt contraria, si putamus de his dictum esse : *Omne masculinum, quod aperit vulvam, qui de virili semine primi nascuntur ex feminis*. Sed quoniam aliud interius habet illa sententia, adeo istiusmodi primitivi cedunt et benedictiones perdunt. Jesse filius David, non primus, aut secundus, aut tertius, sed omnium ultimus ungitur a Propheta, et despicibilior cunctis eligitur in regem. Nec illi primo aut secundo contra David sententia legis de primitivis blanditur, quia judicasset utique maximos, si ab his matrum vulvas meminisset aperiri : quando hoc utique, aut in qua dicimus impletum, quod utique non poterat non impleri. Quæ est ista, cujus vulvam foetus reserat, non maritus ? quæ virgo concipit, quæ non ut conciperet, virgo esse desit ? Non certe illa de qua Scriptura dicit : *Cognovit Adam uxorem suam, et peperit ei filium* (*Gen. iv, 1*) ; sed illa de qua evangelista

signat : *Et non cognovit eam Joseph, donec peperit filium* (*Matth. i, 25*). Igitur in Maria hoc sine dubitatione perfectum est, cujus vulvam non deflorator virginitatis aperuit : sed partus effusus, quæ virgo peperit, quæ virgo concepit, quæ prius mater facta est quam maritata. De hac istud masculinum, quod vere sanctum vocandum esset, exiit : quique vulvam secundum promissionem partus editus, non secundum consuetudinem naturamque communem, dum concipitur viri semine reseravit.

VII. Sed quoniam divites Dei sensus velociter explicare non possumus, tantis se Scripturarum molibus ad unam speciem opponentibus, ut lassari sit facilius quam evadi : quando omnis Scriptura cunctorum sensuum unus trames sit, quem humano sermone decurrere quis valebit, nec si angelicas pennas mortalium linguas spiritus ascribat : redire ad propositum convenit, et parvo navigio non in altum vela configere, ne in periculum currat audacia, sed pro infirmitatis solatio in conspectu littoris navigare, ut si quid formidinis oriatur, vel spes sit facile teneri posse quod cernitur. Dicebamus semen mulieris Dominum sanctum, quia secundum carnem patrem hominem non haberet : eumque jam infestum esse serpenti, quem in utero virginis Dei Spiritus, non materialis generasset humor. Denique quod sequitur majorem ab homine virginis promittit effectum, dicendo : *Ipsa tuum calcabit caput* (*Gen. i, 15, sec. LXX*) : quis ambigit, quod præter Dominum nostrum caput serpentis nemo calcavit ? Ipse enim solus super dracones et scorpiones ambulavit : ipse captivam duxit captivitatem. Nam quod subditur : *Et tu ejus observabis calcaneum*, ad quem alium credimus pertinere ? Calcaneus quidem pars extrema vestigii est. Et Dominus post Joannis baptismum, post dierum quadraginta jejunium, cum ab eodem serpente tentatur, tertiæ illius dolositate jam victor, exclamat : *Vade retro post me, Satana* (*Matth. xvi, 2*). Quid aliud nisi a tergo positum, vel relictum, jubet suum observare calcaneum ? Hæc supra dixi, et inde ad hoc nos ipsa deduxit oratio, quod homo ille interior cum cogitat, non in hoc mundo, sed supra ipsum mundum, cum illo opifice rerum ac suo vivere videtur, dicente David : *Beati qui scrutantur testimonia ejus* (*Psal. cxix, 2*), ut pene hoc sit, si fas est dici, Deum fieri, divina meditari : illum Dominum nostrum salutis nostræ jam tunc prodidisse mysterium. Unde et in Psalmis ait : *In capite libri scriptum est de me* (*Psal. xl, 8*). Caput libri est Geneseos principium, quoniam omnis Scriptura unus est liber, et unus, de quo scriptum est Deus, et istam promissionem de ipso esse videmus in capite, et caput vitæ nostræ spes est, et ideo caput libri vitalis spes facta per Deum. Illum inquam, ut sæpe diximus, conditorem, senescente jam mundo, quod in prima mundi ætate promiserat, præstitisse. Unde Propheta ait : *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt* (*Psal. lxxi, 4*). Virga mater est Domini, ex qua baculus

iste, fesso jam per ætatem mundo, qui eum sustentaret exiit. Illum ergo in Virginis uterum delapsum, ut redemptionis nostræ totam historiam relexamus, partu effectum hominem se exhibuisse pro homine, et creaturam suam se de Creatore fecisse. Illum formam servi accepisse, sed se exinanisse potestatis voluntate, non natura deitatis, per quam non poterat non esse quod fuerat. Illum maledicta pro salutaribus meruisse miraculis. Illum sputa, illum palmas, illum coronam spineam, illum postremo crucem fuisse perpessum : illum inferna penetrasse, illum tertia die resurrexisse in id corpus quod cruci fuerat affixum : illum hominem post mortem Deum vivum cælum petiisse victorem, sedere ad dextram Dei, venturum suo tempore ad iudicium faciendum : illum spiritu Dei per sanctorum suorum ora quotidie celebrari. Hæc cogitasse vixisse est, hæc cogitatio pastus animæ est : in hæc relabi vel recurrere, cum Domino jungi est, et cum ipso per hæc humiliari, et cum ipso pati, cum ipso mori, et cum ipso etiam suscitari. Quid dicam de ipsa resurrectione, in qua cum rideamur a gentibus, non separamur a Christo : licet et multi qui se Christianos dicunt resurrectionem carnis excludant. Sed sic sint illi sine corpore, quibus forte conceditur, si fas est dici, aliter representari Domino, quam Dominus remeavit ad patrem, nos ut credimus, et loquamur.

VIII. Quid, inquam, hac cogitatione lætius? Quid hac spe esse poterit erectius? fixumque magis in nostris animis inhærere debet, nos aliquando cum hinc exierimus ad corpora nostra esse redituros, et animæ interim et corporis divortium, non id agere ut nihil simus omnino, sed ut meliores per Dei spiritum reformemur : quoniam jam hic Dominum id pignus nobis promississe, accepimus. Et hoc corpus quod in sui natura caducum est, et merito pristinae transgressionis gravatum, ut maledictione divina fertur, *ad terram ibit* (*Gen. 11, 27*) : id rursum post multa tempora, id est, in fine sæculorum, cum minima pars favillæ sit, aut forte jam nulla, ab eadem terra, quæ illud corrumpit in nihilum : quoniam ipsa liberanda est a servitute corruptionis, in integram membrorum suorum soliditatem, et in statum pulchritudinis decoremque renovandum. Quem talis cogitatio non cum admiratione delectet? Reliquias, inquam, corporum nostrorum, aut nullas aut minimas certe, et quantulascumque : attamen sordidas, et animi nunquam sine horrore inspectas, in suum iterum hominem, non ut Pythagoras mentiens et delirans in Euphorbo esse credatur, sed in proprium suum corpus et nomen, per ossa, et nervos, per venas, per cuncta vitalia, non modo artuatim, verum etiam articulatim recompa- ginandum. Hoc autem non est angustum, cum omnium vel frugum, vel stirpium semina, majora et pulchriora in graminibus redeant, quam in terra vel ab hominibus sata sunt, vel sua sponte ceciderunt. Quis non seminari se in terra, ut ita dixerim,

lætetur, quæ nos meliores quam acceperat, reddet, dicente Apostolo : *Resurrectio mortuorum seminatur in corruptione, surget autem in incorruptione* (*I Cor. xv, 42*). Quæ possessio præsentium hinc spei poterit comparari? Aut quid erit aliud quod ad contemptum mortis attollat, quam hæc meditatio divinis promissionibus et prophetarum vocibus excitata? Quid tale Cleombrotus Ambraciota in Platonis libro disputante didicerat, qui homicida sui esse non timuit, ac se altissimo præcipitavit e miro, dum et nullum post mortem autumaret esse iudicium : et sine discrimine meritorum aliquo, omnes animas post corpora æqualiter ferri arbitretur ad cælum. Quod adeo omnes pro vero tenuerunt, et sic omnes illos sæculi sapientes una nebula hujus erroris involvit : ut et ipse tam laudabilis, ut putant, doctor Socrates, homicidam ipsum se privatim, ne publice occideretur, occiderit. Aliud longe beatus Apostolus præmeditatum habebat et cognitum : *Qui non ab hominibus, sed per revelationem Domini nostri Jesu Christi* (*Galat. 1, 12*), quod docebat, acceperat, nec Academiæ nemoroso obscuris tectus umbraculis, sed celesti illustratus lumine : nec in ludo aliquo litteratorio inter pueros oscitantes, sed in tertio cælo inter angelos coruscantes imbutus, in contemptum vitæ præsentis exclamat : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philipp. 1, 21*). Non certe murum de quo se præcipitet ad mortem, sed Christum Dominum, per quem hoc mortale ab immortalitate absorbeatur, inquit. Etenim intelligit ei lucrum esse mori, cui sit vita futura cum Christo. Sine Domino autem nihil prodest, etiamsi totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum esse passurum. Credebat igitur vir ille, vas electionis, se per Christum Dominum nostrum de hac terra, quæ nunquam sine usura reddit quod accipit : sed alia minore, alia plerumque majore cum fenore : ut tricesimum et sexagesimum et centesimum, Domino ipso in Evangelio germina quæ plantaverat sic legente : de qua terra, etiam veritas, quam Pilatus ignorabat : quam nemo utique principum hujus sæculi vidit : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (*I Cor. 11, 8*) : de ipsa, inquam, se Apostolus transformatum corpori claritatis Domini in lucentia membra rediturum ait (*II Cor. 11, 18*) : per Salomonem quoque istud sapientia promittente, cum dicit : *Fulgebunt justi, et tanquam scintillæ in arundinetis discurrant*. Et ideo in hanc vocem : *Mihi vivere Christus est* (*Philipp. 1, 21*), securus erupit, in qua utique quæ fuerunt merita victura sunt : qui autem longe, ut ignoraverunt, ita et ignorabuntur. Nunc si videtur, quid sententia illa Salomonica promiserit, inquiramus? *Fulgebunt justi, et tanquam scintillæ in arundinetis discurrant* (*Sap. 11, 7; Matth. 13, 43*). Quid est ut quibus flammæ claritas condonatur, his tam humilis locus ubi discurrant, et abjectus offertur, ut loci despectu decrescere videantur, qui corporum luce

creverunt? Quid est, inquam, quod astris per arundineta comparati volitabunt, et in siderei forma fulgoris, stirpes terrarum miserimas permeabunt: cum longe incongrue misceantur, vel fulgores arundinetis, vel arundineta fulgoribus? Animadvertite, oro te, divini verba mysterii, cui ut non de bobus, ita nec de arundineto cura est, aut in resurrectione arundineta quid faciunt, nisi quod nos per omnium formas, vel pecudum, vel stirpium laborat ostendero, ac per hoc, ut Apostolus ait, *pro nobis cuncta scripta sunt* (Rom. xv, 4). Intellige per arundineta imagines, infideles homines et incredulos demonstrari: eorumque corpora, superficie grata et interioribus cuncta virtutibus, quæ ubi primum spiritus vanitatis inflavit, sibi serpentina imitantur, et sanos partus, viperarum progenies obsequantur. *Scintilla*, inquit, *in arundineto*. Sancti ergo inter peccatores, quoniam non omnis caro eadem caro. *In arundineto*, ait, id est, vacua luce corpora, et alienis arsura fulgoribus, quibus sanctorum claritas futura pro pœna est: quoniam Deus ignis consumens est, et iusti in imaginem deitatis adveniunt. *Fecit enim Deus hominem, ad imaginem suam fecit illum* (Gen. 1, 27): et Apostolus testatur credere, se, quod illi similis sit futurus. Necessarie. Si enim similis Deo fuit cum factus est, et similis futurus est cum resurget: quoniam quidquid nunc in nobis dissimile videtur auctori, id omne vitio transgressionis impressum est: et vivam veritatis formam, artifex mendaciorum strumosis actibus deformavit, eamque pravitate, nostris etiam membris, dum mentes corrumpit, inscripsit: quæ per resurrectionis gloriam male adjecta, aut imminuta diluentur: et id solum quod auctorem rerum tanquam in speculo reddat, emicabit: ut interpolator opus suum se doleat perdidisse, et homo tandem se integrum esse gloriatur. Non tamen hoc omnes, ut jam diximus, sed iusti tantum in luce erimus: *Quoniam omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur* (I Cor. xv, 51): discretionem enim faciet personarum diversitas meritorum. Nam etsi inter ipsos sanctos erit aliqua de operatione distantia, dicente Apostolo: *Stella a stella differt in claritate* (Ibid. 41): quam diversitatem vel de impiis, vel de peccatoribus sentiemus: quorum alii in iudicio, alii in sanctorum consilio resurgunt? Qui etsi resurrectionis ipsius tempore segregantur, quid de habitu formaque dicemus? Quæ, ut mihi videtur, non veste aliqua textili, neque mulierum elaborata pensis, sed suis meritis et orationibus erit inventa: beato Joanne hoc in revelatione monstrante, qui sanctos, ait *indutos byssinum* se vidisse (Apoc. xix, 14). Et ne forte subtegmina byssini, aut stamina quæreremus, et materiale, vel corruptibile ac fluxum aliquid exerceri in cœlestibus opinaremur, subdidit: *Byssinum autem justificationes sanctorum sunt*. Tunc ergo, ut intelligo, in superficie corporis nostri venient, quæ nunc sunt testa sub corpore. Tunc unicuique, miserum me, conscientia sua vestis fiet.

Tunc ea, quæ de funtamento illo, *quale aliud non potest poni* (I Cor. iii, 11), ab unoquoque superedificata sunt præeminent, ut aut mercedem accipiat, qui mansura constituit; aut detrimentum patiat, qui arsura construxit. Jam quid illa commemorem quæ sequuntur, quæ tota sanctorum sunt carnis sine terra, corpus sine doloris sensu, animam sine metu, vitam sine fine, ætatem sine tempore, lucem sine nocte, beatitudinem sine fine. Video hominem, et in homine Deum: *quoniam Deus omnia in omnibus est* (I Cor. xv, 28). Totum quidquid nunc impossibile homini cernitur, id tum fieri per munificentiam perpetui regis velare et revelare, liquescere ac resolidare, eumque fieri quem et intrare ad discipulos concreta et corporea parietum valvarumque non senserunt: et discipuli tamen stare omnes ante se intus conspexerunt: et omnia quæ sine hoc corpore Dei spiritus fovebat, corpus cum Dei spiritu esse facturum. Satiari delectatione harum cogitationum Christianitas non potest. Hæc illi requies, hoc oblectamentum est, hæc voluptas, hæc delicia ire mente in sedem Dei, ibique sibi locum et partem sedis, non sua præsumptione, sed divinitatis pollicitatione usurpare. Nec hoc illi arduum videtur, postquam jam ibi in Christo Domino suum esse hominem cognoscit. Vindicat sibi æquum jus de cognatione per Deum carnis assumptæ: quoniam de carne ejus sumus, et de ossibus ejus. *Ipse enim est caput corporis Ecclesiæ* (Coloss. 1, 18), ipse principium omnis principatus et potestatum, evangelizante sic Apostolo: *Ex quo totum corpus sic compactum et productum per conjunctionem, et copulatum, crescit in augmentum Dei* (Coloss. 1, 19). Quid ergo venturum iudicium, et diem Domini, piis optabilem, et impiis fugiendum; quid illud igneum diluvium non aquarum, fumante terra, fugiente mari, cœlo in libri speciem complicato, loquar?

IX. Tristia hæc sunt divitibus sæculi, sed expectanda pauperibus Christi, pro quibus in Psalmo Dominus suspirat, dicens: *Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nunc exurgam* (Psal. xi, 6). Quid tribunal illud ex majestate judicantis immensum, et duodecim sedibus adorandum, tantamque datam a filio potestatem, ut in iudicando habeant etiam angelorum substantias, quasi eorum creator addictas, dicente Apostolo: *Nescitis, quoniam et angelos iudicabimus* (I Cor. v, 3)? Et quid erit quod non mancipandum illis esse credatur, quibus et spiritalis illa nequitiarum natura subijcienda est? Quid ergo tunc facient, qui nunc in honoribus gloriantur: qui per terribiles præfecturas, et fasces, et æternos, ut existimant, consulatus, Deo se comparare nituntur rapina, non natura? Quid faciet *qui conjungit domum ad domum* (Isa. v, 8)? qui perturbata civitate, et cunctis quibus stringebatur hinc inde flumibus fractis, montes, flumina, mariaque transiliens, quantum ad ipsum pertinet, unam vult possessionem esse, quæ communis omnium terra est,

et insatiabili cupiditate latitudinem immensi orbis A
excedens in Alexandri Macedonis anxietatem, et
Innumerabiles Epicureorum mundos diffunditur :
acquisitisque per aviditatem mundi hujus angustiis,
in alium credulus non æstimata proprii corporis
possibilitate accenditur, autumans passurum se
damnum esse de jure, si fidem non adhibuerit de
furore ? Quid hi facient, qui tanquam correptores
morum, Domini famillam attentius castigatiusque
viventem, aut in vestibus humili colore, aut in cibi
arida parcitate, aut in vigiliam non otiosa sobrie-
tate, velut aut indumentis mollioribus delicatam,
aut epulis copiosioribus saginatam, aut thoris cali-
dioribus oscitantem, divellunt ac vexant, nescientes
quod in sanctis Dei, martyribus, confessoribusque
oculi ejus pupilla feriat ? Peribunt sine dubio, B
peribunt in illa die omnes cogitationes eorum : nec
eos apud tribunal illud aut Lucius Crassus defendet,
aut M. Antonius, aut istis eloquentior Tullius, quo-
niam omnis tunc sæculi lingua obmutescet, et sola
erit in rusticulis suis facunda justitia : quæ infan-
tium fecit ora diserta, et motorum linguas novum
solvit in canticum, cœlestemque sibi harmoniam
per sui misericordiam de suis oviculis acquisivit.
Ad cujus gloriam celebrandam, etiam si hominum
studia cessaverint, in confusione generis humani,
lapides clamaturi monstrantur. Sed quo ego a ma-
teria proposita, velut mortalium improbitatem in-
crepaturus excessi ? et uniformis mali, tanquam
publicus accusator, mundanis vitiis, dum me ali-
quorum miseret, non peperci : cum etsi judicandi C
tempus esset, lapidem tamen mittere super adulte-
ram non auderem : et si ad innocentis judicium
prioris conscientia me armaret auctoritas, tempus
tamen expectare debebam, docente Apostolo, qui
sanctis non judicium sustulit, sed distulit. Ait enim :
Nolite judicare ante tempus (I Cor. iv, 5). Illud
nempe resurrectionis tempus innuens expectan-
dum, quo per incorruptionis gloriam reditiva caro
miranda assistet judici. De æternitate jam manente
constantia, cum absistet formido de lapsu, non tre-
pidabit tunc in alium ferre sententiam, cum de se
meruerit esse securus. Cæterum nunc cuncta sunt
dubia, cuncta notabunda, dicente Apostolo : *Con-
siderans te ipsum, me et tu tenteris (Galat. vi, 4)*,
qui alium utique status tui nescius, facile judicas de
ruina. Quid et si miseris fiduciam, ut beatis Deus
det ? Præmia potius sanctorum, id est, vera lau-
demus, quæm improvidi, aut intempestivi, vel de
conscientia, vel de tempore denotemur.

X. Redeamus ergo ad illas sanctorum nobilissimas
et lætissimas cogitationes : nam nihil lætius
est, quam mortalem de promissa sibi hæreditate
meditari. Illum quidem quem diximus, ante oculos
collocemus : quandoquidem securius est vera cele-
brare, quam miseranda culpæ : licet vera felicia
sine peccatorum non possint infelicitate narrari.
Ceramus utique, ut constituimus, Dei sanctos cum
facibus per omnia volitare, et cœuscantibus ad vin-

dictam dextris, accipites gladios stringere. Hæc
enim est gloria sanctorum Dei ; hæc in hoc sæculo
despicabilis militia : hæc linguis omnium in detra-
ctionibus dissipata. Hic tunc patientiæ nostræ fru-
ctus, hæc sufferentiæ merces erit. Hæc præmia pro
nomine blasphematorum, subjecta sibi habere om-
nem animam superbam, et omnem extollentem ho-
minem, potentissimos quondam reges mundi, et
toto adoratos orbe cum manicis ferreis compedi-
busque sistendos, nobilesque eorum immanium
pondera catenarum, collo et cervicibus sustententes,
ante fulgorem illius augusti tribunalis, his quibus
aliquando contempserant, despexerant, irriserant,
offendos. Mutata enim vice, ut hoc sæculum lau-
torum sit, aliud futurum credere miserorum. Væ
enim divitibus, quoniam perceperunt consolationem
suam : sed illis divitibus, quibus dicendum erit :
*Esurivi, et non dedistis mihi manducare : sitiivi, et
non potastis me (Matth. xxv, 35)*. Illis utique divi-
tibus, qui de injusto mammona amicos facere no-
luerunt : qui meditati sunt in cogitationibus suis
exuberante fructu, quo neminem refrigerabant,
nova immensis fructibus receptacula moliri : qui
in crastinum comederent, ignorabant. Anima eorum
eo tempore expostulabatur, sub una tamen nocte
vana solitudine occupata, cum thesaurizare non
cessaverint, nec defossis vigilare opibus omiserint.
Hinc Lazarus pauper cum eo patriarcha, qui pere-
grinus vixit in mundo, lætatur in cubili suo. At
dives econtra in æternis flagrat incendiis, et omni
exspoliatus dignitate atque substantia, despecti
quondam inopis divinum implorat auxilium, ejus-
que vel minimo exoptat digitulo contigi, cujus
egestatem inter opimas dapes suas, et copiosa con-
vivia ne micis quidem de mensa decidentibus sus-
tentabat. Cum itaque præscriptum judicium per
nos, id est, per sanctos est celebrandum, nobis
vindicta in nationes et in populos est donata. Quod
cum cogitatur, quæ in nobis mens ? quis ardor
animi ? quod desiderium futurorum ? quis præsen-
tium contemptus ? facilius sentiri quam dici potest.
Aut quis est, quis non ad ista festinans dissolvi se
cupiat, et esse cum Christo (*Philipp. i*) ? Aut quid
magnum est si pro tantis ac talibus bonis mors
contemnatur, pro quibus etiam hæc vita contem-
nenda est : quoniam pro iis qui perdiderit animam
suam, salvat illam. At contra qui hic salvaverit
animam suam, perdet eam (*Matth. x*). Etenim cum
plerique in hoc mundo velut furialibus flammis, ita
sint animi ambitione succensi, ut non opibus con-
ditis, nec patrimoniis, nec ipsis quoque filiis par-
cant, quos etiam de avaritia accusati opponere
consueverunt, dum præfecturas consularitatesque
mercentur, quas potestates et mors admittit, et suc-
cessor excludit : quæ dementia est non ea potius
impensis omnibus et detrimento vitæ ipsius com-
parare, quæ promotos faciant vel de vitæ æterni-
tate securos, vel de judicii perpetua dignitate glo-
riosos ?

XI. Tempus admonet, et locus ipse suggerit, nec materia videtur aliena, quoniam de meritis capimus tractare sanctorum, ut infelicissimæ infelicitatis blasphemias diluamus, quæ ad hanc videtur speciem pertinere. Exstiterunt enim qui virtutes egregias et cœlestes per sanctorum reliquias jam utique prope nostris temporibus operantes, maluerunt detractatione morderi, quam veneratione suscipere: antiquum illud venenum in Dei famulos Judæicæ infidelitatis evomentes, quod illi quondam in ipsum Dominum viperinis linguis et mortiferis sibilis effuderunt, dicentes; *In qua potestate hoc facit? Et, quis tibi dedit hanc potestatem?* Recitabant namque nobis juxta positus, quæ divinis et beatissimis Gervasio et Protasio infidelitas stulta loquebatur, quos dum papæ Ambrosio aliqui decerpere machinantur, violare sacrilegis sermonibus non timeant, hoc modo rationem miraculorum conquirentes. Quid est istud, quod ex eo quod martyres sunt, virtutum dona meruerunt? Cur tam tarde, quod jam pridem illis concessum est, exercetur? Aut si ea tempestate cum passi sunt, non ostenderunt, quomodo nunc operati sunt? quid est hoc, quod modo videntur ostendere? Aut illos majores revelatione Ambrosius fecit, quam dignatio martyrii? Agnoscitisne aliis licet verbis, ita mendaciter quod de Domino prodidimus, martyribus ingestum; *In qua potestate hoc facis? Et, Quis tibi hanc dedit potestatem (Matth. xxi, 25)?* Tepida, ut arbitror, consolatio, et de livore generata, quærere, an divinum sit, quod videas esse divinum et rationem poscere, cum credere sit necesse. Et cum Apostolus dicat: *Charitas omnia credit (I Cor. xiii, 7)*; quis dubitat, quod sine charitate Dei sunt qui fidem tantis non applicere virtutibus? Negat autem fidem, qui quasi tentator inquirat. Unde: æc potestas? Quasi non manifestum sit in ea sanctos martyres nunc in spiritu miracula facere, in qua potestate adversarios suos prius in carne et in passione vicerunt. Conferamus pedem contra istos, si dici fas est, filios Judæorum, et ut nuper eorum parentem, id est, Judæum qui se in sacrilegio prudentem nimium putabat, dono Deitatis oppressimus: ita et hanc sub Christiano nomine blasphemiarum sobolem destrinamus, per eum qui dixit: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobrabo (I Cor. i, 17)*: ut et nos in triumpho gemino per Dominum gloriemur; et illi agnoscant intelligentiam rerum divinarum in fide catholica, non in sapientia sæculi constitutam, momente Domino: *Nisi credideritis, non intelligetis (Isa. vii, 9)*: ut manifestius constet, et fidelibus patere infidelitatis obscura, et ab infidelibus fidelitatis etiam plana non cerni.

XII. Forsitan quæras pro tu sollicitudine, et vigilantia, diligentiaque, vitali, quæ fuerit illa quæstio, in qua trophæum nobis Dominus de falso Israelita donavit. Referam, nec tacebo, quoniam his rebus pugnam tibi amas extendi. Et si enim non

congrue, necdum prioribus absolutis, alia cœpta videantur interseri: tamen pro te malo aliqua etiam non suo ordine loqui, quam tuis mihi modo orationibus donata præterire. Quidam de inimicis crucis Christi, inter familiares Dei, et quidem doctores, de scandalo illo gentis suæ, quod in Dominum nostrum susceperunt, spiritu blasphemiarum Dominum pulsans, protulit exempla de lege. Et ut quondam pater ejus homicida in pinna templi, Dominum tentans, quid de ipso promissum esset in lege improbus prædicabat: ita hic ne aut minus doctæ perfidiæ videretur, aut nudum pateret sine majori auctoritate mendacium: Plura, ait, miracula propheta noster fecit Elisæus, quam Dominus vester Christus. Nam cum pro magno Lazarum de morte in lucem revocatum esse referatis (*Joan. xi*), quid amplius dicere poteritis, quam a vivo mortuum resuscitatum? Profero quod verum esse; etiam vestra confessione censetur. Elisæus enim noster jam mortuum appositis ossibus ejus, mortuum (quem juxta corpus ejus piratarum fugiens adventum, supremi officii deserens nuus turba projecerat) exanimis aviuvavit, et de frigidis ossibus atque exsangu corpore, alienum cadaver vitali calore perfudit: nec quod habuit, dedit: sed alii, quod ipse tunc non habebat, indulsit (*IV Reg. xiii*). Hoc credo vobis majus cæteris virtutibus videatur, mortuum in auras vitales remisum esse per mortuum: et eo tempore quo ipse esset naturali lege constrictus, alteri legem solvisse naturæ. Hoc si præstat cunctis operationibus, cur hic potior non habeatur, quem tamen prophetam, non Dominum confitemur: aut si vel simile huic aliquid nostis, edicite, ut et honore præcellat, qui fuerit merito virtutis excellentior. Obstupere ad hæc dicta proceres nostri, et nullum referentes responsum, nec quod telum repererent producentes, pene sub inani adversarii machina inutilique ariete conciderunt: adeo ut ille qui profuga omnium, ut aiunt, esse debuisset, etiam victoris gloriam sine certamine reportaret. Quod ubi mihi est nuntiatum, ingemui, tantam nobis inesse negligentiam, ut nec veritatem possimus astruere, cum alii valeant inculcare pro veritate mendacium: rogatoque Domino, quoniam nihil nostrum est, ut suis arma suggereret, quo ejus ignaviæ auferretur opprobrium. Cedo mihi, inquam, istum magniloquum dicentem: *Labia nostra a nobis sunt, quis nos Dominus est (Psal. xi, 5)?* Proferam profecto per eum qui disperdit linguam magniloquam, ut intelligant Domino famulum non æquandum: licet ipsi noverint Judæi, prophetas veteres nulla miracula propriis edidisse virtutibus. Denique ipse Elisæus cum spiritu magistri hæreditatis, velut insolentior donorum remuneratione venisset, scindere tamen aquas nisi Dei invocatione non potuit (*II Reg. ii, 4*). Sed fateor ipsius hanc quæ proposita est interim fuisse virtutem, ut major gloria nostræ fidei sit, si tentatorem etiam dum credimus, opprimamus. Quid ais, Domini blasphemator?

Elisæus, inquit, ipse mortuus alium mortuum con-
 tactu sui corporis suscitavit. Hoc loco plene, ut
 in omnibus, Domino suo prophetæ virtus assurgat,
 quæ in Domino Jesu Christo cum sepulcrum ejus
 lapidibus infidelitas vestra muniret, lapidem milites
 obaiderent, credo ne resurrectio ejus idoneis testi-
 bus indigeret. Nam resurrecturum si volebatis cre-
 dere, noveratis. Subito enim ille infernis terræ
 cardinibus concussis, cum stupore militum et
 ruina saxorum, non alium aliquem, sed se suscita-
 vit in lucem. Elisæi hæc propria dona si fuissent,
 sibi dare maluisset : nec præstare alii poterat, quo
 indigeret sibi. Denique hoc majus esse vestri etiam
 prodiderunt majores, dum Dominum in cruce deri-
 derent, dicentes : *Alios salvos fecit, seipsum salvum*
faciat, descendat de cruce, et credimus ei (*Matth.*
xxvii, 42) : vestrorum ergo sententia vincimus.
 Vestri promiserunt se credituros esse, si præsti-
 tisset sibi, quod aliis præstare consuevisset. Cur
 non creditis, quod esse præstantius non negatis?
 Nemo certe hanc habuit potestatem. Denique et
 Dominus dicit de anima sua : *Potestatem habeo*
ponendi eam, et potestatem habeo resumendi eam
(Joan. x, 18). Recense superbas majorum tuorum
 imagines, et patriarcharum retere virtutes, et in-
 veni quis talem habuit potestatem. Quare non ei
 credam, quod possit liberare animam meam, qui
 potuit et suam? Plura dicturo, suggessit recordatio.
 volumen crescere, et ideo cursum hujus quæstionis
 esse revocandum : quoniam adhuc prior ille astat
 in januis, cui æque sua spatia esse habentis restrictio-
 ribus, tamen adhuc illibata debentur. Et vere non
 fuerunt necessario in hac parte multa dicenda, ne et
 ille cresceret : si tamen magnum protulisse aliquid
 putaret se, quod quæreret proluxa disputatione vic-
 toriam : cujus non sapientiam, quæ nulla in eo
 erat, sed superbiam, quæ abundabat, infregimus.

XIII. Repudiato vero isto Israelita : vel ne pu-
 gnam se fecisse gloriaretur (quandoquidem quæ
 diximus ad instructionem nostrorum potius, quam
 ad illorum certamen conflictumque protulimus,
 qui nec tunc vult credere cum viacitur) ne aut
sanctum canibus impudenter dedisse, aut margaritas
porcis sparsisse judicemur (*Matth. vii, 6*), re-
 vertendum est illuc, unde ad illum locum pene
 præcisus sensuum tramitibus deviavi : et oves do-
 mus Israel diligentis circumeundæ sunt : quoniam
 si charitas Dei in nobis est, *quis infirmatur, et*
ego non infirmior? quis scandalizatur, et ego non
uror (*I Cor. xi, 29*)? Docendique magis sunt, ne
 usque ad blasphemias loquantur, si forte aut non
 intelligant prophetata. Quærunt an divina virtus
 sit, quæ nunc cœpit in martyribus apparere. Cu-
 jus legis homines hoc requirunt? Nempe Christia-
 næ : quæ sic est prophetationibus instructa, ut ni-
 bil tam novum, tam inopinatum nostris temporibus
 possit ingruere, quod fides aut admiraretur electior,
 aut blasphemetur [*At blasphemet*] infirmior. Omnia
 usque ad Dominum, prophetæ veteres prædixerunt.

Omnia post Dominum, quæ decerant, apostoli
 prophetarunt : beato Paulo per libertatem sancti
 Spiritus non tacente, qui ait : *Ex parte scimus et ex*
parte prophetamus (*I Cor. xiii, 9*) : non quod omnia
 nesciat, aut omnia non prophetet, in quo præsertim
 loquitur Christus : sed ex parte de toto prophetat,
 et ex parte de toto scit. Prophetat nobis id, quod
 scit illius temporis esse, quod futurum erat. Quod
 vero prophetat, venturæ utique prophetizat ætati.
 Prophetat autem totum, etsi prophetat ex parte.
 Hæc enim prophetat, quorum apertione pars ejus
 temporis, quæ usque ad finem superest, indigebat.
 Ex parte ergo prophetat, quoniam jam ex parte fuerat
 prophetatum : et ideo propheta sciebat ventura
 quæ prophetabat. Cujus prophetiæ particulas plen-
 itudo, ut ipse dixit, temporis abolevit, hoc modo :
Cum venerit quod perfectum est quod ex parte est,
destruetur (*Ibid. 10*) : scilicet, cum in conclusione
 mundi, nec scientia major, nec propheta ulterius
 sit quærenda. Denique intelligentiæ istius virtutem,
 ut apertius demonstraret, subjunxit : *Videmus*
nunc per speculum in enigmate : tunc autem facie
ad faciem. (*Ibid. 12*). Per figuram interim sunt
 universa, et quibusdam imaginum lineis obumbrata,
 ut infirmitas carnis nostræ, terrenaque substantia,
 magis se ad spiritualium extendere veritatem, ut
 ea illi desiderium pulchritudinis suæ etiam per
 speculum tenuiter ostensa faceret : quæ utique
 ipsa esset in sua substantia nos doceret, cum tam
 admirabilis etiam in repercussis luce sua ænigm-
 atibus apparet : et ideo nunc per speculum polli-
 cita conspicimus, non tamen propter virtutum me-
 rita possidemus : et ostensa adhuc miramur, non
 tradita tenemus. Tunc vero propheta scientiaque
 cessabunt, quæ promittebatur erit ingressus. Hinc
 etiam propheta semper obscura est, quod alio tem-
 pore cernitur, alio cernitur. Quod dicitur, dum non
 videtur, quasi non prædictum non creditur. Denique
 Isaias cum redemptionem nostram tanto ante in
 Virginis utero agnoscere, eamque velut jam præ-
 sentem populo demonstraret, dicens : *Ecce virgo*
concipiet, et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus
Emmanuel (*Isa. vii, 14*) : præsentem et futuram
 infidelium Israelitarum turbavit ætatem. Nam et illi
 veteres prophetam suum, quoniam non viderent
 quod ostendit, interemerunt : et hi prophetatum
 sibi quoniam prophetiam non receperunt, occiderunt.
 Quod nobis etiam ut non in Dei martyres accidas,
 præcavendum est, si eos quos prior ætas insecuta est,
 nostra blasphemet. Et quoniam, ut diximus, quod
 prædictum fuerat, venit : venturum nihil est, quod
 non fuerit ante prædictum : Domino ipso sic di-
 cente : *Ecce prædixi vobis omnia* (*Marc. xiii, 25*).
 Videamus potius si hæc aliquando majorum auri-
 bus probantur infusa, quæ modo nostris oculis
 tanquam impleta finguntur. Videamus si hæc omnia
 operatur unus atque idem spiritus (*I Cor. xii, 11*).
 Si denique nec angelus de cælo evangelizet, præ-
 terquam evangelizatum est nobis : licet ipsa quæ

sunt virtutes Domini per dæmonum tormenta le-
stentur, quando Satanas non dejiciat Satanam : quia
uniformitas nequitiae, indivisa naturaliter societate
confata, similitudinis accessione non detrimentum
sui metuat, sed capiat augmentum. Nam et multos
in unius formam legionis pravitatis spiritus [*Al-
tacet spiritus*], et iniquitatis viperinae confedera-
tio conglobaverat; nec sibi oberat multitudo,
quæ sicut acquirebat miseram sociata infirmitate
virtutem : ita formidabat incurrere divisa peruisi-
tione inanis substantiæ vacuitatem.

XIV. Sed hac parte interim argumentationis
omissa, sicut proposuimus ea quæ in Ecclesiis
Domini, sanctorumque cœmeteriis admiramur,
credenda esse divinitus fieri, si prophetata fue-
rint, comprobemus. Atque in hac tam dura diffi-
cillique materia, nec ab aliquo antea pettractata,
Dominum consulere deberemus, si, cessante me-
rito, repudiari non timeremus præ audacia : quo-
niam quæ ipsius sunt, nemo extra ipsum poterit
explicare. Etenim mirum unde miseris tanta
fiducia : unde est interpellandi Dominum fami-
liaritas tam amica, ut in hanc vocem audeamus
erumpere : *Osculetur me osculo oris sui (Cant. 1,
4)* ? Quis tantum concepit optatum ? Quis tam
grandia vota, sui æstimator negligens suspiravit : ut
ipsius os cominus concupiscat attingere ? Atque vel
ut nam nos eorum dignetur osculo, quos ipse dignatus
est osculari ; ut in secundis postremi tertii que sisten-
tes, de eorum labiis aliquam ex parte scientiam tra-
here mereamur, qui totam sapientiæ plenitudinem
de Domini ipsius ore didicerunt. Quanquam etsi
magnum meritum privilegii fulciremur, posita
erant in exemplis, velut alta quædam repetita fun-
damina verecundiæ : ne quid indecens et inordi-
nata præsumptio levitatis auderet. Quidnam elo-
cetiis beato Petro ? quid ad spem erectius, quid li-
berius in fide, quem oris sui osculo Dominus os-
cularum esse promisit, dicens : *Tibi dabo claves
regni cælorum Matth. xix, 19*. Et illud : *Super
hanc petram ædificabo Ecclesiam meam (Ibid., 18)*.
Tamen hic pondere se quodam pudoris incurvans,
fiduciam, quam elatior habebat ex merito, vere-
cundior ad interroganda submittit, cum in cœna
Domini, non per se quis Dominum esset traditurus,
inquit, humiliterque pudibundus osculum Domi-
ni, ore petit alieno : quod illi etsi apud Dominum
fiducia erat, ut subiinde etiam homini inconcessa
præsumeret ; ut ibi, cum per maria gradientem
Dominum audet poscere, ut ipsum pariter solidata
sub vestigiis aquarum terga sustentent ; aliquid
sibi diffidentior, sed consultior nobis, quibus suo
actu imitabiles formas tanquam in speculo collo-
cabat. Si per legatum præscientiam Domini cau-
tus explorat, quid hac instructione dignius, quid
hac consulendi arte subtilius ? Quod nos facere de-
bemus, quibus cum fiducia nullius sit meriti, debet
esse saltem pudor exempli ; imitantes vel in hac
parte beatum Petrum, qui non solum qua humili-

tate, verum etiam per quæ ad desiderata pervenire
possimus, ostendit ? Ab illo absolutionem quæstio-
nis hujus, quam ipse non erubuit interrogare, quæ-
ramus. Ab illo, inquam, qui in ipso Domini pec-
tore, velut super arcam novi veterisque Testa-
menti recumbens, non modo ad vestibulum aliquo-
rum divinorum oraculorum diligens inquisitor ac-
cessit, sed ipsum penetrabile secretæ dispositionis,
tanquam familiaris sacerdos intravit ; et ideo so-
lus vidit in principio verbum, quando illi velut
exterior sacrosancti templi ara, sic interior me-
tienda committitur. Ipse nos de eo libro, quem
septem signaculis clausum flevit, reseratumque læ-
tatus est, non per aliquem pseudothyrum, sed per
patentes januas in suum pectus veritatis inducat.

XV. Atqui ne, dum consulitur, immoremur, præ-
venit, inquirentes, etiam præscientiæ compeudio :
quod trepidum aliquando nostris mentibus futu-
rum cernebat illuminat. Reddit enim velut percun-
ctatus responsa de Patmos. De eo utique loco ubi
cælorum secreta præclusa Cæsari, non alienus
intravit, et angelorum sacramenta pulsus ab homi-
num conversatione cognovit. Ait enim : *Vidi sub
ara Dei animas occisorum martyrum propter verbum
Dei, et testimonium Jesu, quod habebant : et datæ
sunt illis singulæ stolæ, et clamaverunt voce magna,
dicentes : Usquequo, Domine, sanctus et verus, non
vindicas sanguinem nostrum ab iis qui in terris ha-
bitant ? Et datæ sunt eis singulæ stolæ albæ, et di-
ctum est eis, ut requiescant adhuc parvo tempore,
donec compleatur numerus conservorum et fratrum
eorum, qui occiduntur postea exemplo eorum (Apoc.
vi, 9, 10, 11)*. O Apocalypsim vere divinam, et
tanto Apostolo merito confessionis tempore pate-
factam, ut magis ad tolerantiam duraretur, cum
illi passorum merita monstrarentur. Non ergo er-
randum est, per folia sibyllarum, quarum ut pa-
ginæ incertis mundi malis spiritibus luctabantur, ita
loca ventis hujus aeris turbabantur. Ecce eviden-
tissime Apostolus hoc quod habebat, enucleat : et
obscurissimæ quæstioni lumen infert. Senserat hæc
aliquando dicenda, quæ nunc sinisterior lingua, tan-
quam oleo mollitis arte sermonibus, in audientium
et suum jaculatur interitum. Et propterea : *Vidit, in-
quit, sub ara Dei animas occisorum martyrum*. De
fide testis nullus ambigit : testimonium ventiletur,
intelligentia responsi nutet, non dicentis auctoritas.

XVI. Ac primum istud est animadvertendum,
quod animas occisorum martyrum Apostolus tes-
tatur se vidisse, ne quis cum de muneribus dispu-
tare cœperimus, post resurrectionem dicat tribuenda
martyribus, quæ adhuc animis docentur indulta :
præsertim cum istud astipuletur nobis, quod de
mora judicii conqueruntur : quam resurrecturus
utique, non qui jam resurrexit, accusat : quoniam
aliud est poscere ut teneas, aliud jam tenere.
Stolæ autem martyrum donantur exercitui : et
tanquam tantæ libertatis ingratus, magna cœ-
lum pulsat invidia de tarditate vindictæ : quia non

levi pondere sermonis exprobrat, dicendo : *Quousque, Domine*, hoc est dicere : Quousque non vindicas, quos statim vindicare debuisses ? *Quousque, Domine*, hoc est dicere : nunquid nos ultra finem differs sæculorum ? Nam jam ad finem usque perventum est, et de nostra ultione non loqueris. Quod cum dicunt, mirabiliter subjungunt : Non vindicas sanguinem nostrum ab iis, qui in terris inhabitant ? Ergo non quousque, si adhuc illi mortales versantur in terris, qui Domini famulos fuste, lapide, unguis, flagris, plumbo, ferro, bestiis, igne sunt persecuti. Quousque enim imputatio est prolixioris ætatis, ut aut quousque, sit sine fine : sed adhuc persecutores morantur in carne, aut illi vita excessorant : etiam si in terris habitant, si quousque non fallit. Sed nihil falsum profertur a testibus veritatis : et ideo magis interpretatio, non fides quærenda est, quæ sub obscura elocutione non excluditur, sed velatur. Cum ergo dicunt : *Quousque, Domine sanctus et verus*, non vindicas sanguinem nostrum ab iis qui in terris inhabitant ; non eorum mortalium sanguinem mortesque desiderant, qui in eos quondam, aut populari seditione sævierunt, aut tribunalibus suffulti, capitales sententias promulgarunt, quoniam in terris adhuc inhabitant. Ne fas est ut accensentur defuncti, qui, dum viverent, sunt defensi his verbis : *Ne statuas illis, Domine, hoc peccatum (Act. vii, 59)* : ignorant enim quid faciant. Quod si inter passionum tormenta, et amarus mortis dolores, tam pie quilibet, pro injustis, pro impiis, pro cruentis, pro blasphemantibus supplicarunt : si eo denique tempore, quo ipse angustiarum sensus extrema patientium poterat excitare ad maledictum, precatio pro homine lusa est : quis non intelligit, non mentes martyrum, sed persecutorum personas fuisse notatas, eosque appeti, quos in terris adhuc inhabitare credendum est illo tempore, quos quidem ignorantia non defendit : non eos qui in terris habitare jam per conditionem naturalis substantiæ desierunt, et olim ab ipsis martyribus sub ignorantia sunt excusati ? Qui isti sunt, non ignoramus. Spirituales sine dubio nequitiae et tenebrarum potestates, quæ et in terris adhuc inhabitant, et non cum ignorantia in Dei famulos peccaverunt. Nam cum ipsi Domino dixerint : *Quid venisti ante tempus torquere nos (Matth. viii, 29)* ? quomodo ejus famulos nescierunt, quos nec persecuti essent, si ejus famulos ignorassent ? Ergo cum persecuti sunt, scierunt quos per tormenta a Domino suo detrahere conabantur. Ac inde cum beati martyres pro hominibus intercedunt, eosque ignorantia excusatione defendunt : sequitur ut scientes teneantur in crimine, quique ipsas ignorantia tenebras hominibus suffuderunt, quorum furor etiam impietates excusat humanas : quos non alios dicere poterimus, quam qui etiam suis non amici sunt, dum eis non permittunt esse quod bonum est ; etiam Dei famulis inimici sunt, dum eos quod bonum nesciunt, persequuntur.

XVII. Post harum sanctarum animarum querelam, sequentia videamus. *Et datae sunt*, ait, *eis singulae stolæ albæ*. Quid hoc est quod iterum vestiuntur ! Nam prius, ut scriptum est, a Deo vestes sunt consecuti, et nunc indumentis gemina libertate donantur. Quæ utique vestimenta cum spiritualia sint, non possumus vereri, ne illa quæ prius data sunt, extra videantur : nec sane querela generata est. Igitur quoniam diversitas ipsorum et significatio vestium, non sine mysterio est, intelligere debemus donorum varietates, et operationum divitiarum, quoniam omnia subministrat unus atque idem spiritus. Accipiunt ergo vestes prius ubi per confessionem corpora posuerunt : credo ut vestiti, non nudi invenirentur. Rursus accipiunt alia vestimenta post interpellationem, imo post immutationem tam longæ patientiæ sustinentiæque. Quæ utique cum accipiunt, quis non intelligit, ut nova illos veste, ita virtute perfusus, qua nunc emicant et apparent ? Quod si aliud postulassent, aliud accepissent, aut dona respuerent, aut amplius quærerent irrisi. At cum nec irridere illos, Dei sit, quibus magna promissit : et hi post secundam munificentiam non querantur, dubitamusne ad consolationem querelam eam speciem pertinere, quæ vindictam postulantis est donata ? At si ad consolationem, quæ major consolatio poterit inveniri hac potestate quæ demones, id est, suos persequuntur inimicos ? Nam si stolas istas ad speciem nostrarum vestium conferamus : alias quoque aliquas, ne in his reponendis egeant, inquiramus. Sed hoc ridiculum est, quod statim occurrit, quia a vera et necessaria interpretatione discedit. De vindictæ mora generata est querela. In finem utique temporum, id est, nostrorum : in nos enim fines, sæculorum devenerunt ut mora credatur, ad hanc diluendam stolis animæ vestiuntur, ne omnino nudæ sine majori protectione putarentur. Alia enim ratio animarum est corpore : expoliatarum, alia hominum adhuc in carne viventium. Nobis ovium vellera et operatio mulieris indumenta procurant, illis faciunt merita vestimentum. Cum ergo post querelam martyrum, animæ stolis amiciuntur, divina protectione donantur, qua se supervestiri etiam ille vas electionis optabat : quam vestem Adam cum amisisset, etiam in paradiso nudus inventus est. Denique indicat operatio quid stolas intelligere debeamus. Si postulasse vindictam martyres credimus : ergo ad consolationem credimus interim aliquid accepisse. Si propter stolas, velut quasdam vestium largitiones, querela sedata est : cur non hæc et prima dona meruerunt ? Sed quoniam, ut dixi, virtutum varietates, quibus divinitus præclare animæ mununtur, in stolis sunt designatæ : ideo post secundam magnificentiam, juxta postulationis formam, in eos persecutores, qui in terris inhabitant, quid consecuti videantur, ostendunt, quid adhuc etiam habituri erunt : dum pari persecutione conservos eorum, donec prædestinatus testium numerus im-

pleatur, occident. Hic et istud non otiose est accipiendum, quod inter duo persecutionum tempora, hæc martyrum vox præcessit, ut designent illos blasphemare, qui eos nostro tempore novi aliquid consecutos fuisse mirantur. Nam et cum fuisse crudeles persecutiones videamus, et venturas credamus medium, ergo istud tempus quo martyres qui præcesserunt remunerantur, hoc nostrum est. Et ideo nunc operantur, non de merito quod semper habuerunt, sed de virtute quam nuper adepti sunt.

XVIII. Forsitan moveat aliquem, quid sit quod expectare jubeantur, si jam ad maturitatem pœnæ judicium dæmonibus illatura virtus erupuit, resurrectionem ut sustineant, admonentur. Cæterum hæc illis gloria, et in David carminibus fuerat promissa his verbis : *Lætabuntur in cubilibus suis* (Psal. cxlix, 5). Dum sepulti sunt, utique lætabuntur. Cubilia posuit pro sepulcris, de quibus et resurrecturi sunt, *cum voce archangeli et tuba Dei fuerint excitati* (I Thess. iv, 15). Cubilia ergo vere dicuntur, in quibus nunc quiescunt. Et si *lætabuntur in cubilibus suis*, prius hoc futurum erat, nempe quam surgerent de quiete, surgerent de sepulcris. Quod adeo impletum est, ut in cubilibus suis illos sine dubitatione gaudere videamus. Nam quæ alia talis gratulatio animas illorum poterit intrare, quam cum ante ipsa cubilia, id est, ut diximus, sepulcra sanctorum, ibi eos inimici sui, quos se quondam occidisse credebant nunc et vivere et ulcisci se non sine tormentorum acerbitate profitentur? Hoc illis stolæ istæ, quas iteravit specialis largitio, contulerunt, per eas et qui non nominabantur, implorantur, et qui nesciebantur, celebrantur : et qui non videbantur, apparent. Has stolas ut legimus, hucusque non habuerunt, sed nunc habere cœperunt. In hac forma mulier illa in Salomone laudatur, quæ duplices vestes facit viro suo, unam in patientia passionis, alteram in virtute vindictæ. Sic nobis legere sanctum atque pium est : alias nec loqui debemus, ne vel infidelitas nostra, vel ignorantia in tenebras gentilitatis blasphema disputatione descendat : cum prophetia ex eo præcesserit, ut venturis lumen inferret. Nunc superest ut credenda sint divinitus fieri quæ probavimus et promissa : nec tantum promissa, quantum, et postulata. Quod si et postulata sunt, et non aliis quam poscentibus attributa, quid mirum est, si aut quod postulaverant, aut quod gaudent se ante accepisse, non occultant. Exigunt pœnas ab his, qui inhabitant in terris : quos accusatio comprehendit, hos virtus impugnat. Ipsi enim inhabitant in terris, qui possident mentes hominum terrena possidentium : quos cum martyres ad supplicia [Al. martyria] deponant, etiam pro his quos possederant, deprecantur. Denique et ipsa mirabilia sua sic agunt, ut eos a terrena habitatione, id est, ab obsessis hominibus excludant. An calumniamur, cur dæmones torqueantur, et favemus inimicis? Martyres contra

A ipsos pene invidiosa indignatione insurgunt, et sustineri illos tanto sæculorum spatio conqueruntur, et nos fingimus nos mirari quid istud sit, quasi non debeant vel nostro tempore solvere, quod ab Adam merentur? Quod autem istud miraculum Mediolani videtur primum exortum, vel bono Ambrosio proprie præ cæteris fuisse concessum, quis non videt fidem nostram propter Arianorum perfidiam divinis testimoniis approbatam? Namque cum in Italia catholica fides intolerabilem tyrannidem sub Auxentio sustinisset, tandem, donante Domino libertatem veterem, et jam eo tempore quo prædicto Ambrosius substitutus est, respiravit : huic tamen ipsi in adversariorum confusionem et nostram spem scilicet, omnis cœlestium gloria, omnes etiam martyres consensere, qui, cum jam pridem apparendi haberent tempus, hominem cui se proderent, inquirebant. Illum certe, cui sub ea fide revelarentur, qua martyria fecissent. Sic donatum est Ambrosio, quod Auxentio denegatum est, quoniam quæ Auxentius blasphemabat, Ambrosius prædicabat. Sed cum hæc virtus martyrum per omnes provincias sit itura (omnibus enim non Ambrosio soli sine personarum acceptione donanda est), necessario tamen primum in Italia processit, cui infidelitas Ariana fuerat dominata. *Quoniam signa non fidelibus, sed infidelibus donata sunt* (I Cor. xiv, 2). Nam a Domino, qui signum postulant, infideles sunt : scribæ postulant, pharisæi postulant, apostoli tacent, et credunt, et sequuntur. Et propterea non mirandum, quod divina virtus operatur per sepulcra sanctorum, quod nec his remediis potuit hæretica mens curari, ut vel tandem episcopum eum sequeretur, cui communicare etiam martyres ipsa revelatione suarum virtutum dignatione vidissent.

XIX. Nunc ad meditationem perfecti hominis redeamus ; ex qua cumulus iste prius, quam mensura illius expleretur, excrevit. Et hæc disputatio est ipsarum meditationum de quibus David dicit : *Quoniam beatus qui in lege Domini meditabitur die ac nocte* (Psal. i, 2). Et sane difficile est, silvam legis ingresso, singularum quæstionum materiam segregare : cum altera alteram veluti ramulis quibusdam, ita societate præceptionis attingat, ut sine alterius inchoatione, cœpta non valeat explicari. Ecce hæc ipsa hominem illum nostrum nosse, quam pulchrum est, solum in talibus non stupere, cum reliquis solum quasi quibusdam fortuitis non moveri, distinguere operationum species. Et quia et ipsi dæmones operantur, intelligere naturas, quæ vera sint, quæ falsa, quæ novissæ, est non decipi, non errare, non inimico assignare quæ Dei sunt, nec Deo adjudicare, quæ sunt dæmonum : scire tempora, signa cognoscere, habere Domini cognitam voluntatem : et alia Dei mirabilia cum gratiarum actione venerari, alia cum digna execratione vitare. Talem virum etiam sæculi homines laudavere, dicente Virgilio :

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Bona sententia, si ad eam suo itinere venisset, ut appareat illum ignorasse quod laudat: primis omissis, quæ sunt secunda, celebravit. Nam et ordine præpostero etiam sapientis vertit officium, dum non rerum causæ, sed rerum creator inquirendus est, per quem ad causas rerum, si ipsum didicerimus, intrabimus. Cæterum illo omissis, causas rerum qualiter cognitæ habere poterimus, cum quis prius hæc fecerit, deinde quare fecerit, sit inquirendum? Verum reperto rerum auctore, rerum quoque invenimus et causas. Quod iste usque adeo non vidit, ut principalem locum hunc, quo rerum causas potuisset agnoscere, prædicaret, secundum quod subiungit, qui deos tanquam minus opus exsequens adorasset: ut quisvis agnoscat eos creatores rerum non fuisse, a quibus cognitio rerum, quasi aliena disjungitur: nec coli oportere, si hæc quæ laudantur, ut prima præstare non possunt. Nesciunt autem ea, quorum opifices non fuerunt. Denique et inventione illorum diis suis detracta, humano eam assignant ingenio. Illis scilicet qui sapientia excellent, quod idola non colunt: ut jam diis eorum homo sit potentior, si ad hæc quæ dii ipsorum ignorant, altiori cogitatione pervenerit. Ab his autem deus præcipit coli, qui plene præ stultitia rerum causas non queant invenire: quorumque præcordia, ut ipsius verbis utar, frigidus sanguis includit. Adhuc homo noster et Deum colere, principalem scit esse sapientiam, et rerum causas compertas habet: non quærit ex Syracusia ratione sæculi sapientia eminere: sed illo docente, quem colit, quem ante inquisivit quam rerum causas: quoniam res ipsas rerum conditor antecedit: qui illum monuit, quæ quibus essent ventura temporibus. Cujus dispositionem, sine ipso qui disposuit, nullus agnovit: quoniam nemo scit quæ Dei sunt, nisi Spiritus Dei. Nos vero ut Apostolus ait: *Non spiritum hujus mundi accipimus, sed spiritum qui ex Deo est* (1 Cor. II, 12): et ideo quæ ipsius sunt, non edocti humanæ sapientiæ verbis, sed Spiritu Dei, et ejus superfusa nobis dignatione callæmus. Hæc est illa stultitia sæcularium, hæc sapientia vocatorum, cogitare semper in corde: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi* (Psal. cxv, 12)? Ipsum habere semper in ore, quoniam verbum est: esurire eum, quoniam panis est. Ipsius spiritu etiam ebrios mente excedere, quia calix est novi Testamenti, et vinum de vinea, quam de Ægypto ante transtulerat, quæ vinea populus Israel fuit: quorum patres, ex quibus Dominus Jesus Christus secundum carnem processit. Illum loqui omni tempore: quoniam linguas nobis novas Spiritus ejus advexit. Quæ sunt autem istæ linguæ novæ, nisi istæ, in sæculo esse, et sermonem de sæculo non habere: aliis linguis loqui populo, quam loqui populus secum ipse consuevit? Præterea et istud est loqui aliis linguis, Deum confiteri unum, ab eo qui plures deos solitus erat confiteri: et ipsum in

A nostra fide novis linguis unum loqui et profiteri, et credere Trinitatem. Illum quoque amare, quia interpellat pro nobis: metuere, quia Pater omnium judicium dedit Filio. Illum momentis omnibus adorare, ab illo petere necessaria nobis, et ipsi placita: qui peti se vult, adeo ut posciti verba hæc demonstrat. Qui quod est novum inter nos, solus petentes se amat. Qui etiam solus, quod mirabile est, irascitur, nisi petatur. Infidelitas enim est, nihil præsumpsisse de Deo. Nihil illum credit posse, qui quod judicat posse, non poscit. Hæc est illa, fili dilectissime, angusta via, hoc illud acus foramen, per quod non introeunt sarcinati, aut animalia ponderibus attributa. Quoniam angusti et pusilli aditus, non solum infirmia hæc cum oneribus jumenta non capiunt, verum etiam ipsum nostrorum oculorum, si multimodis distrahatur, frustrantur obtutum. Unde et Dominus per Prophetam ait: *Vacate et videte* (Psal. xlv, 11): et quando erit ut possit intrari, quod per occupationes sæculi necdum cœptum est inveniri.

XX. Implevimus divisionibus suis propositas quæstiones, exteriorem hominem interioremque monstrando, cum vitam, quæ sit sancta, et in quo actu posita, quo studio teneatur, qua substantia vegetetur, ostendimus: totumque cursum ejus breviter, licet saltibus potius si dici potest, quam passibus, pro festinatione ad finem usque perduximus. Nunc quare non ab hominibus etiam istius mundi videatur, accipe rationem: quandoquidem te mea verborum delectat, quam negligentius judicas, dum attendis studiosius ad divina. Cum ille qui primus nobis mortis semen invexit, mundum istum, id est, passionem hominis, victo sibi homine subjungasset, regnumque illius ipso rege jam capto, sub pedibus suis et ditione cepisset: eaque omnia quæ in mundo sunt, velut suis peculis, et victoriæ suæ manibus uteretur: ne quando homo amissam sapientiam, aut debitum sibi vitæ quæreret testamentum, sic cunctis fucis suæ artis infectis, ut et stultitiam sapientiæ colore vestiret, et mortem mentis vitæ lenociniis obumbraret: ut mala non fugerent, qui non cernebant opposita meliora. Denique ex illo tempore sic passim humanum genus graditur: stultitia pro sapientia habetur, dicente Psalmista: *Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, iniquus benedicitur* (Psal. x, 3). Tunc vita putatur esse quæ mors est: et sub specie boni mala decipiunt, cum ad intelligentiæ fraudem, dolo honorum omnium virtus operitur. Nam divitiæ non securaræ post hominis mortem auferuntur. Honor fascium, qui per successorum exoleat, ambitur: injuriam fecisse virtutis est: aliena possidere, potentis est: innocentem circumvenire, astutiæ est: non Christum sapere, sapientiæ est: prophetam horrere, eloquentiæ est: sic plena sunt omnia erroribus, sic infusa per hominum mentes caligine, alium alio incursante, mundus involvitur, et ad hoc usque veritas obscuratur, ut in mortis gremio jacuisse, beatitudo dicatur.

Quod ubi ille Deus, nos semper cogitans et nostra, vidit per sapientiam mundi, qua sibi mundus colusor interpolatores invenerat : suam sapientiam fuisse desertam, placuit etiam ei e contrario adversus astutiam veteratoris, sapientiae suae divitiis innumerabilibus uti, et scientiae altitudinem, quam nullus poterit investigare : sicuti est, et suam sapientiam stultitia velare, et vitam suam mortis quadam obscuritate celare, ut ad sapientiam pervenire non posset, qui in hoc saeculo opinionem stultitiae fugisset : et ad vitam ejus non accederet, qui non contemptum mortis habuisset. Namque sic Filium Salvatoris nostrum misit in hominem, id est, sapientiam suam carne vestivit, quod stultum est : vitam suam pati crucem fecit, quod mors est. Sic adversis adversa destruxit, et per dissimiles ante saecula operationes ingenii artificis illius machinas elisit, ut partibus quibusdam salutaribus vestigiis, licet impressa, mortifera illius stigmata deleterentur. Sed hoc studium nisi concupierimus, quoniam quod stultum est Dei, sapientius est hominibus (1 Cor. 1, 25), sapientiam ejus non tehebimus. Hanc mortem, quod crux est, nisi amaverimus, quoniam quod infirmum est Dei, fortius est hominibus : vitam ejus non poterimus intrare. Quid igitur sequitur, nisi ut relicta saeculi et sapientia et vita, et stultos non haberi patiamur, et mori nos cum Domino semper optemus : ut in spe adventus ejus, qui utriusque erit rei revelatio, partem aliquam habere mereamur ? Tunc enim scissis omnibus velamentis, talia qualia sunt singula, euncta cermentur, id est, et stultitia mundialis falsae sapientiae involucris denudata sistetur, et mors mentitae beatitudinis deoperta velamine, inbiante semper ore et patente in profundum gutture, vitalium inimica prodetur. Tunc et caelestis sapientia, quae saeculariter stultitia nominatur, interposita altitudinem scientiae Dei sine alicujus labore elucubrationis intrabit, et vera vita nullis mortis tenebris obscurata lucebit, per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est honor in saecula saeculorum. Amen.

XXI. Vides, o filii, qua valetudine laborat animus suspecti, qui ista non cogitat. Corpusculo adhibui palpamenta, quod si negligere, anima plus valeret, quae tunc infirmatur, cum exterior roboratur. Sed istam quam dixi animam, morbo stultitiae vitiatam, orationum tuarum frequentatus sanet : cujus anima saeculi intemerata flagitiis potest aliis subvenire. Non enim aeger salutis suae adhibere potest medelam aegrotatione confossis : et anhelans altitudinem plagarum, vulneribus non medetur alienis. Sams qui sit, certe curabit infirmum, oculus caecum per praecipitium ducit. Tu itaque ut et sapiens Domino supplica, ut quod non sapui sapiam, et tuis suffragiis velut quibusdam remediis me fac sanari. Reprehendat aliquis, quod in tantum delectabili disputatione processerim, ut meritorum meorum resipiscentiam non haberem, aut subito angustam Moysi cathedram indignus talium disputator ascenderim.

A Sed vere amore id egi tuo, non usurpatione mea. Nam ego dictum legeram peccatori, ne Domini auderet narrare justitias per os suum. Quod si contra interdictum pro tua dilectione praesumpsi, in eo tua gratia compensare dignabitur : ut litterulas, quae ad plenum emendatae non sunt (sicut ipsis apicibus, quibus exarantur apparet), tam facile ad publicum non perducas : et si ego verecundus pro me esse non potui, ut debui, vel tua modestia verecundiae pareat meae. Et quia de me habent quod male scriptae sunt, de te habeant quod caelentur. Vale, et nos in Domino dilige, in quo diligeris a nobis.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Quaquam si divinare esset animus, occurrebat ex quinti saeculi auctoribus, qui id genus epistolas conscripserunt, unus et alter, cui non incongrue isthaec tribueretur : visum tamen est satius, illa ipsa lectori erudito argumenta proponere, per quae feliciore usus iudicio (quandoquidem Hieronymi eam non esse, satis abunde compertum est), de vero ejus auctore disquirat. Indicat totus contextus, ad eum scribi, qui cum saeculi dignitatibus fuisset perfunctus, recens ad Christi se fidem recepit, et baptismo initiatus est. Compellatur adeo nec semel cum honoris titulo, *Prudentiam tuam precor*, etc. Et, *Tibi, honorabilis ac dilectissime parens, per novam gratiam omnium lacrymarum causam detersa est*. Et statim initio, *Ne contemplatione mediocritatis meae, Domini verba despicias, quae pio affectu tibi, nunc Ecclesiae parvulo, ad fovendam infantiae novitatem, lactea interim porrigitur*. Eo etiam recidit, quod sub finem dicitur, *filius* : subdit enim auctor continuo, *Nec ad hoc loquimur, ut humanas amicitias aucupemur*, etc. Videtur et monachum ille profiteri voluisse, pergit enim noster, *Ego te Christianum volo esse, non monachum dici, et virtutem propriae laudis possidere magis quam nomen alienum, quod frustra a Latinis in turba commorantibus imponitur, cum a Graecis solitarie viventibus legitime deputetur*. Tempus quod spectat, quinti ad finem vergentis saeculi, cum alia, tum isthaec indicio erunt : *Vindictae dies retributionis imminens ac vicinus esse, et saeculi ruinis undique concurrentibus, et Scripturarum contestatione probatur*. Denique et nonnulla sunt, quae Palagianam, qua imbutum fuisse auctorem, Bellarminus contendit, doctrinam suboleant : *Dicit aliquis, si totum ex nostro labore expectatur, ergo gratia nihil praestat..... Sed gratia quidem gratis peccata dimittit, sed cum consensu et voluntate credentis*. Tum infra, *Ecclesia utique nos sumus, si tamen sine vitio et macula, ut praecipitur, vixerimus*. Fallor, aut haec omnia Faustum Regiensem delignant, qui teste Gennadio, cap. 85, ejusmodi epistolam ad Felicem praefectum praetorii scripsit.

EPISTOLA VII.

Instituit amicum in scientia divinae legis.

I. Praesumptionem meam excusare conarer, si me non et tempus et causa, simulque tuerentur et charitas : et si nunc propria magis verba quam divina vellem tuis auribus intimare. Accedit insuper quod exhortatio nostra habet ex simplicitate fiduciam, et ex veritate virtutem : quia non de inmunditia est, neque de errore, neque de dolo : hoc plane praemoneo, ne contemplatione mediocritatis meae, Domini verba despicias, quae pio affectu tibi, nunc Ecclesiae parvulo, ad fovendam infantiae novitatem, lactea interim porrigitur : do-

nec aut per te postmodum, aut per alios eruditus in virum perfectum, escis solidioribus roboreris. Ad plenum ergo te scire cupio, quod ex parte nosse te credo, ob hoc Dominum et Dei Verbum descendisse de cœlis, ut assumpto naturæ nostræ homine, humanum genus quod ab Adam jacebat, erigeretur in Christo : tantumque novo homini per obedientiam præstaretur salutis, quantum veteri per inobedientiam perditionis acciderat. Verum quoniam sive obedientia sive inobedientia, vocabula illa, ut mihi videtur, incorporea sunt, non materiæ corporalis : et quia incorporalia ex corporalibus generari omnino non possunt, manifestum est, incorporea ex incorporalibus nasci : et si obedientiam incorporalem, quæ inobedientiæ remedium est, ex incorporali anima gigni ratione, probabile est, manifestum est obedientiam ex animi consilio, non ex corporis materia procedere. Quæ ratione colligimus vocationem nostram juxta vocantis dignationem, etiam nostræ voluntatis stare consensu : ita ut lavacrum quod corpus credentis acceperit, animæ magis beneficio consequatur, et utriusque substantiæ purgationem, quæ in aqua constat et verbo, merito mentis debeat afferre. Verum ut ea quæ diximus, manifesta probatione firmemus, evidentia de Scripturis exempla ponamus. Scriptum est in Apostolo : *Sic Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum pro ea, ut eam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet eam sibi gloriosam et immaculatam* (Ephes. v. 25 seq.). Per aquam et verbum mundari dixit Ecclesiam : Ecclesia utique nos sumus, si tamen sine vitio et macula, ut præcipitur, vixerimus. Corporalia corporalibus, et spiritualia spiritualibus purgantur. Anima verbo et aqua, corpus aqua solummodo videtur ablutum. Animæ intrinsicè pristinis in sordibus et concupiscentiis residenti, Evangelistæ est timenda sententia, dicentis : *Pharisæe cæce, munda prius quod intus est, ut fiat mundum et id quod foris est* (Matth. xxiii, 26). Et revera si corpora nostra vasa sunt animarum, tunc erunt vere munda, si intus sinceram habeant purumque liquorem. Cæterum quavis calix aureus sit, et ornatu gemmarum ac splendore polcherrimus : si in se venena contineat, nonne præfiositatem metallorum letalis poculi virus obfuscet, et micantem specierum nitorem violabit ?

II. Sed ne a proposito longius meæ pollicitationis excedam, præfatæ juncturæ meæ verba verbis Dominicis probabo : ut hoc quod dico, non ex humano sensu inventum, aut ingenio proprio excogitatum putetur, sed divinis sententiis videatur esse constructum. In Evangelio Joannis Dominus ad discipulos ait : *Vos autem jam mundi estis propter sermonem meum quem audistis* (Joan. xiii, 10). Non dixit, propter quod loti estis tantum : sed propter sermonem meum quem audistis, ideoque mundi estis. Omnes quidem sciebat lotos esse : sed non omnium interiora munda esse probavit, quia inter

A cæteros erat Judas, qui post aquæ purgationem, animi malitia sordebat. Propter quod quamvis cum aliis lotus ante fuisset : immundus tamen Domini sententiæ perhibetur. Cujus exemplo evidenter manifesteque monstratur, illum in veritate Dei gratiam percipere, qui eam eo ordine quo Scriptura docuerit, consequatur. Nam si aliquis corpore tenus renatum esse se credat per aquam, et verbo non sit regeneratus in spiritu, sua salute frustratur, quia cœlestis novitatis hæc causa est, ut corporis qualitate manente, homo vetus in novam animi mutetur voluntatem. Cæterum quomodo corpus sordidum, si aqua non est ablutum, permanebit immundum : ita anima nisi verbo fuerit munda divina, sordibus vitiorum corrupta manebit. Ergo si ejus consilio corpus aqua mundatur, quæ ratione spernitur quod majus est, si quod minus est, jam tenetur ? stultitia est si ex parte salvandi cupit, qui ex toto perit. Qui cum integram habeat in potestate salutem, media velit esse contentus : et contra jura naturæ, putet solo corpore se salvatum, cum possibilis sit, ante resurrectionis tempus animam sine corpore vivere, quam corpus sine anima stare. Si quis duobus oculis duobusque laboret pedibus, et utriusque membri habeat in potestate medicinam, et uno pede vel oculo uno sanato, ab æterius cura velit medicum prohibere, nonne vesanæ mentis, et medici judicio, et omnium hominum erit sententia condemnandus ? Sed dicit aliquis, si totum ex nostro labore expectatur, ergo gratia nihil præstat. Nolo quisquam ignorantia titulo gratiam Dei temere faciat ingrati : ne fidem suam vertat in scandalum, et fiat ei causa salutis, interitus et perditionis occasio. Cujus rei ratio si cum moderatione quæretur, tum demum proficiet ad vitam, quæ per præsumptionem forte præcipitasset ad mortem. Sed gratia quidem gratis peccata dimittit, sed cum consensu et voluntate credentis. Sicut Philippus eunucho in Actibus apostolorum probat dicens : *Si credis ex toto corde, licet te baptizari*. Quo testimonio intelligitur, non minus periculum esse, si baptizetur incredulus, quam si vere credenti baptismum denegetur. Credens autem ille est juxta Scripturas, qui ex toto corde crediderit. Et si ex tota cordis arce credendum est, ut ex credulitatis merito baptismum fidei detur, aqua non sufficit baptizato, quæ credentis animum in corde non attingit. Et ne periclitetur meritum cordis, verbum quo contingi et mundari cor possit, accipiat oportet. Quia si aqua contentus sit ille, qui credidisse se dicit, quæ membra extrinsecus diluuntur, et verbum, quo gloriatur anima, non requirit : jam non videbitur ex corde, ut debuit, sed ex corpore, credidisse, quod nequaquam fieri posse ratione ulla conceditur, ut sine sententiæ mentis solum, corpus peculiarem intelligentiam habere judicetur.

III. Unde confidens de prudentia tua, quæ pro benignitate sibi insita, præposterum quidquam

fleri, nec aii homini pateretur : rogo ut ad institutionis plenitudinem, verbum Domini, hoc est, Evangelium diligentius legas ; ex quo scientiam amplio-rem ejus quam credidisti lucis excipias, ut possis in omnibus nosse quid facturus sis. Nam sine divinæ legis et disciplinæ cœlestis scientia, difficile esse quemquam posse salvari, non meus, sed divinus sermo probabit. Ait Isaias propheta : *Qui non didicerit justitiam Dei, veritatem non faciet (Isa. xvi, 9, 10)*. Item de hoc ipso in libro Sapientiæ : *Et quis erit consummatus inter filios hominum ? si abfuerit ab illd sapientia Dei, in nihilum computabitur. Vani sunt enim omnes homines, quibus non est scientia legis Dei (Sap. vii, 19)*. Unde Dominus in Evangelio ad eos qui aliter quam se veritas habeat, suspicantes erant, respondit : *Erratis nescientes Scripturas (Matth. xii, 29)* : ostendens in summa rerum salutarium nebula et tenebris constitutos eos, qui spiritualemente lucernam, id est divinæ legis scientiam habere nollent accensam. Quam quidam repellentes, per Prophetam a Domino repelluntur, sicut scriptum est : *Quia tu scientiam repulisti, repellam et ego te (Osce iv, 6)*. Nullo igitur modo passim nos nostro iudicio committamus, ne nobis exclamet Isaias : *Væ qui prudentes sunt apud semetipsos, et in conspectu suo periti (Isa. v, 21)*. Unde et Paulus apostolus ait : *Si quis sibi videtur sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens (I Cor. iii, 38)* ; sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. Propter quod ad regem Tyri dicitur, humana sapientia gloriantem, *Sapientes enim non erudient te* : id est, doctrinæ cœlestes et sapientia Dei. Est et sapientia hominum, non negamus : sed una suadet ad vitam, alia impellit ad mortem ; quia sapientia humana quæ stultitia reprehenditur, et ab Apostolo Spiritu sancto definitur, janua mortis et materia æterni interitus approbatur. Sicut scriptum est in Propheta, *Simul insipiens et stultus peribunt (Psal. xlix, 11)*. Insipiens qui dixit in corde suo : Non est Deus ; et stultus quamvis Deum ore fateatur in actione præsentis vitæ, in perpetuum non prospexit, sicut scriptum est : *Melior est puer pauper et sapiens, quam rex stultus et senex, qui nescit in posterum providere (Eccl. iv, 13)*. Bonum est quidem homini sapere, si juxta Scripturas ad hoc sapiat, ut providentiam habeat futurorum : mortalitatis statum, per quotidie morientium hominum exitus, et totius sæculi paulatim per detrimenta labentis ruinam considerans. Cæterum si quis usurpatæ semel intentionis ducatur intuitu : et sua se magis, quam Dei velit gubernari sententia, divinaque lege postposita, propria consilia Dei consiliis anteponat, hanc prophetæ clamantis timeat vocem : *Væ despicientibus legem Domini (Jerem. xviii, 6)* ; timor, fovea, et laqueus super eum. Sicut pluvia valida inutilis est : ita qui relinquunt legem, laudant impietates : qui autem diligunt legem, circumdant sibi murum. *Beatus vir qui in lege Domini die noctuque medita-*

tur (Psal. i, 2) : cujus animus aliud nescit, quam sermonis Dei eloquia retractare. Quanto a terrena cogitatione remotior est, tanto Deo vicinior et cœlo est. Quem non immerito divinus sermo et collaudat, et vere ditio-rem divitibus præfert, dicens *Beatus homo qui invenit sapientiam. Melius est enim eam mercari, quam auri et argenti thesauros, pretiosior est lapidibus pretiosis*. Item : *Omne aurum in comparatione illius arena est exigua, et tanquam lutum existimabitur argentum ab illa (Prov. iii, 15 seqq.)*.

IV. Sed dum in exhortatione sapientiæ diutius immoramur : ne quis forte existimet nos contra Apostolum, doctorem legis præferre factori, suo ordine respondebimus, oportere prius nosse quid jussum sit, quidve prohibitum, ut scientes utrumque servemus. Alloquin ante scientiam mandati impossibile est nosse quid fiat. Temerarium satis est, si nostræ voluntatis legem nobis putemus posse sufficere, cum etiam Apostolum legamus fuisse sub lege, ipso dicente : *His qui sine lege erant, quasi sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege Christi essem (I Cor. ix, 2)*. Et alibi : *Inveni onera vestra portate, et sic implebitis legem Christi (Galat. vi, 2)*. Qui paterna pietate Christi passione redempti sunt, et qui ad hoc redempti sunt, ut redemptoris jura servantes ad vitam se in cœlo repositam præparent : ad quam redempti licet nullo modo pervenire dicantur, nisi ea quæ jubentur obsequii competentibus exsequantur, sicut scriptum est : *Si vis ad vitam ingredi, serva præcepta (Matth. xix, 19)*. hoc est, ab omni illicito quo prohiberis, recedas, et ad omne bonum quod juberis, promptus accedas : ne in pristinis vitiositatis concupiscentiis perseverans, fidem qua credidisti veteris peccati alicujus adhuc amore corrumpas, et agnitio Dei, quæ per novam gratiam revelata est, per delicta violetur, dicente Propheta : *Mendacium et non fides prævaluit super terram : quia a malis ad mala transierunt, et me non cognoverunt, dicit Dominus*. Unde et beatus apostolus Joannes paria testatur, dicens : *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est et in hoc veritas non est (I Joan. ii, 4)*. Et iterum : *Omnis qui peccat, non videt Deum, nec cognovit eum (I Joan. iii, 6)*. Et peccatum non in uno tantum mandatorum genere, sed in utroque consistit. Peccat quidem ille qui imperata neglexerit, sed plus peccat qui interdicta non servat. Sacrificia et vota reprobanduntur oblationum, nisi purus et sanctus fuerit animus offerentis : et immaculatam hostiam faciunt indignam præcordia maculata, dicente Domino : *Si offers munus tuum ad altare, et illis recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversus te, relinque illi munus tuum, etc. (Matth. v, 24)*. Omni oblatione et hostia pretiosior obtemperanti mandatorum, dicente propheta : *Ecce dico, obedientia melior est quam victimæ, et obunditio, quam adest arietum (I Reg. xv, 22)*. Et alibi : *Insuper*

bonæ viæ facere iussa, quæ accepta sunt apud Deum magis quam immolare hostias (Prov. xvi, 5). Et alibi : *Qui conservat legem, multiplicat oblationem* (Eccli. I, 15). Sacrificium salutare est, attendere mandatis, et discedere ab omni iniquitate, et propitiationem litare sacrificii super injustitia. Non nobis blandiri debemus in factis jussorum, si in prohibitorum transgressionem peccemus, cum transgressionis crimen benefacti meritum tollat. Quod non mei sensus assertio, sed utriusque Testamenti exempla probant : ubi invenimus etiam Dei amicos ob unius contemptus errorem, bonorum retrofactorum munificentiam perdidisse. Sic Adam cum diabolo facile credidit seducenti, post familiaritatem et colloquium Dei, unius domi cupiditate superatus, perdidit paradisum, et quia per transgressionem unum habere præsumpsit, multa simul bona amisit (Gen. I). Sic uxor Loth post angelorum obsequia, contra interdictum retro respiciens, in figmentum salis repente mutata est (Gen. xix, 26). Sic Samsias eadem die, qua mirabilia fecerat gratia prophetali, a leone dejectus occiditur (I Reg. xiii). Sic infelicissimus Judas, post electionis meritum, post signorum gloriam, post apostolicam dignitatem, exiguæ stipis amore deceptus, cui tribunal promittebatur in cælo, laqueo captus est in terra (Matth. xxv, 5). Et ne nobis per alienarum solummodo rerum fraudulentiam periculum imminere putemus, reminiscamur Ananiam et Saphiram, non de aliena appetita pecunia, sed de sua timide erogata damnatos (Act. v, 5). Rogo post tot documenta, et tot mortes, unde in nobis crescit impunitas delinquendi? Quis hic præsumptionis spiritus, qui tantam in animo nostro operatur audaciam, ut cum sanctos homines de levibus etiam culpis videamus esse punitos, et nos quotidie in majoribus et pluribus delinquentes, æternos in media damnatione fore credamus.

V. Quanquam leve nunquam sit, Deum etiam in exigua contemnere, qui non tantum ad qualitatem peccati respicit, sed ad personæ contemptum. Propter quod homini non solum intendendum est, quale sit quod jubetur, sed quantus sit ille qui jubet. Excluditur hoc loco vulgaris illa sententia, qua mihi, suo iudicio religiosi, et qui sapientes sibi met videntur, dicere solent : Sufficit nobis, ut non criminalia peccata et majora faciamus, facilis est enim omissio minorum delictorum. Qui dum animali sapientia occupant animos, spiritualem intelligentiam et consuetudinem divinæ legis ignorant : quæ sæpe peccatum ostendit, quod nobis non videtur esse peccatum : et quæ illic pietatem facit, ubi nos opus impietatis ostendimus. Saul et Josaphat reges fuerunt populi Israel, et dum misericordiam his quos Deus odorat, præstiterunt, Dei offensam in opere pietatis incurrunt. E contrario Phinees, filiusque Levi, gratiam Dei humana cæde et suorum paricidio meruerunt. Vides quantum

A ab humanis sensibus per nostram impertiam discrepat divina sententia, ut nobis interdum cœlestis iudicis dispensationem nescientibus, injusta videantur, quæ per causarum scientiam juste satis et recte facta probantur? Rursum ea quæ nostro iudicio bona probantur, apud Deum plerumque reproba et ingrata videntur. Quis hodie patris Abraham exemplo, innoxium volens filium trucidare, humano iudicio non crederetur insanus? E contra, quis in tactu arcæ divinæ imitatus Oram hominum sententia damnaretur? Episcopus Ephesiorum angelus in Apocalypsi nuncupatus, qui causa nominis Christi passionum multarum merita intra conscientiam retinebat, quia in ipsis passionibus a primo conversationis fervore tepuerat, cum calorem paululum temperasset, ad pœnitentiam revocatur, dicente Scriptura : *Novi opera tua, et patientiam tuam, et quia potes sustinere malos : sed habeo adversus te pauca, quia charitatem tuam pristinam reliquisti. Memento unde excideris, et age pœnitentiam* (Apoc. II, 2, 3, 4, 5). Consideremus quantum casus sit temere contemnentis, cum tanta ruina esse dicitur in negligentia obsequentis : vel quam damnationem excepturos credimus esse indevotos, cum tantam exprobrationem devotus exceperit? Tepidum discipulum non amat Christus. *Qui vult meus discipulus esse, ait, abneget semetipsum sibi, et tollat crucem suam et sequatur me* (Matth. xvi, 24). *Oportet vos per multas tribulationes introire in regnum cœlorum* (Act. xiv, 21). *Beati estis cum vos maledixerint homines, et persecuti fuerint, et dixerint omne malum adversus vos : gaudete et exultate, quia merces vestra multa est in cœlis* (Matth. v, 11, 12).

VI. Futuræ vitæ gloria præsentis vitæ incommodis comparatur. Christianis vexilla crucis sunt deliciæ : tropæa nostræ vitæ non pompis, sed miseriis reportantur. In nostra classe viri fortes opprobria sciunt portare, non munera. Paupertati, non nobilitati, futurorum beatitudo promittitur. Retrahit quidem verecundia senatorem, ne sequatur pauperem Christum, sed audiat a Christo : *Qui me confusus fuerit, et mea verba in generatione hac adultera et peccatrice : et Filius hominis confundet eum in gloria Patris sui cum angelis sanctis* (Marc. viii, 38). Turpe est inter parentes senatores atque grammaticos, scholasticum, pro Christo voluntaria humilitate dejectum, verbis simplicibus esse contentum. Displicet amicis, si post ambitiosi habitus cultum, plebeia et ignobilia indumenta mutantur. *Sed si hominibus placere vellem, ait Apostolus, Christi servus non essem* (Galat. I, 10). Et Propheta in psalmo : *Quoniam Deus dissipat ossa eorum, qui hominibus placent : confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos* (Psal. LIII, 6). Quantum bona est humana offensio, per quam invenitur servitus Christi : tantum pernicioza est amicitia, quæ Dei præstat offensam, sicut scriptum est : *Qui vo-*

luerit amicum fieri hujus mundi, inimicus Dei constituetur (Jac. iv, 5). Dicit unusquisque quod velit: ergo interim de me pro sensus mei parvitate judicavi melius esse confundi coram peccatoribus super terram, quam coram angelis sanctis in cœlo, vel ubicunque judicium suum Dominus voluerit demonstrare. Isaias vir in sua gente nobilissimus, qui socer regis Ezechiae fuisse refertur, jussu Dei deposito cilicio nudus incedit: nec tam ardui præcepti pudore deterritus est, quominus Dei imperium sequeretur: quia nihil honestius esse homini, quam Creatori suo parere, judicabat. Joannes quoque Baptista, nobilis et in carne et in spiritu natus, cilicium a pueritia in habitum, et locustas elegit in cibum: qui nec peccati conscientia, nec paupertatis inopia, ad hujus gloriam oneris, sed sola futuri sæculi beatitudine traheretur. Apostoli jam sperant, et adhuc stulti et inutiles et tenuis fidei arguuntur, *Non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis* (Rom. viii, 18). Inde Paulus, oculo mentis futura contemplans, dicebat: *Quis nos separabit a charitate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an periculum, an gladius* (Ibid. 36)? Illos pericula non separant, nos voluptates. Illi catenas bajulant innocentes: nos aurum circumferimus criminosis. Illi in caeceribus vinciti: nos in tricliviis delicati. Illi in nervo positi Deum puro corde et sincera cogitatione laudantes: nos in ipsa forte ecclesia de forensibus calumniis cogitatus; et cum omnibus æqualiter legis data sit gratia, gehenna, seu cœli regna promissa sint, alii de divitiis, alii de virtutibus meditantur. Cumque dictum sit generaliter omnibus: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies* (Matth. iv, 10; Deut. vi, 13; x, 20): aliis innocentia, misericordia, castitate, jejunio, Deo fideliter et sine cessatione servientibus: nos nobis adulteros, quibus servire volumus, eligimus. Siquidem juxta Evangelii sententiam: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (Joan. viii, 34). Et revera si amator pecuniarum, si gloriæ, si superbiæ, si ambitionis aut pompæ: dum illi omne studium meæ voluntatis impendo, Domino servire non possum, quia duobus dominis neminem servire posse, scriptum est. *Non estis vestri*, dicit Apostolus: *empti enim estis pretio magno: glorificate et portate Deum in corpore vestro* (I Cor. vi, 19, 20). Clementer Spiritus sanctus nostro jure nos convenit, sciens hoc in usu publico apud omnes [Al. add. homines] custodiri: ut tanto servus in opere Domini esset cautior, quanto majore esset peculio comparatus: ut intelligamus, quam strenui esse debeant in opere Dei qui redempti sunt sanguine Christi: vel quam criminosis debeant judicari, qui cum sciunt pro pretio suæ salutis Christi sanguinem datum, alteri qui nihil præstiti, magis præbeant servitutem. Rogo quo pudore obsequii, aut laboris sui mercedem, sperabit in cœlo, cujus fuerit sollicitudo omnis in terra?

A Mercenarius sæculi non potest accipere præmium Christi. Omnis miles in castris jure sperat annonam, qui fortiter in prælio pro civibus laboraverit. *Dignus quidem est operarius mercede sua* (Luc. x, 7): sed et hoc dignum est, ut inde præmium operis accipiat, ubi totius operam laboris impendit. *Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus: ut placeat ei, cui se probavit* (II Tim. ii, 4). Apostoli vox est. Unde satis timeo ne forte in illa retributionis die, qua ante tribunal Christi unicuique secundum sua facta reddendum est: his qui in terrenis magis negotiis, quam in cœlestibus laboraverunt, justis iudicis responsione dicatur: *Ita si potestis: et illic ubi tota devotione servivistis, mercedem vestræ servitutis exigit. Talis causa est virginum de Evangelio quinquæ stultarum, quæ dum sollicitudine sæcularium vanitatum, se contra professionis suæ ordinem occuparunt, oleum unde verum lumen accenderent, non habentes, in tenebris remanserunt.*

VII. Sed dicit aliquis: Ista exempla ad paucos pertinent, quos Deus ad hoc peculiare officium delegavit, quia scriptum est: *Multi sunt vocati, pauci vero electi* (Matth. xxii, 14). Hoc primum quærere a te et audire volo, quisquis es qui ista proponis: si ipsius Dei electio est, cujus est et vocatio, quid voluit plures vocare, qui paucos de pluribus erat electurus? Certe de duobus vocatis illum vis stare, quem Deus electione statuerit: et illum contra cadere, quem Deus electionis virtute non muniat. Quod si ita est, nec bona ad nos pertinent hac ratione, nec mala: et sic erit, ut nec culpa pœnam habeat, nec benefacta laudentur. Sed ad hæc respondit Apostolus: *Si ita est, quomodo Deus judicabit hunc mundum* (Rom. iii, 6)? Deinde si paucos [Al. tacet paucos quos] dicis electos, solos sanctos existimas: qui vocati sunt, reprobos dicis, quomodo idem apostolus Paulus in epistolarum suarum principii *vocatos sanctos* vocat, sicut in fronte codicis ad Romanos loquitur, dicens: *Omnibus qui sunt Romæ in charitate Dei vocatis sanctis* (Rom. i, 8). Si pro paucis passus est Christus, justum est, ut pauci mandata Christi custodiant. Si autem indiscrete omnes qui credimus, sacramentum in baptismo passionis accipimus: si omnes æqualiter renuntiamus diabolo et mundo: si omnibus haud recte viventibus gehennæ pœna promittitur: omnes debemus eadem diligentia et cavere prohibita, et explere præcepta. Scimus quidem multas esse apud Patrem in cœlestibus mansiones (Joan. xiv, 2). Sed mansionum justitia justiores mansiones differre: sicut et stellam stella, dixit Apostolus, esse clariorem. Sed stellam cum stella, non lapidem comparavit: quia terrenus lapis inter cœlestes stellas esse non poterat: sicut nec peccator inter justos in regno cœlorum. Sed sunt quidam gradus gloriæ inter justos in cœlo: sicut et inter peccatores gradus pœnæ. Sed sicut alia eum, qui fratrem fatuum dixerit, alia eum qui racha, tormentata cruciabitur,

ita et in regno, alia Paulum apostolum, qui ut alios salvos faceret, omnia omnibus factus est : alia eum, qui se vix ædificare potuit, laicum gloria manebit. Sed utinam consentiam paucos esse, qui Dei mandata custodiant, verum timeo, quia pauci sunt, qui Dei credant in veritate iudicium. Ecce si umbrato repente de cælo, solis claritas nostris aspectibus denegetur, et productis in nostram humilitatem nubibus, pluviam terris immineant : si commotis ut assolet elementis, in rotam sui currus tonitrua concitentur, et hinc inde fulgorum jacula palpebris terribiliter objecta coruscant, quanquam in consuetudine ista contingant : pavemus, contremisimus, et proni ad terram, deposita superbia, cervicibus submittimus. Quid faciemus in illa die miseri, quando revoluto cælo cum angelicis virtutibus, igneus Dominus totus adveniet ; quando cadentibus desuper stellis, sol in tenebras, et in sanguinem luna mutabitur ; quando montes sicut cera lique-scent ; quando terra ardebit, et arescent flumina, et maria siccabuntur, et contra rerum naturam, consumpto divinitus humore, ariditatem in aquis ignis operabitur ; quando peccatores dicent montibus *Cadite super nos* : et collibus, *Tegite nos ?* Quando vocabunt homines mortem, et vocata non veniet ; quando discrimina vertentur in vota, et quod semper oderunt homines, concupiscent ; quando illud implebitur tempus, quod lugubri Jeremias prædicit affectu, dicens : *Respexi in terram, et ecce non erant luminaria. Vidi montes, et ecce erant trementes, et universi colles turbati. Intendi aciem, et ecce non erat homo, et omnes volucres cæli parebunt. Vidi, et ecce Carmelus desertus, et omnes civitates succensæ igni a facie Domini, et a facie iræ indignationis ejus : et interierunt universa (Jerem. xviii).*

VIII. Verum ne ex suggestione diaboli hæc ad terrorem, non ad veritatem dicta crederentur, de præteritis futura probantur, quando talia in ditivuo, in Sodomis, in Ægypto, in Hierosolymis sæpe ob delicta hominum facta referuntur. Et apostoli, qui hunc horrendum diem impiis et peccatoribus prævidere meruerunt, humiles erant, mortuos suscitantes : et nos supra omnes erigimur, qui peccando quotidie nosmetipsos occidimus, non respicientes in nobis flebilem infirmamque naturam, quæ nec in adversis fortis est, nec in prosperis aliquando secura. Si intemperate cibus sumptus, aut immoderate potus acceptus, levem corpori febriculam concitarit, dejicimus animum, affigimur, suspiramus : nulla cura tunc est sæculi, nulla villarum : nemo de patrimonio cogitat, nemo de foro : omnes calumniam, omnia luera in periculis corporis conquiescunt. Curritur ad medicos, et pro remedio carnali promittuntur munera, aurum, argentum : interdum etiam vancipia traduntur, et pene totum patrimonium, aut negligitur, aut donatur, ut consulatur vitæ quandoque perituræ ; et pro æterna salute omnis admodum homo negligens est, omnis avarus :

illuc omnis frugalitas largitoris, animi tenacitate constringitur, ubi promptior voluntas et copiosior largitas deberet operari. Et cum Scriptura dicat : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt (I Joan. ii, 15)* : nos sic mundana concupiscimus, sic amamus, quasi aliquid nascentes intulerimus in sæculum, aut recedentes de sæculo nobiscum auferre possimus. Nemo ad brevitatem temporis, nemo ad naturæ respicit conditionem, nemo considerat, nemo retractat vana esse omnia, quæ aliquo sine clauduntur. Si autem contigerit, ut inter cæteros languidum visitantes, aut clericus, aut sacerdos, aut etiam laicus Dei servus adveniat, rogatur ut oret : et qui sæpe pro nihilo contemptus fuerat, necessitatis tempore supplicatur, ut precibus suis commeatum vitæ longioris obtineat. Sic causa discriminis, quæ vicina timetur, dum despecta eliguntur, et pretiosa vilescent, vitæ illius quæ post mortem permutatio figuratur : ubi jam et Lazarus pauper recipitur in requiem, et dives in hac vita pomposus vexari fertur in pœnis. Et cum sic Dominus, aut sanctorum motus oraculis, aut creaturæ suæ beneficio, aut medici arte conferta misericordia restituit sanitatem, cito succedente oblivione, in contrarium omnia permutantur. Timor in insolentiam, gratia vertitur in contemptum : et quasi nihil unquam incommodi senserimus, aut qui revocari rursus ad talia nequeamus, rebellamus, esserimur, et concessum ad pœnitentiam vitæ spatium negligimus, nec pœnitendo pristina lacrymis peccata diluimus, sed peccata non pœnitendo cumulamus. Legamus Isaiam prophetam (*Isa. xxviii, 4*), et necessarium Ezechie regis aptam huic causæ queramus exemplum : cui morituro anni quindecim ad superiorem vitam propriis flatibus et prophetæ precibus augentur : quique accepta tanti muneris gratia, non peccatis, non voluptatibus, non deliciis, sed soli Domino indultum vitæ spatium, humilis et sanctus exhibuit.

IX. Verum, quia tibi, honorabilis et dilectissime parens, per novam gratiam omnis lacrymarum causa detera est, age, cave, curre, festina. Age, ut in spiritualitate proficias. Cave, ne quod accepisti bonum, incautus et negligens custos amittas. Curre, ut non negligas. Festina, ut celerius comprehendas. Siquidem Paulus jam Christi catenam pro Evangelii annuntiatione circumferens, nondum se comprehendisse dicebat (*Philipp. iii*), quamvis hora sexta, hoc est media ætate Domini vineam operaturus, quasi fervidus opifex et fidelis, aliorum longam dubietatem languidumque vinceret teporem. Dum tempus habemus, seminemus in spiritu, ut messem in spiritualibus colligamus. Nec attendamus ad paleas : quas ventilabrum Christi continuo separabit a tritico, donec qui venturus est veniat. Et juxta prophetæ vaticinium discernatur inter justum et injustum, et inter servientem Deo et non servientem. Sicut et alibi Dominus dicit : *Ecce qui serviunt mihi epulabuntur : vos vero esuriitis. Ecce*

qui serviunt mihi lætabuntur, vos autem contristati-
mini (Isa. LIX. 13). Non nos [Al. vos] inertes vindictæ dies et retributionis inveniat, qui imminens ac vicinus esse, et sæculi ruinis undique concurrentibus, et Scripturarum contestatione probatur. Consideremus quod in hac terra hospites sumus, et peregrinorum more pro diebus novissimis habitamus. Vos enim de hoc mundo non estis (Joan. XV. 19), dicitur nobis. Quid ergo in aliena satagimus? quid turbamur? Nemo in deteriori et extranea patria plus eligit possidere, quam in sua. De his tantum sollicitudinem habere debemus et curam, quæ nobiscum transferre possumus. Ambient terrena gentiles, quibus cœlestia non debentur. Concupiscant præsentia, qui futura non credunt. Christianis divitiæ et hæreditas, sit divinitas Christi. Nec enim debent ægre ferre, quasi minus a cæteris habeant, qui auctorem omnium perceperunt. Superest, ut acceptum in corde Deum honorent obsequiis, operibus colant, sermone semper et cogitatione fateantur: ut in adventu ejus, non cum contumacibus et contemptoribus puniantur, sed cum sanctis et Deum timentibus coronentur. Hoc sane prudentiam tuam precor, ne me putes hæc superstitionis alicujus persuasione dictasse. Ego te Christianum volo esse, non monachum dici, et virtutem propriæ laudis possidere magis quam nomen alienum. Quod frustra a Latinis in turba commorantibus imponitur, cum a Græcis solitarie viventibus legitime deputetur. Accipe ergo, filii, sermonem nostrum, ea simplicitate et veritate qua diximus: quia non quærimus hominum gloriam, Deus testis: nec ad hoc loquimur, ut humanas amicitias aucupemur, ne nostræ adulationis sermone, et nos et alios decipiamus: nec ut nos apud homines aliquid videamur, sed ut apud Deum homines magna mereantur.

X. De quæstionibus autem tuis, ut pace tua loquar, quia turbulentius proponebas, ego simpliciter respondere volebam, quia bellanti dexteram pacis dare non poteram: licet etiam præposterum forte videatur, inde aliquid in fine epistolæ retractare. Sed quoniam apud Christianos non tam ordo quaritur, quam profectus, pauca quæ tibi reor fore necessaria, credidi subnectenda: donec de cæteris, quæ ut assolent, te movent, præsens si jussæris cum præsentem, remota omni animositatis contentione tractemus. Dixisti enim, ni fallor, hoc jure te mala malis reddere, et cum jurantibus jurare debere, quod aliquando juravit Dominus, aut mala malis restituit. Scio primum non omnia nobis convenire servis, quæ Domino conveniunt, ne in comparatione famulorum, Domini videatur injuria. Alioquin forsitan reclamare incipimus: cur non de virginibus, sed de mulieribus generamur? Aut cur mortui nostri die tertia non resurgunt? Juravit, scio, sæpe Dominus, qui nos jurare prohibuit, nec statim ex hoc temere blasphemare debemus cum, qui alios vetuerit quod ipse faciebat: quia dici nobis potest, juravit Dominus quasi Dominus,

A quem jurare nemo prohibebat; nobis quasi servis jurare non licet, qui Domini nostri lege jurare vetamur. Verum ne in ejus exemplo scandalum patiamur: ex quo tempore jurare nos noluit, nec ipse juravit. Et qualiter de juramenti causa brevi sermone satisfactum est: ita etiam ad vindictæ negotium hunc eundem sensum facile prospicis posse sufficere: quia aliud nunc tempus gratiæ, in quo plenitudo perfectionis advenit: aliud fuit legis, aliud prophetarum, dicente Domino: *Audistis quia dictum est antiquis (Matth. v, 21), ne occiderent: ego autem perfectiora præcipio, quæ in ordine Evangelii digesta suo loco lector inveniet. Ex quo enim Filius Dei, filius hominis factus est: ex quo vetus fermentum Judaicæ traditionis est factum nova conspersio: ex quo agnus non in figura, sed in veritate comeditur: ex quo, secundum Apostolum, vetera transierunt, et facta sunt omnia nova (II Cor. v, 17): ex quo jussum est imaginem terreni hominis deponere, et assumere formam cœlestis: ex eo commortui vivimus, et virtutibus consurreximus in Christo.*

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Non, ut vulgo creditur, epistola hæc est, sed alloquentis in ecclesia populum *Homilia*, seu tractatus: quod unum manifesto evincit, Hieronymum auctorem non habere. Illud vero tum ex continenti orationis serie, cum præcipue ex his cap. 11 liquet: *Istius modi disputatio in Psalmo nuper incidit, et dictum est a nobis, quomodo Deus eduxerit nubes ab extremo terra: quod quidem nunc cogimur rursus tractare, ut et hi qui audierunt, plenissime eorum quæ sciunt, reminiscantur: et hi qui aut non interfuerunt, aut oblii sunt, contextum sermonis agnoscant, quem nunc prout valuimus, exhibuimus.* Equidem auctor, qui quis ille fuerit, sequiorum certe longo intervallo temporum, quædam subinde ex Hieronymo delibavit, ut est illud de *orbe terrarum, qui Græce οἰκουμένη nuncupatur, id est, inhabitata: et quod consequitur de David, in psalmo confessionis tres spiritus postulante, totidem fere verbis ex commentario in Epistolam ad Galatas cap. v, 6, expressum. Cætera quod et Erasmo notatum est, ne pilum quidem Hieronymianæ dictionis habet, nec ullum vestigium pectoris illius.*

EPISTOLA VIII.

De tribus virtutibus.

I. Tres quodammodo virtutes Dei assumens propheta, fortitudinem, sapientiam, atque prudentiam, unicuique earum propria opera distribuit. Fortitudini terram, sapientiæ orbem terrarum, prudentiæ cœlum. Audi quippe Scripturæ ordinem: *Domini qui fecit terram in fortitudine sua, et erexit orbem in sapientia sua, et prudentia extendit cœlum (Jerem. x, 12).* Et nos igitur in nostra terra (dictum est quippe ad Adam [Gen. III. 19] *terra es*), necessariam habemus fortitudinem Dei, quia absque ea impossibile est nobis id exsequi, quod carni repugnat. Cum autem mortificata fuerint membra super terram, tunc parent spiritus voluntati. Siquidem juxta Apostolum, *Spiritu gesta carnis mortificantur (Rom. viii, 13);* Dominus autem fecit terram in

fortitudine sua. Si autem ad hanc terram venias, et consideres id quod in Job scriptum est (Job xxvi), juxta emendatissima tamen exemplaria, quomodo statuerit eam super nihilum, invenies fortitudinem Dei in medietate mundi terræ libram sustinere. Veniam ergo ad orbem terrarum, qui Græce οὐρομένη nuncupatur, id est, *inhabitata*. Scio animam inhabitatam, scio desertam. Si enim non habet Deum Patrem : si non habet Filium dicentem : *Ego et Pater veniemus ad eum, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv. 23) : si non habet Spiritum sanctum, anima deserta est. Habitata autem est, quando plena est Deo Patre, quando habet Christum Filium et Spiritum sanctum. Verum hæc differenter et varie in Scripturis dicuntur : in anima hominis Patrem et Filium et Spiritum sanctum commemorari. Nam et David in psalmo confessionis tres spiritus postulat, dicens : *Spiritu principali confirma me : spiritum rectum innova in visceribus meis : spiritum sanctum tuum ne auferas a me* (Psal. l. 12-14). Qui sunt isti tres spiritus? Principalis spiritus, Pater est : rectus spiritus, Christus est : spiritus sanctus, Spiritus sanctus est. Hoc in approbationem ejus rei diximus, quod habitata, id est, orbis terrarum, in sapientia Dei fabricata sit. *Sapientia quippe auxiliabitur justo, super decem civitates habenti potestatem* (Eccl. vii, 20). *Sapientiam autem et disciplinam qui abjicit, infelicis est, et vana est spes ejus, et labores ejus insecutii et sine fructu, et inutilia opera ejus, ai Sapientia, quæ titulo inscribitur Salomonis* (Sap. iii, 11). Idcirco quanto possumus labore nitamur, ut habitata nostra, sapientia Dei erigatur. Cecidit quippe et de sublimi corruit, venientibus nobis in locum istum miseriarum. Cecidit habitata nostra, postquam peccavimus, *inique fecimus, injuste egimus, impie gessimus* (Psal. cvi, 6) : et post ruinam indiget erectione. Si autem non vis ista sententia adduci, communem totius orbis queramus ruinam, et post casum ejus consequenter Deus erigens prædicetur.

II. Quicumque est in orbe isto, ante erectionem cecidit. Si autem cecidit, consequenter erigendus fuit : nemo quippe sine casu sublevatur. Si autem erectus est, videamus quæ ruina præcesserit : omnes corruimus per peccatum in orbe terrarum. Et Dominus qui erigit elisos, elevavit nos jacentes. In Adam omnes morimur : atque ita corruit orbis terrarum, et indiget erectione, ut in Christo omnes vivificemur. Igitur duplicem intellectum de orbe addimus. Unum, quomodo singulæ animæ aut inhabitatæ sint, aut desertæ : alterum, quomodo universus orbis pariter ceciderit : et in sua prudentia extendit cælum. Non fortuito prudentia in cæli extensione assumpta est. Invenies et in Proverbiis dictum : *Dominus sapientia fundavit terram, præparavit autem celos prudentia* (Prov. iii, 19). Est ergo aliqua prudentia Dei, quam nolo ut extra Christum requiras. Omnia quippe quæ Dei sunt, Christus est.

Ipse sapientia ejus, ipse fortitudo ejus, ipse justitia, ipse sanctitas et redemptio, ipse (ut ad præsens veniam) etiam prudentia. Sed cum sit idem in subjacenti, pro varietate sensuum, diversis vocabulis nuncupatur. Aliud significat sapientia, aliud justitia. Quando enim sapientia dicitur, disciplinis te divinarum humanarumque rerum instituit. Quando justitia, distributor et judex meritorum significatur. Quando sanctitas, illa virtus describitur, quæ credentes Deo, efficit sanctos. Itaque ergo et mihi prudentiam ejus intellige : cum doctrina est, et demonstratio bonarum aut malorum rerum, sive neutrarum : atque in hunc modum extendisse nunc dicitur cælum in prudentia sua. Quomodo autem extendatur cælum, extendente id prudentia, audi : quoniam non extendit verba non attendentis. Asserit quippe extensionem quamdam esse verborum similiter, ut nunc dicitur cæli : juxta illud quod in alio loco scriptum est : *Qui extendit cælum ut pellem* (Psal. cii, 2). Extenditur autem et anima nostra, quæ prius fuerat contracta, ut possit capax esse sapientiae Dei. Verum, ut ad propositum revertamur, diximus de eo, quod prudentia cælum factum sit : et nunc affirmamus eos, qui cælestem hominem portant, esse cælestes. Si enim ad peccatorem dicitur : *Terra es, et in terram ibis* : quare non dicatur ad justum, cujus est regnum cælorum : Cælum es, et in cælum ibis? Aut si propter γῆιν, id est, terrenum, dicitur ei qui portat imaginem, γῆ ἐστίν, id est, terra es, et in terram ibis (Gen. iii. 19) : cur propter cælestem, ei qui imaginem cælestis portat, non convenit dici : Cælum es, et in cælum ibis? Unusquisque autem nostrum, aut cælestia facta habet, aut terrena. Si terrena facta sunt, ad cognatam sibi terram deducunt eum, qui thesaurizat ea in terra, et non cælo. Rursumque hæc quæ juxta virtutem gesta sunt, thesaurizatorem suum appropinquantem sibi ad cælorum regiones subvehunt. *Et eduxit nubes ab extremo terræ* (Psal. cxxxv, 7). Istiusmodi disputatio in psalmo nuper incidit, et dictum est a nobis, quomodo Deus eduxerit nubes ab extremo terræ : quod quidem nunc cogimur rursus tractare : ut et hi qui audierunt, plenissime eorum quæ sciunt, reminiscantur : et hi qui aut non interfuerunt, aut oblitii sunt, contextum sermonis agnoscant : quem tunc, prout valuimus, exhibuimus. Diximus autem sanctos esse nubes. Etenim hoc quod scriptum est : *Veritas tua usque ad nubes* (Psal. xxxvi, 6), non potest referri ad inanimales nubes, sed veritas Dei usque ad illas nubes est, quæ audiunt mandatum Domini, et moverunt quo pluviam deferant, et a quibus eas suspendant. De his nubibus dictum est : *Et mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem* (Isa. v, 6). De his enim quæ ex densato aere constare dicuntur : si non fuerit pluvia, non præcipit Dominus ne pluant super vineam, aut super quamcumque regionem, imbrem ; sed omnino non apparent, ut in tertio Regum libro legimus (III Reg. xviii, 24).

quando in tempore siccitatis nubes nulla apparuit, et postea juxta prophetiam Eliæ futuræ pluvie signum in vestigio hominis ostensum est, atque ita post nubem conglobatam, imber descendit ad terras. Isais vero quasi subsistentibus nebulis, jubetur pluviam continere, cum indigna fuerit anima imbre cælesti, et dicitur : *Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbrem*. Itaque unusquisque sanctorum nubes est. Moyses nubes erat, et quasi nubes loquebatur : *Attendite, cæli, quæ loquar, et audiat terra sermones ex ore meo. Expectentur ut pluvia verba mea, et descendant ut ros eloquia mea* (Deut. xxxii, 1, 2). Si non fuisset nubes, nunquam dixisset : *Expectentur ut pluvia verba mea, et descendant ut ros eloquia mea*. Quasi nubes dicebat : *ut imber super gramen, et pruina super sænum, quia nomen Domini invocavi* (Ibid., 3). Similiter et Isais, ut nubes loquebatur : *Audi, cælum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est* (Isa. i, 2). Et quia nubes ipse erat, et sciebat alias nubes comproberrantes sibi, ideo vaticinans aiebat : *Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem* (Isa. v, 6). Si autem jam dicimus qui sint nubes, videmus quomodo Deus educat nubes ab extremo terræ. Ait Salvator : *Qui vult in nobis esse primus, sit omnium novissimus* (Marc. ix, 25). Servavit hoc mandatum Paulus, et fuit novissimus in hoc mundo, dicens : *Puto enim, nos Deus apostolos novissimos ostendit, quasi mortificatos, quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis et hominibus*. Si quis ergo sanctus custodiens præceptum Domini Salvatoris, factus fuerit in hac vita novissimus, iste fit nubes. *Et eduxit Deus nubes, non a flibus terræ, non a consilibus, non a ducibus, non a divitibus, sed ab extremis terræ. Beati epim pauperes, quoniam vestrum est regnum cælorum* (Matth. v, 2). Vides, quomodo ab extremis terræ educat Deus nubes et corporeas nebulas? Propterea si volumus nubes fieri, ad quas pervenit veritas Dei, novissimi omnium sumus, et tam affectu quam opere dicamus : *Puto enim, nos Deus apostolos novissimos ostendit*. Quod si non sum apostolus : licet tamen mihi fieri extremum, ut educens nubes ab extremo terræ, educat et me, et fulgura in pluviam faciat. Aiunt naturalium causarum scrutatores (Ex Isidoro, *Origin.* lib. xiii, cap. 41), quia fulgura ex nubium collisione generentur, more silicem duriorum : quos cum compleris, id est, colliseris sibi, medius ex his ignis extritus elabitur, atque ita cum fulgore pariter et tonitrua mugire : tonitruo, scilicet, sonituum indicante concursus, et fulgura excussi luminis claritate. Si intellexisti exemplum, considera nunc nubes rationalis. Moyses nubes erat : Jesus Nave nubes erat. Isti si secum collocantur, ex sermonibus eorum fulgura micant. Jeremias et Baruch nubes erant : sermocinentur invicem, et videbis rutilare fulgura. Potes et tu ipse de Scripturis sanctis in hunc modum nubium invenire concursus, ex quibus ignes emittantur. Ut autem ad novum Testamentum veniamus : Paulus

et Silvanus duæ nubes in unum convenerunt, et ecce totum mundum Epistolæ eorum fulgor illuminat. *Fulgura et pluviam fecit, et eduxit ventos de thesauris suis* (Psal. cxxxv, 7). Ergone hi venti, qui super terram perflant, in thesauris Dei sunt, et non horum natura manifesta est, quomodo et qua ratione subsistant? Sed sunt quidam ventorum thesauri, thesauri spirituum, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et virtutis, spiritus fortitudinis, scientiæ et pietatis, spiritus timoris Domini, fortitudinis, dilectionis et charitatis. Potes et ipse de Scripturis hos ventos congregare, et istorum spirituum invenire thesauros. Ubi sunt isti thesauri? Uique in eo in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Col. ii, 3). In Christo sedem habent : inde oriuntur hi spiritus, ut alius sapiens sit, alius fidelis, alius eruditus, et alius quodcumque donorum Dei possideat. *Alii enim per spiritum datur sermo sapientiæ : alii sermo scientiæ juxta eundem spiritum : alii fides in eodem spiritu* (I Cor. xii, 8). Eduxit ergo nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit : et eduxit ventos de thesauris suis, et nos juxta misericordiam Dei ad hos thesauros occursuros putamus. Et quia plures sunt thesauri, forte juxta ordinem resurgentium erit et requies in thesauris Dei. Quod autem dico, istiusmodi est : resurrectio mortuorum in quibusdam ordinibus futura est. Ait quippe Apostolus : *Unusquisque autem resurget in suo ordine* (I Cor. xv, 23), et non ut libet misceantur ordines resurgentium. Alius ordo erit in illo et in illo thesauro Dei : alius ordo in alio et in alio thesauro Dei. Isti autem omnes thesauri unum habent thesaurum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Et quomodo possideo unam pretiosissimam margaritam per plures alias margaritas : sic venio ad thesaurum thesaurorum, et Dominum dominorum, et regem regum, cui dignus fuero spiritibus in Dei thesauro commorantibus. *Eduxit enim ventos de thesauris suis*.

III. *Infatuatus est omnis homo a scientia* (Psal. cxxxv, 7). Si omnis homo infatuatus est a scientia, et Paulus homo est, Paulus infatuatus est a scientia. *Ex parte enim, ait, cognoscimus, et ex parte prophetamus* (I Cor. xiii, 9). Infatuatus est a scientia, videns per speculum et in ænigmate, portiunculam quamdam videns, et si sic expedit dicere, ipsius quoque portiunculæ partem minimam recognoscens. Econtrario autem intellige quid sit : *infatuatus est omnis homo a scientia*. Comparatione peccatorum Jerusalem, Sodomorum peccatum justitia est : justificata est enim, ait, *Sodoma ex te* (Ezech. xvi, 48). Quomodo enim non habent justitiam Sodomorum peccata per se, sed ad collationem majorum scelerum justificantur : sic econtrario scientia Pauli ad illam cœlestem scientiam, ad illum consummatum electionis intellectum, stultitia reputatur. Infatuatus est idcirco omnis homo a scientia. Tale quiddam Ecclesiastes, ut arbitror, deprehendit

deus effatus est : *Dixi, sapiens efficiar, et ipsa elon-* **A**
gavit se a me longius quam erat, et alta profunditas :
quis inveniet eam (Eccl. vii, 24)? Volumus quid-
dam, audenter licet, dicere : quoniam hoc quod
deus audit in mundum, evacuavit seipsum, ut eva-
cuatione ejus mundus completeretur. Si hoc autem
quod descendit in mundum, evacuavit se, evacuatio
ipsa insipientia est : quoniam quod fatuum est
Dei, sapientius est hominibus (I Cor. i, 17). Si ego
dixissem fatuum Dei, quomodo aucupes sermonum
meorum, et semper dedi ad criminandum, vene-
natas in me linguas vibrarent? Nunc vero Paulus
sapiens, et potestatem habens apostolicam, ausus
est dicere, omnem sapientiam terrenam, quæ in se,
quæ in Petro, quæ in cæteris apostolis erat, quæ
in istum mundum descenderat, stultitia esse Dei
(I Cor. iii, 19). Ad comparationem quippe illius
sapientiæ, quam terrenus non capit locus, ad illam
sapientiam, quæ cælestis est, quæ mundi limitem
excedit, hoc quod descendit ad homines, fatuum
Dei est. Verum id ipsum fatuum Dei, sapientius
est hominibus. Quibus hominibus? Non utique
stultis, sed sapientibus : dicat licet, sapientes hujus
sæculi, sive principes, sive vates. Istitis sapientibus
sæculi, hoc quod nos exposuimus fatuum Dei sa-
pientius est. Mirabile quiddam volumus inserere :
quoniam sapientia mundi stultitia est apud Deum :
et infatuavit Deus sapientiam mundi, non in sa-
pientia sua infatuavit mundi sapientiam, ut esse
stultitia arguatur. Neque enim dignatur sapientia
Dei ad mundi sapientiam convincendam tota descen-
dere, sed potius modicum, hoc est Incarnationis
sacramentum. Quid necessarium fuit, quod fatuum
Dei erat, ut hoc parvo et fatuo Dei, infatuaretur
sæculi sapientia? Non enim valebat sæculi sapientia
magnitudinem in se vementis sapientiæ sustinere.
Verum exemplum interponam, ut perspicue possit
intelligi, quomodo fatuum Dei, stultam fecerit
sapientiam mundi. Fingamus paulisper me, qui
aliquid putor nosse, cum insipiente aliquo et ieru-
didot conferre sermonem, qui nihil intelligat, nihil
scutæ disputationis interroget : numquid opus
mibi est ad istius stultitiam coarguendam, dia-
lecticæ artis calliditatem et profundorum sensuum
scumen adhibere? Nonne ad unius sermonis jactum
vilis et modici, qui tamen illius intelligentiæ vi-
deatur acerrimus, fatuum eum et insipientem esse
convincam? Sic igitur ad mundi sapientiam stulti-
ficandam, non est opus sapientiam Dei descendere,
et cum ea colluctari, quæ deorsum est sapientia,
sed sufficit fatuum Dei : quoniam sapientius est
hominibus : et infirmum Dei, fortius est hominibus :
et omnia contraria Salvator meus et Dominus
assumpsit, ut contrariis dissolvat contraria, et con-
firmemur ab infirmitate ejus, et sapientes efficiamur
a fatuo ejus, et in hoc introducti possimus ascen-
dere ad sapientiam et virtutem Dei, Christum Jesum,
cui est gloria et virtus et imperium in sæcula sæcu-
lorum.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Erasmus, quem passim criticorum filii secuti sunt, non dubitat negare Latinum fuisse qui hæc scripserit, sed Græcum : ex eo scilicet quod ait, *Latino utens eloquio : et infantium more balbutientium, se necdum posse ad plenum verba formare.* Verum longe secus totus orationis contextus clamat, et quæ continuo laudantur ex Vulgata Latina interpretatione Scripturarum testimonia : ut qui Latinus ipse fuerit, nullus sane dubitem, quanquam ad eam, quam molitur fraudem, peregrinum se tentare sermonem simulet. Nihil itaque ad rem est conjectura illa de Sophronio, seu veteri, quod Canisius quoque probat, Hieronymi amico, qui Psalterium, pluraque alia S. Doctoris opuscula ex Latino refudit in Græcum : seu recentiore alio, qui circa medium octavum sæculum, ut nos diximus, librum de Illustribus Viris Græce est interpretatus. Hujus auctor sermonis, quisquis ille fuerit, ætatem suam manifesto prodit ex ipso, quod tractat, argumento, atque eo maxime, quod ait, *Solemnitatem Assumptionis beatæ Virginis celebrari in Ecclesiis ;* compertum enim est, octavo demum sæculo hoc cœpisse festum institui, neque jam inde in Occidentis Ecclesiis obtinuisse, cum sub noni initium Carolus Magnus in Capitularibus, lib. 1, cap. 158, ita constituat : *Hæc sunt festivitates in anno, etc. .... De Assumptione sanctæ Mariæ interrogandum relinquimus.*

EPISTOLA IX.

AD PAULAM ET EUSTOCHIUM

De assumptione beatæ Mariæ Virginis.

I. Cogitis me, o Paula et Eustochium, imo charitas Christi me compellit, qui vobis dudum tractatibus loqui consueveram, ut novo loquendi genere, sanctis quæ vobiscum degunt virginibus, Latino utens eloquio, exhortationis gratia, sermonem faciam de Assumptione beatæ et gloriosæ semper Virginis Mariæ, more eorum qui declamatorie in ecclesiis solent loqui ad populum : quod utique genus docendi, necdum attigeram. Sed quia negare nequeo quiddam injungitis, nimia vestra devictus dilectione, experiar quæ hortamini affectu infantium, more balbutientium, qui quæcunque audierint, fari gestiunt, cum necdum possint ad plenum verba formare, maxime, quia propter simpliciores quasque id me depromere compelli is, ut habeat sanctum collegium vestrum sermone Latino, quibus se occupet laudibus eadem die, quibusve divinis vacet lectionibus : præsertim cum et eadem in multis festivitatibus, multorum sanctorum Patrum studia, miro cuderint eloquio, quæ de hac quidem uberius ubique in Scripturis divinis prædicata leguntur. Quid enim aliud sonant Evangelia, nisi Dominum nascentem ex Maria virgine ? et omnia ejus incrementa, quousque fuit in mundo duntaxat, divinis efferunt præconiis. Porro ab exordio sancti Evangelii Gabrielem archangelum colloquentem Mariæ didicistis, et deinceps reliqua omnia plenius legistis. Ad præsepe quoque, o Paula, te teste, nato puero inter crepundia novi partus, et querelas nescii ploratus, pro fescenninis, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis : multitudinem angelorum cantan-*

tum audivisti, et radiantem stellam vidisti. Pastoribus Insuper evangelizantibus credidisti. Magos præterea tria deferentes munera, in visione beatis oculis conspexisti; ipsa eadem munera bene intelligendo votis omnibus fide Deo obtulisti. Nam et cum eisdem magis Deum puerum in præsepio adorasti. Sed forte conquesta me delatorem, qui [Al. quod] te prodiderim, clamabis. Ad quod ego: Si celatum esse volebas teste conscientia, mihi narrare ante præsepium, ubi plurimum lacrymata es, non debueras: quod ut verum fatear, Christi præconia, etiamsi voluero adjuratus, neque tuas laudes omnino tacere queo. Idcirco tuæ te interrogent filia, quas lacte nutris: tu ea melius reserabis, quæ nescio si per speciem aliquam, aut certe in spiritu vidisti. Unde vos, o filia, pulsate matrem precibus, pulsate ad ostium invitantis amici: si quomodo tandem vobis aperiantur, quæ reserata sunt matri. Verumtamen de his quid plura dicam? Omnia Salvatoris gesta, et beatæ Mariæ obsequia, necnon actus vitæ ex Evangelio didicistis. Et nunc quid superest, ut ab aliquo doctorum requiratis?

II. De Assumptione ejusdem tamen beatæ Dei genitricis semperque Virginis Mariæ, qualiter assumpta est, quia vestra id deposcit oratio, præsentia absens scribere vobis curavi, quæ absentia præsens devotus obtuli, ut habeat sanctum Collegium vestrum in die tantæ solemnitatis munus Latini sermonis, in quo discat tenera infantia lactis experiri dulcedinem, et de exiguis eximia cogitare: qualiter favente Deo, per singulos annos tota hæc dies expendatur in laudem, et cum gaudio celebretur: ne forte si venerit in manus vestras illud apocryphum, De Transitu ejusdem Virginis, dubia pro certis recipiatis, quod multi Latinorum pietatis amore, studio legendi charius amplectuntur; præsertim cum ex his nihil aliud experiri possit pro certo, nisi quod hodierna die gloriosa migravit a corpore. Monstratur autem sepulcrum ejus cernentibus nobis usque ad præsens in vallis Josaphat medio, quæ vallis est inter montem Sion et montem Oliveti posita: quam et tu, o Paula, oculis aspexisti, ubi in ejus honore fabricata est Ecclesia miro lapide tabulata: in qua sepulta fuisse (ut scire potestis) ab omnibus ibidem prædicatur: sed nunc vacuum esse mausoleum cernentibus ostenditur. Hæc idcirco dixerim, quia multi nostrorum dubitant, utrum assumpta fuerit simul cum corpore, an abierit relicto corpore. Quomodo autem, vel quo tempore, aut a quibus personis sanctissimum corpus ejus inde ablatum fuerit, vel ubi transpositum, utrumne resurrexerit, nescitur; quamvis nonnulli astruere velint eam jam resuscitatam, et beatam cum Christo immortalitate in cælestibus vestiri. Quod et de beato Joanne evangelista ejus ministro, cui virgini a Christo Virgo comissa est, plurimi asseverant, quia in sepulcro ejus (ut fertur) nonnisi manna invenitur; quod et scaturire cernitur. Verumtamen quid horum ve-

rius censeatur, ambigimus. Melius tamen Deo totum, cui nihil impossibile est, committimus, quam ut aliquid temere definire velimus auctoritate nostra, quod non probemus, sicuti et de his, quos cum Domino (Evangelio teste) resurrexisse credimus. Sed utrum redierint in pulverem terræ, certum non habemus, nisi quod legimus, *Quia multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt, ac venerunt in sanctam civitatem, scilicet, Jerusalem, et apparuerunt multis* (Matth. xvii, 52, 53). De quibus profecto nonnulli doctorum senserunt, et etiam in suis reliquerunt scriptis, quod jam in illis perpetua sit completa resurrectio. Fatentur enim quod veri testes non essent, nisi et vera eorum esset resurrectio. Unde et beatus Petrus dixisse legitur, cum de David loqueretur in testimonium, *Et sepulcrum, inquit, ejus apud nos est* (Act. ii, 23): quasi non sit ausus dicere, quod ipse; aut corpus ejus apud nos est, sed tantum sepulcrum quo conditus fuerat: hinc aiunt resurrexisse et eum cum cæteris sanctis, et ideo vacuum remansisse mausoleum, ut nunc beatæ Mariæ cernitur. Quod sane factum, et de aliis quibuslibet locis Scripturarum affirmare conantur, quod hi jam cum Christo regnent resuscitati in æterna societate. Quod (quia Deo nihil est impossibile) nec nos de beata Maria Virgine factum abnuimus, quanquam propter cautelam (salva fide) pio magis desiderio opinari oporteat, quam inconsulte definire, quod sine periculo nescitur.

III. Unde de his ex quibus certi sumus, tantisper loquamur ad exhortationem vestram qualicumque sermone, ad ædificationem et laudem nominis Dei: ut et religio conservetur pro famulatu, et devotio augeatur pro affectu; quoniam hæc est Virgo, quæ sola interemit universam hæreticam pravitatem, sola post Deum quæ nos confirmet in omni veritate, suisque commendet meritis, et precibus auxilietur, ut et ipsi digni inveniamur in ejus laudibus. Quod si quaeritur, post ascensionem Domini quid egerit, unum pro certo est, quia Virgo sancta corpore ac mente permansit; quam sane angelus Gabriel, ac si cælestis paranympus, intactam custodivit. Et Joannes apostolus, atque evangelista, cui Christus eam de cruce commisit, virgo virginem servavit, suisque ei deservivit obsequiis: non quod eximius ille sanctorum chorus apostolorum deseruerit eam, inter quos post resurrectionem intrans et extens, familiarius contulit de Christi Incarnatione: tanto siquidem verius, quanto ab initio plenius per Spiritum sanctum cuncta didicerat, et perspexerat oculis universa: licet et Apostoli per eundem Spiritum sanctum omnia cognoverint, et in omnem edocti pervenerint veritatem. Quam sane beatam Virginem, etsi omnes venerati sunt discipuli, eique famulabantur affectu dilectionis, Joannes tamen amplius ac specialius usque in finem vitæ, qui sibi benignus accepit in suam, quasi matrem filius; cui benignus

magister de cruce : *Mulier*, inquit, *ecce filius tuus* ; A ad discipulum autem : *Ecce mater tua* (*Joan. xix, 26, 27*) ; ut virgo virgini cohæreret et deserviret officiosissime cura adoptionis. Non enim pudici-
 ma virginitas alicui discipulorum rectius quam virgini commendatur ut esset ad invicem grata societas et floridus aspectus ? necnon et venustas conversandi vernans, alternatim pudicitiarum splendore decoratur. Una siquidem virtus virginitatis in ambobus, sed altera proportio in Maria ; altera quidem, quia fecundior, sed ipsa. Ipsa vero, sed altera quia etsi ipsa eademque incorruptio, tamen fecunditas integritatis longe gloriosior quam virginitas. Idcirco et fecunditas in illa tota deifica est et virginitas. Alioqui nusquam secundum naturam nascendi virginitas, ubi fecunditas prædicatur : neque fecunditas, ubi virginitas integra conservatur. Ideoque totum superexcellit de illa quæ dicuntur, quia sunt divina atque ineffabilia. Unde virginitas et fecunditas prolis supereminens novitas est, quanquam humanum cernatur ex carne quod nascitur. Verumtamen etsi magnificentior multum virginitas in Maria propter gratiæ excellentiam, una tamen integritas carnis, et una virtus, quæ ad invicem tanquam cognata sociatur. Hinc quoque Joannes, quidquid est quod Maria genuit ; evangelizando, suo commendat eloquio. *Verbum*, inquit, *in principio erat, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan. 1, 1*). Hoc quippe Verbum quod erat in principio, et apud Deum erat, et Deus erat, ipsum genuit beata et gloriosa Virgo Maria ex se carnem factum. Idcirco virginitas longe sacrator, et fecunditas (ut ita dicam) multo ineffabilior, quam suo potuerit ille explicare eloquio. Verumtamen quanto virginitas cognatior virginitati, tanto beatus evangelista cæteris excellentior et vicinior Verbo. Ideo quidquid est quod Virgo genuit, totum prout potuit homo per Spiritum sanctum nobis reservavit in manifestius et docuit.

IV. Cæterum ad exemplum humanæ vitæ, conversatio ejus post ascensionem Christi generaliter cum apostolis fuit quousque disperguntur : sicut Lucas meminit, dicens : Quod regressi quidem a monte Oliveti, Jerosolymam venerunt, et ascenderunt in cœnaculum, ubi manebant Petrus et Joannes et Jacobus, et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomæus et Matthæus, Jacobus Alphæi et Simon Zelotes, et Judas Jacobi : *Hi omnes*, inquit, *erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus et Maria matre Jesu, et fratribus ejus* (*Act. 1, 14*). Ecce Jesu ascendente cum quibus Virgo vacat in schola virtutum, et meditat in lege mandatorum Dei, ut et ipsa sit forma disciplinæ Christi, et exemplum perfectionis virginibus. Conversatur autem eam testibus sanctæ resurrectionis et ipsa testis. Conversatur cum senatoribus cœli intra curiam paradisi sub Spiritu sancti disciplina et magisterio totius divinæ majestatis. Invenitur prima beata Maria inter primas summi regis cohortes, quorum

vita jam non erat de terris, in quibus Christus præliabatur, sed de cœlis. Hinc ascendisse leguntur in cœnaculum, in quo pascha dignissime celebrabatur : ibi quippe manebant cum Maria matre Jesu unanimiter aspirati in charitate, perseverantes in oratione, donec induerentur virtute ex alto. Cœperant enim jam orare qui dudum cum Domino conversantes virtutibus et miraculis pascabantur. Et bene perseverabant in oratione nihil hæsitantes, donec acciperent munera Spiritus sancti quæ posebant. Quos et vos, o filiar, imitami, quæ in schola Christi permanere vovistis : perseverate in orationibus unanimiter viventes, donec intrare possitis gaudia æternæ vitæ, quo beata Virgo feliciter hodie introivit, alternantibus hymnicis angelorum choris B intra pascha æternæ viriditatis : ubi una societas civium supernorum, ubi dulcis solemnitas angelorum, ubi post labores et ærumnas felix et suavis reflectio animarum. Hodie gloriosè namque semper Virgo Maria cœlos ascendit : rogo, gaudete : quia (ut ita fatear) ineffabiliter sublimata cum Christo regnat in æternum. Regina mundi hodie de terris et de præsentis sæculo nequam eripitur : iterum dico gaudete, quia secunda de sua immarcescibili gloria ad cœli jam pervenit palatium. Exultate, inquam, et gaudete, et lætetur omnis orbis, quia hodie nobis omnibus ejus intervenientibus meritis salus aucta est. Vobis quoque diligentibus eam, honor et virtus una cum reliquis sacris virginibus amplior præstat et gratia. Idcirco, dilectissimæ, lætamini et laudate, quia si Deum ore prophetico in sanctis suis laudare jubemus, multo magis eum in hac celebritate beatæ Mariæ Virginis matris ejus oportet cum hymnis et canticis diligentius extollere, et dignis Deo jubilate præconiis, ac mysticis honorare muneribus. Nulli enim dubium, quia totum ad gloriam laudis ejus pertineat quicquid digne genitrici suæ impensum fuerit, atque solemniter attributum. Ex quo timeo satis, et valde pertimesco, dum vestris cupio parere profectibus, ne forte sicut improbus, ita et indignus laudator inveniar.

V. Profecto cum nec sanctitas vel faciendia suppeditet, ut beatam et gloriosam Virginem Mariam digne laudare queam : quoniam (ut verum fatear) D quidquid humanis dici potest verbis, minus est a laude cœli : quia divinis est et angelicis excellentius prædicata et laudata præconiis. A prophetis quidem prænuntiata : a patriarchis figuris et ænigmatibus præsignata : ab evangelistis exhibita et monstrata : ab angelo venerabiliter atque officiosissime salutata. Præterea qualis et quanta esset, ab eodem divinitus declaratur, cum dicitur : *Ave, gratia plena, Dominus tecum : benedicta tu in mulieribus*. Talibus namque decebat Virginem oppignerari muneribus, ut esset gratia plena, quæ dedit cœlis gloriam, terris Dominum, pacemque refudit, fidem gentibus, finem vitiiis, vitæ ordinem, moribus disciplinam. Et bene angelus ad Virginem Mariam mittitur : quia semper angelis cognata virginitas. Pro-

secto in carne, præter carnem vivere, non terrena vita est, sed cœlestis. Unde in carne angelicam vitam acquirere, majus est meritum, quam habere. Esse enim angelum, felicitatis est: esse vero virginem, virtutis: dum hoc obtinere viribus virgo nititur cum gratia, quod habet angelus ex natura. Utrumque tamen et esse virginem et angelum, divini muneris est officium, non humani: Ave, inquit, gratia plena (Luc. 1, 28); et bene plena, quia cæteris per partes præstatur: Mariæ vero simul se tota infudit plenitudo gratiæ. Hoc quippe est quod David canit: *Descendet sicut pluvia in vellus* (Psal. lxxi, 6). Vellus itaque cum sit de corpore, nescit corporis passionem. Sic et virginitas cum sit in carne, nescit vitia carnis: Cœlestis plane imber in virgineum vellus, placido se infudit illapsu; tota divinitatis unda se contulit in carnem, quando Verbum caro factum est: ac deinde per crucis patibulum expressum, terris omnibus salutis pluviam effudit, et stellarum gratiæ humanis præstitit mentibus. *Dominus*, inquit, *tecum*. Mira res et jam cum Virgine erat, qui ad Virginem mittebat angelum, et præcessit nuntium suum Deus, sed a Deo non recessit: nec teneri potuit locis qui omnibus habetur in locis, et totus ubique est, sine quo nihil totum. Ergo Verbum Patris nunquam a Patre discedens, homo pro nobis fieri dignatus est, secreto suo mysterio, quod ipse novit: qui quoniam totum suscepit quod est hominis, homo totus est: et totum retinens quod Dei est, omnino aliud quam Deus (qui natus est ex Maria) esse non potuit. Scit enim Deus omnia et potest. Propterea quia ita est, scivit se ac potuit in utero Virginis sine sui corruptione miscere atque unire, ut unus esset Christus Deus et homo, una persona, unaque substantia. Ob quod Dei genitrix electa et præelecta jure ab angelo salutatur, et prædicatur gratia plena. Vere plena, per quam largo sancti Spiritus imbre superfusa est omnis creatura. Et ideo satis eam devotissime primum angelus veneratur et salutatur. Miratur itaque et ipse qualis aut quanta sit quam salutatur: non enim simplex, fateor, vel consueta fuit ista salutatio, sed omni admiratione digna. Si quidem venerationis fuit delatio, oblatio muneris, sanatus obsequii. Quia etsi in sanctis patribus et prophetis gratia fuisse creditur: non tamen eatenus plena. In Mariam vero totius gratiæ, quæ in Christo est plenitudo venit, quanquam aliter. Et ideo, inquit, *benedicta tu in mulieribus*, id est, plus benedicta quam omnes mulieres. Ac per hoc quidquid maledictionis infusum est per Evam, totum abstulit benedictio Mariæ. Insuper gratiam refudit Christi orius, quam non habuit prius omnis mundus. Igitur quod natura non habuit, usus nescivit, ignoravit ratio, mens non capit humana, pavet cœlum, stæpet terra, creatura omnis etiam cœlestis miratur: hoc totum est, quod per Gabrielem Mariæ divinitus nuntiatur, et per Christum adimpletur. Qua de causa de tali tantaque loqui, me indignum fateor:

seo et puto quod nemo sit qui præsumat, nisi qui quanta sia quæ panduntur, penitus ignorat.

VI. Tamen etsi ad hæc, nemo idoneus invenitur, votis omnibus cessare non debet etiam quilibet peccator a laudibus, quamvis explere non queat quod sentit. Unde sermo divinus cum de peccatore ageret in Psalmis. *Sacrificium*, inquit, *laudis honorificabit me*: protinus addidit: *Et illic iter est quo ostendam illi salutem Dei* (Psal. xlix, 23): ac si patenter dicat, Illic iter est laudis ad æternam laudem sine fine mansuram: sed nemo apprehendet illud, nisi ego præmonstravero. Propterea, charissimæ, quia iter salutis nostræ in laudibus est Salvatoris, hortor vos et commoneo in hac sacra solemnitate genitricis Dei Mariæ, nolite cessare a laudibus. Quod si virgo es, gaude, quia meruisti esse et tu quod laudas: tantum cura ut sis, quæ digne laudare possis. Quod si continens et casta es, venerare et lauda, quia non aliunde constat, ut possis esse casta, quam ex gratia Christi, quæ fuit plenissime in Maria quam laudas. Quod si conjugata certe aut peccatrix, nihilominus conficere et lauda, quoniam inde misericordia omnibus profluxit et gratia ut laudent. Et quamvis non sit speciosa laus in ore peccatoris, noli cessare a laude, quia inde tibi promittitur venia, unde et omnibus, ut laudes. Alioqui nisi juxta modulum ingenii nostri Deum laudare in sanctis suis studeamus: quomodo eum, secundum quod canimus, *juxta multitudinem magnitudinis ejus*, laudare poterimus? omnino quippe prætermittendum non est, quod impleturi sumus quandoque, secundum quod dicitur: *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te* (Psal. lxxxiii, 5). Interdum vero quia immensus est, quod voce non possumus, nec facundia valemus, exsequamur votis et medullis cordis: quia magnus et bonus est atque immensus, tantus ac talis quantum ac qualem ipse se novit, ore ac spiritu confiteamur ad justitiam et salutem.

VII. Hinc, rogo, omnes pariter festivitatem gloriose semper virginis Mariæ devotissime celebremus: quia hæc est dies præclara, in qua meruit exaltari super choros angelorum, et pervenire ultra quam nostræ humanitatis est natura. Ubi non substantia tollitur, sed gloriæ magnitudo monstratur, cum elevatur in dexteram Patris, ubi Christus pro nobis introivit pontifex factus in æternum ad cœl palatium. Hæc est, inquam, dies, in qua usque ad throni celsitudinem intemerata mater et virgo processit, atque in regni solio sublimata, post Christum gloriosa resedit. Sic itaque ubique confidenter sancta Dei canit Ecclesia, quod de nullo alio sanctorum fas est credere, ut ultra angelorum et archangelorum dignitatem merito transcendere: quia etsi similitudo repræmittitur sanctis, veritas tamen negatur. Hoc quippe privilegium non naturæ est, sed gratiæ beatæ virginis Mariæ, de qua natus est ipse Deus et homo. Idcirco et ipsa plus est meritis, et non natura quam virgo et homo. Unde et si cæ-

teræ virgines imitantur illam usque ad contemptum partus, et Gabrielis novæ salutationis obsequium : deinceps totum divinum est, quod operatum est in ea, teste angelo : *Quia Spiritus sanctus et virtus Altissimi obumbrabit te.* Ante hoc ipsum sane uterus Virginis, quamvis mundus, quamvis impollutus et alienus a contagione [Al. cogitatione] peccati, quamvis sanctus, tamen adhuc vilitate humanitatis induitur : ut ita dicam, ac si lana candidissima, suoque colore dealbata : ad quam sane cum accessisset Spiritus sanctus, quasi ipsa eademque lana cum inficitur sanguine conchylii vel muricis, vertitur in purpuram : versa est et ipsa sine coitu in matrem : ut non sit jam amodo quod fuerat, sed purpura verissima ad indumentum et gloriam summi regis divinitus aptissime dedicata : ut nulli deinceps ea uti usu femineo licuerit nisi Deo. Quippe (ut ita loquar) beata et gloriosa virgo Maria eo modo, quamvis dudum incomparabilis esset universis quæ sub cælo sunt virginibus, ut decenter posset in se suscipere divinitatis admissionem, salva utraque natura : tamen cum gratia repletur, cum Spiritu sancto perfunditur, cum virtute Altissimi obumbratur, fit pretiosior meritis, celsis sublimior fastigiis, pulchrior sanctitate, gloriosior suorum prærogativis meritorum : ita ut nullis jam usibus sit ipsa eademque mancipanda nisi divinis. Unde, o sanctissimæ virgines, etsi imitari oportet tantam ac talem virginem, tamque præclaram venerari : multam tamen convenit, et ultra angelicam quodammodo dignitatem, quantum fas est, cum gaudio laudibus eam dignissimis efferte : quæ ut diximus, non temere per Christi gratiam super choros angelorum exaltata, devotissime hodie prædicatur : quia præcessit eam Dominus et Salvator noster ex ea vera fide genitus ad cœlestia : ut pararet ei, sicut ipse suis repromisit discipulis, in æthereis mansionibus locum. Hinc quoque David propheta olim gratulabundus Christo canit : *A summo, inquit, cælo egressio ejus : et occurus ejus usque ad summum ejus (Psal. xviii, 7).* Ascendit ergo eandem gloriam resumpturus, licet non amiserit, quam prius habuerat antequam mundus fieret. Ascendit et præparavit huic sanctissimæ et gloriosissimæ Virgini locum immortalitatis, ut cum eo regnare posset in perpetua.

VIII. Et hæc est hujus præsentis diei festivitas, in qua gloriosa et felix ad æthereum pervenit thalamum. Quæ profecto festivitas, sicuti beata Maria incomparabilis est virginibus cæteris, ita incomparabilis est omnium sanctorum festivitatis : et admiranda est etiam angelicis virtutibus. Propter quod ex persona supernorum civium ejus ascensione admirans Spiritus sanctus, ait in Canticis : *Quæ est ista quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus (Cant. iii, 6)?* Et bene quasi virgula fumi, quia gracilis et delicata, quia divinis extenuata disciplinis, et concremata intus in holocaustum incendio pii amoris, et desiderio cha-

ritatis. *Ut virgula inquit, fumi ex aromatibus :* mirum quia multis repleta est virtutum odoribus : manans ex ea fragrabat suavissimus odor etiam spiritibus angelicis. Ascendebat autem Dei genitrix de deserto præsentis sæculi, virga de radice Jesse olim exorta : sed mirabantur electorum animæ præ gaudio, quænam esset quæ etiam meritorum virtutibus angelorum vinceret dignitatem. De qua rursus idem Spiritus sanctus in eisdem Canticis : *Quæ est ista quæ ascendit, inquit, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata (Cant. vi, 9)?* Admiratur autem Spiritus sanctus, quia omnes de ascensu hujus Virginis admirantes facit, quod quasi novi diluculi aurora rutilans, ascensu suo resplendeat, multis freta et vallata sanctorum agminibus. Unde dicitur, *terribilis ut castrorum acies ordinata.* Siquidem terribilis suis facta virtutibus, ut castrorum acies admodum ordinata : hinc inde angelorum sanctorum iusta præsidii : *pulchra ut luna,* imo pulchrior quam luna, quia jam sine defectu sui coruscat, cœlestibus illustrata fulgoribus. *Electa ut sol, fulgore virtutum,* quia ipse elegit eam sol justitiæ, ut nasceretur ex ea. Ad cujus profecto exsequias (quantum fas est credere) famulabantur angeli, et universæ cœlorum congratulabantur curiæ. Nec mirum, quia honor maternus ejus est, qui est natus ex ea : quem omnis cœlorum ordo veneratur et adorat super se elevatum cum Patre in sede majestatis Domini. Legimus enim quam sæpe ad funera et ad sepulturas quorumlibet sanctorum angelos advenisse et exsequiis eorum obsequia præstitisse : necnon et animas electorum usque ad cœlos, cum hymnis et laudibus detulisse : ubi et utriusque sexus chori commemorantur frequenter auditi, laudesque cecinisse : interea et quod perspicacius est, multo nunquam lumine eosdem resplenduisse ; insuper et adhuc viventes in carne, ibidem miri odoris fragrantiam diutius persensisse. Quod si ad recreandam spem, dilectissimæ filiæ, et corroborandam fidem interdum astantium, Salvator noster Jesus Christus, ob merita suorum amplius comprobanda, talia et tanta dignatus est exhibere per suos cœli ministros circa defunctos : quanto magis credendum est hodierna die militiam cœlorum cum suis agminibus festive obviam venisse Genitrici Dæi, eamque ingenti lumine circumfulsisse, et usque ad thronum olim sibi etiam ante mundi constitutionem paratum, cum laudibus et canticis spiritualibus perduxisse! Nulli dubium, omnem illam cœlestem Jerusalem, tunc exultasse ineffabili lætitia, tunc jucundatam esse inestimabili charitate, tuncque cum omni gratulatione jubilasse : quoniam festivitas hæc quo nobis hodie revolvitur annua, illis omnibus facta est continua.

IX. Nec immerito : creditur enim quod Salvator omnium ipse, quantum datur intelligi, per se totus festivus occurrit, et cum gaudio eam secum in throno collocavit. Alias autem quomodo implevisse

creditor quod in lege ipse præcepit: *Honora patrem tuum et matrem tuam (Matth. xv, 4)*? Porro quod patrem honoraverit, ipse testis est, cum ad Judæos ait: *Ego gloriam meam non quero: est qui quærat et iudicet: sed ego honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me (Joan. viii, 49, 50)*. De matre vero Evangelista: *Cum rediret veniens, ait, Nazareth, erat subditus illis (Luc. ii, 51)*. Sed alia est natura qua Deus Pater secundum se honoratur, alia qua filium parentibus subditur. In utraque tamen unus illeque Christus recte creditur: eo quod Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, unus Emmanuel, quod est, nobiscum Deus. Hanc quippe unionem divinitatis atque humanitatis inconfusam atque indivisam fides catholica servat: quem sane intelligendo cognitio naturalis, atque secundum substantiam conventio unitatis, ut neque conversio in alterutram duarum substantiarum partem recipiatur, nec divisio. Sic namque credere, honorare est matrem Domini quæ Deum nobis genuit et hominem: neque hominem sine Deo, neque sine homine Deum, sed Deum et hominem unum et verum Jesum Christum. Alioqui Dei genitrix dici non posset, quod multi hæreticorum negare conati sunt, nisi Deum vere genuisset incarnatum: et propterea duas in Christo recte constemur nativitates. Unam videlicet de patre, sine initio, et sine tempore sempiternam et coæternam Deo Patri. Alteram de matre cum tempore, quando miserationem induens et misericordiam, spontanea voluntate ad nos descendit homo natus Deus: ac per hoc juxta veritatem et matris gestatur utero, qui semper Deus agnoscitur. Hinc etiam Theotocon eam veraciter constemur, Dei scilicet genitricem, nec non et Christotocon; non quod Verbum carnem secum detulerit, neque olim præfatæ carni copulatum sit: sed tunc quando Verbum caro factum est ex carne Virginis, divinitatis atque humanitatis substantia in utero ita inconfuse unitur, ut una persona sit Deus et homo Christus. Ex duabus siquidem naturis sine confusione alterius, non nisi unus invenitur Jesus Dominus manens Deus in forma Dei, qui semetipsum exinanivit, formam servi accipiens (*Philipp. ii, 7*): manens unus idemque in forma servi quam suscepit: totus quippe Deus in carne Virginis de qua natus est, et totus homo. Hinc quoque Apostolus: *In quo habitat, inquit, omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Col. ii, 9)*. Quapropter, o filix, estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ (*Matth. x, 16*): ut ex prudentia perfecte intelligentiæ, annulum fidei vestræ, et margaritam, pro qua omnia reliquistis, integram inviolatamque servetis: ne dotem simul et arham Spiritus sancti (quod absit) perdati. Diligentius itaque prorurate, si quomodo simplicitas columbæ, quæ fuit in Maria, illæsa inviolataque in vobis custodiatur. De qua Salomon in Canticis quasi in laudem ejus: *Veni, inquit, columba mea, immaculata mea: jam enim hiems transiit, imber abiit et recessit (Cant. ii, 11)*. Ac deinde inquit: *Veni de*

Libano, veni, coronaberis (Cant. iv, 8). Non immerito igitur venire de Libano jubetur, quia Libanus candidatio interpretatur. Erat enim candidata multis meritorum virtutibus, et dealbata nive candidior Spiritus sancti muneribus, simplicitatem columbæ in omnibus representans: quoniam quidquid in ea gestum est, totum puritas et simplicitas [*Mart. tacet totum puritas et simplicitas*], totum veritas et gratia fuit, totum misericordia, et justitia, quæ de cælo prospexit: et ideo immaculata, quia in nullo corrupta. Circumdedit enim virum in utero, sicut Jeremias sanctus testatur, et non aliunde accepit. *Faciet, inquit, Dominus novum super terram, et mulier circumdabit virum (Jerem. ix, 32)*. Vere novum et omnium novitatum supereminens novitas virtutum, quando Deus (quem ferre non potest mundus, neque videre aliquis ut vivere possit) sic ingressus est hospitium ventris, ut corporis claustrum nesciret: sicque gestatus, ut totus Deus in eo esset, et sic exivit inde, ut esset (sicut Ezechiel fatetur) porta omnino clausa. Unde canitur in eisdem Canticis de ea: *Hortus conclusus, fons signatus, emissiones tuæ paradisus (Cant. iv, 12)*. Vere hortus deliciarum, in quo consita sunt universa florum genera et odoramenta virtutum: sicque conclusus, ut nesciat violari neque corrupti ullis insidiarum fraudibus. Fons itaque signatus sigillo totius Trinitatis: ex quo fons vitæ manat, in cujus lumine omnes videbimus lumen. Quia, juxta Joannem, *Ipsa est qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9)*. Cujus profecto emissio uteri, superiorum civium omnium est paradisus. De isto namque ventris agro patriarcha Isaac longe odorans, aiebat, dicens: *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Gen. xxvii, 27)*: quamvis putent parum intelligentes, quod priores sancti minus de Christo intellexerint mysterium incarnationis, cum et ipsi eadem salvati sint gratia.

X. Unde constat tempus non præjudicasse sacramento uniti hominis ac Dei ita ut jam esset in illo per unitatem personæ ab initio sæculi, qui nondum erat natus de Maria Virgine: quod multis Scripturarum declaratur iudiciis. Unde Dominus ad Judæos: *Antequam Abraham fieret, inquit, ego sum*. Quibus utique verbis ostendit se qui loquebatur, in eo semper fuisse mysterio unitatis. Quam ut commendaret, *Antequam Abraham fieret, inquit, ego sum (Joan. viii, 58)*. Nam, *Abraham antequam fieret, humanitatis est brevisitas. Ego autem sum, æternitas naturæ declaratur: in qua nimirum æternitate jam se fuisse qui loquebatur, per sacramentum suæ incarnationis insinuat. Quod apostolus Judas volens apertius dilucidare: Jesus, inquit, populum ex Ægypto salvans: secundo eos, qui non crediderunt, perdidit (Judæ. i, 5)*. Et alibi Paulus: *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt (I Cor. x, 9)*: non quod jam esset Jesus aut Christus natus ex Maria: sed quia in illo unico Filio

Dei jam unitis personæ commendabatur, quæ a occultata erat in mysterio. Quod et alibi evidenter Paulus: *Qui elegit nos*, inquit, *ante mundi constitutionem in ipso* (Ephes. 1, 4): quia profecto quidquid Deus fecit ab initio, Christus fecit totum per unitatem sacramenti. Et ideo jam Jesus erat in Filio, qui populum educebat, et Christus in eo qui tentabatur: quoniam semper per sacramenti unitatem in Deo fuisse non dubitatur. Alioquin nisi ita credideris, aut Christus Deus non erit omnino, aut contra prophetam Deus recens esse videbitur. Sed ne talibus quatiatur calumniis, scrutandæ sunt Scripturæ, in quibus unitas in Christo commendatur personæ, quoniam non præjudicat tempus, ne unus semper dicatur. Hinc quoque beatus Petrus loquens de patribus, ait: *Per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum et illi* (Act. xv, 11). Namque illos Dominus solus ducebat: et non erat cum eis Deus alienus: unde nec nobiscum Deus recens: quia unus idemque est qui et eorum ductor fuit, et noster per passionem carnis suæ Redemptor: unus siquidem sua in carne, unus in sacramento, atque unus in spiritu: nec admittit ratio, ut alius Filius hominis, alius Filius Dei intelligatur. Qui nec tempore præscribitur, nec passione separatur: sed totus Deus in Christum, et Christus in Deum transit, ut quidquid Dei filius est, Christus dicatur; et quidquid in carne Christus pertulit, id Deus pertulisse recte credatur: alioquin si ad rationem respicias et ad sensus humanos, nequaquam ita hæctenus potuerunt inter se convenire deitas et humana conditio: convenerunt tamen in Christo, et unus est ex ambobus Emmanuel. Unde mihi videtur quod altitudinem tanti mysterii diligenter intelligere et videre non potuerunt, qui aut duos filios certe, aut aliud Christum, quam Dei Filium existimavere. Quapropter nec nos hominem seorsum colimus, quod nefas est, nec adoramus; sed Deum magis incarnatum, qui proprium sibi corpus assumptum univit, ita ut Deus Verbum caro fieret: et non in alium quemlibet, sed in semetipsum caderet unitas, qui unus et verus Dei Filius semper erat. Idcirco non alium quam eundem, ipsumque Dei Filium, et colimus et adoramus. Qui nihil ipse pro assumpto homine est auctus, nihilque quod Verbum caro factum est, imminutus, vel immutatus est: et ideo unus idemque semper cum Deo Patre Filius adoratur, non novus, non recens ex tempore, non alienus a natura, vel genere.

XI. Quod si tibi novum videtur, quod pro te hominem assumpsit: noveris quod hoc semper cum eo et in ejus consilio fuit ut sic fieret; et nunc quando plenitudo temporis venit, id factum est quod in Christo semper factum fuit. Talibus quippe priores sancti divinitus afficiebantur odoramentis, talibus inspirabantur de Christo præsagiis, quod nasciturus esset in mundo, in quo esset omnium solus et benedictio æternæ hæreditatis. Istæ siquidem sunt fidei vestes:

PATROL. XXX.

istæ quibus priores sancti vestiebantur: istæ quas Rebecca, imo Spiritus sanctus secum domi habuit, quibus induit Jacob filium suum. Alias autem nisi a Spiritu sancto servatæ domi et prolatae essent, quid miri odoris in eisdem pater Isaac hauriret, ita ut diceret, cum præsensisset vestimentorum fragrantiam: *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus* (Gen. xxvii, 27)? Sed forte dicturus est aliquis: Quid ad Rebeccam Spiritus sanctus pertinet, cum multis in locis personæ pro Deo figurate accipiantur? Verumtamen et spiritus in Hebræo רִיחַ רִיחַ feminino genere dicitur, non quod sexus in Deo monstretur: imo ne forte suspicetur, sub regula trium linguarum, Spiritus sanctus diverse accipitur: in Hebræo scilicet, ut dixi, feminino genere legitur; in Græco vero, ne sexus in eo credatur, πνεῦμα neutro invenitur; et in Latino masculinum esse decernitur. Qui nimirum Spiritus sanctus bene per Rebeccam intelligitur: et ideo totum est in mysterio quod geritur, ut per vestimentorum fragrantiam Christus annuntietur: quæ nos omnes quicumque baptizati sumus induimus, in quo benedixit nos non qualicumque, sed omni (ut ait Apostolus) *benedictione spirituali in cælestibus* (Ephes. 1, 3). Unde et angelus Mariæ loquens, a benedictione exorsus ait: *Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui* (Luc. 1, 28). Cujus profecto in spiritu longe odorem trahens pater Isaac benedicebat filium, in quo cælestis omnis benedictio mundo effloruit. Et bene ab eo plenus ager dicitur, quia plena gratia virtutum virgo Maria pronuntiatur: de cujus utero credentibus fructus vitæ effulsit. *Et nos* (inquit evangelistæ) *omnes de plenitudine ejus accepimus* (Joan. 1, 16), gratiam pro gratia. Quapropter obsecro vos, o filiæ, talem ac tantam gratiam ne in vacuum recipiatis, quæ est in Christo Jesu, in quo est Deus et homo, sic unitus in una eademque persona, ut legatur quam sæpe in Scripturis divinis homo Deo cœternus propter unionem substantiæ: ac deinde Deus homini videatur compassus, cum nec initialis sit homo, nec passibilis Deus, tamen sic unitus est Deus suo corpori, ut nullam patiatur fieri inter Deum et hominem humana opinione distantiam: ne forte (quod absit) alius filius Dei, et alius filius hominis credatur: præsertim quia Scriptura divina sic connectit et concorporat Deum et hominem, ut nec in tempore hominem admodum quis a Deo, nec in passione possit ab homine Deum discernere. Unde si ad tempus respicias, invenies quidem pro certo semper filium hominis cum filio Dei. Si ad passionem, invenies semper cum filio hominis eundem Dei filium ita unitum et individuum, quantum ad vocem Scripturæ pertinet, ut nec homo separari a Deo tempore, nec ab homine Deus valeat passione.

XII. Siquidem (ut hæc apertius intelligatis) ipsius Christi verba discutite: *Nemo ascendit, inquit, in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui*

est in celo (Joan. iii, 13). Quis, quæso, est qui loquitur? Christus utique. Ubi, rogo, tunc erat, quando hæc loquebatur? In terra scilicet. Et quomodo se de celo antequam nasceretur descendisse testatur? Etiam et cum loquitur, in celo se esse fatetur, eundemque se filium hominis dicit; cum utique de celo, nisi Deus descendere non potuerit: et cum in terris loquitur, non nisi unus idemque Christus fuit. Et hæc est mira et admirabilis novitas, imo omnium novitatum supereminens novitas unitatis. Quam nisi diligenter, prudens virgo, ab exordio sancti Evangelii animadvertas, magis errare in omni Scriptura videberis divina, quam intelligere veritatem. Constat igitur unum eundemque Christum secundum utrasque formas operatum, humanitatis scilicet ac divinitatis, ac per hoc duas exercuisse operationes. Operata est enim utraque forma vel natura cum alterius communione quod proprium habuit: Verbo siquidem operante quod Verbi est, et carne exsequente quæ carnis erant: communicante ei siquidem Verbo in eadem operatione, dum et idem Deus atque homo in una substantia vel persona, sine divisione aut commixtione creditur, et præcognita una identitas prædicatur. Verumtamen Deus Verbum est, et non caro, quanquam carnem rationabiliter animatam assumpserit: hancque sibi [Al. tacet sibi] unione naturali et secundum substantiam connovit. Similiter et caro est animata, et non Verbum: licet Verbi Dei caro conspecta sit ac visa. Unde et Joannes: *Quod fuit ab initio, et quod audimus, inquit, et vidimus et perspeximus, et manus nostræ tractaverunt de verbo vitæ (1 Joan. i, 1)*; cum profecto nemo Deum verum videre aut tractare possit manibus, nisi per sacramentum sibi uniti hominis. Quæ nimirum unio tam mira est, ut discerni nequeat. Alioquin quod fuit ab initio Verbum, quomodo recte dicitur hoc totum esse quod apostoli audierant, quod viderant, quod manibus tractarant: nisi quia Christus unus idemque erat? Ac per hoc quod audierant, quod viderant, quod tractarant, Verbum vitæ erat; et nihil aliud ex duabus naturis quam unum juxta substantiam vel personam. Hinc est quod unus idemque manens Filius unigenitus, indissociatus in utriusque naturis conspicitur, et quæ sunt utriusque substantiæ naturaliter operabatur [Al. operatur], secundum unicuique vel insitam essentiali qualitatem, vel naturalem proprietatem: quæ in naturam haberet singularem et inconjunctam, non ageret utique. Nunc autem Emmanuel dum unus est, et in eo ipso utraque, id est, Deus et homo, quæ utriusque naturæ sunt, veraciter gessit, secundum aliud et aliud quæ gesta sunt operans. Ergo secundum quod Deus, ipse idem egit quæ divina sunt: secundum quod homo, idem ipse quæ humana sunt, seipsum volens ostendere quod Deus idem ipse et homo sit. Et ideo idem ipse tam quæ divina sunt agit, quam quæ humana similiter; et non alius quidem miracula operatus

est, alius perpetravit humana, passionesque sustinuit: sed unus idemque Christus Filius Dei atque hominis filius, qui divina gessit et humana; siquidem inseparabiliter atque indivise communes Christus habuit actiones. Sed intelligendæ sunt ipsorum operum qualitates: contemplandumque semper ad quæ provebatur humilitas carnis, et ad quæ inclinatur altitudo divinitatis; ita ut per omnem textum sancti Evangelii videatur nihil caro sine Verbo agere, neque Verbum sine carne quidquam efficere. Unde quod concipit et parit Virgo, sicut non sine potentia Verbi est, ita non sine veritate carnis quod pannorum fasciis jacet involutum, et in præsepulo reclinatur. Porro quod stella duce a Magis adoratur (Matth. ii), sicut deitatis est: ita et humanitatis, cum in Ægyptum per fugam ne capiatur, adducitur. Sic itaque omnia virtutum opera consideranda sunt, ut reddamus Deo quæ Dei sunt, et homini quæ sunt hominis. Quoniam sicut est unus qui Lazarum verbo potentia suæ vocat, ut exeat foras a monumento: sic idem ipse unus est qui flevit humanitatis affectu. Sic quippe cuncta oportet considerare: quatenus et plena divinitas in Christo intelligatur homini unita, et plena humanitas in Deum assumpta.

XIII. Hæc ideo dixerim tantisper de fide incarnationis Christi, charismatæ: quia, quod plures Orientalium circumveant suis sæcibus obvoluti, moneri debuistis, ne suo obnubilare vos velint obscuritatis eloquio, vel Græco turbine Latinam confundere puritatem. Sunt enim et prudentes virgines, sunt et fatuæ. Et ideo, dilectissimæ, imitamini, quam amatis beatam et gloriosam Virginem, cujus hodie in terris festa colitis: de qua dicitur: *Maria autem conservabat omnia verba hæc* (quæ de Christo dicebantur, scilicet) *conferens in corde suo (Luc. ii, 51)*. Conferite ergo et vos in cordibus vestris, charissimæ, quæ de ipso eodemque Domino catholice dicuntur: ut et fidem integram servare possitis, et matrem ejus debite venerari. Quoniam nullus honor ejus est alius, nisi cum ille jure honoratur, qui nasci dignatus est ex ea. Cæterum rogo quæcunque estis filia, quæcunque matres, cogitate attentius, et perpendite diligentius, quibus afflictebatur beata et intemerata virgo Maria doloribus post Christi ad cælos ascensum, expletis omnibus quæ de ipso erant ab angelis prædicata, et a prophetis multifarie multisque modis præsignata, divinis declarata oraculis, virtutibus exhibita, et quæ humanitatis sunt ostensa præsigna. Quæso, si qua sunt in vobis viscera pietatis, considerate quo cruciatur amore, quoque desiderio æstuabat hæc virgo, dum revolveret animo cuncta quæ audierat, quæ viderat, quæ cognoverat. Puto quod quidquid cordis est, quidquid mentis, quidquid virtutis humana, si totum adhibeas, non sufficiat ut cogitare valeas, quanto indesinenter cremabatur ardore pii amoris; quantis amovebatur repleta Spiritu sancto cælestium secretorum incitamentis: quia est di-

ligebat Christum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota virtute, novis tamen quotidie inflammabatur præsentiā absens desideriorum affectibus; tanto siquidem validius, quanto divinis illustrabatur intus visitationibus; quam totam repleverat Spiritus sancti gratia; quam totam incanduerat divinus amor: ita ut in ea nihil esset, mundanus quod violaret affectus, sed ardor continuus, et ebrietas perfusi amoris. Nam et Christus ab hominibus est amandus, ex toto corde, et ex tota anima, atque ex tota virtute querendus: maxime tamen ab ea ardentius, cujus et Dominus erat, et filius. Fortassis ergo præ nimio amore, in loco quo sepultus dicitur, interdum habitasse eam credimus: quatenus piis pasceret internus amor obtutibus. Sic namque locus medius est hinc inde constitutus, ut adire posset ascensionis ejus vestigia, et locum sepulture ac resurrectionis, et omnia in quibus passus est, loca invisere: non quod jam viventem quæreret cum mortuis, sed ut suis consolaretur aspectibus. Hoc quippe habet impatiens amor ut quæ desiderat, semper invenire se credat. Ignorat siquidem iudicium, ratione multoties caret, modum nescit, nec aliud cogitare potest quam quod diligit. Amor non accipit de impossibilitate solatium, neque ex difficultate remedium. Quæ scilicet beata virgo Maria, quamvis jam in spiritu esset, tamen dum in carne vixit, carnalibus movebatur sensibus, et ideo quam sæpe locorum recreabatur visitationibus: et quem genuerat, mentis complectebatur amplexibus. Denique amor Christi, desiderium pariebat desiderium vero gliscens, quasi novis reparabatur ardoribus, intantum ut credam nunquam, quod omnia etiam et semetipsam transcenderet: quia omnino amor impatiens, quod amat, non potest non videre. Hinc est, charissimæ, quod omnes sancti omnia quæ meruerant, pro parvis duxere, si Dominum quem amaverant, non viderent: sicut et venerabilis beata Maria, non indignum pro innumeris et inmensis beneficiis reddebat interuum obsequium sanctitatis, dum beneficiorum in terris posita non poterat videre largitorem: et ideo hodie, dilectissimæ, elevatur super choros angelorum, ut possit speciem vultumque videre Salvatoris, quem amaverat, quem cupierat ex toto desiderio cordis.

XIV. Quod si gaudium sit in cælo de quolibet peccatore converso, multo magis putandum pro tantæ Virginis exaltatione et gloria, quod exultatio fiat in supernis: cujus nimirum festivitas, omnium supernorum civium est gratulatio: præsertim quia ejus celebritas laus et favor est Salvatoris. Unde credimus, ut supra dictum est, quod non hunc tantum diem solemnem ducunt pro ejus honore annuum, verum etiam continuum et æternum jucunditatis et lætitiæ ac venerationis obsequio, cum omni colunt tripudio amoris et gaudii. Nec immerito igitur omnis illa cælestis civitas congratulatur et veneratur matrem: cujus super se adorat filium regem: ante quem tremunt potestates, et curvatur

A omne genu. De hujus nimirum ad cælos ascensione, multo admirantis intuitu secretorum contemplator cælestium in Canticis: *Vidi, inquit, speciosam ascendentem, quasi columbam desuper rivos aquarum.* Et vere speciosa quasi columba, quia illius speciem columbæ ac simplicitatem demonstrabat, quæ super Dominum venit, et docuit Joannem, quod hic est qui baptizat. Et bene, desuper rivos aquarum, quia super aquam refectionis educaverat eam Dominus et nutriverat (*Psal. xxii, 2*): ex qua multi deducti rivi, omnem irrigant terram deliciarum, et infundunt hortum voluptatis, ex quibus quotidie ita et perfusa beata Dei genitrix ascendit hodierna die speciosa valde et admirabilis: *cujus odor inestimabilis erat nimis, et ideo ineffabilis.*

B Ad cujus profecto fragrantiam odoris, omnis illa cælestis Jerusalem læta decurrit, quam circumdabant flores rosarum et lilia convallium, eo quod omnes animæ martyrio rubricatæ, eam æternæ dilectionis complectuntur amplexibus; et virginitatis splendore candidatæ, ac si lilia in valle humilitatis nutritæ, circumdant eam, venerationis gratia obsequentes. Recte igitur: quoniam beata Dei genitrix et martyr, et virgo fuit, quamvis in pace vitam finierit. Hinc quoque quod vere passa sit, testatur Simeon propheta, loquens ad eam: *Et tuam, inquit, ipsius animam pertransibit gladius (Luc. ii, 35).* Ex quo constat quod supra martyrem fuerit. Alii namque sancti, etsi passi sunt pro Christo in carne, tamen in anima, quia immortalis est, pati non potuerunt. Beata vero Dei genitrix, quia in ea parte passa est, quæ impassibilis habetur, ideo, ut ita fatear, quia spiritualiter et caro ejus passa est gladio passionis Christi, plus quam martyr fuit. Unde constat, quia plus omnibus dilexit, propterea et plus doluit, intantum ut animam ejus totam pertransiret et possideret vis doloris, ad testimonium eximie dilectionis. Quæ quia mente passa est, plus quam martyr fuit. Nimirum quod ejus dilectio amplius fortis, quam mors fuit, quia mortem Christi suam fecit. Nunc autem circumdant eam flores rosarum, indesinenter ejus admirantes pulchritudinem inter filias Jerusalem (*Cant. v, 7*): in qua posuit rex thronum suum, quia concupivit ejus speciem ac decorem: fuit enim plena charitate et dilectione: idcirco sequitur post eam purpuratorum exercitus, et candidatorum grex.

XV. Quam si diligentius aspicias, nihil virtutis est, nihil speciositatis, nihil candoris gloriæque, quod ex ea non resplendeat. Et ideo bene circumdant eam flores rosarum, et lilia convallium, ut virtutes virtutibus fulciantur, et formositas decore castitatis augeatur. Nam omnis splendor et gloria, quanto illustratur fulgore suo sublimius, tanto apparet præstantior claritate quorumlibet subjectorum, et eximior prædicatur. Sic et beata Dei Genitrix, cujus plantatio ac si rosæ in Jericho, specialius refulsit, et candor virginitatis splendidius emicuit, cum circumdata officio charitatis, submititur illi

sanctorum claritas : ut ejus amplius splendor et gloria commendetur : quæ super angelorum choros elevata, jam beata prædicatur, et jam beatissima. Nam angelorum quamvis celsior natura sit : non tamen gratia major, quia et ipsi gratuita gratia, ne corruerent, sunt salvati. Unde David, *Verbo Domini*, inquit, *cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Psal. xxxii, 6*). Quod si spiritu oris ejus omnis virtus eorum subsistit : constat beatam et gloriosam virginem Mariam, in quam supervenit Spiritus sanctus, et Deus totus illapsus portatum novem mensibus in utero, ut credendum est, ampliora promeruisse virtutum privilegia, et percepisse gratiam ab angelis etiam collaudatam. Unde et si mirabilis est eorum virtus, et firmitas perpetuitatis : mirabilior tamen in Maria, quam obumbravit virtus Altissimi, ut ultra omnem virtutem sit angelicam, quod factum est in ea, et admirabile cunctis sæculis sacramentum. Ac per hoc etiam angelis exinde major præstatur gratia, cum instaurantur ab ea omnia, quæ venerantur et adorant super se Christum regem Dominum natum ex eadem Virgine. Hinc et Maria cunctis tanto venerabilior, quanto gratiosior : et quanto virtute Altissimi extollitur ad sublimia, tanto clarior resultat in gloria. Plena siquidem gratia, plena Deo, plena virtutibus, non potest non possidere plene gloriam claritatis æternæ, quam plenissime accepit, ut mater fieret Salvatoris. *Quam viderunt omnes filiæ Sion, et beatissimam prædicaverunt, ac reginæ laudaverunt eam* ; quoniam tantam eam viderunt, quantam nullus narrando explevit mortalium ; quanto magis Deum, qui talem ac tantam fecit eam, ut ipse fieret per eam ! Unde David : *Et homo, inquit, natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus* (*Psal. lxxxvi, 5*). Beata igitur talis ac tanta natiuitas, beata et supernorum civium societas, et admirabilis charitatis eorum unanimitas : ubi nemo angelorum, nemo archangelorum, non dico beatæ virginis Mariæ, verum neque alicujus sanctorum invidet gloriam, sed totum in altero unusquisque possidet, quod gratis præstatur omnibus : ut de omnibus et in omnibus glorificetur Deus, honoretur et adoretur ab omnibus : ubi non sexus, non ætas, non dignitas generis, sed meritum qualitas sola discernitur : ubi plurimum stella a stella differt claritate, quamvis omnes in suo sint ordine suscitandi. Quod si est alia claritas solis, et alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum (*I Cor. xv, 41*) : una tamen claritas est, qua illustrantur omnia. Idcirco beata Dei Genitrix, quæ adhuc tantis in terra prædicatur laudibus, non immerito creditur hodierna die exaltata et glorificata, necnon et clarificata, quantum novit ille qui eam elegit in sua sapientia, qua disposuit omnia. Quod si in domo Patris mansiones multæ sunt, credimus splendidiorem Matri hodie Filium præstitisse, quam sibi olim ædificavit domum, subnixam columnis septem : in qua domo nimirum parantur nuptiæ Ecclesiarum Dei, et fœderantur terrenis cœlestia. In

eo namque utero Virginis, Sponso immortalis virginis consecratur, ut sit totum cœleste commercium.

XVI. Et ideo, charissimæ, celebrate solemniter Virginis festum, quæ celestem vobis vitam in terris ostendit : quoniam qui non nubent, neque nubentur, erunt sicut angeli in cœlo. Nec mirum si angelis comparatur virginitas, quæ angelorum Domino, fœdere copulatur nuptiarum. Et si quælibet virginitas tantum erigitur, ut angelis comparetur, multo magis beata et gloriosa virgo Maria, quæ singulari commendatur privilegio, et immenso dicatur mercedis monio. Idcirco, dilectissimæ, amate quam colitis, et colite quam amatis : quia tunc eam vere colitis et amatis, si imitari velitis de toto corde quam laudatis. Hæc namque vita vobis de cœlo fluxit, quam professæ estis : supra usum naturæ hæc vita est, quam tenetis : de cœlis venit Sponsus, quem sequi cum Matre debetis : nec immerito vivendi usum de cœlo quæstistis, quæ vobis de cœlo sponsum petistis. Ideo vestra conversatio in cœlis sit semper : quoniam Verbum Dei quod amatis, non nisi in sinu Patris invenitur. Licet igitur ubique totus sit, et non longe ab unoquoque nostrum, tamen non nisi casto sursum hauritur pectore. *Prope est enim*, inquit Moyses, *in corde tuo et in ore tuo, tantum eum recto si quæsieris corde* (*Deut. iv, 29*). Unguentum exinanitum est nomen ejus : propterea, adolescentulæ, diligite animo, quod pro vobis effusum est. Habetis namque, sanctæ virgines, Sponsum virginem, virginitatis et castitatis amatorem, qui matrem virginem ideo elegit, ut ipsa omnibus esset exemplum castitatis, in qua velut in speculo refulget forma virtutis. Habetis igitur in ea magisteria probitatis expressa, quid primum eligere, quid respuere, quid sequi debeatis. Prima ejus virtus est fundamentum omnium virtutum et custos, humilitas ipsa, de qua gloriatur : *Quia respexit*, inquit, *humilitatem ancillæ suæ : ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* (*Luc. i, 48*). Ergo primum discendi incitamentum, nobilitas est magistri : deinde merces laboris optimi, fructus beatitudinis. Quid igitur nobilior matre Domini, quid splendidius ea, quam splendor elegit paternæ gloriæ ? Quid castius ea, quæ corpus Christi sine contagione corporis generavit ? et tamen in ea solum humilitatem respexisse Dominum confiteatur, quæ custos est cæterarum virtutum. Collocaverat enim in tuto stationis portu sublimia meritum suorum exercitia : et ideo divinitus illustratur. Unde Dominus ait : *Ad quem respiciam, nisi ad humilem et quietum, ac trementem sermones meos* (*Isa. lxxvi, 2*) ? Fecit enim quod promiserat, et respexit humilitatem ancillæ suæ : unde et beata jam ab omni sæculo prædicatur. Idcirco et vos, o filiæ, si vere virgines esse vultis, humilitatem sectamini ; et Matrem Domini, quæ se ancillam vocat, cordis amore imitari procurate, quæ didicit ab ipso sponso, cui vos devovistis humilitatem, quam vos ex se docuit. Unde ait idem : *Discite a*

me, quia mitis sum et humilis corde (Matth. xi, 29). Non ergo beata Dei Genitrix a Filio suo Domino nostro didicit cœlos fabricare, non angelos creare; non miracula deitatis insignia operari: sed tantum humiliari, cœteraque virtutum documenta, intra humilitatis custodiam aggregare. Unde cum ea semper singularum virtutum pudicitia comes irremota mansit: quia omnino pudor individuus virginitati esse debet, sine quo recte castitas vera servari non potest. Nunquam igitur beata virgo Maria sine pudoris sui custode processit, et ideo si placet vobis, charissimæ, talis ac tanta virgo, placeat et opus virtutis, cujus vita omnium est disciplina, cujus mores instituta sunt Ecclesiarum, quæ præcessit cunctos, supereminet universis. Propterea quæcunque virgo sibi ab ea optat præmium et implorat auxilium, debet imitari exemplum. Rogo vos, o virgines, rogo et viduæ, imitami Paulam viduam matrem, exemplar continentiæ et castitatis. Imitami Eustochium, quam habetis vobiscum virginem, et formosam perfectæ integritatis. Quod si minus in eis est, quam in matre Domini, imo quia est, habetis prole secundam et virginem perpetuam: quia sicut in comparatione Dei, nemo bonus, ita et in comparatione matris Domini nulla invenitur perfecta, quamvis virtutibus eximilis comprobetur. Unus est Pater noster, qui in cœlis est; unus et magister: una est forma virginitatis in Maria, cui vos omnes ut imaginem reformatis integritatis, faciem imprimere debetis in sculpturam Spiritus sancti. Quoniam hæc est hortus conclusus, fons signatus, puteus aquarum viventium (*Cant. iv, 12, 15*), ad quam nulli potuerunt doli irumpere, nec prævaluit fraus inimici, sed permansit sancta mente et corpore, multis donorum privilegiis sublimata. Idcirco hanc imitami moribus, sequimini castitate, hujus implorate auxilium.

XVII. Quod si me, quia ita loquor, præsumptionis velit arguere invidorum aliquis, quod vobis scripserim: arguat charitatem atque dilectionem, quia rogantibus vobis ne hoc: quidem inexpertus judicavi negandum. Malui enim excipere ruborem pudoris, quam non exsequi jussionem vestram, quarum precibus nonnunquam Deus noster obedire videtur: præsertim cum habeatis vobiscum, quas imitari virtutis est, cum quibus discere potestis: affectum a me potius quam magisterium ad laudem hujus diei requisistis. Unde excusare non debui propter observantiam gravitatis, ne impartirem devotioni vestræ, quæ mandastis. Quod si docere nequivi, salutem ad laudem tantæ virginis exhortari omnino curavi: quatenus non deessem vobis quem diligitis in die tantæ festivitatis, sed jungerer precibus, jungerer votis, si quo modo mente ad ea vobiscum elevari merear vestris suffragantibus meritis, ad quæ pervenit beata et intemerata virgo Maria. Ecce hodierna die ad illum præclarum et splendidum thronum angelorum, ipsa per humilitatem et integritatem carnis ascendit, unde intempe-

rantia olim eximios archangelorum et superbia dejecit. Quapropter gaudete, gaudete, inquam, quia vobis via patefacta est cœlorum. Quamvis enim nobis eadem promittantur: vobis tamen jam præsto sunt, quæ cum angelis incorruptionem servatis. Quæ licet de hoc mundo sitis, tamen, favente Deo, jam in hoc mundo non estis: quia etsi sæculum vos habere meruit, tenere omnino non potuit. Beata itaque Maria hodie jam ab omnibus gentibus longe lateque prædicatur: et vobis quæ secutæ estis exemplum tantæ virginis, beatitudo condonatur cœlestis. Quas non illecebræ sollicitant corporis, non colluvio præcipitat voluptatis, non æstus inflammat incentivæ carnis, ino angelica imitatio delectat in terris: quorum in futuro æqualitas repromittitur in cœlis. Beatæ igitur estis, gloriæ, sed et beatæ viduæ, quæ cœlibem in Christo vobiscum ducunt vitam: quia secundum Apostolum liberatæ a lege viri, sic permanserunt. *Beatior, inquit (1 Cor. vii, 40), erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Puto enim, ait (Ibid.), quod et ego spiritum Dei habeo*: evidenter volens exprimere, quid intersit inter eam, quæ adhuc est juncta lege viro, et inter eam, quæ jam soluta vinculo beatorum prædicatur. Quod si utraque beata, quia in Christo, beatorum tamen quæcunque jam soluta est vinculo, et cœlestia sectatur. Ideo viduæ semper virginibus bene copulantur, ut ait Apostolus: *Mulier innupta, et virgo, cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu (Ibid. 34)*: quodammodo enim magisterium virginitatis, viduarum gliscit et confortatur exemplis, quæ cum viris castum servaverint concubium, docent integritatem magis virginibus Deo servandam: et quod propemodum non inferioris virtutis est a conjugio abstinere, quod aliquando delectaverit, quam conjugii delectamenta nescire: in utroque siquidem gradu fortitudo laudatur, et cœlestis vitæ prædicatur virtus. Idcirco cognationem jam cum Christo uterque ordo sortitur. Unde Dominus: *Si quis, inquit, fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, soror et mater est (Matth. xii, 50)*: ubi non sexus, non ætas, non conditio discernitur, sed, qui fecerit, inquit, voluntatem Patris mei, qui in cœlis est.

XVIII. Unde quia libera facultas cunctis præstat, estote, charissimæ, ad id quod vos Christi gratia vocavit, estote matres Christi ac sponsæ, estote sorores ac propinquæ: quia quod carnis non potuistis, gratia totum condonatum est vobis. Et ideo diligit matrem Domini, quæ vobis sponsum genuit immortalem: cujus et vobiscum soror est ipsa, quia voluntatem Patris fecit, ut esset mater. Propinqua quidem vobis non carne, sed spiritu: ut unitas commendetur Ecclesiæ, et societas corporis Christi intelligatur. Ex quo Dominus: *Volo, Pater, inquit, quia ego et tu unum sumus, ut et ipsi in nobis unum sint (Joan. xvii, 21)*. Quæ profecto unitas per unum mediatorem Dei et hominum efficitur. Facite ergo voluntatem Patris et vos, ut unum esse possitis.

Ornate lampades vestras, occurrere sponso, quia jam ad ostium pulsat, et matrem, si eam diligitis, sequimini. Intus autem parate et ornate lampades vestras, quia filia regis estis. Omnis enim gloria vestra ab intus sit, et intus habete, quod foris luceat: ne forte inter has solemnitates priusquam sponsus veniat, vestrae lampades exstinguantur. Nam celebritas hujus diei, non nisi accensis lampadibus intus et foris recte colitur. Ideo emendum est oleum dum vacat, et cum sponsus venerit, quod absit, vacuae inveniantur. Propterea quae sursum sunt sapite, ubi beata pervenit Virgo, et non quae super terram; quia vestra conversatio, si estis jam quod vovistis, in caelis fore debet. Illuc dirigite mentem, illuc abscondite vitam vestram, donec pertransseat furor Domini, quo beata Dei genitrix hodie pervenit: ibi namque habetis sponsum, ibi pontificem, ibi omnia quaecumque quaesistis. Illuc dirigite mentem, ut cum Christus Virginis filius apparuerit in fine saeculi, cum ipso et vos appareatis in gloria. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Fulberti Carnotensis sermonem hunc esse, vix dubito, aut ne vix quidem. Illi certe ascribitur in quodam Regiae Parisiensis Biblioth. ms. sub num. 3752 statim ab isto Pseudo-Hieronymi, quem modo recensimus: tum in altero San-Germanensi, qui varia opuscula incompacta continet: tametsi in utroque non de Assumptione, sed de *Nativitate beatae Mariae Virginis*, qui pristinus ejus est titulus, inscribatur. Denique et in aliis libris sub ejusdem auctoris nomine, teste Oudino, invenitur. Etiam C sermo 208 in Appendice S. Augustini, qui in Lovaniensium plerisque, ut ipsi observant, ms. eidem Fulberto tribuitur, magna ex parte iisdem atque iste laciniis, verbi-que totidem constat: ut facile appareat, priorem illam episcopi Carnotensis hominiam fuisse (quod solenne est id genus elucubrationibus) pro interpolatorum dicentium ad populum arbitrio et captu mutilatam, inque alias subinde formas abire jussam.

EPISTOLA X.

De Assumptione B. Virginis Mariae.

I. Scientes, fratres dilectissimi, auctori nostro multum nos debere conditos, plus redemptos, redemptionis nostrae commercium veneremur, et sacratissimum uterum, ex quo homini Deus unicus apparuit, et si nequimus meritis, saltem celeberrimus obsequiis: scientes erroris nostri tenebras, partim ejus fulgore dispersas: quia quae homines per protoplastorum negligentiam, primae matris contumaciam arroganti, quam gula [Al. regula] perdidit, hujus sacrae Virginis partus, non solum restauravit diruta, sed dona contulit sempiterna: et ideo cunctis praeconiis veneremur salutis auctricem, quae dum auctorem suum concepit ex caelo, nobis redemptorem ostendit in saeculo; et quia ad vicem ejus, matris nostrae Ecclesiae forma constituitur, ipsa eam inter procellas saeculi frequenter aspiciat, ipsa inter incursus mundiales continua oratione confoveat. Neque enim dubium est, illam quae meruit pro liberandis ferre pretium posse, impartiri suffragium liberatis; nostra inter haec oratio jugis

A ad Dominum dirigatur, ut qui pro honore nominis sui, viscera illa quae sanctificaverat intravit, quae etiam nos ipsi sedulitate debita veneramus, prosit nobis ad remedium, quod per eam se nobis dedit pretium.

II. Merito igitur beata Maria singulari a nobis praeconio attollitur, quae singulare commercium mundo praebuit: merito inter feminas tunc etiam laetabatur, cum singularem medicinam medico alvo gestabat. Sciebat quidem pondera ventris, quae pudorem non perdidit castitatis. Mirabatur partus insignia, quae nulla noverat viri contagia. O bene fecunda virginitas, quae novo inauditoque genere et mater dici posset et virgo. Peperit enim a quo concepit, portavit a quo creata exstitit. Siquidem ipse est auctor Mariae qui est ortus ex Maria. Sic inenarrabiliter beata Maria mater et virgo est, quae dum fructum praegnationis extulit, integritatis dispendium non incurrit: apud quam ita caelestis providentia negotii ipsius conditionem disposuit, ut magis obedientiam exhiberet in mandato, cum honorificentiam suam cognosceret ex angelo. Neque enim fidem derogat nuntii, quae dignitatem intelligit nuntiantis, angelo ei dicente: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. 1, 35)*. Credidit admonita quod audivit, meruit sanctificata quod credidit. Denique tantum sese ad caeli fastigium sublevavit, ut Verbum in principio apud Deum, id est Dei Filium, de summa caeli ara susciperet. Cumque se per mysticum divinitatis arcanum carni nostrae fragilitate commiseret, latuit in homine divinitas, ut divinitate humanitas non periret: et sub [Al. dum sub] velamento assumptae carnis absconditus, pretiosius redemit perditos, quam si defensaret ab imminente hoste captivos. Immensa pietas, et supra quam fari possit praedicanda majestas, viscera puellae aura sancti Spiritus implebantur: inaptata virginis vulva, Verbi semine crescente, turgebat. Replebantur, inquam, arcana viscerum sacri Spiritus fecunditate repleta, et erat spes in partu, quia non erat voluptas in coitu. Stupebat pretiosissima genitrix, et apud se tacita rerum novitate mirabatur. Urebatur aestu cogitationis ab igne, et percussa [Al. percussa] rerum novitate obstupescere mirabiliter. Sciens enim suam integritatem, mirabatur ventris uberitatem felix Maria. O genitrix gloriosa, o puerpera sublimis, cujus visceribus auctor coeli terraeque committitur: felicia oscula labris impressa lactentibus, cum inter crebra iudicia reptantis infantiam, utpote verus ex te filius tibi mater alluderet, cum verus ex Patre Dominus imperaret! Nam auctorem tuum ipsa concipiens, edidisti in tempore puberem, quam habueras ante tempora conditorum. Felix puerperium, laetabile angelis, expectabile sanctis, necessarium perditis, congruum profligatis: qui post multas assumptae carnis injurias, ad ultimum verberatus flagellis, potatus felle, patibulo affixus,

ut te veram matrem ostenderet, verum se hominem, A patiendo tormenta monstravit. Tu ergo, beata gloriosaque Maria, inter ista laudabilis, quæ sic meruisti donum fecunditatis, quæ virginitatis non amisisti suffragium. Tu es enim benedicta inter mulieres. Tu prærogata cunctis virginum catervis. Tu sequeris Agnum quocumque perrexerit. Tu virgineos choros et ab incentivæ carnis illecebris alienos, per albertia lilia rosasque vernantes, ad fontem perennis vitæ invitas. Tu in illa beatorum felicissima regione, primis ordinis dignitatem adeptæ es, plantis roscidis oberrans, inter paradisi amœnitates et gramineos choros tenero poplite pergens, felicitique palma violas immarcescibiles carpis. Tu concinentibus sine fine angelis conjuncta, archangelisque sociata, indefessa clamitare voce, B Sanctus, Sanctus, Sanctus, non desinis.

III. Sed quid dicam pauper ingenio, cum de te quidquid dixero, minus profecto est quam dignitas tua meretur? Si matrem vocem gentium, præcellis: si formam Dei appellem, digna existis: si nutricem cœlestis panis vocitem, lactis dulcedine reple. Lacta ergo, mater, cibum nostrum, lacta cibum angelorum, lacta eum qui talem te fecit, ut ipse fieret in te: qui tibi munus fecunditatis attulit conceptus, et decus virginitatis non abstulit natus: qui priusquam nasceretur, te matrem creavit, ex qua nasceretur, ut illinc procederet tanquam sponsus de thalamo suo, quo mortalibus oculis posset videri. Quanta fuit hæc dignatio, ut crearetur ex te, quam creavit: portaretur manibus, quas formavit: C sageret tua ubera, quæ ipse implevit? Quas itaque laudes charitati Dei dicemus, quas gratias ei agemus? qui nos ita dilexit, ut propter nos homo fieret, ut matrem hominis eligeret, ut uterum nostræ conditionis intraret, ut contumellas nati infantis subiret, atque cuncta humanitatis necessaria sustineret. Agentes ergo, quantum sufficimus, Creatori nostro gratias, Assumptionem gloriosissimæ Dei genitricis cum gaudio celebremus. Dignum namque est cum summa ei gratulatione famulari, per quam insignia virginitatis pullularunt: siquidem ipsa virgo exstitit ante conjugium, virgo in conjugio, virgo prægnans, virgo pariens, virgo lactans, et dicta merito mater, non de marito. Sanctæ quippe D Matri omnipotens Filius nullo modo natus virginitatem abstulit, quam nasciturus elegit. Exsultent ergo virgines, virgo peperit Christum: nihil ex eo quod voverunt putent exterminatum, quia mansit virgo post partum [Al. abest hæc pericope usque ad agnovit]. Exsultent viduæ festum virginis celebrantes: Anna vidua virginem matrem agnovit. Exsultent conjugatæ solemnia beatæ matris frequentantes: Elizabeth conjugata a virgine matre salutata est Domini. Exsultent et pueri continentiam voventes puero. Ipse integritatem pueritiæ consecravit, qui suæ matri fecunditatem attulit, virginitatem non abstulit. Ipsi gloria per infinita sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Incerti est auctoris, quam nec licet ex breviori isthoc dictato internoscere, nec videtur, si liceat, facturus operæ pretium, qui studiosius inquirat. Cætera tam evidens est, ut ait Erasmus, styli discrimen, ut cujuscunque sit, Hieronymi videri non possit.

EPISTOLA XI.

De honorandis parentibus.

I. Parentum meritis subjugans filios omnipotens Deus, serviendi legem in officiis posteris dedit, ut hoc divino cogantur facere imperie, quod debuit pietas suadere: dicente illo in libro Exodi, in quo ita scriptum est: *Honora patrem tuum et matrem tuam, sicut præcepit tibi Dominus, ut bene sit tibi: et sis longæ vitæ super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi* (Deut. v, 16). Audite, filii, salutiferam jussionem: et præcepta legis affectu debiti amoris implete. Servite patribus, futuri patres: et matres vestras tenera diligite pietate, ut et vestræ conjuges mereantur matrum nomine nuncupari. Nemo patrem asperis verbis lædat, non fiat amara dulcedo. Hoc sit inter parentes et filios, quod jubente Domino, natura continuit. Affectum sonet quidquid linguæ dixerint liberorum. Inter charas conjunctasque personas, pietatis jura serventur. Hoc filiorum ora loquantur, quod parentes delectat audire. Præbeatur patribus amoris mixta formido, qui primi vobis sunt causa nascendi. Exhibete patribus, filii, quod vos potestas paterni nominis cogit, quæ adeo est eorum meritis attributa, ut ipsa de vobis exigat quod natura jubere non potuit. Matribus quoque debitam impendite reverentiam, quæ vobis uteri labore servientes, pondus vestri corporis tolerant, atque ignotam portantes infantiam, famulatum quemdam exhibent nascituris. Illo tempore non sibi tantum mater esurit, nec acceptos sola digerit cibos: materno victu alitur et ille qui latet, ejusque membra alterius comestione pascuntur: ut homo futurus, alienis morsibus saturatur. Quid ipsa memorem nutrimenta, et teneræ infantis dulces injurias, quas nutritoris affectus de suis parvulis sumit? Quid cibos in matre confectos, qui femineis manantes ex membris, lacteum solvantur D in succum, et fauces invalidas liquido sapore perfundunt? Cogente natura, sumunt infantes de matre quod bibant, et dente non nato, hoc sibi currentibus labris eliciunt, quod non sit necesse mordere. Serviunt materna posteris pectora, serviunt ipsis incunabulis, manus et terga membris devota lactentium gratos artus accipiunt. Optat mater parvulum crescere, optat cito videre majorem, eumque numeris juvenum miscere festinat, nunquam sibi forsitan servitutum. His tot tantisque præcedentibus factis, parentibus, matri tota debet alacritate serviri. Reddatur naturæ debitum, reddatur et posteris quod debetur. Exsolve, filii, quod debes, et officia debita qualicumque exhibe famulatu, quia parentibus nemo potest reddere quod

debetur. Humilitas talibus oblata personis, vivendi tempus extendit : et morte dilata, multum nostram prorogat vitam, vicemque facientibus reddens, officia nostra, Domino iubente, commendat : qui intantum nomen parentum diligit, ut seipsum Patrem jusserit dici.

II. Irreverens autem filius, quid de Domino ipse mereatur, Salomonis dicta testantur : *Contumelias afficiens patrem, et contemnens senectam matris, confundetur, et in opprobriis erit. Filius derelinquens custodire disciplinam patris, meditabitur sermones malitiae. Maledicenti patrem et matrem extinguetur lumen, et pupillae oculorum ejus videbunt tenebras* (Prov. xx, 20). Audi, filii, patrem qui te genuit : nec contempseris quia sensit mater tua. Pareat patri lingua, quam genuit, et matrem suam nemo crudeli verbo percutiat. Sic te rapiat, filii, juvenilis ætatis auctoritas, ut noveris unde sis natus. Memento Scripturæ sententiæ [ms. Ambros. sanctæ], ubi, Spiritu sancto loquente, dictum est : *Quis qui maledixerit patri aut matri, morte noriatur* (Ezod. xxi, 17). Memento ergo parentum esse quod talis es : quorum manibus clementia sumpsisti. Fauces tuæ necdum lacteum perdiderunt saporem, quem tibi pia mater infundens, linguam istam pavit potu corporis. Impende debitum patri matrique servitium : qui nunquam tuos vagitus horrentes, totum in te lambebant osculis corpus. Sit tibi grata salus ipsorum, quibus charior est tua vita quam propria. Redde amoris vicem colendæ pietatis. Facta parentum tuis cunabulis commoda, officiis propriis exsolve. Parentes enim ideo debent haberi dulciores, quia per alios reparari non possunt : et cum eo lex naturæ subtraxerit, nec patrem tibi alterum poteris invenire, nec matrem. Mutato conjugio nec vitricus pater est, nec noverca potest nomen matris implere. Nullus igitur filiorum unctorem lûcis suæ cædat injuriis. Nemo parentibus optet adversa, qui liberos [ms. Ambros. livores] suæ salutis anteposunt. Intolerabile nefas est, ex illo ore protervum audire sermonem, aut illis pulsari manibus, quas amor diligit [Duo mss. diluit]. Oculorum vestrorum timeat sententiam, quam Dominus promissit ingratis. Meretur enim cæcitatibus suæ subire supplicium, qui parentum vultus vel torvo visu despexerit, et elatis læserit pietatem. Si quidquam sapitis, filii, eo animo videte venerabiles facies, quo vos ipsæ conspicit, et eorum labris dulcibus osculis inhærete, quia eorum oscula adhuc habetis in membris. Senibus servire perfacile est, quos nemo potat, nemo nutrit succo corporis sui. Foveatur itaque parentum senectus, et factis eorum vicissitudo redatur. Habet enim quamdam senectus infantiam. Videant liberi vestri quid faciant, vobis vicem similem reddituri. Imitamini filium Machabæum, qui matri mortem suadenti servivit, et durum imperium gratanter aggressus est, ne offenderet genitricem (II Mach. 1). Maluit fratrum sociari funeribus, quam voluntati

matris obsistere. Ita enim matris suadentis voluntas perfecta est, ut Deo filium faceret martyrem, et fratrum coronis participem. Denique obsequium suum melius, morte probans, suasionem sermonis matris implevit : et lucem istam moriendo contemnens, consors martyrum factus est, et illa germanitas æterno collegio firmaretur. Ecce quid præstitit animus matri subjectus. Devotus filius obediendo promotus est, qui nolens maternam aliquatenus lædere pietatem, perpetuam vitam passionem suscepit : qui Dominum confidendo, meretur cum fratribus a Domino coram angelis coronari.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Eruditum prorsus et lectu dignum opusculum. B sed quod, ut nihil aliud accedat, non fesse Hieronymi, ex styli discrepantia jam constet. Prodit etiam se auctor, sequiorum esse temporum, quod ex Isidoro Hispalensi, qui septimo invivente sæculo floruit, nonnulla mutatur : ut sunt illa, quæ ex libro vii Originum, cap. 42, totidem fere verbis ad ostiarios retulit : *Ipsi enim tenentes clavem, omnia intus, extraque custodiunt : atque inter bonos et malos habentes judicium, fideles recipiunt, respiciunt infideles ; tum illa quæ ad quintum gradum, seu diaconus : Sicut in sacerdote consecratio, ita in diacono ministerii dispensatio habetur*. Enimvero hæc Isidorum a nostro accepisse, quod facile opponi posset, veri tantam speciem non habet, proxime autem ab illo nostrum ætate abfuisse, puta ipso septimo ad finem vergente, vel demum octavo sæculo, facile adducar ut credam. Ac sane Hincmarus Rhemensis, qui sæculo subsequente scripsit, non solum epistolam hanc laudat, sed et pro Hieronymiana habet : ex quo colligas, jamdiu antea farræ scriptorum invaluisse. Laudat et Micrologi auctor, et subsequenti temporibus alii. In mss. exemplaribus, Erasmo teste, variat titulus. In nonnullis ab Damasus inscripta est, in aliis ad Rusticum episcopum Narbonensem, in quibusdam nullius habet nomen. Deinde in aliis codicibus habetur integra, in aliis mutila. Postremo non est verisimile, divum Hieronymum, si de re tanta, tantum scripsisset librum, non alicubi citaturum fuisse, cum multo breviores et levioris argumenti tam frequenter citet.

EPISTOLA XII,

SEU OPUSCULUM DE SEPTEM ORDINIBUS ECCLESIAE.

Sufficere quidem fidei tuæ arbitror conversationem sanctam, quam habes in Christo Jesu ad sacerdotalis ordinis dignitatem, arctam tibi et angustam intellectus viam in Domino reserare, quia præcedentibus meritis ac virtutis insignibus, ad hoc officium electus a Deo es. Licet in multis gratia Christi sine operibus comprobetur, et cessante merito conversationis ac vitæ, sola Dei dona fructificent. Tamen quia tu præ cæteris electus a Deo ob hoc comprobaris, qui et legis opera impleas, et commoraris in gratia usque ad supereminentem scientiæ charitatem, intellectu Dei tecum loquente, festinanter existentibus cogitationibus insignibus, hoc vis nosse quod factus es. Totius tibi Ecclesiæ prout præcipis sacramenta reserabo : doctrinæ ordinem et locum custodiens, et quid qualiter observare debeas docens : si modo ad injuriam non revores novelli exhortatoris industriam, ac te non

pudeat paupis per minorem esse dum discis : quia seposito, ut vides, privilegio dignitatis, habes de nobis amplius quod quæras. Et id quod jam pridem in consecratione consecutum te esse credis, restat ut capias : ne minor inveniaris in Christo, quam in mundo interim nominaris ac si falsi vocabuli inutilis pastor existas, cum hæc quæ in Domino latent sacramenta nescires. Nos tamen tenentes in omni disputatione rationem, ac tecum simpliciter fabulantes, verum te episcopum animarum debere esse monstrabimus : ut factus tibi ipse iudex, hoc quod loquimur implere festinans, et nobis consentiens, verecundia et confusione rejecta, eligas abjectus esse in domo Dei magis quam habitare in tabernaculis peccatorum. Sic enim Jesus ait : *Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent, domini vocantur; vos autem non sic : sed qui major est vestrum, fiat sicut minor, et qui princeps est, fiat sicut minister. Quis enim major est, qui recumbit, an qui ministrat? In gentibus quidem qui discumbit, major est : inter vos autem non sic, sed qui ministrat. Ego autem in medio vestrum sum sicut qui ministrat. Et vos quia estis permanentes mecum in tentationibus meis : ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis in mensa mea in regno meo, et sedeatis super sedes duodecim judicantes duodecim tribus Israel (Luc. xxii, 25 seq.). Et alibi : Rectorem posuerunt te, nulli extolli, sed esto tanquam unus ex ipsis (Eccli. xxxii, 1). Et alibi : Non ut domineris clero, sed ut forma sis omnibus (I Pet. v, 3). Et alibi : Templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod præstis vos (I Cor. iii, 16 seq.). Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi gloria in sæcula (Rom. xi, 36) : unus enim Deus noster et Pater Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnia, et nos in ipso, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum (I Cor. viii, 6). Sed non in omnibus est scientia Caritas enim contigit ex parte in Israel : donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fiet. Concluit ergo Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur (Rom. xi, 25, 26, 32). Ante omnia humilitatem dilige : quia superbia apostatare facit a Deo : et initium omnis peccati, superbia est (Eccli. x, 14, 15). Deus enim noster formam servi accipiens, humiliavit se usque ad mortem, mortem autem crucis (Philipp. ii, 8). Omnes Scripturas mente percurrere, totum Canonem lege : atque habens ante oculos exempla sanctorum, imitare quod bonum est, æmulare quod sanctum est. Factusque tibi Jerosolyma cælestis, Deo vota restituere. Domum in te, et templum Salomonis ædifica, tabernaculum fabrica, et diligentius exornare festina. Intra Sancta sanctorum, indeficiens lumen accende, perfectionem in omnibus tene. Pone custodiam ori tuo, et ostium circumstantiæ labiis tuis. Non des in tentationem animam tuam,*

et non obdormiet qui custodit te. Exalta vocem tuam, et dic : *Omnis caro fenum, et omnis gloria hominis ut flos feni. Aruit fenum et flos decidit : verbum autem Domini manet in æternum (Isa. xl, 6, 7, 8). Sacerdos enim Domini qui de ore suo profert justitiam, et exquirentibus annuntiat veritatem, angelus Dei omnipotentis est. In omnibus causis serva justitiam. Peregrinantem, et orphanum, et viduam, et pauperem, vel pupillum, vacuo gremio non dimittas. Ibi que thesaurum tuum, ubi et cor tuum est, conde. Cum omnibus fratribus tuis, sicut scriptum est, pacem habe. Consilia impiorum fuge : ne dum judicas, condemneris. Sic enim scriptum est : *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit : sed in lege Domini fuit voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte (Psal. i, 1, 2). Potentium personas, divitum notitias, salutantium obsequia ita accipe, ut pauperem non contristes, nec ulli fastidium excusationis inducas. Non recedat liber legis, ut scriptum est, de manu tua, sed meditare in eo die ac nocte. Sic enim scriptum est : *Sine offensione estote Judæis, et Græcis, et Ecclesiæ Dei : sicut et ego omnibus per omnia placeo, non quaerens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant (I Cor. x, 32, 33). Priusquam audias, ne judices quemquam : atque ante probationem accusationis illatæ, neminem a tua communione suspendas : quia non statim qui accusatur reus est, sed qui convincitur criminis. Nec præstandum odii singulorum est, ut innocentem fratrum dominetur injuria : quinimo timor Domini ante oculos semper est habendus : et totum quod agitur, Deo Christo scias esse præstandum, non tempori. Nam præterit figura hujus mundi, et Deo magis obedire convenit quam hominibus, qui scit præterita, et de futuris æstimat. Uno enim sermone tota lex adimpletur : *Omne quod tibi fieri nolueris, alii ne feceris (Matth. vii, 12). Domi si fieri potest postposita personæ tuæ cura officiique reverentiæ, servum servis esse te convenit, atque ita Israel in omnibus perdocere, ut quicumque te audiant, conversatione tua magis, quam sermone proficiant. Sic enim scriptum est : *In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt (Col. iv, 5). Non te extollat salutatio plurimorum. Munera divitum et obsequia te non vincant : quia munera, ut scriptum est, *excæcant oculos judicium (Eccl. xx, 31). Nec plus sit apud te matrona nobilis et dives, quam professa pauper atque mendica, aut vidua maritali auxilio destituta, æqualis ei, quæ habet virum potentem in sæculo, videatur. Alienum te a personis omnium reddendum judica ; ac propter injustitiam in judicio pauperem non defendas, nec propter gratiam diviti indecenter assistas. Aut si hoc non potes facere, cognitionem respue causarum. Sola esto tibi lectione et oratione contentus. Neminem enim, ut scriptum est, diligit Deus, nisi eum qui cum sapientia habitat, ac******

nullum lædit (*Ezcl. iv, 15*). Ista si feceris, Deo A utilis in omnibus comprobatus, perfectum sacerdotium [*Al. tacet sacerdotium*] in te retentabis. Expelle de templo Christi oves et boves et columbas vendentes, et numulariorum everte mœnas; quia domus Patris nostri, domus negotiationis esse non debet, sed orationis. Et quod iudicio Dei projicitur, desiderari propter damnationis sententiam non oportet, ne reprobi inveniamur in Christo. Sicque fiet ut in veritate consistens, septiformis Ecclesie sacramentum nosse merearis, quod in omnipotentia Dei cum sua veneratione consistit, id est, in Patre, et in Filio, et in Spiritu sancto, in archangelis, in angelis, in sapientia, in hominibus. Quæ omnia si diligenter aspicias, totius in his dispositionibus Ecclesie catholice fundamenta cognosces. Et per hos gradus, si universa observaveris quæ scripta sunt, Deus erit in memoria tua, et tu in domum tuam revertaris.

I. *De primo gradu Ecclesie, qui Fossariorum ordo est.* Primus igitur in clericis fossariorum ordo est: qui in similitudinem Tobie sancti, sepelire mortuos admonentur, ut exhibentes visibilibus rerum curam, ad invisibiles festinent: et resurrectionem carnis credentes in Domino, totum quod faciunt, Deo se præstare, non mortuis cognoscant. Tales ergo fossarios esse Ecclesie convenit, qualis Tobias propheta fuit: ejus fidei, ejus sanctitatis, ejus scientie atque virtutis. Non ergo putes parvum esse officium fossariorum, aut sicut ceteri sacerdotes in famulis Dei despicias sacramentum, ac plus diversorum servis deferas vel amicis, quam Christi in templo, cum preces fundis, cujus membra veneraris, cum omnibus participare te convenit, non solum in altari, sed et domi, cum omnibus esse convivam, atque inter domesticos parietes simpliciter residere. Si amas Tobiam prophetam, et si ejus imitaris exemplum, si impleas quod scriptum est: *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet (Matth. x, 41)*: cave ne huic officio per superbiam tuam aliqua irrogetur injuria, quam laicus, qui minor est Tobia, non meretur. Te enim ita de Dei membris oportet habere iudicium, ut intelligas Ecclesie sacramentum. Religionis enim et sanctitatis est, quod episcopus diceris, non Romani consulatus aut juris. Si hoc vis esse quod factus es, serva ordinem tuum, locumque custodi. Defer prophetæ, ut propheta serviat tibi. Dilige mysteria Dei, ut ameris a Christo. Noli aliquem contristare illicite, aut injusto odio prosequaris: quia sicut tu Christi es, sic et illi Christi sunt: et nemo potens est in hoc sæculo, qui aliquem servorum suorum velit ab aliis conculcari. Tu ipse quoque, si libenter accipias, quod dicturus sum, cunctorum famulis propter eos, quibus serviunt, honorem defers: atque unumquemque prout potens est ejus Dominus, veneraris. Dic mihi, quæso, quis major est Christo? aut cui tantum debes, qui pro te sanguinem suum fudit, et qui te

Ecclesie suæ preposuit, et qui te honoravit in cunctis, qui omnium tibi divinatorum sacramenta concessit? Numquid meretur Dominus Deus tuus, ut cum hæc præstiterit propter bonitatem et misericordiam suam, consertos tuos deprimas, deroges Christo, ac nullum nisi te solum putes ad Dominum pertinere: tibi tantum existimes reverentiam deferendam, ac famulos Christi in conversatione tibi creditos, non in ministerio ut liberos habeas, sed ut servos in dominatione possideas? Hæc enim præceteris Deus damnat, et nihil gravius fert, quam ut, cum scias hominibus deferendum, Deo ipse non deferas: cum servum principis atque ejus militie deputatum persequi et lacessere non audeas, eos qui veri Dei servi sunt, et vero Christi caractere censiti, ac per baptismi gratiam liberi, et per clericatus officium militantes, abjectioni putes et ignominie deputandos: ut plus interdum apud conscientiam tuam, si injuriam non faciat nostra correptione, servis quam clericis parcas: et in his aliquem vernaculum diligas, illos velut alienos despicias, et malis mundo placere quam Christo. Pro fide, pro religione, pro proposito sanctitatis deferre interdum clericus servo cogitur: et ad ignominiam non ferendam, vilis iudicatur in mundo, qui summus in cælo est. Recte hæc repudias, recte ista non servas, si episcopus esse non vis, si cælorum regna contemnis, si nullum cum Deo cupias habere consortium. Certe si electum te a Deo gratularis, si factum te pastorem gregis, si te creatum sacerdotem clericis cognoscis, laborare debes, ne tibi tua membra displiceant, ne id quod Christi est reprobetur. Sic enim ait Apostolus: *Numquid potest caput pedibus dicere: Non desidero opera vestra? Unum enim corpus et multa sunt membra (I Cor. xii, 21, 22)*. Si tu caput es, pedum tibi officia necessaria sunt: pertinere ad honorem tuum atque ad substantiam corporalem pedes, ipse cognoscis: sine his, ut ipse nosti, ambulare non potes. Illi te sustinent, hi totum corpus promovent, hi dirigunt caput, hi primum te esse faciunt. Perditis his, contemneris a cunctis fidelibus: ac tibi ipse odibilis factus, amarum vitam in sæculo retentabis.

II. *De secundo gradu Ecclesie, qui Ostiariorum ordo est.* — Secundus ostiariorum locus est, qui claves regni cælorum tenent, quæ patriarchis dantur, quoniam præsentunt portis Jerusalem, atque inter bonum et malum habentes iudicium, aperiant quod nemo claudit, et claudunt quod nemo aperit. Jam hic considerare te convenit, quæ circa ostiarios Dei debet esse diligentia, quanta his membris atque officiis reverentia per te deferenda sit. Intrare templum nisi per hos non potes. Illi enim sunt ordinati per vices suas, ut omnia quæ intus sunt, extraque custodiant, atque perfecti in omnibus fideles recipiant, respuant infideles.

III. *De tertio gradu Ecclesie, qui Lectorum ordo est.* — Tertius lectorum ordo est, qui Deo, Christo

et prophetis datur, secundum quod scriptum est : *Exalta vocem tuam, et dic : Omnis caro fenum, et omnis gloria hominis sicut flos feni : aruit fenum, et flos decidit, verbum autem Domini manet in aeternum (Isa. xl. 6, 7, 8).* Denique Dominus noster legens in templo, formam lectoris assumpsit. Hi sunt ergo lectores, qui cantant canticum Moysi et Agni ; *hi sunt qui sequuntur immaculatum Agnum quorumque ierit, qui cum mulieribus se non coinquinaverunt, virgines enim sunt (Apoc. xiv, 4).* Horum numerus est angelorum ; et nomen angeli convenienter sacerdoti adaptatur, qui usque adeo æquales tibi sunt per hæc officia sanctitatis, sicut scriptum legis : *Sacerdos qui de ore suo profert justitiam, et exquirentibus annuntiat veritatem, angelus omnipotentis Dei est (Malach. ii, 7).*

IV. *De quarto gradu Ecclesiae qui Subdiaconorum ordo est.* — Quartus ecclesiasticæ dispositionis in subdiacono est ordo, qui in Esdra Nathinnei appellatur, in humilitate Domino servientes. Propter hoc in Evangelio Joannis Jesus ad Nathanael ait : *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est (Joan. i, 47).* Cui respondens Nathanael dixit : *Magister, unde me nosti ?* Et ait Jesus : *Antequam Philippus te vocaret ; cum esses sub ficu novi te (Ibid. 48).* Quod propterea scriptum est, ut tu ejus locum dispositionemque cognoscas. Propterea Dominus noster *formam servi accipiens, humiliavit se usque ad mortem, mortem autem crucis (Philipp. ii, 8).* Propter quod semper genu flexo orare mandamur. *Omnis enim qui se humiliat, exaltabitur ; et qui se exaltat, humiliabitur (Luc. xviii, 14).* Propter hoc Ægyptius competentibus plagis percussus a Domino. Hæc dies profectionis ex Ægypto, pascha Domini nuncupatur ; ut quia *pascha nostrum immolatus est Christus (I Cor. v, 7),* plenitudinem totius mysterii atque sacramenti, in rerum officiis recognoscas, nec per arrogantiam non ferendam, despicias eos qui aut oblationes in templo Dei suscipiunt, aut secretorum omnium testes, participes etiam passionum sunt et cætera. Hi enim primi desideria nostra suscipiunt, hi probant in nobis optimas voluntates, hi repudiant malas, hi ut a Deo suscipiamur, assistunt, quorum tibi sicut visibiliter ministeria adesce cognoscis, ita etiam invisibiliter pacem et concordiam utilem esse perpende, ne conficere corpus Christi ac sanguinem ultra non possis, si venturus ad altarium Dei, Ecclesiae membra neglexeris.

V. *De quinto gradu Ecclesiae, qui Levitarum seu Diaconorum ordo est.* — Quintus in diaconibus ordo sacramenti est : quorum sors Deus est, qui recedere de templo Domini die ac nocte prohibentur, qui columna et fundamentum veritatis sunt, qui Ecclesias Dei sustinent, qui altare Christi sunt, in quo conficiuntur sacramenta, in quo offertur oblatio. Quid ergo in templo Dei, ut ipse nosti, venerabilius altari esse potest ? quis non se ad mensam Domini accessurus humiliat ? Et hi sunt, quos in Apocalypsi

legimus, septem angeli Ecclesiarum (*Apoc. i, 20*), hi sunt septem candelabra aurea, hi voces tonitruorum, hi in similitudinem Noe sacramentorum justitiæ præcones, non habentes in se maculam aut rugam : atque in candorem lucis effecti, in omni Israel Deum valent prospicere, puri mentibus, amabiles candidi, virtutum operatione præclari, humilitate præditi, quieti, humiles, evangelizantes pacem, annuntiantes bona, dissensiones et rixas et scandala resecantes, soli Deo colloquentes, in templo nihil de mundo penitus cogitantes : dicente patri et matri, Non novimus vos : et filios suos non agnoscentes (*Deut. xxxiii, 9*). Denique et Levi, ut scriptum legimus, sacerdotalis tribus est, et caput omnium sacerdotum : sine hoc sacerdos nomen non habet, ortum non habet, officium non habet : hic minister Dei dicitur, quia scriptum est : *Quis major est, qui ministrat, an qui ministratur (Luc. xxii, 27) ?* Et sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro est sacramenti dispensatio. Illi orare, huic psallere mandatur. Ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat. Ipsis etiam sacerdotibus propter præsumptionem non licet de mensa Domini tollere calicem, nisi eis traditus fuerit a diacono : ut præcedente ministerio sanctitatis, humiliatus paulisper post consecrationem, dum ministro reverentiam exhibet, quantam ministerio Dei debeat recognoscat : ita enim Deus noster omnipotens universa disposuit, ut qui majorem se esse crediderit, minor sit : et qui videretur minor, major existeret. Denique quam hoc verum sit, ipse perpende. Levitæ inferunt oblationes in altari. Levitæ componunt mensam Domini. Levitæ cum sacerdotibus, dum sacramenta benedicuntur, assistunt. Levitæ ante sacerdotes orant, ut si distinctio locorum creditur in mundo, etiam in altari Dei videant sibi episcopi, si superbi sunt, diaconos anteponi. Si humilitatem diligunt, majores se esse in eo quod sunt humiles, cognoscant. Tunc deinde ut aures habeamus ad Dominum, diaconus acclamat, ipse prædicat, ipse hortatur, ipse commonet astantibus sacerdotibus, ne leviter hanc vocem, quæ loquitur, et pacem annuntiat, aut negligenter aspicias, aut condemnandam putes. Sufficit huic ordini tantum per Dominum fuisse concessum, ut non solus sacerdos in templo totum agere et implere videatur. Eget officio diaconi sacerdos, sicut et diaconus sacerdotis : nec dives sine paupere, nec pauper sine divite esse potest. Post consecrationem enim omnium sacramentorum, post orationes, post recitationes nominum, post omnia mysteria deitatis, perfectior sors Levitis in altari datur. Diaconus, ut superius dixi, calicem tradit, testis passionis, testis dispensationis, testis humilitatis, ne elatus in superbiam is qui obtulit, nihil sperandum sibi a diacono recognoscat. Ideo Levita in consecratione perfectus est, nec ultra jam sicut laicus benedicatur, quia perfectam in se habere jubetur Domini sanctitatem. Denique ex omnibus tribubus in Jesu Nave libro (*Jos. xxi*), Levitæ civitates accipiunt ;

ut tu intelligas, nullum esse hominum genus, nullam terram, nullum locum, nullam gentem, quæ non huic propter Dominum servire jubeatur. De Levitis autem decimas decimarum accipiunt sacerdotes, nec dare ipsis, sed accipere mandantur. Nunc autem ex quo in Ecclesiis sicut in Romano imperio crevit avaritia, *perit lex de sacerdote, et visio de propheta* (Jerem. xviii. 18). Singuli quique pro potentia episcopalis nominis, quam sibi ipsi illicite absque Ecclesia vindicaverunt, totum quod Levitarum est, in usus suos redigunt: ne hoc sibi quod scriptum est vindicant, sed cunctis auferunt universa. Mendicat infelix clericus in plateis, et civili opere mancipatus. publicam a quotibet deposcit alimoniam: et quidem ex eo despicitur a cunctis sacerdotale officium, dum misericordia desolatus, juste putatur ad hanc ignominiam devenisse. Eget in sede presbyter, in altari levita, in secretario subdiaconus, in lectione lector, et in templo ostiarius, in sepultura fossarius: moriuntur fame, qui alios sepelire mandantur: poscunt misericordiam, qui misereri aliis sunt præcepti. Et dum ista sunt, sacerdos qui hoc non fecerit, condemnatur. Solus incubat divitiis, solus ministerio utitur, solus universa sibi vindicat, solus partes invadit alienas, solus occidit universos. Nam si secundum divinos libros omnia faceremus: nec deesse quidquam visibiliter poterat cunctis, et sola in Christi Ecclesia sanctitas abundaret. Hinc propter sacerdotum avaritiam odia consurgunt, hinc episcopi accusantur a clericis, hinc principum lites, hinc desolationum causæ, hinc origo criminis. Etenim si unusquisque, ita hunc mundum visibiliter possidere mandatur, ut sua tantum possessione contentus sit, ac res non invadat alienas: non agrum pauperi tollat, non vineam, non subjectorum aliquod, non famulos, non fructus: quanto magis qui Ecclesiæ Dei præest, debet ita in omnibus servare justitiam, ut sibi hoc tantum vindicet quod sui juris esse cognoscit! Aliena non contingat, aliena non rapiat, æqualem se cæteris faciat: et sicut sine his in Ecclesia non fuit, ita et sine his in Ecclesiæ ministerii dispensatione non vivat. Certe, ut ipse nosti, qui visibiliter in hoc mundo jus invadit alienum, accusatur a paupere, damnatur a iudice: ita et in Ecclesia Dei cum unusquisque stipendia sua perdit, clamat ad Deum, exauditur a Christo, nec differtur in hac parte ultionis sententia, si non redduntur universa. Moderatio enim Dei, preces, ac solum nostrum reditum quærit, ac nos quærit sua bonitate salvare. Sed si non convertimur, si duri corde sumus, si in peccatis usque ad mortem illicite perduramus: *Assidue peccanti, sicut scriptum est, Deus non miseretur.*

VI. De sexto gradu Ecclesiæ, qui sacerdotum ordo est. — Sextus seniorum ordo est qui sacerdotibus datur, qui presbyteri dicuntur, qui præsumt Ecclesiæ Dei, et Christi sacramenta faciunt. Hi autem in benedictione cum episcopis consortes ministeriorum sunt. Nulli in consociando corpore

Christi ac sanguine inter eos et episcopos credenda distantia est: et Eucharistiam jam pridem per presbyteros benedictam, si usus exegerit, episcopi accipere debent, ac se Christo, ac plenitudini ejus communicare cognoscere. Nam si quis ad injuriam revocet, aut putet se accipere non debere Eucharistiam, quam presbyter benedixit: is profecto perversus est, credens Dominum duo corpora habuisse: unum majus, et unum minus. Majus, quod episcopus conficit: quod presbyter, minus. Hic Christum dividit, eique facit injuriam. Ergo inter baptismum et baptismum potest esse distantia, ut sanctior judicetur, quem baptizavit episcopus, quam is quem Levita: sicut in Actibus apostolorum legis, eunuchum a Philippo diacono baptizatum fuisse, ut scriptum est: *Ecce aqua, quis prohibet me baptizari?* (Act. viii, 36.) Et ille ait: *Nihil, si credis.* (Ibid. 37). Fides enim est quæ facit mundum; et quia non est dantis, sed accipientis: ita credendum est in omni anima baptismum esse perfectum, in omni sacerdote corpus Christi esse perfectum. Qui non communicat Eucharistiæ presbyterorum, non communicat Christo; nec Eucharistiam ipse benedicit, quia in eo in quo judicat, condemnatur, atque in similitudinem Judæ traditoris tradens Dominum, nullo cogente, ipse sibi infert manus ac suspensio perit, quia superbia peccat in Deum. Nec ego dico præsentibus episcopis atque astantibus altari, presbyteros posse sacramenta conficere. Sed si forte usus exegerit, ut venientes ad ecclesiam sacerdotes eisdem horis, quibus aut oblatio parata non sit, aut non possit offerri, non debere episcopum repudiare Eucharistiam presbyterorum, si ponatur in altari, quam accipi oportet propter Christum, quoniam corpus Christi est, sicut scriptum est: *Vos enim estis corpus Christi et membra ex parte* (I Cor. xii, 27). *Charitas enim cooperit multitudinem peccatorum* (I Petr. iv, 8). *Fides, spes, charitas, tria hæc, major his est charitas. Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non inflatur, non perperam agit: omnia credit, omnia sustinet: charitas nunquam excidit* (I Cor. xiii, 4, 7, 8, 13.) Et quia scriptum est: *Presbyteri duplici honore honorentur, maxime qui laborant in verbo Domini* (I Tim. v, 17): prædicare eos decet, utile est benedicere, congruum confirmare, convenit reddere communionem, necesse est visitare infirmos, orare pro invalidis, atque omnia Dei sacramenta complere, præsertim cum in Oriente eam consuetudinem et in Illyrico, et in Italia, atque in Africa omnibus in locis, temporibus apostolorum fuisse manifestum sit. Ac sola propter auctoritatem summo sacerdoti clericorum ordinatio, et virginum consecratio reservata sit, cum basilicæ, altaris et chris-matis dedicatione, vel sanctificatione, ne a multis disciplina Ecclesiæ vindicata concordiam sacerdotum solveret, scandala generaret. Propter hoc et nuper episcopalis electio ad metropolitanum remissa est: et cum huic summa datur potestas, aliis adi-

mitur hæc facultas, et incipiunt etiam summi sacer-
dotes pati, non ex jure, sed ex necessitate alium
sacerdotem. Nemo hinc episcoporum invidia diabo-
licæ tentationis inflatus irascitur in templo, si pres-
byteri interdum exhortentur plebem, si in ecclesiis
prædicent, si plebibus, ut scriptum est, benedicant:
etenim abnenti mihi ista sic dicam, qui non vult
presbyteros facere quæ jubentur a Deo, dicat, quis
major est Christo? aut quid corpori ejus, aut
sanguini poterit anteponi? Si presbyter Christum
consecrat, cum in altario Dei sacramenta benedicit:
benedicere populo non debet, qui Christum etiam
meruit consecrare? Virgines etiam Dei, licet Apo-
stolus dicat: *De virginibus præceptum Domini non
habeo (I Cor. vii, 25)*: tamen hoc ratione faciente,
si usus exegerit, per eum benedici, si necesse est,
manifestum est: qui Maria mater Domini Christi,
soror est virginum, et Eucharistia Christi est cor-
pus, et minor Maria quam Dominus: tamen cre-
dendum est summi sacerdotis judicio, et hoc faci-
endum quod jusserit circa laicos et mulieres.
Jubentibus vobis injustissime sacerdotibus, non
recte presbyter Dei benedictionis perdit officium,
auittit linguæ opus, non habet confidentiam prædi-
candi: truncatus est omni parte virtutum, solum pres-
byteri nomen habet, plenitudinem ac perfectionem,
quæ consecrationi ejus competit, non retinet. Quis
hic, rogo, o sacerdotes, honor vester est, ut damna
gregibus inferatis? quoniam cum pastoribus per
potentiam vestram auferitur Deo digna diligentia,
contagium quoddam et calamitas crescit in gregibus:
ac Deo nostro, non patrimonii sui damna conquiritis,
dum soli vultis in Ecclesiis potentari? Denique
et chrisma ea ratio est, atque hic ordo legitimus
consecrandi, baptizatum Dominum et in similitudine
columbæ in specie chrisma a Patre unctum fuisse
manifestum est, ac plenitudo sacramenti, corpus
ejus et sanguis ostensus. Quæ cum offerre licet,
etiam reliqua, quæ in eo sunt consecrare, quia in
Christo omnis plenitudo divinitatis corporaliter habi-
tat (*Coloss. ii, 9*). Presbyteri ergo, si necesse est,
possunt chrisma conficere, quia in corpore ejus
chrisma est. Siquidem hæc regula etiam nunc ser-
vatur a plurimis, atque in ecclesiis multis sic ista
faciunt: tamen nec hoc scito esse sententiæ, nulli
episcopo super hoc injuriam esse faciendam, nec
legem a me opponendam esse ei, qui lex est pres-
byteri. Ab initio, ut legimus, negotiorum judices
esse mandati sunt presbyteri, interesse sacerdotum
consilio. Quoniam et ipsi presbyteri, ut legimus,
episcopi nuncupantur, secundum quod scriptum
est ad Titum: *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ: ut
ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates
presbyteros, quemadmodum ego tibi disposui (Tit.
i, 5)*, et cætera. Vides ergo presbyterum episcopum
dici, et apostoli Pauli esse sententiam? Et alibi ad
Timotheum de Ecclesiæ ordine: *Oportet episcopum
irreprehensibilem esse (I Tim. iii, 2)*, et cætera.
Vides ergo hic presbyteri non fieri mentionem, sed

hunc esse locum, quem episcopatum vocat? Et alibi
ad Timotheum episcopum: *Præcipe hæc et doce: nemo
adolescentiam tuam contemnat, sed forma esto
fidelium in sermone, in conversatione, in charitate,
in fide, in castitate (I Tim. iv, 12)*, et cætera. Intel-
ligis ergo in presbytero summam sacerdotii collo-
cari? Et alibi ad majores natu: *Qui vos posuit
episcopos regere Ecclesiam suam Philippis (Act. xx,
28)*. Certe una Mecedoniæ civitas est: et cum ibi
Paulus episcopis et diaconibus scripsit, quid nisi
eos qui præsumunt presbyteri, episcopos vocat? Deni-
que et apostolus Joannes episcopos scribit: *Senior
electæ dominæ quam dirigo in veritate (II Joan. 1)*.
Nam presbyter ætatis est nomen, episcopus dignita-
tis; Salomon quoque ait: *Presbytero humilia ani-
mam tuam (Eccli. iv, 7)*. Sed oderunt hoc sacer-
dotes superbi in presbyteris nomen, qui nolunt
esse hoc quod Christus, qui discipulorum pedes la-
vit, qui baptizatus est a Joannè, licet baptizandum
se Joannes a Domino proclamaret. Propterea hæc
scribo, ut si præteriti temporis error non potest
jam revocari, vel ad præsens in ecclesiis servetur
humilitas, ut presbyteri hoc in ecclesiis suis faciant -
quod Romæ, sive quod in Oriente, quod in Italia,
quod in Creta, quod in Cypro, quod in Africa, quod
in Illyrico, quod in Hispania, quod in Britannia,
quod etiam ex parte per Gallias, quod in omnibus
locis ubi humilitas perseverat, quod in cælis sit,
quod majus est, ubi sedes eorum legis esse dispo-
sitas, ut terrena contempnas, ut nihil tibi de mundi
istius conversatione præsumas. Respice Jerusalem
matrem omnium sanctorum ornatam patriarchis,
prophetis, apostolis et angelis Dei: ipsius consue-
tudinem sequere, ipsius sacramenta custodi. Nihil tibi
sit commune cum cæteris, qui errorem suum illicita
præsumptione defendunt, et consuetudinis dicunt
esse quod voti est. Nam si aliquis nostrum præteriti
temporis consuetudinem possit agnoscere, præbarem
tibi hoc quod loquor, ab initio semper, cum apostoli
prædicarent, in ecclesiis fuisse servatum, et post-
modum odio singulorum vitata aliqua, aliqua præ-
sumpta. Sed nemo damnandus est, nemo judican-
dus, imo omnes in mansuetudine et charitate spi-
ritus [*Mari. tacet spiritus*] amplectendi, ut dum no-
biscum bonitatis Christi fundamenta cognoscunt,
ad ædificium Dei spontanea voluntate conveniant,
ut in culmine templi nobiscum manere mereantur.

VII. *De septimo et præcipuo gradu Ecclesiæ, qui
ordo Episcopalis, seu Episcoporum est.* — Septimus
autem in his dispositionibus episcopalis ordo est,
et qui primus et perfectus in cunctis est, qui omni-
potentiæ Dei, et in Christo donatur, ex quo pro-
cessus omnium gloriarum et plenitudo est virtutum,
ex quo omnia, in quo omnia. Ipse enim ordinat
sacerdotes, ipse levitas, ipse subdiaconos, ipse
lectores, ipse ostiarios, ipse fossarios, ipse arun-
dinem tenens metitur Jerusalem, ipse fabricæ
Dei præest, ipse quod unusquisque facere debet
ostendit, ipse damnat, ipse recipit, ipse ligat,

ipse ligata solvit, ipse claves regni cœlorum habet, ipse thronum Dei reserat et claudit, supra se nihil habens. Si humilis et bonus sit, si perfectus ut scriptum est : *Estote perfecti sicut et Pater vester perfectus est (Matth. v, 48)* ; si observat omnia, si hospitalis, si sine crimine, si habens testimonium bonum, si unius mulieris vir est, id est, sua tantum carne contentus, alieni corporis illecebras non requirat : filios habens subditos in castitate et sobrietate : quia peccare in operibus non debet, qui in electione perfectus est : hujus sacerdotalis vêtis, est perfecta Dei gloria. Ad hunc pertinet chrisma : quia ipse Christus Christianorum est, id est, sanctus sanctorum, et episcopus animarum, secundum quod scriptum est : *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari (Psal. civ, 15)*. Huic summa a cunctis clericis atque ab omni populo deferenda reverentia est : quia *non dicit figmentum et qui se finxit, Ut quid me finxisti sic ? Aut non habet potestatem figulus lutu, ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam (Rom. ix, 21)* ? Huic non cogitare de crastino, pro perfectione mandatur. Hic de vestimento et victu sollicitus esse prohibetur. Hic per omnia similis Deo est, si non recedat a Christo, secundum quod scriptum est : *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix, 4)*. Hic in carne ambulans, non secundum carnem militat. Hic non vult esse nisi cum Jesu. Hic neminem damnat : hic ipse etiam Judæ, scilens eum talem esse in passione, pacificus est. Hic osculum ei dat a quo traditus est. Hic pro cunctis patitur. Hic salvat universos. De hoc officio amplius disputare nihil possum, quoniam quod in clericis consecratum esse prædixisti, episcopum solum habere manifestum est. In illis esse partes et membra virtutum, in episcopo plénitudinem divinitatis habitare corporaliter. Atque ita est, ut in episcopis Dominum, in presbyteris apostolos, qui et ipsi sunt, recognoscas : sed quia scriptum est : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos (Joan. xv, 16)* : summus sacerdos qui elegit, dicitur ; qui vero electi sunt, sacerdotes. Omnem enim suam potestatem Deus discipulis suis dedit : et Moysen Deum dici voluit Pharaonis. Atque ipse homo Jesus Christus major in eo quod in carne apparuit, fuit. Et hoc est mysterium Ecclesiæ, quod Esdras descripsit, quod in quinque gradibus collocatum, sensus nostri capitis tenet. Namque visui episcopatus presbyteria dantur, secundum quod scriptum est : *Speculatorem te posui domui Israel (Ezech. iiii, 17)*. Levitæ odorati, quia ipsi sacerdotibus juncti, columnæ et fundamentum veritatis sunt, ipsi spiritus forma, puris mentibus odor vitæ in vitam sunt, et per omnes eorum odor sacrificii ascendit in conspectu Dei. Nathinæi auditui, ut audiant universi divinis verbis ac præceptis sacerdotum et officii levitarum. Sacri cantores sermoni, quod est lingua.

A Ostiarii sive iossarii ori, sicut scriptum est : *Pone, Domine, custodiam ori meo, et ostium circumstantiæ labiis meis (Psal. cxl, 3)*. Ex verbis enim nostris justificabimur, et ex verbis nostris condemnabimur ; in ore enim hominis vita et mors : ideo in fossariis spiritus prophetarum prophetis subjectus est ; in ostiariis doctores, in lectoribus prophetæ, in subdiaconis angeli, in diaconibus archangeli, in presbyteris apostoli, in episcopis Deus. Denique scriptum est, *primo apostolos, secundo prophetas, tertio doctores (I Cor. xii, 28)*. Et ideo de episcopo usque ad diaconum spiritus dispositio est : de subdiaconibus usque ad ostiarios animæ : in fossariis corporis. Sicque has omnes dispositiones in Ecclesia Christi, quasi unum hominem Deo servientem esse cognosce, secundum quod scriptum est : *Vos estis templum Dei, et Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (I Cor. iii, 16)*. Prædica autem verbum Dei cunctis, ut scriptum est : *Ezhortare omnes, divitiis hujus sæculi præcipe, non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed divites esse in operibus bonis (I Tim. vi, 17, 18)*. *Nemo adolescentiam tuam contemnat (I Tim. iv, 12)*. non recedat liber legis de manu tua, sed mediteris die ac nocte in eo. Ante omnia curam habe pauperum, quia propter nos Christus pauper factus est cum esset dives, ut inopiâ illius ditaremur. Professas et eas quæ vere viduæ sunt, require : egentibus necessaria subministra : nec in quoquam peregrinationis nomen horrescas. Quoniam quamdiu sumus in carne, peregrinamur a Domino. *Juniores autem viduas devota ; cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt (I Tim. v, 11)*. Uxori tuæ propter antiquam consuetudinem ac periculum sacerdotii, non des animam tuam in potestatem ; ne forte in similitudinem Adæ in paradiso positus confundaris, atque acceptam legem, si peccaveris, perdas : ac nuditatis tuæ conscius, confusionem mentis excipias, et locum consecrationis amittas. Amanda quidem uxor est, sed sicut Ecclesia aut Templum Dei : orandum cum ea, legendum, abstinendum, communicandum in altario, non in opere : spiritu, non carne viventium. *Vaccari autem et te propter conjunctionem legis debet, non desiderare propter consuetudinem delinquendi : quia aperte tibi usum conjugii interdictum esse perpendis, cum te episcopum esse cognoscis. Habere se et illa ex hoc Christum gaudeat, non maritum : esse cum Deo, non habitare cum conjugate : possidere intra domesticos parietes vernaculam sanctitatem. Exsultet in Domino, gratias agat Deo, quod de corruptione liberata est, tibi quoque debitor sit, quod ad hoc officium volasti, qua consentiente electus es a Domino, quod prius de omnibus cum tuis, ut decuit, transegisti, quam episcopatum rogatus acciperes, et separatus a conjugate in Ecclesia permaneres. Certus autem sum*

exemplo bonæ vitæ tæc omnes hæc esse facturos, ut in adolescentia credentes Deo, dum contemnunt terrena, divina percipiant, et emendati, in omnibus Domino consecrentur, ut doctores plebium facti, post emendationem sui prædicent universis, et salus omnium nuncupentur. Sæculares autem viros ad ministerium non assumas Ecclesiæ, sic enim legis: *Manus temere nemini imposueris* (I Tim. v, 22). Et iterum: *Hi primum comprobentur, et sic ministrent sine crimine constituti* (I Tim. iii, 10). Sunt enim multi qui sequentes vota populorum, disciplinam Ecclesiæ non observant, ac siue experimento bonæ vitæ, eligunt non conversos. Atque ut consuetudinem reprehendam: peccantes nobilitatem potius, quam mores optimos benedicunt: et ante regni cœlestis gubernacula tradunt, quam de terrenâ conversatione securi sint: quasi vero Deo deficiant sacerdotes, aut clericatus officium possit implere, qui necdum castus didicit esse abstinendo. Taceo de reliquis vitæ documentis, quod ignorat libros, quod consuetudinem nescit: et prius doctor gentium dicitur vel minister, quam discat aliquid imperitus, alieno iudicio imposterum viveus, non Dei, sed cuiuscunque facit in omnibus voluntatem. Dum enim instruenti se obedientiam debet, cedit ad tempus, et invitatus discipuli nomen accipit in magistro, minorque sit minimo. Cuccurrant ad Ecclesiam populi, a sacerdote novo aliquid audituri quod ædificet cunctos, quod salvet universos, ultra solitum morem forte nihil dicitur, ceras necit, paginas ignotas cunctis versat in pectore, et delicta omnia recognoscens, sola impudentia vitur excusantis, et hoc ipsum quod rogatur, irascitur. Quale tunc erit, quæso, episcopo, iudicium tuum cum interrogatus nihil dixeris: ac mulieres laicosque pro scientia agnitionis vitæ, intrare Ecclesiam recognoveris? Sacramentorum vero hæc ratio est, atque hic ordo omnium nascentium, qui in carne descendimus: ut qui venientes in mundum venundamur sub peccato, idolis servientes primitus nuncupemur. Quis enim a quò superatur ejus servus addicitur: et ejus operi maucipatur, præstat officium, cuius desiderium gestat in sensu: prævalente enim ignorantia, regnat avaritia, quæ radix omnium malorum est, et inquisitio idolorum: et hoc est malum quod difficile superatur, qui non aut habendi voluntate, aut paupertatis timore teneatur. Sed quia primitus in exhortatione prophetiæ sermo prædicandus est, necesse est, ut in illis unus Deus avidus et loquatur et nominetur, secundum quod scriptum est: *Dominus Deus solus unus est* (Deut. vi, 14). Hi sunt quos catechumenos nominamus, et subjacentes castigationi, et liberum ad Christum habentes arbitrium: quia principium sanctitatis est Dominum Jesum Christum Dei Filium confiteri, secundum quod scriptum est: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x, 10). Secundus competentium locus est, qui ad Dei gratiam festinantes, aliquid

amplius quam fuerint esse desiderant. Qui ideo competentes dicuntur, id est, poscentes Dei gratiam, Deo jam utiles, et per desiderium voluntatum competentes cœlorum regna, ac volentes juri suo per misericordiam principalem hæreditatem Deum vindicare; ab omnibus abstinentes, sperantes lavacrum, casti atque sinceri, et præsentis vitæ positum sibi terminum recognoscunt, et ordinem futuræ conversationis aspiciunt: ut qui antequam accipiant, serviunt Christo, post acceptam fidem Dei, dona non perdant, aut irritam faciant gratiam, cui servire voluerunt. Tertius baptizatorum ordo est, in quibus jam Christus est, dicente Apostolo: *Nescitis quoniam quicumque baptizati estis in Christo, Christum induistis* (Gal. iii, 27)? Et ideo cum cogitamus aliquid boni liberati a gentilitate, catechumeni sumus: cum volumus quod sanctum est, competentes: cum operamur bona, baptizamur et commorimur Christo. Sed si forte, hoc impugnante diabolo, quacunque peccati maculatione violamur, poenitentia competit: quæ in similitudinem divini fontis, ipsa peccata mortificet, ac nos salvet in corpore. Qua completa quartus reconciliationis locus est, ut caput corporis nostri Christum esse credamus, quia Ecclesiæ suæ vir, caput mulieris: id est, omnium animarum quæ Deum tota mente perquirunt. Sal autem propterea catechumenis datur in mysterio: ut nos esse sal terræ, id est, sapientiam Dei noscamus: *Invisibilia enim ejus, ut ait Apostolus, a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas; ita ut sint inexcusabiles* (Rom. i, 20), et cætera. Baptismus vero aqua est, quæ tempore passionis de latere Christi exivit: et nullum aliud elementum est, quod in hoc mundo purificet universa, quod omnium poculum sit, quod vivificet cuncta. Et ideo spiritus vite in aqua est, et congregatio aquarum, maris nomen accepit. Christo enim renascitur, qui baptizatur in fonte: fons enim origo omnium gratiarum est. In quo septem gradus sunt, tres in descensu, et tres in ascensu: septimus vero est, qui et quartus, id est, similis filio hominis, extinguens fornacem ignis ardentis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ: in quo plenitudo divinitatis habitat corporaliter. Oleum vero et chrisma esse sanctorum, silentium ipsius et pinguedinis natura demonstrat. Corpus Domini panis verus et cœlestis e cœlo est. Sanguis ejus, hoc est quod scriptum est: *Ego sum vitis vera, vos autem sarmenta* (Joan. xv, 1, 5). Et quia multa membra, unum autem corpus, totius mundi natura contrita est invisibilibus speciebus in condorem lucis effectum, atque per baptismum aquæ in veritate: cum semper secundum speciem corporis, et puritas et veritas voluntatis appareat probata per ignem, ut his omnibus impletis alimentis, nihil desit visibilitati, nihil desit mysterio Dei, ac resurrectione carnis apertissime comprobetur: cum hæc quæ visibilia

sunt, sanctificata per verbum et orationem, Christi corpus effecta sunt. Quæ omnia, si in veritate complecteris, intelligens Deum, opus vitæ agis, et commoraris in Christo. *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech (Psal. cix, 4). Te decet hymnus Deus in Sion, ut reddas vota in Jerusalem (Psal. lxxv, 2).* Tibi convivium Christus est, gaudium Christus est, cogitatio Christus est, desiderium Christus est, lectio Christus est, quies Christus est, atque imperans mundo Pharaonis Deus es, postquam universa vicisti. Hæc cunctis plebibus tuis, si dignaris ut moneam, prout potes semper insinua, memoriam mei habens in orationibus tuis sanctis, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, ut remissionem consequar peccatorum. Certus sum enim ego, quia supra quam dico facies: debitorem enim te mihi esse cognoscis, ut pro me Deum rogare non desinas, quoniam sicut jubere dignatus es, officium disputationis impendi. Nec tibi legem quam sequi debeas posui, sed qualis esse jam debeas, stylo favente descripsi. Unum tamen illud præ cæteris rogo, ut quia multa secundum consuetudinem tuam, nova tibi videntur esse conscripta, præsumptioni meæ dare veniam digneris. Nec putes nos perversitatem aut novitatem aliquam, sed solam, si [Al. sic] dici fas est, diversarum provinciarum consuetudinem publicare: sed sicut reprehendi neminem, ita et damnandum nullum descripsi: præsertim cum omnes Ecclesias Deus fecerit: et in omnibus apostoli prædicaverint; nec deceat quemquam studere discordiæ, ubi pro omnium pace servanda, in disceptatione ecclesiasticæ disciplinæ vincit ille qui vincitur, ac se victum gratulatur. Ego tamen in omnibus vobis cedo, qui omne quod facitis laudo, et in æmulationem bonæ rei istud vestris sensibus derelinquo; ut unus alterum exhortans, invicem vos de consuetudine nostra et de contemplatione doceat: mihi hoc solum peculiariter relaxetis, ut pro me orare dignemini: qui ad emendationem omnium quæ conscripta sunt, obedientiam gerens ita libenter habeo mihi aliquid imputare, ut mei primitus sciatis esse iudicii: hoc tantum jussi ab omnibus condemnandum, quod aut consuetudo Ecclesiarum, aut divinorum librorum scripta non retinent.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Existimo, post annum quadringentesimum quartum, nec tamen post longum ab eo temporis intervallum, sed intra plus minus decennium, hanc fuisse epistolam, seu libellum elucubratum. Nimirum postrema istiuscujusmodi verba: *Unde pulchre Romana Ecclesia, apostolice, sine dubio, cujus sedem obtinet, spiritu animata, tam severam nuper sententiam statuit, ut viz vel pœnitentiæ dignum judicaret, quæ sanctificatum Deo corpus libidinosa coinquinatone violasset: respiciunt omnino illud Innocentii Romani pontificis decretum, epistola ad Victricium Rotomagensem, cap. 12: Item quæ Christo spiritualiter nuperunt, et velari a sacerdote meruerunt, si postea vel publice nuperint, vel se clanculo corruperint, non eas admittendas esse*

A ad agendam pœnitentiam, nisi is, cui se junxerunt, de sæculo recesserit. Hæc anno, ut dixi, quarto supra quadringentesimum assignatur; adeo quod eam noster nuperam sententiam vocat, haud multum se infra illud tempus fuisse notat, cum scriberet. Hinc et de auctore licet (quandoquidem Hieronymum non esse deprehensum est etiam ante Erasmus) non inepte demum disquirere: eumque ab aliis, qui per ea tempora in simili argumento versati sunt, internoscere. Fortasse ille fuerit, Paulus, sive Petrus, presbyter, natione Pannonius, qui, Gennadio teste cap. 75 scripsit de Virginitate servanda... *ad personam cujusdam nobilis et Christo dicatæ virginis, Constantiæ nomine.* Erasmus testatur in quibusdam exemplaribus fuisse hunc titulum, *ad Mauritium filiam*, in aliis *ad Mauricii filiam*, in aliis nullius nomen fuisse ascriptum.

EPISTOLA XIII.

Virginitatis laus.

I. Quantam in cœlestibus beatitudinem virginitas sancta possideat, post Scripturarum testimonia, Ecclesiæ etiam consuetudine edocemur, qua discimus peculiare illi subsistere meritum, cujus specialis est consecratio. Nam cum universa turba credentium paria dona gratiæ percipiat, et iisdem omnes sacramentorum benedictionibus glorientur, istæ aliquid proprium præ cæteris habent, cum de illo sancto et immaculato Ecclesiæ græge, quasi sanctiores purioresque hostiæ, pro voluntatis suæ meritis a sancto Spiritu eliguntur, et per summum sacerdotem Dei offeruntur altario. Digna revera Domino hostia tam pretiosi animalis oblatio, et nullius magis, quam suæ imaginis, hostia placitura. De hujusmodi etiam Apostolum dixisse reor: *Obsecro autem vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibentis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem (Rom. xii, 1).* Possidet ergo virginitas, et quod alii habent, et quod alii non habent: dum communem et peculiarem obtinet gratiam, et proprio, ut ita dixerim, consecrationis privilegio gaudet. Nam et Christi sponsas virgines dicere, ecclesiastica nobis permittit auctoritas: dum in sponsarum modum eas consecrat Dominus: velut ostendens eas vel maxime habituras spirituale connubium, quæ subterfugerint carnale consortium, et digne Deo per matrimonii copulationem spiritualiter copulantur, quæ ejus causa dilectionis, humana connubia spreverunt. In his quam maxime illud impletur Apostoli: *Qui autem adheret Domino, unus spiritus est (1 Cor. vi, 17).* Grande est et immortale, et pene ultra naturam corpoream, frenare luxuriam, et concupiscentiæ flammam adolescentiæ facibus æstuantem, animi virtute restinguere, et spirituali conatu vim genuinæ oblectationis excludere, vivereque contra humani generis legem, despiciere conjugii solatia, dulcedinem continere liberorum, et quæcumque præsentis vitæ commoda sunt, pro nihilo spe futuræ beatitudinis computare.

II. Magna hæc, ut dixi, et admirabilis virtus est: et non immerito pro magnitudine laboris sui iu-

genti præmio destinatur: *Dabo*, inquit Dominus, *spadonibus meis in domo mea, et in muro meo locum nominatum meliorem filiis Israel: nomen æternam dabo illis, quod non deficiet* (Isa. lvi, 5). De quibus spadonibus Dominus in Evangelio repetit dicens: *Sunt enim spadones qui seipso castraverunt propter regnum cælorum* (Matth. xix, 12). Magnus quidem est pudicitæ labor, sed majus præmium: temporalis custodia, sed remuneratio æterna est. De his et beatus Joannes apostolus loquitur: *quod sequuntur Agnûm quocunque ierit* (Apoc. xiv, 4). Quod ita intelligendum puto, nullum eis locum in cælesti astra claudendum, et cuncta eis divinarum mansionum habitacula referenda. Sed ut illustrius virginittis meritum clareat, et quàm Deo digna sit, manifestius intelligi possit: illud cogitetur, quod Dominus et Salvator noster Deus, cum propter humani generis salutem hominem dignaretur assumere, non alium quam virginali elegerit uterum. Et ut hujuscemodi plurimum sibi placere monstraret, et pudicitæ bonum utrique sexui inlinaretur virginem habuit matrem, virgo mansurus. In se viris, et in matre feminis præbuit virginittis exemplum: quod demonstraretur in utroque sexu beatam integritatem divinitatis haberi, et plenitudinem meruisse, dum totum in matre fuit, quiddam habebatur in filio. Sed quid ego satago excellens, ac sublime pudicitæ meritum revelare et gloriosæ virginittis bonum ostendere, cum de hac re plerasque petorasse non nesciam, et ejus beatitudinem manifestissimis rationibus comprobasse: et nulli sapienti venire in dubium posse, eam rem majoris esse meriti, quæ sit amplioris laboris? Quisquis etiam pudicitiam, aut nullius præmii, aut parvi existimat: certum est illum, aut ignorare, aut non voluntarium ferre laborem. Inde illi semper castitati derogant, qui eam aut non habent, aut habere coguntur inviti.

III. Nunc itaque quoniam, paucis licet, tam laborem, quam meritum integritatis ostendimus, no res quæ grandi virtute constat, ingenti præmio destinata, carere fructu suo possit, diligentius excubandum est. Quanto enim quæcunque species pretiosior fuerit, tanto majore sollicitudine custoditur. Et quoniam multa sunt, quæ bono proprio carent, nisi aliarum rerum juventur auxilio, ut est mellis species: nisi cerarum custodia, et favorum cellulis conservetur, et ut verius dixerim, nutritur, naturalem gratiam perdit, et subsistere per seipsam non potest. Sicut vini species quod nisi oleris vas sit, et reparatis crebro picibus fovetur, genuinæ suavittis vim amittit. Attentius ergo providendum est, ne forte et virginittati aliqua sint necessaria, sine quibus nequaquam afferre fructum sufficiat, et tantus nil proderit labor: dum vane prodesse creditur, quod absque viribus necessariis possidetur. Nisi enim fallor, ob cælestis regni præmium, pudicitæ servatur integritas, quod

A sine vitæ æternæ merito, neminem consequi posse, satis certum est. Æterna vita, non nisi per omnem divinorum præceptorum custodiam promereri potest, Scriptura dicente: *Si vis ad vitam venire, serva mandata* (Matth. xix, 17). Vitam ergo æternam non habet, nisi qui cuncta mandata legis servaverit, et qui vitam non habuerit, cælestis regni non potest esse possessor. In quo non mortui, sed vivi quique regnabunt. Nihil enim virginittas sola proficiet, quæ cælestis regni gloria sperat, nisi et aliud habuerit, cui promittatur perpetua vita, per quam cælestis regni præmium possidetur. Ante ergo omnia pudicitiam, integritatemque servantibus, et ejus remunerationem a Dei æquitate sperantibus, mandatorum sunt custodienda præcepta, ne gloriosæ castittis, et continentie labor in irritum deducatur. Supra mandatum vel præceptum esse virginittatem, sapiens ex lege nullus ignorat, Apostolo dicente: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do* (I Cor. vii, 25). Cum ergo obtinendæ virginittis consilium dat, non præceptum statuit, supra mandatum vel præceptum eam esse professus est. Quicunque ergo virginittatem servavit, magis faciunt quam præceptum sit. Tunc enim proderit magis fecisse quam jussum est, si quod jussum est, feceris. Nam quomodo plus fecisse gloraberis, si minus aliquid non facias? Cupiens divinum implere consilium, ante omnia serva mandatum. Volens virginittis præmium consequi, amplectere meritum vitæ, ut tua castitas remunerari possit.

IV. Nam ut vitam præstat observatio mandatorum, ita contrario generat prævaricatio mortem. Et qui per prævaricationem in mortem fuerit deputatus, virginittis coronam sperare non poterit, neque pudicitæ præmium expectare constitutus in pœna. Tres enim sunt species, per quas regni cælestis possessio introitur. Prima est pudicitia: secunda mundi contemptus: tertia vero justitia. Quæ ut connexe plurimum se possidentibus præstant, ita possunt diviæ difficile prodesse: dum unaquæque earum non propter se tantum, sed propter aliam efflagitur. In primis igitur quaeritur pudicitia, ut facilius subsequatur mundi contemptus: quia ab illis mundus contemni levius potest, qui matrimonii nexibus non tenentur. Mundi vero contemptus exposcitur, ut justitia conservetur: quam difficile implere possunt, qui sæcularium bonorum cupiditatibus, et mundanarum voluptatum negotiis implicantur. Quisquis ergo possidet primam speciem pudicitæ, et secundam quæ est mundi contemptus, non obtinet pene: sine causa possidet primam, quando secundam non habet, propter quam quaesita est prima. Si primam et secundam habet, cui tertia quæ est justitia desit, frustra laborat: quoniam superiores duæ propter tertiam præcipue requiruntur. Quid enim propter mundi contemptum prodest pudicitiam habere, et

propter quod eam habeas non habere? Vel cur res mundi contempnas, si iustitiam propter quam pulchritiam et mundi contemptum habere te convenit, non custodias? Quia ut prima species propter secundam est, ita prima et secunda propter tertiam: quæ si non fuerit, nec prima, nec secunda proficiet. Dicam forsitan, doce me ergo, quid sit iustitia, ut eam si cognoverim, facilius implere sufficiam. Dicam breviter, ut valeo, et verborum utar simplicitate communium: quia causa de qua agimus talis est, quæ desertioribus facultiæ sermonibus nequaquam debeat obscurari, sed simplicioribus eloquentiæ narrationibus pandi. Omnibus enim in commune necessaria, communi debent sermone demonstrari.

V. Iustitia ergo non est aliud, quam non peccare. Non peccare autem legis præcepta servare. Præceptorum vero observatio duplici in genere custoditur: ut nihil eorum quæ prohibentur facias, et cuncta quæ iubentur implere contendas. Hoc est quod dicit: *Recede a malo, et fac bonum* (Psal. xxxvi, 27). Non enim in hoc putes constare iustitiam, ut malum non facias, cum et bonum non facere malum sit, et in utroque legis prævaricatio committatur. Quoniam qui dicit: *Recede a malo* (Prov. iii, 7): et ipse dicit, *fac bonum*. Si a malo recesseris, et non feceris bonum, transgressor es legis: quæ non tantum in malorum actuum abominatione, sed in bonorum operum perfectione completur. Neque enim hoc solum tibi præcipitur, ut vestitum non spolies suis indumentis: sed ut spoliatos operias tuis vestimentis. Neque ut habenti panem non auferas suum, sed ut non habenti tunum libenter impertias. Neque ut pauperem non repellas hospitio suo, sed ut pulsum et non habentem recipias tuo. Præceptum est enim nobis flere cum fletibus. Quomodo cum illis flemus, si in nullo eorum necessitatibus participamus, nec aliquid eis in his, propter quas lacrymantur causas, præbeamus auxilium? Neque enim fletuum nostrorum Deus infructuosum humorem quærit: sed quia lacrymæ doloris indicium sunt, vult te ita alterius angustias sentire ut tuas: et quomodo tibi in tali tribulatione si esses, subveniri cuperes, ita alteri ipse subvenias propter illud: *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines bona, ita et vos facite illis similiter* (Matth. vii, 12). Nam cum flete flere, et nihil, cum possis, fletu conferre, subsannationis, non pietatis indicium est. Denique Salvator noster cum Maria et Martha Lazari sororibus flevit, et immensæ misericordiæ affectum, lacrymarum contestatione monstravit: et veræ pietatis indicia, mox opera subsequuta sunt: et cum suscitatus Lazarus, cuius causa lacrymæ fundebantur, sororibus vivus redditur. Et hoc fuit pie flere cum fletibus, occasiones fletus auferre. Sed quasi potens, inquires, fecit: sed nec tibi aliquid impossibile imperatur. Implevit omnia, qui quod potuit fecit.

VI. Sed ut dicere cœperamus, non sufficit Chri-

stiano a malis se abstinere, nisi etiam bonorum operum officia perfecit. Quod illo vel maxime testimonio comprobatur, quo comminatur Dominus æterni ignis reos fore, qui quamvis nihil mali gesserint, non fecerint omne quod bonum est, dicens: *Tunc dicet rex his qui ad sinistrum sunt: Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus. Esuriri enim, et non dedistis mihi manducare* (Matth. xxv, 41, 42), et cætera. Non dicit: Discedite a me, maledicti, quia homicidium fecistis, quia adulterium perpetrastis, aut quia furtum fecistis; non enim quia malum fecerunt, sed quia bona non fecerunt, condemnantur, et æternæ gehennæ incendiis adduntur. Nec quia quæ prohibita erant, admiserunt: sed quia quæ præcepta erant, noluerunt implere. Unde advertendum est quam spem habere possint, qui adhuc aliquid eorum faciunt quæ prohibentur: cum etiam illi æterni ignis rei sunt, qui non fecerunt quæ iubentur. Nolo enim in hoc tibi blandiaris, si aliqua non feceris, cum scriptum sit: *Qui universam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus* (Jac. ii, 10). Adam enim semel peccavit, et mortuus est: et tu te vivere posse existimas, illud sæpe committens, quod alium cum semel perpetrasset, occidit? An grande illum commisisse crimen putas: unde merito pœna damnatus sit acriori? Videamus ergo quid fecerit contra mandatum: de fructu arboris edit. Quid ergo? propter arboris fructum Deus hominem morte mulctavit? Non propter arboris fructum, sed propter mandati contemptum. Ergo non agitur de qualitate peccati, sed de transgressionem mandati. Et qui dixit Adæ, ut de fructu arboris non ederet: ipse tibi præcepit, ut non maledictis, non mentiaris, non detrahas, nec detrahentes auscultes, ut omnino non jures, non concupiscas, non invideas, non sis tepidus, non sis avarus: ut nulli malum pro malo reddas: ut inimicos tuos diligas: ut pro maledicentibus et persecutoribus ores: ut percutienti maxillam, alteram præbeas: ut in iudicio sæculari non litiges: ut si quis tua voluerit auferre, gratanter dimittas: ut nec iracundiæ, nec zeli, nec livoris malum intra pectus admittas: ut crimen avaritiæ fugias. Ut omnis jactantiæ ac superbiæ malum caveas, ut humilis et mitis Christi exemplo vivas: malorum consortia intantum devitans, ut cum fornicatoribus atque avaris, aut maledicentibus, aut invidis, aut obtrektoribus, aut ebriosis, aut rapacibus cibum non capias. Quem si in aliquo contempseris, si pepercit Adæ, parcat et tibi. Ino illi magis parcendum fuerat, qui novellus erat adhuc et rudis, et nullius ante peccantis et propter peccatum suum morientis retrahebatur exemplo. Tibi vero post tanta documenta, post legem, post prophetas, post Evangelia, post apostolos, si delinquere volueris, quomodo indulgeri possit, ignoro.

VII. An tibi de virginitatis prærogativa blandiri: Memento Adam et Evam virgines deliquisse, nec

i. integritatem corporis profuisse peccantibus. Virgo quæ peccat, Evæ, non Mariæ comparanda est. Non negamus in præsentî tempore remedium pœnitentiæ : sed hortamur magis præmium sperare debere, quam veniam. Turpe est enim illis delicti indulgentiam postulare, quæ palmam virginîtatis expectant : et illicitum aliquid incurrere, quæ se etiam a licitiâ castraverunt. Licet quippe est matrimonii consortium inire : et ut laudandæ sunt, quæ propter Christi amorem et cœlestis regni gloriam, copulam contempserunt nuptiarum : ita damnandæ non sunt, quæ propter incontinentiæ voluptatem, nondum Deo devotæ, remedio apostolico abutuntur. Ergo, ut diximus, quæ connubia deserunt, non illicita, sed licita sperant : ejusmodi autem, si jurent, si maledicant, si cupiant aliena, si detrahentes patiantur audire, si malum pro malo reddant ; si avaritiæ in alienis aut propriis incurrunt crimen, si zeli, si livoris venena possideant : si contra legalia et apostolica instituta indecens aliquid aut loquantur, aut cogitent ; si in carne placendi studio, compe et ornate procedant, et alia quæcunque, ut solet fieri, illicitè faciant : quid proderit eis sprovise quod licuit, et exercere quod non licet ? Si vis prodesse tibi quod licita contempsisti, vide ne quid eorum quæ non licent facias. Stultum est enim timuisse quod minus est, et non timere quod majus est : aut ab his non vitare quæ prohibentur, si subterfugerint quæ conceduntur. Dicit Apostolus : *Innupta cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo, ut sit sancta corpore et spiritu : quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt hujus mundi, quomodo placeat viro (I Cor. vii, 34)*. Nuptam viro placere asserit, cogitando quæ mundi sunt ; innuptam vero Deo, eo quod nulla illi cura sit sæculi. Dicat ergo mihi, quæ virum non habet, et tamen quæ mundi sunt cogitat, cui placere desiderat ? nonne incipiet illi nupta præponi : quia illa cogitando quæ mundi sunt, complacet vel marito : ista vero nec marito, quem non habet, potest placere, nec Deo. Sed nec illud silentio præterire nos convenit, quod dixit, *Innupta cogitat quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo, ut sit sancta corpore et spiritu*. Quæ Dei sunt, inquit, cogitat, non quæ sæculi, non quæ hominum, sed quæ Dei sunt cogitat. Quæ sunt ergo Domini, dicat Apostolus : *Quæcunque enim sancta, quæcunque iusta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, ista sunt Domini (Philipp. iv, 8)*. Quæ sanctæ et veræ et apostolicæ virgines, die noctuque sine ullo temporis intervallo meditantur et cogitant. Domini est etiam regnum cœlorum, Domini est resurrectio mortuorum, Domini est immortalis incorruptio, Domini est splendor solis, qui sanctis promittitur : sicut in Evangelio scriptum est : *Tunc justî fulgebunt sicut sol in regno patris eorum (Matth. xiii, 43)*. Domini sunt plures justorum in cœlestibus mansiones, Domini est fructus tricesimus, et sexagesimus, et centesimus.

Hæc cogitant, et quibus possint operibus promoveri quæ Domini sunt, cogitant. Domini est etiam lex novi et veteris Testamenti, in quibus oris ejus eloquia sancta refulgent. Quæ si quæ virgines sine intermissione meditantur, quæ Domini sunt cogitant, ut impleatur in eis propheticum illud : *Fundamenta æterna supra petrum solidam, et mandata Domini in corde mulieris sanctæ (Eccli. xxvi, 24)*. Sequitur : *Quomodo placeat Deo* : Deo, inquam, non hominibus : *ut sit sancta corpore et spiritu (I Cor. vii, 34)*. Non dixit, ut sit sancta membro, aut corpore tantum, sed ut sit sancta corpore et spiritu. Membrum enim una corporis pars est : corpus vero omnium compago est membrorum. Cum ergo dixit, *ut sit sancta corpore*, omnibus membris eam sanctificari debere testatur : quia non proderit sanctificatio cæterorum membrorum, si inveniatur in uno corruptio. Et jam non erit sancta corpore, quod ex omnibus constat membris, quæ vel unius fuerit coinquinatione polluta. Sed ut quod dico, manifestius et lucidius fiat : estó sit omnium membrorum purgata sanctificatione, et lingua tantummodo peccet, qua aut blasphemet, aut testimonium falsum dicat, non quid liberabit omnia membra unum ? an propter unum judicabuntur et cætera ? Ergo si sine aliorum membrorum sanctificatione pudicitia nihil proderit, cum in uno sit vitium, quanto magis si diversorum flagitio peccatorum omnia corrumpantur, unius nihil proderit integritas ?

VIII. Unde quæso te, virgo, ne in sola tibi pudicitia blandiaris, neque in unius membri integritate confidas : sed secundum Apostolum, totius conserva corporis castitatem. Munda ab omnibus inquinamentis caput : qui crimen est, illud post chris-matis sanctificationem, aut croci, aut alterius cujuslibet pigmenti fuco, vel pulvere sordidari ; aut auro, aut gemmis, vel ejuſcujusque terrenæ creaturæ specie comi, quod jam cœlestis ornatus splendore refulget. Grandis quippe est divinitati contumelia, mundani et sæcularis ornamenti prælatio. Munda frontem, ut humana, non divina opera erubescat, et illam confusionem recipiat, quæ non peccatum, sed gratiam Dei parit, Scriptura divina dicente : *Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens Dei gratiam (Eccli. iv, 25)*. Munda collum, ut non aurea reticula capillus portet, et suspensa monilia, sed potius illa ornamenta circumferat, de quibus Scriptura dicit : *Misericordia et veritas non deficient a te (Prov. iii, 5, sec. LXX)*. Suspende autem illas in corde velut in collo tuo. Munda oculos, dum ens ab omni concupiscentia retrahis, et ab omni intuitu pauperum nunquam avertis, et ab omnibus fucis liberos, ad ea quæ Dei sunt facta eustodias. Munda linguam a mendacio : quia os quod mentitur, occidit animam. Munda eam a detractione, juramento, ac perjurio. Nolo præposterum ordinem putes, quod prius a juramento quam a perjurio linguam dixi debere munda-

dari : quia tunc perjurium facilius fugies; si in toto non jures; ut impleatur in te illa sententia : *Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum (Psal. xxxiii, 14)*. Et memor esto, dicente Apostolo : *Benedicite et nolite maledicere (Rom. xii, 14)*. Sed et illius crebrius recordare : *Videte ne quis alicui malum pro malo reddat, neque maledictum pro maledicto. Sed econtrario benedicentes : quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hæreditate possideatis (I Thess. v, 15; I Petr. iii, 9)*. Et illud : *Si quis autem in verbo non offendit fratrem, hic perfectus est (Jac. iii, 2)*. Nefas est enim ut labia illa, quibus Dominum confiteris, rogas, benedicis, et laudas, alicujus polluantur sorde peccati. Nescio qua conscientia et lingua quis Dominum rogat, qua aut mentitur, aut maledicit, aut detrahit. Labia sancta exaudit Dominus : et ipsis annuit cito precibus, quas lingua immaculata pronuntiat. Munda aures, ut non nisi sermonibus sanctis et veris auditum præbeant, ut nunquam obscena, aut turpia sæculariaque verba suscipiant, aut aliquem de altero audiant derogantem, propter illud quod scriptum est : *Sepe aures tuas spinis, et noli audire linguam nequam (Eccli. xxviii, 28)*; ut cum eo habere partem possis, de quo dicitur : *Quoniam auditu, et visu justus erat (II Petr. ii, 8)*; hoc est, nec aure, nec oculis delinquebat. Munda manus, ne porrectæ ad accipiendum sint, ad dandum autem collectæ; nec ad feriendum paratæ, sed ad omnia misericordiæ et pietatis opera satis promptæ. Munda pedes, ne latum et spatiosam viam pergant, quæ ducit ad splendida sæculi et pretiosa convivia : sed ad arduum magis et angustum gradientur iter, quod tendit ad cælum; quia scriptum est : *Iter rectum facite pedibus vestris (Prov. iv, 27)*. Agnosce, tibi a Deo artifice non ad vitia, sed ad virtutes membra formata. Et cum universos artus mundaveris ab omni sorde peccati, et toto fueris mundificata corpore, tunc tibi castitatem intelligas profuturam et cum omni fiducia palmam virginitatis expectes.

IX. Quid sit sanctam esse corpore, breviter quidem, sed plane exposuisse me arbitror. Nunc quod sequitur, et spiritu, nosse debemus. Hoc est, ut quod opere nefas est fieri, nec cogitatione concipere. Illa enim est tam sancta corpore quam spiritu, quæ nec mente nec corpore delinquit, sciens etiam cordis speculatoreum esse Deum. Et ideo satagit, ut omnino etiam animam cum corpore mundam habeat a peccato, sciens scriptum esse : *Omni custodia serva cor suum (Prov. iv, 25)*. Et iterum : *Diligit Dominus sancta corda; accepti sunt autem ei omnes immaculati (Prov. xxii, 11)*. Et alibi : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt (Matth. v, 8)*. Quod de illis dici arbitror, quos conscientia in nulla redarguit culpa peccati. De quibus et Joannem in Epistola sua dixisse reor : *Si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habe-*

mus ad Deum, et quæcunque petierimus, accipimus ab eo (I Joan. iii, 21, 22). Nolo existimes te peccati crimen fugisse, si voluntatem non sequatur effectus, cum scriptum sit : *Quicumque viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mæchatus est eam in corde suo (Matth. v, 28)*. Nec dicas : cogitavi quidem, sed non feci; quia etiam concupiscere nefas est, quod fieri crimen est. Unde et beatus Petrus præcipit, dicens : *Animas vestras castificantes (I Petr. i, 22)*. Qui si nullam animæ constuprationem nosset, nec castificari, ipsam desiderasset. Sed et illum locum quo continetur : *Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinaverunt, virgines enim permanserunt : hi sequuntur Agnum quocunque ierit (Apoc. xiv, 4)*; attentius considerare debemus et animadvertere, si solius integritatis ac pudicitia merito, isti divino comitatu copulentur, et per omnia cælorum tabernacula discurrant : an et alia sint quibus adjuncta virginitas, tantæ beatitudinis gloriam consequatur. Sed unde hoc scire poterimus? Ex consequentibus, nisi fallor, in quibus scriptum est : *Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo et agno, et in ore ipsorum non est inventum mendacium : sine macula enim sunt (Ibid. 5)*. Vides ergo quod non in uno virgines tantum membrorum Dominicis referantur inhæerere vestigiis : sed illi qui præter virginitatem ab omni contagione peccati immaculatam genuit vitam.

X. Idcirco vel maxime virgo nuptias spernit : ut dum securior est, facilius quod etiam a nubentibus quæritur, ab omni se delicto custodiat, et universæ legis mandata perfectat. Nam si non nubat, et ea nihilominus faciat, a quibus et nuptæ esse jubentur iamunes, non impuisse quid prodèrit? Quamquam enim nulli Christianorum peccare liceat, et omnes quicumque spiritualis lavacri sanctificatione purgantur, immaculatam decurrere conveniat vitam, ut Ecclesiæ (quæ sine macula, sine ruga, sine aliquo ejusmodi esse describitur) possint visceribus intimari : multo magis tamen hoc virgini implere necesse est, cui nec mariti, nec affiorum, nec alterius necessitatis causa prohibet; quò minus divinam Scripturam perficiat; nec se peccati, aliqua poterit excusatione defendi. O virgo, serva propositum tibi magno præmio destinatum. Præclara est apud Deum virginitatis et pudicitia virtus, si non aliis peccatorum et malorum lapsibus infirmetur. Agnosce statum tuum, agnosce locum, agnosce propositum. Christi sponsa diceris; vitæ ne quid indignum ei cui desponsata esse videris, admittas. Cito scribit repudium, si in te videat vel unum adulterium. Quæcunque ergo humanorum sponsaliorum pignoribus subarrhatur, statim a domesticis, a familiaribus, ab amicis, et servilis sponsi sollicitate et diligenter requirit, quales juvenis habeat mores : interrogat quid potissimum diligat; quid accipiat libenter, quo usu vivat, quæ se consuetudine regat, quibus utatur dapibus, in quibus maxime rebus delectetur et gaudeat. Quæ cum di-

dicerit, ita se in omnibus temperat, ut sponsi moribus suum obsequium, sua dilectio, sua iucunditas, sua vita, sua diligentia concordet. Et tu quoque Christum sponsum habens, a domesticis ac familiaribus ejus, sponsi tui mores interroga: et strenue ac solerter inquire, in quibus præcipue delectetur. Qualem in te compositionem vestium diligit, cujusmodi concupiscat ornatum: dicat tibi ejus familiarissimus Petrus, qui ne nuptis quidem corporalem, sed spiritualem permittit ornatum; sicut in Epistola sua scripsit: *Mulieres similiter subjectæ sint viris suis, et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifacentur, considerantes in timore castam conversationem vestram: quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumentis vestimentorumque cultus; sed absconsus cordis est homo in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples (I Petr. III, 1 seqq.)*. Dicat et alius: apostolus beatus Paulus, qui ad Timotheum scribens Epistolam, eadem de fidelium feminarum disciplina testatur: *Mulieres æquetur in habitu ornato, cum verecundia et sobrietate, ornantes se, non in tortis crinibus, auro, aut margaritis, aut veste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes castitatem per bonam conversationem (I Tim. II, 10)*. Sed forsitan dicas, cur hæc iidem apostoli virginibus non iusserunt? Quia non necessarium iudicabant: ne talis virginibus communitio potius injuria, quam emendatio videretur. Sed nec eas unquam tantæ temeritatis fore crediderunt, ut ne nuptis quidem concessa carnalia ornamenta et terrena præsumerent.

XI. Revera ornare se et componere virgo debet. Nam quomodo sponso suo placere poterit, nisi composita et ornata processerit? Ornatur plane, sed interioribus ornamentis; spiritualiter, non corporaliter componatur: quia Dominus non corporis, sed animæ decorem in illa desiderat. Ergo et tu quæcunque animam tuam diligi et habitari a Christo concupiscis: omni eam diligentia compone, et spiritualibus indumentis exorna. Nihil in ea indecorum, nihil sedum appareat. Resplendeat auro justitiæ, et gemmis refulgeat sanctitatis, ac pretiosissima pudicitiae margarita coruseet, et pietatis tunica vestiatur. Pro bysso et serico, castitatis et misericordiae tunica vestiatur et induatur, secundum quod scriptum est: *Induite vos sicut electi Dei, sancti, et dilecti, viscera misericordiae, humilitatem, etc. (Coloss. III, 12)*. Non decorem cerussæ aut alterius pigmenti quærat, sed innocentiae simplicitatisque candorem habeat. Roseum verecundiae colorem, et pudorem ruboris, pudorisque possideat, cælestis ablatur nitro doctrinæ, et lavamentis spiritualibus emundetur. Nulla in ea malitiæ, nulla delicti macula relinquatur: et nequando malo redoleat odore peccati, unguento suavissimo sapientiæ et scientiæ perfruat. Hujus-

modi Dens quærit ornamentum, et animam taliter compositam concupiscit.

XII. Memento te esse filiam, secundum quod ait: *Audi, filia, et vide*. Sed et tu ipsa quotiescunque Deum patrem nominas, te Dei filiam esse testaris. Ergo si filia Dei es, vide ne quid eorum facias, quæ Deo patri incongrua sint, sed age omnia quasi filia Dei. Cognosce quomodo lujus sæculi filiæ nobilium se gerant, quibus assuescant moribus, quibusve se disciplinis instituunt. Tanta in quibusdam est verecundia, tanta gravitas, tanta modestia, ut cæterorum hominum ritum intõitu humanæ ingenuitatis excedant, et ne quam honestis parentibus suis per lapsum suum infamiæ inurant notam, alteram sibi quodammodo inter homines consuetudinis fecere naturam. Et tu originem tuam respice, genus intueri, gloriam nobilitatis adverte: ac non hominis tantum esse, sed Dei filiam, et divinæ nativitatis nobilitatis-decoratam. Ita te exhibe, ut in te cælestis nativitas appareat, et ut divina ingenuitas clarescat: sit in te nova gravitas, honestas admirabilis, et stupenda verecundia, mira patientia, virginalis incessus, et veræ pudicitiae habitus, sermo semper modestus, et suo in tempore proferendus: ut qui te viderit, admiretur, et dicat: Quæ est hæc nova inter homines gravitas? quæ pudoris verecundia? quæ honestatis modestia? quæ maturitas sapientiæ? Non est ista humana institutio, nec disciplina mortalis. Cæleste hæc aliquid in corpore humano refulget. Puto quod habitat in quibusdam hominibus Deus. Et cum te filiam Christi cognoverit, majore stupore tenebitur, et cogitabit qualis iste Dominus sit, cujus talis ancilla est. Si vis ergo partem habere cum Christo, Christi tibi exemplo vivendum est: qui ab omni malitia et nequitia ita fuit extraneus, ut ne inimicis quidem vicem redderet, quin potius pro ipsis orabat. Nolo enim ut eas animas Christianas existimes esse, quæ aut fratres, aut sorores non dico oderunt, sed etiam proximos toto corde conscientiae coram Dei testimonio, non diligunt: cum Christianæ Christi similitudine, inimicos etiam amare necesse habeat. Si sanctorum cupis habere consortium, a malitiæ et nequitiae cogitatu pectus emunda. Nemo te circumveniat, nemo fallaci sermone seducat: non nisi sanctos et justos, et simplices, et innocentes, et puros cælestis aula suscipiet. Nullam apud Deum habet locum malitia. Ab omni nequitia et dolo mundum necesse est esse, qui cupit regnare cum Christo. Nihil tam contrarium, nihil tam execrabile Deo, quam aliquem odisse vel fœdere velle. Nihil tam probabile, quam omnes amare. Quod Propheta prospiciens testatur dicens: *Qui diligitis Deum, audite malum (Psal. xcvi, 10)*.

XIII. Vide ne aliquam humanam gloriam diligas: ne et tua inter eos portio computetur, quibus dictum est: *Quomodo vos potestis credere, gloriam ab invicem quærentes (Joan. v, 44)*? Et de quibus propheta dicit: *Auge eis mala, auge mala gloriosis*

terre (Jer. xi, 11); ut confundamini a gloria vestra, et opprobrium flatis in conspectu Dei. Nolo enim illas respicias, quæ sæculi, non Domini sunt virgines: quæ propositi sui et professionis immemores, gaudent in deliciis, in opibus delectantur, et corporeæ nobilitatis origine gloriantur. Quæ profecto si Dei filias se esse crederent, nunquam post divinos natales nobilitatem admirarentur humanam, nec gloriarentur in quolibet patre honorato. Si patrem Deum se habere sentirent, nobilitatem carnis non amarent. Quid tibi in generis nobilitate blandiris, et complaces? Duos homines ab exordio fecit Deus, ex quibus totius humani generis silva descendit. Mundanam nobilitatem non naturæ æquitas præstat, sed cupiditatis ambitio. Certe omnes per divini lavacri gratiam æquales efficiuntur, ut nulla inter eos discretio esse possit, quos nativitas secunda generavit, per quam tam dives quam pauper, tam servus quam liber, tam nobilis quam ignobilis Dei efficitur filius, et terrena nobilitas splendore gloriæ cœlestis adumbratur, et nusquam omnino jam comparet: dum quæ retro in sæcularibus honoribus impares fuerant, cœlestis et divinæ gloriæ nobilitate restituuntur aequaliter. Nullus ibi jam ignobilitatis locus, nec degener quisquam est, quem divinæ nativitatis ornat nobilitas: nisi apud illos qui non putant humanis cœlestia præponenda. Aut si putant, quam vanum est ut sese illis in minoribus præferant, quos sibi in majoribus pares esse sentiunt? et quasi infra se positos in terra existunt, quos sibi in cœlestibus æquales crediderunt? Tu autem quæ Christi, non sæculi virgo es, omnem præsentis vitæ gloriam fuge, ut omne quod in futuro promittitur consequaris. Contentionum verba et animositatis causas evita. Discordiarum quoque et litium occasiones subterfuge. Nam si, juxta Apostoli doctrinam, servum Dei litigare non decet (II Tim. ii, 24), quanto magis ancillam Dei non expedit? Cujus quo verecundior est sexus, animus debet esse modestior.

XIV. Linguam a maliloquio cobibe: et ori tuo legis frenos impone: ut tunc si forte loquaris, quando tacere peccatum sit, caveas ne quid quod in reprehensionem veniat, dicas: Lapis emissus est sermo prolatus. Quapropter diu antequam profertur, cogitandus est. Beata quippe labia sunt, quæ nunquam quod revocare velint, emittunt. Pudicæ mentis debet etiam sermo esse pudicus, qui ædificet semper magis, quam aliquem destruat audientem, secundum hoc quod Apostolus præcipit, dicens: *Omnis sermo nulus de ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus* (Ephes. iv, 29). Pretiosa Deo lingua est, quæ non nisi in divinis rebus novit verba construere: et sanctum est os, unde cœlestia semper eloquia proferuntur. Absentium obtrectatores, quasi malignos Scripturæ auctoritate deterre. Quia etiam hoc inter perfecti virtutes hominis Propheta commemorat. Si ante conspectum

A justis malignus ad nihilum deducatur, qui contra proximum non probanda protulerit, non licet tibi alterius vituperationem patienter audire, qui nec ab aliis optas recipi tuam. Injustum quippe est, quidquid contra Christi Evangelium venit, si alteri quod tibi ab alio fieri molestum est, patiaris inferri. Linguam semper tuam de bonis loqui assuesce, et auditum tuum magis ad bonorum laudem, quam ad malorum vituperationem accommoda. Vide ut omnia quæcumque bene facis, propter Deum facias, sciens ejus rei tantum te a Domino recepturam esse mercedem, quam ejus timoris et amoris causa perfeceris. Sancta magis esse quam videri stude, quia nihil prodest æstimari quod non sis: et duplicis peccati reatus est, non habere quod creditur, et quod non habeas, simulare.

XV. In jejuniiis magis quam in epulis delectare, illius viduæ memor, quæ non discedebat de Templo, Deo serviens jejuniiis et orationibus die ac nocte. Et si vidua quidem Judæa talis erat, qualem nunc virginem decet esse Christi? Divinæ magis lectionis convivium dilige, spiritualibus te satiari dapibus concupisce. Illos potius require cibos, quibus anima magis quam corpus reficiatur. Carnis et vini species, quasi caloris fomenta, et libidinis incitamenta fuge. Et tunc si forte vino uteris exiguo, cum stomachi dolore nimio corporis compellit infirmitas, iracundiam vince, animositatem cohibe. Quidquid illud est, quod post factam penitentiam ruborem ingerit proximo, ut criminis abominationem devota. Satis tranquillam, satis quietam esse convenit mentem, et ab omni perturbatione furoris alienam, quæ Dei habitaculum esse desiderat, qui per prophetam testatur, dicens: *Super quem alium requiescam, nisi super humilem et trementem sermones meos?* (Isa. lxvi, 2.) Omnium operum et cogitationum tuarum speculatorem Deum crede, et cave ne quid quod divinis oculis indignum sit, aut opereris, aut cogites. Cum orationem celebrare desideras, talem te exhibe, quasi quæ sis cum Deo locutura. Quando psalmum dicis, cujus verba loquaris, agnosce: et in compunctione magis cordis quam in tinnula vocis dulcedine delectare. Lacrymas enim psallentis Deus magis quam vocis elatio, sed animus flebilis est, et lacrymosa dejectio. Omnibus actibus tuis, diligentiam adhibe, quia scriptum est: *Maledictus homo qui facit opus Dei negligenter* (Jerem. xlvi, 10).

XVI. Crescat tibi cum annis gratia, crescat cum ætate justitia, et fides eo perfectior videatur esse, quo senior est. Quia Dominus noster Jesus Christus, qui nobis exemplum vivendi reliquit, proficiebat, non ætate tantum corporea, sed sapientia et gratia spirituali coram Deo et hominibus. Omne tempus, in quo te non meliorem senseris, hoc æstima perdidisse. Cœptum virginitatis propositum

ad finem usque conserva, quia non inchoasse tantum, sed perfecisse virtus est. Sicut in Evangelio Dominus ait: *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22). Cave ergo, ne cui concupiscendi occasionem tribuas, quia sponsus tuus Deus zelans est. Criminosior est enim adultera Christi quam mariti. Unde pulchre Romana Ecclesia, apostolico siue dubio, cujus sedem obtinet, spiritu animata, tam severam nuper de hujusmodi sententiam statuit, ut vix vel pœnitentia dignam judicaret, quæ sanctificatum Deo corpus libidiosa coinquinatione violasset. Esto ergo vivendi omnibus forma, esto exemplum, præcede et in actu quos in castitatis sanctificatione præcurris. Virginitatem in omnibus exhibe, nihil corruptionis obijciatur capiti tuo, cujus corpus integrum est, ut et tua sit inviolabilis conversatio. Et quoniam sicut in exordio epistolæ præfati sumus, te Dei sacrificium factam, quod utique sanctificationem suam etiam aliis impertit, et quisquis ex eo digne sumpserit, sanctificationis et ipse sit particeps. Ita ergo per te, quasi per vivam [Al. divinam] hostiam sanctificentur cæteræ, cum quibus te ita in omnibus exhibeas, ut quisquis vitam tuam, aut visu, aut auditu contingerit, sanctificationis vim sentiat, et tantum sibi intelligat gratiæ ex tua conversatione transfundi: ut dum te imitari concupiscit, Dei sacrificio et ipse sit dignus.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Habetur longo auctius assumpto, etiam apud Augustinum in appendice Tomi octavi sub titulo *De essentia Divinitatis*. Sed et aliis multis auctoribus, Ambrosio, Anselmo, et Bonaventura, æque falso tributum fuisse, cll. Augustini operum editores monent. Ad hæc varie inscribi: apud Anselmum, *De vestimentis, et membris, et actibus Deo tributa*; apud Bonaventuram, *De essentia et invisibilitate, et immensitate Dei*: in mss. Vaticano et Victorino sub Augustini nomine, *De essentia Divinitatis, et de invisibilitate, atque incommutabilitate Dei*. Priorem denique et maximam partem libri ex Eucherii Lugdunensis opere, de formulis spiritualis intelligentiæ, sumptam continere totum caput ejusdem operis primum, quod est *de divinis nominibus*: Nos in Ambrosianæ Bibliothecæ veteri ms. A littera, et numero 48 prænotato inscriptum invenimus, *Sententia S. Hieronymi de essentia divinitatis Dei, et invisibilitate, atque immensitate ejus*. Verissime autem observatum Erasmo, nihil in hoc esse nec sermonis, nec eruditionis, nec pectoris, quod Hieronymum respiciat.

EPISTOLA XIV.

De his quæ Deo in Scripturis sanctis attribuantur.
(Vide S. Augustinum loc. supra cit.)

EPISTOLA XV.

SEU DAMASI SYMBOLUM.

[(Vide hoc symbolum inter scripta S. Patris attributa tom. XIII nostræ Patrol.)

EPISTOLA XVI.

SEU EXPLANATIO SYMBOLI AD DAMASUM.

(Cum ad hanc explanationem, quæ Pelagi vulgo habetur, refutandam, eam pene totam exciperet S. Augustinus in libro de Gratia Christi, tom. X, ibi videsis.)

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Ut hæc Hieronymo tribueretur, illud in causa fuerit, quod ipse epistola in nostra recensione 17 in fine de se sit: *De fide autem quod dignatus es scribere, sancto Cyrillo dedi conscriptam Fidem. Qui sic non credit, alienus a Christo est*. Verum illa Fides circa tres hypostases versabatur: de qua controversia in supposititia ista Explanatione nihil est verbum. Ad hæc stylus, resque ipsa clamat, Hieronymi hanc non esse: imo esse recentis auctoris, ratio qua mysteria explicantur, omnino persuadet.

EPISTOLA XVII.

SEU EXPLANATIO FIDEI AD CYRILLUM.

I. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium Creatorem: et in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium ejus, natum de substantia Dei Patris, quod Græce dicitur *ὁμοούσιον*, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, sicut hæretici dicunt: per quem omnia visibilia, et invisibilia facta sunt, tam in cœlis quam in terra: qui propter nos homines et nostram salutem incarnatus, homo factus, passus, resurrexit tertia die, ascendit in cœlos, venturus inde judicare vivos et mortuos: et in Spiritum sanctum, qui de Patre processit proprie, et Deus est verus sicut Filius. Hos autem qui dicunt, erat tempus quando non erat Filius natus, et priusquam nasceretur, non erat, aut quod ex nihilo factus sit, aut natus sit, aut mutabilem, aut convertibilem Filium Dei dicunt esse: hos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia: quod fides invisibilium rerum est, non visibilium. Unde Ariani Salvatorem videntes in carne, putaverunt ejus divinitatem talem esse qualem et carnem, passibilem, et mutabilem, convertibilem, comprehensibilem, et quasi formidantem, et quasi nescientem omnia, et proficientem ætate et sapientia, et nihil facientem ex se, et subjectum, et orantem ad Patrem, et gratias agentem, et edentem, et patientem, et lacrymantem, et gementem, et quiescentem. Et postremo quæ sunt creaturæ propria, hæc carni creatæ Salvatoris ascribenda sunt utique, non divinitati, quia dicitur in Scriptura Deus et homo. Quia ergo propter nos et homo dicitur, non debemus quæ sunt carnis Deo ascribere, et quæ sunt Dei, carnis æstimare propria. Si quid igitur minus, aut inæquale, aut impotens dicitur in Scriptura, aut subjectum, aut humile, carnis ejus est assumptæ. Quia vero natus est de carne, et quia cum hominibus triginta et plus annos conversatus est, et vere habebat pati: et ideo et verus homo propter carnem accipitur, et verus Deus incarnatus est, in carne passus natura passibili, non deitatis. Hæc enim quæ pati debuerat caro hominis transgressoris, pro hominibus pati dignatus est Deus per carnem passibilem: ut et divinitatis ejus innarrandam potentiam in re visibili prædictam sentiamus: et bonitatis ejus divitiam, id est, per passionem, remissionem peccatorum credentes in eum consequamur.

H. Quale est igitur malum hoc, ut audeat quis gratiam Domini nostri Jesu Christi, quam pro nobis fecit se humilians, ut nos exaltemur, humanis sensibus et voce hæretica, non solum non intelligere, insuper etiam periculosis blasphemis, et ad irritum eam adducere, atque ultro ei adversari, dicente Scriptura: *Scitote enim gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam dives cum esset, propter nos pauper factus est, ut nos ejus paupertate divites existamus (II Cor. viii, 9)? Absit igitur in Filio Dei aliquid plus minusve, aut in loco, aut in potentia aut in scientia, aut in æqualitate, aut in tempore, aut in subjectione cum dicitur, hæc ut divinitati ejus, non carni ascribantur. Si enim plus minusve aut tale aliquid invenitur, excepto hoc, quod genuit Pater Filium, et excepto hoc, quod Filius non a semetipso natus est, sed de Patre natus est proprie, non in tempore, sed semper; non aliunde, sed de sua substantia: forte secundum verbum eorum, aut invidens, aut impotens Pater putatur, insuper etiam et temporalis agnoscitur. Et cum aperte hoc vetet Scriptura et exsecratur: quomodo temporalem Deum, quemadmodum Gentiles venerantur, ipsi etiam similiter adorant? Nam si temporalis est, nec verus potest esse: et si non verus, nec potens omnia. Et quid jam huic tali Deo credendum est, qui erat aliquando, quando non erat, et ex nihilo natus est, dicente Scriptura: *Si audieris me, Israel, non erit in te Deus recens (Psal. lxxx, 9, 10)? Si ergo Deus recens, non debet verus credi. Si autem sempiternus: quippe hic sempiternus Deus erat, qui loquebatur in omnibus sanctis, et legem dedit Moysi in monte Sina, et omnia potens, et omnia sciens, et Adæ in paradiso visus est, et in prædestinatione carnali futura enuntians ei, et cum Jacob luctatus est: et quemadmodum humana fragilitas capere poterat, cõdescendens infirmitatibus omnium, diversorum genera approbat, aliis in gloria, timoris omnium causa, aliis in humilitate, eminentis ejus bonitatis agnoscendæ. Si ergo sempiternus Filius de Patre est genitus, quippe et omnia sciens, omnia potens, et omnia salvans, omnia continens, judicans, creans cum Patre semper et Spiritu sancto, accipe igitur quod creatura Deus verus non potest esse, neque creatura creaturam salvare, dicente Scriptura: *Et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus Deus in sæcula (Rom. i, 25)*. Vides igitur, quod paganitatis est hoc magis quam Christianitatis? Et quod non tempore est natus, sed semper natus erat de Patre, dicit Apostolus beatus: *Invisibilia enim ejus a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas (Ibid., 20)*. Vides igitur, quod Christus Filius Dei est, non temporalis, sed sempiternus? Quod de substantia divina Patris natus est semper, ipse sit Salvator in Evangelio: *Quod nascitur de carne, caro est: et quod nascitur de spiritu, spiritus est, quoniam Deus Spiritus est* (Joan. iii, 6; iv, 24). Et quod verus est Filius Dei, dicit Scriptura: *Erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9)*. Et iterum ipse Evangelista beatus Joannes: *Hic est Jesus Christus Deus verus (I Joan. v, 20)*. Et quod semper erat, ait ipse: *In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum (Joan. i, 1)*. Et quod omnipotens est Filius omnium creator, ait ipse Evangelista beatus: *Omnia per ipsum facta sunt (Ibid. 3)*. Si ergo omnia per ipsum facta sunt, visibilia et invisibilia: quomodo dicit ante passionem Salvator, quod *de die et hora nemo novit, neque angeli cælorum, neque filius hominis nisi Pater (Matth. xxiv, 36)?* Attendens igitur vides, quod propter utilitatem hominum, dixit se nescientem præfinitionem, ne negligentiores efficiantur homines. Nam et humilitatis suæ causa hoc dixit propter carnem passibilem, quia quasi homo hominibus videbatur. Et causa utilitatis omnium tacuit: res quidem gerendas in sæculo annuntians atque enumerans, diem autem et horam non eis aperiens. Quod ergo pro utilitate nostra tacuit, et se humiliavit, non debemus ultro ei esse ingrati: et non solum non intelligentes, insuper etiam Judaico more, et hominem æstimantes, ejusdem ætatis et ignorantie et impotentie participem judicantes quomodo Judæi. Quod non divinitas naturaliter patiebatur, sed caro, ipse ostendit Judæis, dicens: *Solvite hoc templum, et in tribus diebus ego suscitabo illud (Joan. ii, 19)*. Et cui hoc dubium est, quod Deus hoc dicebat, id est, Filius Dei æternus, Verbum vivens Patris, et sapientia Dei, et virtus Dei æterna et sempiterna, et imago Dei invisibilis, ab invisibili natus, non factus? Facta autem est caro et plasmata, in qua Deus erat, quam et indutus erat propter invisibilitatem et impossibilitatem visionis nostræ. Neque enim intrinsecus erat solum, sed extrinsecus et intrinsecus, et in cælis et in terra, et omnia continens implensque omnia. Nihil ergo imperfectum in Filio Dei, nihil inæquale, nihil impotens, nihil temporale, nihil incognitum: omnia vera, omnia possible, omnia ingentia, omnia æqualia Patri, dicente Salvatore: *Nemo novit Filium nisi Pater: et nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare (Matth. xi, 27)*. Vides æqualitatem Filii ad Patrem? Cum ergo Patrem novit Filius, inenarrandum, et incomprehensum diem nescit et horam quam ipse fecit? Absit a sensibus nostris hoc. Iterum ipse Salvator dicit: *Da illis, Pater, ut honorificent Filium sicut honorificant Patrem (Joan. v, 23)*. Æqualis igitur Deo est Filius deitate, dicente Apostolo: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est cum esset æqualis Deo, sed semetipsum ezinanivit formam servi accipiens, humiliavit se usque ad mortem, mortem autem crucis (Phil. ii, 6, 7, 8)*. Vides quod utrumque Scriptura non abneget in Filio Dei, et quod Dei est virtus omnipotentis, omnia scientis, omnia completis, omnia continenti,**

omnia habentis, omnia dantis, judicantis, salvantis A
creatus: et quod creatæ naturæ est, id est, carnis
ejus, et patientis et plorantis, et quasi nescientis,
et quasi non potentis omnia, quasi subjecti, et
cætera huic similia? Non ergo debet esse confusio
rerum, quamvis conjunctim res mortalis immor-
tali Deo conjuncta esse propter nostram salutem;
et ita creditur et post passionem corporis, in quo
apparuit in eo etiam permanens in perpetuum; ut
et illi qui crucifixerunt eum aspiciant, et impassi-
bilem suis conspectibus ejus naturæ divinæ per ma-
teriam conspicibilem contueantur, et judicium vi-
sibilitate terminetur, et mysterii secreta scientia
reveletur, et potentia ejus majestas et bonitas a
cunctis hominibus cognoscatur.

III. Quid quod et Spiritum sanctum verum Deum B
invenimus in Scriptura, et de Patre proprie esse, et
cum Patre et Filio semper, sed et regnare, et creare,
et ubique esse, et salvare, et vivificare, et peccata
dimittere, et omnia implere, et sanctificare, et ju-
dicare, et docere, et omnia scire, et inhabitare: et
quemadmodum Filii Dei, ita et Spiritus sanctus,
persona tertia sicut Filii et Patris? Tres enim per-
sonæ sunt quibus credimus, vero æquales: divinæ,
uniusque substantiæ, id est, de Patre Filius, et Spi-
ritus sanctus proprie et vere de Patre Filioque pro-
cedit. Primum igitur accipe quod de Patre est pro-
prie Spiritus sanctus, dicente Scriptura: *Verbo Do-
mini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis vir-
tus eorum* (Psal. xxxii, 6). Et Salvator ait: *Cum
patrem venerit Paracletus, Spiritus veritatis qui de
Patre procedit, ille de meo accipiet, quoniam ipse
me glorificabit, et veniens annuntiabit vobis* (Joan.
xv, 26; xvi, 14, 15). Et solvit statim interpretans
Dominus, ostendens primum quidem quod persona
sit Spiritus sanctus, dicens: *Ille de meo accipiet.*
Et ut ne sicuti servum, aut creaturam, aut Patrem
putemus, monstrat Patri non imparem: solvit in-
terpretans, et dicit: *Ideo autem vobis dixi, quoniam
ille de meo accipiet: quia omnia quæ Patris sunt,
mea sunt* (Joan. xvi, 15). Si igitur ea quæ Patris,
ea Filii sunt, et omnia quæ Filii sunt, ea omnia
Spiritus sancti sunt, nihil ergo in omnibus deest
Filio, quod non attineat ad ejus potestatem, nihil
quod non ab eo factum sit, et ejus nutu ac mode-
ratione non regatur. Cum ergo omnia Filius habeat
in potestate, in omnibus nihil ei deest. Horum
igitur omnium habet potestatem et Spiritus sanctus,
quorum et Filius. Sic enim dicit de Spiritu Salvator:
*Ille judicabit mundum et convincet, et docebit de
peccato et de justitia, et de judicio. De peccato qui-
dem, quod non crediderunt in me: de justitia au-
tem, quoniam vado ad Patrem meum: de judicio
autem, quod princeps hujus mundi jam judicatus est*
(Joan. xvi, 8 seqq.). Vides igitur quod Spiritus
sanctus annuntiat Filium, et docet de Filio: et
Filius de Patre et Spiritu sancto: et Spiritus sanc-
tus docet de Patre et de Filio? Trinitas igitur quia
vera est, inenarranda est, invisibilis est, omnipo-

lens est, sese prædicat, sese annuntiat dignanter
omni creaturæ, visibili et invisibili, non valenti
dignanter, aut narrare, aut mirari, aut compre-
hendere, aut investigare, aut quemadmodum est
humani sensibus occupare. Constat igitur in-
firmari hominem, sanctæ venerandæque Trinitatis
in enarranda gloria, majestate, aut potentia. Hujus
igitur vim Trinitatis narratio gloriæ si excedit,
quanto magis frustrabuntur, qui audent inter Pa-
trem et Filium, et Spiritum sanctum, aut locum, aut
tempus, aut aliquam causam humanam ponere: qui
non solum quid sit Deus non intellexerunt: sed nec
etiam quid sit homo attendere potuerunt? Nihil
ergo in Trinitate subitanum, nihil nuperrimum,
nihil temporale, nihil impotens, nihil minus, nihil
inæquale: Trinitas veneranda, deprecanda, Tri-
nitas inenarranda, investiganda, incomprehendenda.
Et quod invisibilium rerum fides est, nobis dicit
Apostolus: *Est autem fides sperandarum substantiarum
rerum, invisibilium examinatrix* (Uebr. xi, 1). In hac
enim testimonium iuverunt seniores. Et iterum
in Evangelio: *Deum nemo vidit unquam* (Joan. i, 18).
Et iterum: *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus
audis, sed nescis unde veniat, et quo vadat* (Joan.
iii, 8). Quod Deus est Spiritus, dicit beatus Petrus
apostolus: *Ut quid mentitus es Spiritui sancto, A-
nania? Non es mentitus hominibus, sed Deo* (Act.
v, 4, 5). Non dixit Patri et Filio, sed Spiritui sanc-
to. Vides igitur quod Deus est Spiritus sanctus. Et
quod ubique est, dicit sanctus Propheta: *Quo fu-
giam a spiritu tuo, Domine? aut a facie tua quo
vadam* (Psal. cxxxviii, 7)? Et quod omnia complet
Spiritus sicut Filius, ait propheta: *Spiritus Domini
replevit orbem terrarum* (Sap. i, 7). Et ita in Actis
apostolorum: *Hæc dicit Spiritus jubens: Separate
michi Barnabam et Paulum in opus ad quod vocavi
eos mittere* (Act. xiii, 2). Et iterum Apostoli: *Pla-
cuit Spiritui sancto, et nobis* (Act. xv, 28). Et in li-
bro Regnorum dicit Deus in Judæos: *Regnaverunt
non per me, neque per Spiritum meum* (Osee viii, 4).
Et in Prophetis ita Dominus: *Israel concitavit spi-
ritum Domini* (Isa. lxiii, 10). Et quod habitat in ho-
mine Spiritus Sanctus quomodo Filius, dicit Apo-
stolus: *Quoniam membra vestra templum sunt Spi-
ritus sancti qui habitat in vobis* (I Cor. vi, 19). Et
iterum: *Nescitis quoniam templum Dei estis, et
spiritus Dei habitat in vobis* (I Cor. iii, 16). Et quod
omnia noverit Spiritus, dicit sanctus Apostolus ita:
*Alii datur per spiritum verbum sapientiæ, alii ver-
bum scientiæ in eodem spiritu, alii fides, alii lin-
guarum genera, alii interpretationes in eodem spiritu,
alii gubernatio. Hæc autem omnia operatur unus
atque idem spiritus, dividens omnibus sicut vult* (I
Cor. xii, 7 seqq.). Non dixit, sicut jubetur, sed sicut
vult, ostendens non creaturam, sed verum Deum
Spiritus de Deo esse, et omnia posse sicut Filium.
Unde ait statim Apostolus: *Quemadmodum nemo
novit hominum que sunt in homine, nisi spiritus
hominis qui est in eo: sic et que sunt Dei nemo no-*

vit, nisi spiritus qui de Deo est. Spiritus enim Dei persecutatur etiam alta Dei (I Cor. II, 10, 11). Vides quemadmodum omnia scientem Spiritum sanctum, et omnia potentem, et ubique esse, et omnia creasse, et omnia salvare, sancta nobis Scriptura annuntiat. Unde et Salvator in Evangelio, blasphemiam Spiritus sancti, neque hic, neque in futuro hominibus statuit dimittendam, dicens: *Ideo dico vobis, quod omnis blasphemia, et omne peccatum dimittetur hominibus: blasphemia autem Spiritus sancti, neque hic, neque in futuro hominibus dimittetur (Matth. XII, 31)*: non utique blasphemiam dicebant aliam Spiritus sancti Judæi, nisi hoc quod Deus non erat, aut de Deo proprie non est. Nam invenimus quoniam Judæi non audent denegare spiritum: sed in Scripturis sicubi legentes, aut creaturam accipiunt, sicut angelum, aut ipsum Patrem existimant, et tertiam personam accipiunt, aut compositum arbitrantur Deum Patrem, cum sit propriæ naturæ Spiritus Pater. Ex his etiam spiritum alterum putant eum consistere et Verbo, cum sit hoc magis rei compositiæ et realis, quam vere, divinæ, incorporeæ simplicisque. Solet a Judæis hoc sic intelligi, et a paganis interdum. Nobis igitur unus Pater, et unus Filius ejus verus Deus, et unus Spiritus sanctus verus Deus: et hi tres unum sunt, una divinitas, et potentia, et regnum. Sunt autem tres personæ, non duæ, non una, non secundum revelationem, aut collectionem, aut confusionem, sed semper manentibus personis divinis. Harum fides datur in baptismo, ab his et remissio datur peccati, et vita æterna sine aliqua dubitatione speratur. Huic Trinitati credentes vere sancti et beati patriarchæ, prophetæ, apostoli, martyres, et martyrii gloriam meruerunt, et spem vitæ perennis adepti sunt, et regnum cœlorum hereditatione non ambigua sortiti sunt.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Auctor circa annum trecentimum septuagesimum octavum scribebat, quod manifestum ex his debet esse sub finem epistolæ: *Necdum annus completus est quo principem Gratianum, prodente exercitu suo, ante cædæ captivitas, dehinc miserabilior oppressit interitus.* Visus autem est doctis criticis, et cum primis Erasmo, Hieronymi stylum æmulatus, utpote qui ex hujus epistolis ad Heliodorum ac cæteros, sententias quasdam et verba sublegerit. Mihi non imitatus modo, aut anxio, quod fieri amat, Hieronymum vestigio secutus, sed ipsum ferme videtur Hieronymianum ingenium, ac salivam tota orationis serie, contextuque sententiarum referre. Verum hoc est ipsum, quod me magis movet; si enim recte temporum rationes innotuissent, nondum erat anno 378, ex Hieronymianis scriptis tam bene conformando stylo exemplum, neque adeo ipsa dudum laudata epistola ad Heliodorum satis erat, qua cum si præsentem ad præsidium componas, magis argumenti similitudine, et Scriptoris ingenio, perspicies convenire, quam sublectis ex illa verbis aut sententiis: quarum etiam splendiores nonnullæ in ea æque atque ista ex Tertulliani libro ad Martyres videri possunt delibatæ. Porro autem ex aliis Hieronymi scriptis, quæ posteriorum sunt temporum, noster que paria habet, mutuo tamen accepisse non potest. Eiusmodi est, ut unum atque alterum ex-

A presse laudem, quod ait Hieronymus epist. 29, ad Marcellam, quæ anni est 384, *ut si quid forte nescimus sine teste, sine iudice in fida aure moriatur*: quod noster sub finem cap. I, totidem fere verbis habet. Tum illud illustrius epist. 128, ad Gaudentium, post annos triginta quinque, seu 413 data: *In Domini sacrificiis vel non offertur, ceraque contempta, quæ mellis hospitium est, oleum accenditur in templo Dei, quod de amaritudine exprimitur olivarum*: quæ, ut alia multa quæ prætermittimus, ita noster expressit, ut cum certum sit ex iis locis desumi non potuisse, duæ unius ejusdemque auctoris epistolæ, si ex hoc licet uno argumento judicare, videantur.

At non ideo genuinum hunc quoque esse Hieronymi fetum pronuntio: dicam hac de re latius in præfatione: Scias interim ab his verbis: *Pelicanus cum suos a serpente filios occisos*, etc., quæ interposito spatio sejunximus, non ut Erasmus putabat ab illis, itaque *Placentiam te remisit*, alterius auctoris, qui de naturis animalium scripserit. esse ἀποστασμάτιον, sane nec doctum, nec ad rem quidquam pertinens, et quod videtur errore eorum, qui concinnant codicum paginas, ut alias usuvenit, temere subjunctum.

EPISTOLA XVIII.

AD PRÆSIDIUM.

De Cere paschali.

I. Nulla res (vetus inquit Comicus) tam facilis est, quin difficilis fiat, si invitus facias. Quod si ille rem facilem difficulter fieri invito animo putavit, quid me facere posse existimas in re maxima, et nullius unquam edissera eloquentia? Nam quicumque voluerunt de laudibus Cerei dicere, plenisque, ut aiunt, ventis ingenii sui intendere vela, et quasi quædam pelagi alta penetrantes, vicina abscondere littora: statim in orationis foribus retinet oratorum clamor, florum, pratorumque descriptio, et in modum sonantis auræ molliter verba cadentia, dum describuntur apes, quod sine coitu generantur et generant, quod solæ a concubitu libera, natos ore legunt, arte componunt, et quadam ratione vitali, animas apiculis, non de suo inserunt. Præterea Virgilio totus Georgicorum liber profertur in medium, rex advolans agmen inducit, tantoque strepitu diversa narrantur munia, ut militaribus castris interesse te credas. Sed cum hæc audieris sive legeris, laudabis oratoris eloquentiam. Et ut breviter signem, puto te Quintiliani controversiæ recordari, in qua pauper causatur, dolens ob interitum apum, flores ab impotentissimo divite venenatos. Esto hæc jurunda sint, et aurem composito pede mulceant, quid ad diaconum [*Al. tacet quid ad diaconum*], quid ad Ecclesiæ sacramenta, quid ad tempus Paschæ quo agnus occiditur, cum accinetis lumbis carnes cum ossibus devorantur: cum tacente episcopo, et presbyteris in plebeium quodammodum cultum redactis, Levita loquitur, docetque quod pene non didicit: et festivissimo prædicans tempore, toto dehinc anno justitium vocis ejus indicitur? Videsne quam grandia sint? intelligis te difficilia postulare. In eodem quippe momento et prædicanda conscribere, et cur ita prædicata sint docere, omnium difficillimum est. Nam illud pene me præteriiit, quod divinis magis quam humanis vocibus discernendum est. Lege Pentateuchum, In-

strumentum percurrere vetus; nusquam in Dei sacrificiis mella, nusquam ceræ usum, sed lucernarum lumina, et oleo fotos videbis igniculos. Quid causer de Veteri Testamento? Novos percurrere libros. Hi, ut opinor, sunt Evangelia quatuor, apostolorum Actus, Epistolæ, Joannis Apocalypsis. Nihil præter ista; nunquid alicubi cereus? Nonne in fine [Al. fide] Evangelii detonantis inter septem candelabra et lucernas aureas, sponsus revelatur incedens? Ad hæc respondebis: Et ego a te fieri idcirco postulavi, quia scivi esse difficile quod petebam. Leviter omnis solvitur quæstio, et par pari refertur sententia. Et ego me idcirco facere debere non putabo, quia rem difficillimam postulasti: attamen ne te causando differam, si coram pariter fuerimus, nactus universa quæ sentiam; ut si quid forte nescimus, in tua aure moriatur. Nam qui scribit, multos sumit iudices: alius in alterius livet ac grassatur ingenium. Ille si unus sermo defuerit, quasi claudam orationunculam diffugit. Alius si paululum se loquentis cothurnus extulerit, non presbyterum latrabit esse, sed rhetorem.

II. Itaque si vis te mihi hoc obligari munere, Placentinas delicias desere, sectare Abrahæ habitum, relinque natale solum, syretisque urbibus ad deserta secede, ut possis orare cum Christo. Erit quidem durus et mucidus, et hordeaceus forte panis. Sed delicatum militem rex non amat. Jerusalem, quæ similam et mel, et oleum manducavit, fornicationis arguitur: non quod mali sint cibi, quos paterna indulget clementia; sed quod mollis præliator ad primam statim aciem concidat, et post umbram solem ferre non queat: post sudarium galeam oneri potius reputet, quam tutamini. Quod si exire cupienti mater obsistit in limine, loquere ei verbis Domini tui: *Mater mea et fratres mei hi sunt qui faciunt voluntatem Patris mei, qui in caelis est* (Luc. viii, 21). Si vernaculæ, cum quibus nutritus es, flere, et paterni ruris memoria, ipsius quoque domus anguli, et secreta retinere te cœperint, in quibus infans volutatus es, lusisti puer, adolescentulus lascivisti: recordare omnes, qui nunc accolæ eremi sunt, cœlestes illos choros, per eosdem erupisse tramites, iisdem instituisse vestigiis. Et ut longam orationem compendio brevium (epistola quippe liberum redolere non debet) aut parva aut magna sunt, quæ tibi deserenda suademus. Si parva, non difficile putes parva contemnere. Si magna, majora magnis præmia præparantur. Sed dicis: Volo prius paternum rus vendere, et exiguis sumptibus congregatis, sive viaticum viæ sternere, sive in pauperum me alimoniam præparare. Et hic Evangelicam audi sententiam: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus et veni, et sequere me* (Matth. xix, 21). Plures jam anni sunt quod cœpisti servire Deo. Mens Christum sequens non diu sæculi sustinet onus, nec se patitur istiusmodi vinculis alligari. Quin potius timendum, ne dum occasio distribuendi patrimonii præteudatur, dum non

vis rem majoris pretii minoris vendere, sit impedimentum in proposito tuo. Decem aliquid emptum est nummulis, vel unum libenter accipiam, dum me ad prælium festinantem nullæ præpediant moræ. Matthæus sedens ad telonium audit: *Sequere me* (Matth. ix, 9). Nunquid prius ratiocinia supputavit, et reversus domum suorum passus est lacrymas, prætorumque auctione sollicitus, nequaquam potuit Domini sequi vestigia, nisi mundi se prius onere liberaret? Ille discipulus qui renuntiare parentibus ante cupiebat, voce Salvatoris arguitur. Et certe multum est inter eum, cujus brevis ad domum recursus statim venturi reprehenditur, et te, qui tanto jam tempore, aut non vendis tua, quod cito potes facere, aut non contemnis: sed vides multa tibi impedimento esse ne facias.

III. Cum hæc legeris, ad asylum Romuli fugies, et Comædiæ concedens aram, verba Domini sævientis eludes. Diaconus, inquires, ecclesiam tuto deserere non possum: vereor ne incurram sacrilegium, si altaria derelinquam. Euge, meus, plus de te exacturus sum, si ad vitam monachi, clerici aliquid dignitatis accedit: si in apostolico stans ordine, quotidie Christi corpus pia plebi famulatione distribuis. Sed considera, obsecro, satis esse difficile locum Stephani implere vel Pauli, in angelico stare ministerio, et populos subjacentes cadenti desuper veste despicerere. Pretiosum est margaritum, sed cito frangitur, fractumque non potest instaurari. Navis quamvis sit rudis, et solidis confixa clavis, tumentes fluctus tabulata non sentiant: cito tamen si periculose navigat, perforatur: et licet plenis ventis lucrosius ad optata perveniat: tamen magis securæ sunt quæ tranquilla; et ut apertius loquar, plus te quidem dicis habere mercedis, si in media urbe consistens, monachorum vitam victiles. Hæc sunt vera quæ dicis, sed non tam facile explentur opere quam dicto. Ut enim cætera prætermittam, quæ nos ab austeriore vita retrahunt, illud inferam, ad cujus comparisonem etiam quæ dissimulaverim, imo timerim dicere, intelliges. Alius barbam cædit æqualiter et hilaritatem frontis, nitenti desuper coma protegit. Tu si paululum, ut nos solemus facere rusticani, capillum usque ad cutem persequeris, risum præbebis omnibus. Quod si pulla fuerit tunica, etiam prætereuntium digitis denotaberis. Cave inquam, ut non strictæ sint caligæ ne crura non candeant. Nisi formosus fueris, sanctus esse non poteris. Aliquis invitat de optimatibus ad prandium, omnes votivis pergunt feriis: certe aut eundem tibi est, aut negandum. Si ieris, aut eisdem vesceris cibus, aut aliis. Si aliis, convivarum offendentur oculi. Si iisdem, perit abstinentia. Quod si ire nolueris, tunc miser in prandio comederis. Ad singulas quasque phialas et delibuta mellis vina potaberis. Alius in tuum vultum cavillabitur, ille incessum ridebit, hic habitum. Et imitatores forsitan Judæorum: *Nonne hic est, inquit, filius fabri? Nonne fratres ejus et sorores apud nos*

sunt (*Matth.* xiii, 55, 56)? Ego illum memini ante tot ferme annos illud fecisse turpe, dixisse turpius. Alius furam clamabit et moechum, seque sceleris finget fuisse participem. Omnia pariter prandia consonabunt, et in te temulentum convivium dissolvetur. Quod si vilibus abstinueris carnibus, et non crebro balneas frequentaveris, tunc fere per omnes columnas Manichæi tibi titulus ascribetur. Si volucrum edulium refutaveris, et tenellas columbas, crassosque turtures expetenti gutturi durior dominus denegaveris, sacrilegii crimen affigetur. Statimque aient: Hi sunt qui creatorem mundi contemnunt: in usus nostros facta sunt omnia. Audivi, teste Domino, non mentior, quemdam in suam gulam disertum, cum me rumore cognovisset esculentioribus cibus abstinere, dixisse: Nunquid porcellus ideo factus est, ut togatus in senatu sententiam diceret? Quo videlicet me stultitiæ condemnaret, qui putarem ea quæ sunt in hominum usus creata, non sumere. Hæc et istiusmodi cum vitam in urbibus lacerent bosam, quid facies, frater, in medio? aut vitis, aut anathemati colla submittes: id est, aut sectaberis quæ sunt adversa continentia: aut si facere nolueris, ipse damnaberis. Prætermitto crebras salutationes, obsequia matronarum, variasque illecebras, quibus etiam rigidissimi emolliuntur animi, et sireneo cantu ad naufragia pertrahuntur: quod ad speciosas quasque formas oculus sæpe invitus abstrahitur, quod aures obscæna dicta feriunt; nunc illud affirmo, quod etiamsi ista non essent, ad comparationem tam ingentis boni, minora deserere debueras.

IV. Adde quod diaconus es, sed abscessu tuo, ecclesiæ damna non sentient. Helias vixit in eremo. Heliseum Prophetarum secutus est chorus. Præcursor Domini Joannes nutritus in solitudine, ad hoc tandem descendit ad Jordanis ripas, ut populos argueret confluentes, et Pharisæos intelligens, clericos Judæorum generationes vipereas denotaret. Nuper Ægypti deserta vidisti: intuitus es angelicam familiam. Quanti ibi flores sunt? quam spiritualibus gemmis prata vernantia? Vidisti sarta, quibus Dominus coronatur. Ille tibi in pectore ignis exæstuet. Illa quotidie cogita, tracta, desiderata, et quasi quodam carcere detentus exclama: *Heu me, quia peregrinatio mea prolongata est* (*Psal.* cxix, 5)! Et in paradysum mente conscendens, toties in terra non eris, quoties terram despexeris. Eadem nobis certe cum his qui habitant per deserta conditio e t. lidem oculi, totidem manus. Iisdem infirmitatibus, vel virtutibus subjacemus. Si te aquæ potus vexat, quanti nobiliores, non dicam vina nesciunt, et carniū ignorant cibos, sed infuso tantum legumine sustentantur? Si balnearum te lavacra sollicitant, quanti principes civitatum, sive ob culpam propriam, sive ob invidiam, ad insulas deportati,

A sine præmio futuraque mercede absque balneis perseverant? Nemo id necessitate pati non potest, quod pro Deo voluntate pati detrectat. Habebis vellulam quæ te solum capiat. Imò non eris solus, angelica tecum turba versabitur. Tot socii, quot sancti. Leges Evangelium, confabulabitur tecum Jesus. Replicabis apostolos vel prophetas. Nunquid poteris talem alium tuis sermonibus habere consortem? Terra sumus, et cinis: et per omnia momenta de nostra salute suspensi, continuo in pulverem dissolvendi. Quid retractamus de necessitate facere virtutem? Certe quandoque moriendum est, et stercoribus plena vitalia, quæ nos quædam nostræ commoment vilitatis, in similem putredinem omne secum tractura sunt corpus. Quam cito mundi relinquamus angustias, et si forte ob continentiam (quod tamen raro accidit) dolere stomachum, æstuarie febribus cœperimus, perpetuæ vitæ januam morbum putemus, plenamque victoriam. Quia Scriptura docente cognoscimus, nullum ante vitæ hujus finem plene beatum esse dicendum. Quanti in mediis opibus, et inter infulas consulatus repentina morte subtracti sunt? Nuper imperator Valentinianus, cum adversus Sarmatas, Quadosque propter Illyrii vastationem in consistorio sævus infremeret, et totius gentis excidium rigidus minaretur, sanguine erumpente discrepuit. Quid loquar de fratre ejus, quem contra regale fastigium Thraciæ ignis absorbit? Necdum annus completus est, quo principem Gratianum, prodente exercitu suo, ante sæda captivitas, dehinc miserabilior oppressit interitus. Et, ut ista taceam, etiam qui communi sine perierunt, post mortem pari cum omnibus conditione sociantur. Quotusquisque eorum in die iudicii minimo de monachis comparabitur? Sectemur saltem mulierculas, sexus nos doceat infirmior. Quanta divitiis pariter et nobilitate pollentes (nolo enim vocabula dicere, ne adulari videar) relictis facultatibus, pignorbisque contemptis, id factu facile judicaverunt, quod tu proprio putasti timore difficile? Id de cerei carmine discæ. Illud tibi de variis floribus lumen exorna. Esto et ipse apis. Dehoræ victoriam imitare. Barach tecum Sisaram persequatur, et liberato Israel, Judicium carmen ingemines, ut Christi mella componas. Si sic lampadem præparas, sponso veniente non dormies, cubiculum regis intrabis. Plura cum dicere vellem, et te mecum tali exhortatione retinere, subito nuntiatum est, asellos esse conductos, qui me Romam usque pertraherent. Itaque invitus Placentiam te remitto, sub ea conditione quam nosti, ut quoties hæc legeris, tibi scias esse quo pollicitus es, veniendum.

Pellicani¹ cum suos a serpente filios occisos, mortuos inveniunt, lugent, et se et sua latera percutiunt et sanguine excusso ad corpora mortuorum

¹ Nos isthæc, quæ continua serie superioribus annectebantur cum nihil tamen ad ea pertinerent,

distraximus. De Pellicano fabulam veteres plerique iactant etiam incredulitatem.

sic reviviscunt. Aquila quando senuerit, gravatur A se in altum. Sed cum esurierit, aperit os, et bonum ipsius pennæ et oculi, quæritque fontem, et erigit pennas, et colligit in se calorem, et sic oculi ejus sanantur: et in fontem se ter mergit, et ita ad juventutem redit. Phœnix avis est in India, et per quingentos annos de Libano implet se aromatis, et sic nidificat sacerdoti¹ Heliopolitano mense Famenoth, aut Farmuth, implet aram sacerdos sarmentis, et ibi confert phœnix aromata, et electrum aræ imponit. Et primo solis ortu, phœnix quidem movet pennas, solis vero calore accenditur electrum, et sic exuruntur aromata, et ipsa, phœnix incenditur. Crastino die de cinere gignitur vermis: secundo pennas effert, tertio ad antiquam redit naturam, et sic ad sua loca revertitur. Anguis quando senuerit, perdit aspectum: et si voluerit redire ad juventutem, jejuna quadraginta diebus, ut laxetur pellis ejus: et sic angustum foramen inquirit, ut dum nititur exire inde, pellem senectutis dimittat. Coluber ad bibendum veniens, in aqua venenum deponit, ne cum venenum aqua concretum occidat. Nullum hominem timet², vestitum persœquitur, caput tamen suum celat quando percussit, ubi scit esse mortem suam. Serpens quidem si semel calamo percutiatur, moritur: sin vero iterum percutiatur, confirmatur. Brumali tempore infirmior efficitur, et a soricibus devincitur. Igitur ante hiemem circa se colligit segetes, ut illis escam præbeat. Viperæ per os coitum faciunt, masculi mortem contempnunt, sed semipa in ipso coitu, sive magna dulcedine exagitata, sive futuri præscia periculi, dum absorbet semen, caput masculi abscindit, et sic eum occidit. Sed cum conceperit, viscera illius ab ipsis quos concepit, comeduntur, et sic matrem occidunt. Formicæ quæ nil portant, non rapiunt onera earum quæ portant: sed cum deposuerint triticum, dividunt grana, timentes ne si fuerit pluvia, florescant. Vulpes si diu esurit, volutat se in pulvere, et fingit se mortuum. Ergo volatilia veniunt, et dum volunt illam comedere, comeduntur. Vulpecula cum leporibus ludit, et sic illos occidit. Panthera pardo similis est, et est varii coloris, et mitis. Si saturatus fuerit, tribus diebus dormit. Post tertium diem levat se et clamat, et sic odorem suavem emittit, et convocat omnes feras, quæ odore discuntur, et est omnibus feris amicus, præter draconi et aspidi. Testudo marina, quæ est grandis tanquam insula, dum emergit se de alto, ostendit se in ipso mari tanquam petram, nec se movet inde, quoadusque homines naves ligent. Et cum hæc senserit, trahit

se in altum. Sed cum esurierit, aperit os, et bonum odorem reddit: ad quem cæteri pisces colliguntur. Perdix aliena ova calefacit, perditis suis. Sed cum creverint pulli, ex nido evolant, et ad parentes suos redeunt, mentitam parentem omitentes: Perdices sibi insidiantur, et si afferant illos ad silvam qui eos habent, vocem emittunt absconsi, et sic cæteri veniunt, et retibus capiuntur: plus pedibus quam penis fugiunt aucupantes. Et si ad hoc fuerit ut capiantur, similem sibi colorem lapidem quærunt, et ibi se supinos ponunt. Vultur cum cæperit ova edere, primum de terra Indiæ Instintium³ sumit, et est tanquam nux, et intus habet aliquid quod moveatur, et sonum reddit. Hoc sibi apponit: et multos quidem facit foetus, unus vero remanet. Nam cum non habuerint escam, observant se dormientes, et comedunt se usque dum unus remaneat: Myrmicoleon, ab ante leo, retro formica, de duabus feris nascitur. Esca vero ipsius in primis est lac matris, id est, formicæ. Nutritur enim mater legumine tanquam formica.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Cognominem huic librum scripsit Novatianus, quod ex catalogo constat: nec porro defuere qui hunc ipsum Novatiano tribuerent, quanquam non Manichææ modo, sed et Arianae hæreseos mentio occurrat. Erasmus ait: Ut librum hunc fateor lectu non indignum, ita stylus, ut nihil sit aliud, evidentissime declarat non esse scriptum ab Hieronymo. Inscriptio variabat in exemplaribus: in aliis erat titulus *ad Terentiam*, in aliis *ad Therasiam*. Deinde in ipso volumine nulla sit ullius rei mentio, quæ pertineat vel ad eum qui scripsit, vel ad eos quibus scripsit: cum hujusmodi solet admiscere divus Hieronymus, præsertim in principio et in fine. Postremo cum sit justum volumen, et de celebri argumento, tamen nusquam citatur ab Hieronymo, qui tamen illi mos est in cæteris: Si exstaret index operum Tertulliani, fortassis inter illius lucubrationes reperiretur; nam phrasis ab illius sermone non abhorret.

EPISTOLA XIX.

De vera circumcissione.

I. Superiore epistola quam ex me consultiatio vestra deprompsit, quam et ad tuam et sororis tuæ nomen misi, rationem circumcissionis rapide transcurri, quoniam procinetus itineris mei, in quo confecta est, non solum ei limam nitoris, verum etiam perfectionem operis invidit, licet me et illa terreat quæ limantur. Quod si non placent pulita, formidat animus cogitare quid iudicii mereatur inforvia: quauquam ego illum non ad iudicium subsellia, sed ad faventium mihi coronam trans-

¹ Verus Hieron. in cap. Isa. xl: « Crebro diximus, Aquilaram senectutem reviviscere mutatione pennarum. » His autem Pseudo-Hieronymi paria habet Eustathius in Hexameron p. 27, ut alios omitam.

² Emendandus locus, supplendusque ex veteri Lugdunensi editione ita, et sic nidificat. Et indicat sacerdoti, etc.

³ Isidor. l. xii Origin. c. 4: « Fertur autem quod

serpens hominem nudum non sit ausus attingere. »

⁴ Eadem fere ad verbum de vulture trañit Eustathius in Hexameron: qui non *Instintium* lapidem illum vocat, sed *εὐστόιον*, ex eo quod *partus promovet*. Alii *δυστόιον* appellant: qui lapis *αετι-της* est, sive *aquilinus*. Hinc malim pro *Instintium*, quod nomen nihil est, aut *Estocium*, aut *Ocytoctium* hic quoque rescribi.

nisi. Denique mea sententia non prolisset, nisi A
fuisset per vos de secreto verecundiæ, velut manu
quadam charitatis educta. Sed quoniam jam illam
meliorem facere non possum, placuit mihi, ut se-
mel emissum repetens apud te verbum retractarem,
cujus conversatio circumcisionis est interpretatio,
et vita totius legis enarratio. Ex eo siquidem lex
videtur obscura, quoniam rarus in quo conspicitur
existit : Dei enim verbum vita est, et nos aliter vi-
vendo quam vita est, verbum Dei facimus obscurum.
Quod si ea vita quæ solum vita est viveremus,
enarratione legis ejus opus non erat, quam facilis
erat videre quam loqui : quandoquidem *non in ser-
mone est regnum Dei, sed in virtute (I Cor. iv, 20)*.
Nobis ergo ex abundantia licet apud te dissertare,
quod didicimus in te, tibi proderet quod nobis vita B
tua præstitit, ne esset obscurum. Sed quid novum
loquimur, si aut tu quod locuturi sumus hoc vivis,
aut si apud te quod in te didicimus hoc loquimur :
cum et memor eorum quæ meminit monita non
quærat, et doctus non ea quæ jam callet inquirat ?

H. Tu quidem, filia dilectissima, circumcisione
vivi : mihi tamen propositum est illud tecum lo-
qui, quare non in digito, non in aure, aliave cor-
poris parte fiat circumcisio Judæorum, quæ utique
sine ratione esse diceretur, si a Deo inventa non
esset. Nihil enim sine ratione fit per Deum : nihil
casibus, ut gentes loquuntur, fortuitis, nihil denique
fortunæ in illo temeritati licet. Ipsi enim cæci sunt,
qui illam putant habere aliquid potestatis. Deus
autem, qui ipse ratio est, ut nihil non plena ratione
formavit : ita nihil ab homine fieri sine ratione man-
davit. Nam si elementa quæ cernimus tanta ratione
digessit, ut terra hæc esset, super quam reliqua mo-
verentur, immobilis, ut aquarum venæ altioribus
montibus conderentur, a quibus orta flumina dum
per multa spatia decurrunt late, potandi usum per
omnem tractum cursus sui animantibus exhiberent :
ut ipsum mare aquis influentibus non excrescat, sed
ut velut venter quidam laticum aquas sitire videat-
ur : ne vel fontibus in æternum manantibus, vel
fluminibus sine flue currentibus, vel pluviis assidue
ruentibus, perpetuo terra diluvio tegetetur : ut cælum
præter plenitudinem illam lucis in sole, nocturnis
etiam sideribus radiaret, ne quod tempus
egenum lustralis haberemus. Si ergo hæc transi-
toria, ut ipse ait : *Cælum et terra transibunt (Matth.
xxiv, 35)*, sic sapientia descripsit, ut aliter ea non
potuisse esse credamus ; quid homines ipsos, pro
quibus hæc nunc ita excogitavit, ordinavit, instituit,
sine ratione forte vivere permisit : *quorum adoptio
est filiorum, et gloria, et Testamentum, et legislatio,
et obsequium, et promissa ? quorum patres, ex qui-
bus etiam est Christus secundum carnem, qui est
benedictus in sæcula. (Rom. ix, 4, 5)*. Absit
ergo, ut a quibus etiam filium secundum homi-
nem voluit oriri, eis non plena ratione conderet
testamentum. Sed quoniam tam evidenter constat
omnia ordinata per Deum plena esse rationis, ut

assertore non egeant : videamus unde digressi sumus,
quæ causa est, ut eam partem corporis, quæ secre-
tior et occultior est, aut eam quæ a Græcis φύσις,
a nobis dicitur *natura*, ad circumcidendum Dominus
elegit : qui utique ob signum quo volebat famulos
suos in Abrahæ semine censeri, id potuisset eligere,
quod in propatulo positum ab omnibus cerneretur,
et alio nomine vocaretur : ubi nec in signo obscu-
ritas, nec confusio esset in nomine.

III. Sed utraque imago rationem habuit geninæ
veritatis : quam dum loquar impende patientiam,
ut quæ circumcisionem illam in vita tua non esse
credebas, nunc vitam tuam in illa circumcisione
conspicias. Ac primum de secretiori parte corporis
quid figurabat, advertite. Illud sine dubio quod post-
modum Dominus monstravit, ne justitiam nostram
coram hominibus faceremus, sed in occulto coram
eo solo, cui soli nihil occultum est, et quem solum
remuneratorem bonorum novimus esse factorum.
Nam hic nostra circumcisio non videtur : quoniam
stultitiæ velamine velut veste legitur mundiali : Nec
sane a nobis magnopere desiderandum est, ut con-
templationi omnium circumcisio aperte subiaceat,
ne merces operis pene eos sit, quos volumus hæc
videre, dicente Domino : *Amen dico vobis, receperunt
mercedem suam (Matth. vi, 2)* : sed ita vere-
cunde habenda est, et velanda juxta eam imaginem,
quam abundantiori honore vestimus, ut videntes eam
non videant, sed quærentes rimantesque intus nos
juxta Apostolum (*I Cor. v, 12*), quos seductores
putant, veraces esse fateantur : quos nihil habere
credebant, omnia possidere cognoscant : quos mori
judicabant, vivere in æternum testentur. Hæc est
gloria circumcisionis occultæ : hæc partis verecundiæ
illis ad videndum, nobis in nostro corpore non ve-
rendæ : hoc testimonium gloriosum cum conversi
amare cupiunt, quos odisse gaudebant. Unde non
in carne palam, sed in occulto cordis Judæi esse
debemus, non littera, sed spiritu. Nam littera oculis
subjacet nostris : spiritus nobis carnalem refugit
aspectum : ut laus juxta Apostolum ex Deo, non
ex hominibus acquiratur : vereamur autem audire
a Domino : *Populus hic labiis me honorat, cor autem
eorum longe est a me (Matth. xv, 8)*. Juxta illum
qui quod pertinebat ad labia, magistrum bonum de
bono quæsiturus appellat : cui vetus lex, id est,
carnalis circumcisio velut in superficie posita reci-
tatur, quam se complexus testatus, ubi quod ad cir-
cisionem cordis pertinebat audivit : *Vende omnia
quæ habes, et sequere me (Matth. xix, 21)* : tristis
abscessit, miser prorsus, qui sequi noluit quem bo-
num ignorare non potuit. Interius ergo illud est
signaculum præfiguratum, quod in invisibili mente
nostra, ab illo invisibili nostro Deo videtur, ut non
eum a quo invocetur audiret, sed eum a quo cre-
deretur attendere. *Oculi enim Domini super justos
(Psal. xxxiii, 16)*, si ad justitiam corde credatur.
Verum autem nos credere toto corde mentimur, si
ab hominibus accipimus honorem. Accipimus enim

ab hominibus honorem, si eleemosynas nostras tuba populo prædicatura præcedat, quas nec per officium ministrandi dexteram cum sinistra communicare concessum est. Accipimus ab hominibus honorem, si jejunia nostra et abstinencia ciborum, populi oculis fractior mentis infirmitatis commendet incessus, et favorem vulgi tristi vultu advocatus pallor æquirat : si vero ad formam lætitiæ vultus erectus, lavacris etiam serenatur : si caput ad imaginem festivitatis inungitur, ut soli Deo jejunia nostra commendantes, possimus dicere : *Voluntarie sacrificamus tibi, Domine (Psal. LIII, 8)*. Vides, filia, nempe quod vivis, et conversationem tuam secretæ illius circumcisionis agnoscis : foris egena, intus larga : foris sine lege, intus sub lege : populi oculis publicum vitando convivium, vocatorum sensu autem evangelistæ sociando meritum.

IV. Sed ad veram ipsam vitam aliquando veniamus, id est, ad Dominum nostrum Jesum Christum : videamus an tale aliquid docuit et fecit, quoniam quod factum est in illo vita erat (*Joan. 1, 4*) ; si et ipse circumcisionem veluti in occulta parte corporis operatus, voluit ab hominibus, et ea quæ faciebat, et ille quis esset agnosci. Ac primum post cœlestem illam doctrinam de monte descendens, populorum se admirantium stipatus agminibus, leprosi hominis sordes emaculans (*Matth. VIII, 2 seqq.*), pro salutis tantæ beneficio, non laudem, non celebritatem communi hominum more desiderat : sed sibi soli quid esset conscius, majorum non indiget testimonio. Jubet illum nemini narrare suam virtutem : secretum quoque divinæ Majestatis, quod mysterium incarnationis occuluit, ab eo qui sanatus fuerat, vult sileri : ne gloriam quasi homo quærere videretur, quam alio more et mystica ratione suscepit. Nam ut se ostendat sacerdoti, et munus Deo offerat, imperavit : et hoc munus, quod præcepit Moyses in testimonium illis, ut dum tacet quod quasi filius hominis imperavit, legis potius mandata quam Moysi Deus ipse dedit, efficiat : ut et dum hominem quem in carne viderat laudare prohibetur, Deum tamen in muneris oblatione magnificet. Sic gloria filii hominis quæ per januam prohibetur, per se utrum videtur intrare, dum non [*Mart. vero*] quasi homo prædicandus est, cui ut Deo sunt curationum vota

A que virtutis, ne quis discipulorum diceret, quod ipse esset Christus. Mira ratio, non vult prædicari quod gaudet intelligi : agnosci amat, et odit ostendi : sic mysterium oblectæ circumcisionis exercens. Nam mavult se inventum esse quam proditum, ut virtus sua illum, non favor manifestaret alienus : quanquam in hoc præcepto et aliud intelligentiæ genus occurrat. Vetat Dominus hocunde Petrum laudaverat prædicare : offendendus utique, si contra voluntatem ejus quod Petrus senserat faterentur, quoniam si facultatem loquendi tribuere voluisset, excusatio proditori prædestinata videbatur : poteratque dicere, permisisti nobis discipulis tuis, ut te omnibus panderemus, nec imputandum mihi est, si alio ad te aliquis animo venit quam ego te tuus laudator ostendi. Sed quoniam quidquid prohibetur illicitum est : a nullo se voluit digne celebrari dum a Juda proderetur indigne. Jubet ergo discipulis ne cui dicant, quod ipse est Christus. Tendit sententia interdictalis in Judam, et prævisum jugulat proditorem, ipso verbo præcepti majestatem signans, quæ erat designanda præcepto. Refert Evangelista his verbis : *Tunc imperavit discipulis suis, ut nemini dicerent quod ipse esset Christus (Ibid. 20)*. Et Judas proditor his qui cum ipso venerant ait : *Ipse est, tenete eum (Matth. xxvi, 48)*. In verbum prohibitionis declinatio obsecundationis incurrit, et ne obtentui ad excusationem esse posset oblivio, infelix memoria in sacrilegium volvenda suggessit, dum ipse proditur de sermone quo cavet, sic utrique ratio non æquanda subsistit. Nam et Dominus ostendit sic se proflendum esse dum prohit.

V. Sed ignosce, quod in alium tramitem expositionis sensus Dei verbo copiosior excessit, licet to amplius contristent suppressa quam prodita : et magis de his rebus silere tibi quam dici copiosius irascaris, quæ Domini judicia pro auro et pretiosis lapidibus concupiscis, in quibus mel tibi favumque compensas, et desideriorum non cares etiam plenitudine, etsi satureris. Ac proinde factum adhuc exemplum ab ipso Domino repetamus, ut juxta legem in ore duorum vel trium testium omne verbum consistat (*Matth. xviii, 16*) ; et quem prodi se diximus noluisse, etiam se videri voluisse doceamus : ut nos ab aliis se modo honorari pateretur : verum etiam ipse sibi in quantum fieri poterat debitam detraheret dignitatem. Lazari amici sui mortem non audit et nuntiat (*Joan. xi, 11*) : faciebat hoc de Deitate, quid mirum ? ut cum localiter perspiceretur in homine, ex divinitate nusquam abesse crederetur. Festinat in Bethaniam, submissitantibus pene discipulis, pietas factura miraculum : defuncti sorores occurrerunt tetro habitu, ore lacrymoso, crine conscisso, quas bono animo jubet esse, si credant. Lazarum vivere, si illæ non sunt dubitaturæ, confirmat : videt etiam multitudinem Marthæ et Mariæ, quæ ad solatium comes convenerat. *Infremuit, inquit Evangelista, spiritu, et turbatus est, et ait :*

Ubi enim eum posuistis (Joan. xi, 33, 34)? quid est hoc? quæ confusionis causa? quæ formidinis? Quid aut erubescit aut metuit, cum et virtus sit peractura miraculum, et deitas non sit subjecta terrori? Quæ sepulcri tam inconsulta requisitio? Ut omnino credas de turbato confusoque profectam: Ille Deus noster qui discipulis constanter dixerat de absente: *Lazarus mortuus est (Ibid., 44)*; qui sororibus ejus confidenter promiserat de mortuo, resurrecturus est: sub nova nescio qua confusione sepulcrum quærit, quasi hoc solum qui omnia et nosset et præstare poterat, ignoret: non plane hoc est: nam alius intellectus occulitur: in dictis promissisque superioribus satis se divinitatis publicaret. Aderat turba Judæorum, tantis semper non amica miraculis. In planum, Deus si non aliquid secundum hominem videretur ignorare, processerat. *Turbatus est*, inquit, id est, fetulentia carnis divinitati non proferenda miscetur, et ad ignorantiam humanam deitas velanda revocatur. Sic turbatur et fons, cum excitatus casu aliquo limus, puritatem liquidi densat elementi, et duarum rerum una confusio discrimine proprietatum dum separatur excluditur. Alit namque, *ubi eum posuistis?* Et hic turbatus Judæis deitatem celat in homine, et splendori divinitatis in tantæ operationis conuscatione ignorantiam mortalitatis obducit, ut cum possit in suscitando Lazaro Deus adorari, homo in sepulcri ejus ignoratione vilescat. Sic dum a cæcis videtur, et a videntibus non videtur: sic dum de lapidibus suscitatur filios Abrahamæ (*Matth. iii, 9*), filios perditionis in lapidem offensionis impingit: et illud mysterio occultæ operationis exsequitur, ut eum infirmi ac debiles ad poscendam opem salutis, nullo monstrante, cognoscant, et persecutores vel inimici quem tenere debeant, nisi prodatur ignorant.

VI. Hic est ille liber intus et foris scriptus, hic secretus et publicus, hic apertus et opertus, hic paginis superioribus videndus, interioribus non videndus, quia incomprehensibilis (*Apoc. v, 1*). Intus siquidem scriptum est, cum Propheta dicat: *Generationem ejus quis enarrabit (Isa. lxxx, 8)?* Foris scriptus est, cum Evangelista ait: *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham (Matth. i, 1)*. Intus scribitur, cum Deus dicit: *Eructavit cor meum verbum bonum (Psal. xlii, 2)*. Foris scribitur, cum Isaias vaticinatur: *Ecce virgo concipiet et pariet filium, et vocabis nomen ejus Emmanuel (Isa. vii, 14)*. Intus scribitur, cum per Joannem dicitur: *In principio erat Verbum et Verbum erat apud Deum, et Deus Verbum (Joan. i, 1)*. Foris scribitur per Matthæum: *Christi autem generatio sic erat: cum esset desponsata mater ejus Maria Joseph (Matth. i, 18)*. Intus scribitur: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto (Ibid.)*. Quid utique habens? Verbum Domini, Verbum carnem factum sub lege. Foris scribitur, cum apostoli interrogati, quis esse Dominus diceretur, et alii dicerent Eliam, alii Jeremiam, alii autem unum ex prophetis res-

ponderent (*Matth. xvi, 14*). Intus scribitur; cum Petrus exclamat: *Tu es Christus Filius Dei vivi (Ibid., 16)*. Unde et ipse Dominus: *Non revelavit tibi, Petre, inquit, istud caro aut sanguis, sed Pater meus qui in cælis est (Ibid., 17)*. Cujus caro et sanguis? Nunquidnam Petri ipsius caro et sanguis obstabant quin Filius Dei diceretur? Non, inquam, sed ipsius Domini caro et sanguis, in quibus dum homo creditur quod erat Dei Filius, non credebatur esse quod erat. Impossibile enim hominibus videbatur Deum credere cum hominem viderent, et tantam illam majestatem, in qua inhabitat omnis plenitudo divinitatis, quam ipse non capit mundus, in corpusculo despectæ etiam imaginis inclusam. Ait ergo, non hæc caro mea tibi et sanguis, me esse Dei Filium prodiderunt. Nam ista non patuntur me hoc credi. Denique propheta dixerat: *Et homo est, et quis cognoscet eum (Jerem. xvii, 9)?* Evidenter ergo illi secundum hominem vel oculum judicantes, me aut Eliam prophetam, aut aliquem unum ex prophetis loquuntur, quoniam hominem me esse habita carnis agnoscunt; sed tibi revelavit Pater meus, qui in cælis est. Quando revelavit? Quo tempore Deus cum Petro locutus est? *Revelavit*, inquit, *Pater meus qui in cælis est*: hoc est dicere, operibus credidisti quæ loquuntur Filium Dei. Sed ut loquebamur, foris scriptus est liber iste, cum Dominus esurit: Intus scribitur, cum quinque panibus multa hominum millia saturavit (*Matth. xiv, 20*). Foris scribitur, cum amici morte lacrymatur (*Joan. xi, 35*). Intus scribitur, cum ipsum quem flebat exsuscitat. Foris scribitur, cum affigitur cruci; intus scribitur, cum paradisi latroni promittit in cruce. Foris scribitur, cum spiritum moriens secundum rationem humanæ carnis emittit; intus scribitur, cum in passione sol fugit, dies absconditur, terra concutitur. Foris scribitur, cum sepelitur; intus scribitur, cum tertia die, sepulcri huminibus remotis, erumpit in lucem (*Matth. xxviii, 5*). Foris scribitur, cum apostolis clavordam et lanceæ vulneribus ostensis, escam etiam postulat (*Luc. xxiv, 40 seqq.*); intus scribitur, cum inter eosdem apostolos, clausis ostiis, qui intrare visus non est, apparet. Sed miro modo cum interior Scriptura libri magis obscura sit, amplius hominum mentes turbat exterior et videntes illa quæ per hominem videri non possunt, ista quæ possunt per hominem videri, nova ratione non cernunt. Nam Manichæi quod videri non potest credentes, id quod potest videri non credunt; cum beatus Joannes invisibilem et visibilem Deum et hominem, brevi quasi caractere signaverit, sic enim ait: *Quod fuit ab initio, fratres, quod audivimus (I Joan. i, 1)*. Ecce libri illius interioriem partem. Quod sequitur: *Et vidimus oculis nostris, et manus nostræ palpaverunt de Verbo vitæ*: Ecce libri pars exterior, quæ oculis ac manibus subjecta hominum, et videri et tractari potest.

VII. Hanc partem libri Manichæus ignorat, vi-

dens opera quæ sunt, et non videns facientem. A Potest quidem dicere iste: *Tu es Christus Filius Dei vivi*: sed non potest dicere, *Dominus est sabbati Filius hominis* (*Matth. xii, 8*): et mira perversitate quod vident negantes, quod non vident confitentur: invisibilem in virtutibus recognoscunt, visibilem in homine, quod facillimum esse debuit, non agnoscunt. O cæcitas! o ignorantia veritatis et omni ratione damnanda præsumptio! isti sunt qui Deo ipsi se præferunt: sic credendo in carne constituti, spiritualiter se vivere profitentur, quod Deum non credunt potuisse. Minor enim sine dubio ab istis Deus est, si quod isti possunt, ille non potuit. Nam si isti possunt in carne constituti alienam capere naturam: cur ille in carne positus suam servare non possit: videlicet ut semper Deus sit, ne corruptelæ admistus incipiat esse corruptus? Mira disputatio, Deum destruit, cum honorat. Minoris autem virtutis est obtinere in terrena substantia deitatem, quam Deum spiritualiter in deitate durare. Quid ergo mirabor in Deo, nisi quod cum esse homo dignatus sit, in homine quod Deus esset aperuit? Non quod ipse destitit esso quod fuerat, sed quod carnem fecit esse quod Deus est: quod in excusationem materię vitiosæ mansit ipse sine excusatione: quod dum pro nobis peccatum factus esset, peccator esse non potuit. Sed hic Manichæus, Arianus iterum superiorem partem libri utraque complexus [*Al. circumplexus*] manu, illam interiorem paginam sic reserare formidat, quasi sacrilegium facturum sit, si Deus in carne veniens non amiserit deitatem: vidensque Dominum in navicula dormientem, non videt ventis et fluctibus imperantem; cui deitatem se tribuere sine similitudine paterna mentitur. Deus enim esse nisi Patri, id est, Deo similis sit, non potest: similem autem esse, nec illum qui foris scriptus est de interioribus aliquid perdidisse, illos quotidianus sermo instrurre debuisset, quo filios patribus suis similes ita cupimus approbare, ut dicamus, De ore ejus exiit. Ergo omnis filius, quamlibet secundum carnalem generationem aliter generetur: tamen si forte patri per omnia similis sit, dicetur ab ore ejus profectus. Quis non videt Deum Verbum de corde Patris eructatum, nec aliunde in spiritu quam ore protatum, etiam juxta communem omnium sensum Patri similem judicari? Quod ubi fideliter senserimus, te, et ea quæ foris scripta sunt, et ea quæ intus divinitus annotantur, credere, unum librum dicere poterimus: in quo legem totam scriptam videntes, non philosophorum argumenta sectemur, ut veritatem, opinione colligamus; sed formam vite ante oculos constituamus, et eam ipsam tractabilem miremur, in qua quidquid obscurum esse poterit, effundetur. Quam Manichæi non videntes in carne, Ariani non intelligentes in spiritu, unius libri paginarum confœderatam dissecuere juncturam, et mediatorem duorum, conseritis manibus, hæretico furore ruperunt.

VIII. Sed quid mirum; si hos nimium sibi singulis paginis sapientes ac de mundiali philosophia venientes, tanta operi aperti libri concatenationis subtilitas præterivit: cum eum nec Judæi qui ipsius erant, cum in sua venisset, agnoverunt? Qui dum de cælo signum postulant, quasi cœlestis a non essent quæ in salute vel debiliū, vel mortuorum cœlesti virtute faciebat, obcæcati infidelitate sua, videndo etiam non videre mernerunt. Iratusque [*Al. add. est*] Dominus, cur in ipso deitatis contemneretur operatio, illud de divitiis sapientiæ suæ procuravit, ut et forma servi despicibilis haberetur, et quibus non per virtutem suam divinitas radiasset, his omnimodis positus contemptui, irreverenda in ipso juxta sæculum videretur humanitas: et cum Dominum suum in spiritu Israel non receperit, cur vel fratrem suum in carne Juda reciperet et cognosceret? Neque enim æquum erat, ut qui majora subruerent, et qui sacrilegium ut volebant existimari, committerent ignorantes, non homicidium facerent scientes. Denique et Jonæ signum promittit infidis: et miser quidem populus, in uno eodemque homine, servum Dei contempserit sui occidit, ut quem juxta legem suam non agnovisset ut Deum, hunc extra legem suam gentiliter damnaret ut reum. Hæc itaque ignobilia passionis, velut velata, sicut loquebamur, operatione promeruit, cum deitatis naturam mortalitatis veste circumdat: dum apud erubescens agnitionem ejus ipse confunditur: dum quod homo de Deo sit non credit: dum ipsum denique in se hominem inlespicabilem cæteris formam, ut patitur inclinatur: dum apud discipulos Dei Verbum est, et apud principes homo verbum non habens invenitur. Unde si Dominus cœli et terræ, cujus nomen super omne nomen est, *formam servi accipiens, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* (*Philipp. ii, 7*), in hominem se despectum velata studiose divinitate projecit: neque videri in se voluit, quod non poterat non agnosci: quid homines observare sub specie secretæ circumcisionis expediet, quos præter naturam exemplo humiliavit et præcepto? Consultus utique facient, si etiam cum omnia fecerint dicant: *Servi inutiles facti sumus, quod imperatum est fecimus* (*Luc. xvii, 10*): quam fiducia præsumptionis elati, ut unus a dextris, et a sinistris alius in regno ejus sedeant, postulaverint: ne illis ipse Dominus respondeat, qui illos anare amplius credebatur, *nescitis quid petatis* (*Matth. xx, 22*). Quibus et statim formido passionis ab eo opponitur, quæ juxta carnem humiliat elatos: quam ubi intripide poposcerunt, recte quidem dicit illis, *sedere ad dexteram, aut ad sinistram, non est meum dare vobis* (*Ibid. 23*). Numquid nam hic se potentiæ indignum esse professus est, aut omne sibi non licere testatur, qui ait, *Pater neminem judicat, sed omne judicium dedit Filio* (*Joan. v, 22*)? Non est, ait, *meum dare vobis*, id est, sic potentibus superbe, insolenter, elate, de carnis tumore, non spiritu

lenitate. Nam ego qui resisto nunc vobis, humilibus dare gratiam consuevi. Ita Dominus dum humilitatem et verbo et actu vere audientes docet, cur in secreta parte corporis præfigurationem veræ circumcisionis habere voluerit, ostendit.

IX. Dixi de occulto circumcisionis, quæ putavi esse dicenda: superest ut de ipsa circumcisione tractemus, quæ figura sit, cur non oculo circumcidamur et manu, dicente Domino: *Nam si oculus tuus scandalizat te, erue eum: et si manus tua scandalizat te, abscinde eam (Matth. v, 29)*. Quæ tanta ibi præfiguratio est, ut per unam partem corporis totus omnino homo circumciscus esse credatur: et eum hoc nos post Christum, ut Judæi faciunt, non faciamus in carne, facere tamen per eundem judicemur in corde? Veniamus ad regenerationis nostræ sacramenta cœlestia, ut circumcisionem spiritualem in spirituali nativitate queramus: et in ipsis filii nostræ cunabulis, quo tempore circumcisio celebratur, primos vagitus sacratæ repetamus infantilæ: et abrenuntiationem illam, qua præputiis deudamur, ante oculos collocemus, quoniam sicut qui carnaliter nascabantur in mundo, carnaliter circumcidebantur in lege: ita qui nunc ad cœlorum regna generantur ex verbo, per verbum circumciduntur a mundo. Sic namque dicimus abrenuntiare nos mundo et pompis ejus, quoniam quidquid est in mundo, *concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum est, et ambitio sæculi, quæ non est a Patre (I Joan. ii, 16)*. Illa ergo promissio et circumcisio est quam non patimur ut servi, sed exhibemus ut liberi: nec postquam nati fuerimus celebramus, sed ut renascimur offerimus: omnique in prociectu baptismatis indumento nudati, sola sanctorum oculis confessione vestimur: nec ad speciem naturam nostram arsura filiorum veste velamus, quia in Evangelio arbor foliis exuberans, cum in ea fructus non esset repertus, exaruit: sed cuncta carnis repudiata natura, sexus inmemores, nil veremur: nec cum primo illo terreno homine, *Adam, ubi es (Gen. iii, 9)*? Deum fugientes audimus: sed cum illo secundo cœlesti, *Ego hodie genui te (Psal. ii, 7)*, Deum sequentes audimus. Præputia itaque quæ Adam transgressor acquirit, per subjectionem cœlestis obedientiæ respuentes, naturam circumcidimus vitiorum, et per unam corporalis membri formam, omnes exercentes in præputium sensus persequimur ac truncamus. Non enim naturam, sed naturæ superflua resecamus: scientes, quoniam quidquid amplius est, a malo est. Sic Domini dignationem consequimur, ut nos qui secundum carnem præputium dicimur, id est, velut ignorantia quadam naturaliter obiecti, tamen revelata facie gloriam Domini speculemur: cum illi qui secundum carnem circumcisio dicuntur, tamen ne in legem introspiciant, obtentis præ facie obæcentur aulæis. Evacuata est itaque circumcisionis figura corporea, et in vim nominis ejus tota transcendit, quando etiam sic præputium circumcisio reputatur. Quod tunc

evenit, si aut post verbum Domini, nature hujus corruptæ acquiescimus blandimentis, et denuo incentiva sequimur vitiorum: aut etiam non circumcisi in carne, eam ipsam naturam cum suis persequentem, verbum Domini, dum non custodimus, obterimus.

X. Porro hæc an ita se habeant, et fidei patrem, et circumcisionis interrogemus auctorem: quoniam ab ipso utraque hæc, et quæ ad mentem, et quæ ad corpus pertinent, processerunt: ipse nobis respondit ex gestis, utrumne illum Deo Judaica circumcisio, ac vero nostra hæc quam dicimus commendavit. Ac primum audit a Domino: *Ezi de terra tua et de cognatione tua (Gen. xii, 1)*. Sub hoc verbo juxta carnem in præputio constitutus, a parentibus se circumcidit, et patriam naturamque omnem, qua per affectum tenelatur, abruptens, verbum Domini sequitur peregrinus. Hinc deinde ex conjugè sterili et annosa, id est, et contra vitium naturæ, et contra conditionem deficientis ætatis, posteritatis promittitur multitudo: non considerat corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ conjugis suæ, cui des. erant Ueri muliebria, etiam si ante sterilis non fuisset: sed in promissionem spem supponens, justificationem credendo promeretur. Prius ergo quam in carne circumcidatur, eligitur. Prius enim scriptum est: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam (Rom. iv, 3)*. Jubet igitur Deus: *Circumcidatur omne masculinum vestrum, et circumcidemini carnem præputii vestri (Gen. xvii, 10, 11)*. Addidit significantiæ hujus rei, ne esset obscura. Aut enim: *Et erit in signum testamenti inter me et vos (Ibid. 11)*. Signum ad oculos pertinet, videlicet, ut eorum esset agnitio, qui non putarent eum mundialem naturam per verbum Domini respuisse: ac si qui essent illi qui Abrahæ fidem et virtutem operationis ignorarent, per signum velut per imaginem aliqua comparatione depictam, quid verum esset agnoscerent. Deinde et propheta infideli populo, qui Deum ex eo quod videri non potest, nollet credere, signum visibile pomittit dicendo: *Dabit vobis Deus vester ipse signum: Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel (Isa. vii, 14)*. Et ipsi Judæi cum Dominum tantum in carne conspicerent, et fidem ejus virtutibus denegarent, signum postulant de cœlo, nempe ut crederent si viderent. Deus ergo pro tempore cum Abrahæ posteritas paribus sic posset vestigiis ingredi in fidem electionis suæ, notam in signo hoc voluit esse justitiam, ut qui mundialem naturam animæ respuissent, ei circumcisio carnalis appareret in corpore, ac velut per hoc quod videtur posset intelligi. Sic multa quæ a prophetis populo denuntiabantur, ab ipsis prius a quibus præconabantur effecta sunt. Nudus in captivitate filios Israel esse ducendos, per prophetam iratus Dominus minabatur: certe dictum jam ad partium omnium intelligentiam poterat incitare. Vadit tamen nudus ipse propheta per populos, et in se quod alius vaticinabatur ostendit.

Vitet vulgus, non audit, et in Isaia corpore quæ sibi erant ventura cognoscit. Fit signum de vate, et in libero adhuc populo amariitudinem sentit propheta captivi. Sic Abrahami designat in carne quod exercebat in mente, et per nomen membri velat virtutem circumcisionis intelligit, non per hoc signum exprimens carnis, sed signum fidei. Denique post illam carnis circumcisionem suæ, si erat plenitudo justitiæ, quare majora adhuc Deus in Abrahami fidei experimenta quærebat? cur in patrio postmodum tentatur affectu, si jam in illa circumcisione benedictionis summa tenebatur [At. summam tenebat]? Sed quoniam non illa virtus, sed signum jubebatur esse virtutis, quæritur a singulari viro, utrumne qui jam et patriæ et cognationi renuntiasset, et circumcidi se passus esset, non parceret et filio? Quem ubi ad victimam non tristis exhibuit, pro digna pignoris impietate, sit carnali pietate sublimior. Lucratur orbitatem, dum parricidium meditatur: et cum unico non parit in terris, stellas pro filius annumerare jubetur in cœlis; carnalisque despecior naturæ, in natura siderum collocatur: et humani contemptor seminis, pater vocatur astrorum. Sic fidelis non filio, sed præcepto, dum mandatum Domini religionem ducit esse, non crimen, dum offerre filium Deo sacrificium judicat esse, non parricidium, pene meruit prævidere, quod Deum ad tentationem probandæ mentis parricidium voluit offerri, sed noluit impleri.

XI. Ab hac veritate, forma Judicæ circumcisionis admissa est: hæc nominis erat figura, non membri. Sic naturam nostram Deus voluit denudari, ut non in nobis aut cupiditas arderet, aut ambitio sudaret, aut affectus carnis præmineret, sed ab omnibus præputis nos Dei amor et presentium contemptus exueret. Dixit quidam satyricus gentium poeta: *Probitas laudatur et alget*. Testimonium hoc verum est: nullus eam stipat populus, nulla multitudo ambit, homo nullus amplectitur: et in mundo isto velut in novercali domo horret, etiam necessariis deoperta, quoadiu non vestem suæ habuerit dignitatis. Age si videtur, totum tramitem veritatis per patriarcharum gesta velut per viva vestigia decurramus, ut in circumcisionem quæ sanctificat demonstramus. Transeo Isaac peregrinantem; quod ipsum in circumcisionis forma consistit: Rebecquamque propter Philistinorum insidias sororem de uxore dicentem (*Gen. xxvi, 7*): quod æque quam magni sacramenti sit, tibi existimandum relinquo. Taceo Jacob per duas annorum hebdomadas, matres duodecim tribuum servitute mercantem. Omitto ejus filios, quos per patriam benedictionem et sanctitatem, naturalis quædam necessitas continebat. Ad Job veniam, in aliam generationis lineam de Isaac germine jam prolapsam, nec inter duodecim Jacob filios hæreditatum, per Esau genitum, primitivæ benedictionis extorrem, primogeniti dignitatibus exspoliatum, inter Edom principes qui Deo placeret inventum. Hic tamen ad circumcisionem naturalem æquanimit-

ter possit ferre tentatur. Fit pauper ex divite: sed hoc etiam sæculi homines contemnere noverunt. Tot orbitatibus vulneratur, quot successionibus gloriebatur. Exclamat forti voce, nudus censu, nudus et filiis, nudum se exisse de utero matris suæ, nudum etiam iturum sub terras, Dominum dedisse, Dominum abstulisse (*Job 1, 21*). O virum naturam sæculi respicientem! non se lacrymis, non se gemitibus, non se etiam tenebris tradidisse, sed potius detrimenta pignorum, suscepisse adjumenta meritum dolorum victor, etiam sensu egenus, affectu fit fortior cum infirmatur, et in valle lacrymarum turrim occupat gloriarum. Ubi es in sola carne circumcisa Judæa? Confer cum hoc viro pedem, et contende gloria: attolle te majorum superba virtutibus: latusque tuum benedictis nobilium patriarcharum circumcinge nominibus: ut in te justificationum vetus illa virtus et avorum splendor appareat. Job adversum te procedit in medium, sanguinis auctores non erubescens, nec per Esau inconcessam benedictionis sortem transfusione mentius. Nam illa, nec prodesse novimus, nec obesse, dicente Domino: *Anima patris et anima filii mea est. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (*Ezech. xviii, 4*). Ac proinde ei spes est, quod in his vincat te omnibus, et procedit plus sibi de virtute vindicanda propria, quo minus ex gloria promittit aliena. Denique exspoliatus Job bonis omnibus, nil requirit. Tu Ægyptum in eremo post manna deliciosa suspiras. Illud ab spe in Deo posita, tot malorum tentamenta non avocant: te ad eam spem bonorum omnium blandimenta non provocant. Ille manuum Domini sentiens benedixit in vulnere: tu virtutibus de Pharaonis jugo exuta non subjaces. Hinc illi et pro circumcisis veniam postulare conceditur: tibi velut incircumcisæ Amorrhæus pater et mater ingeritur esse Cethæ: ut manifeste liqueat, et illum per virtutes operum non observantiam circumcisionis benedictionem sibi restituisse quam proavus amisit: et te per jactantiam circumcisionis virtutes negligentem, eam benedictionem, quam Jacob sola subtilitate acquisierat, perdidisse.

XII. Quid enim sibi Judæorum arrogantia non usurpet? Job iste qui Deo placuit, quodammodo gentis est meæ, et circumcisis est forte, quoniam de Esau circumciso hucusque generatur: licet in hoc non circumcisio fuerit prædicata, sed virtus: necan sine præputio vixerit, sit quærendum, sed quod nihil labiis suis peccaverit, sit tenendum. Ad alienigenas ad quos provocavit veniamus, quoniam nullam nobis arborem exenplorum ager divinorum omni ligno feracium plantariorum, nec in eo germina de vimine, sed de fruge censentur. Ostendamus in Israel gloriam peregrinam: et benedictionis germen in ligno fluxisse non suo, dicimus Ruth [*Mart.* in hguo fluxisse suo: non dicimus Ruth], quo magis confundamur in femina. Promittitur per prophetas de radice Jesse virga pro nostra salute proditura: in quam nos consenderet, qui solus utique pleni agri

odore fragraret pro consortibus suis : quem in odorem unguentorum super omnia aromata letitiæ oleo pater unxisset. Hic tamen Jesse aviam non Israeliticam habuit, sed Moabitam. Cui tantum peregrinæ conceditur, quantum nulla de patriarcharum germine promeretur, ut suo utero destinatæ benedictionis semen accipiat, et Israeli non Israelita parturiat dignitatem : cornuque populi sui, in alterius populi benedictionibus aliena sustollat. Unde istud, oro, promeruerit? Credo, quia dicit socrui suæ : *Populus tuus, populus meus est : et Deus tuus, Deus meus est* (*Ruth* 1, 16). O virtutem viris etiam præferendam! Abrahæ fidem incircumcisæ gentis mulier imitatur, quam virilis circumcisio dereliquit, et per aliena vestigia meritum justificationis ingreditur, a quibus majorum cæca hæreditas deviauit. Deos suos Moabita contemnit, cum tu, Israel, desideres alienos. Illa in unum Deum suorum jam oblita conjurat, et tu post multitudinem fornicaris idolorum : hinc eligitur a Domino, hinc sit Israelita mente, non genere ; fide, non sanguine ; virtute, non tribu : hinc usque adeo benedicitur, ut prophetarum tuorum mater vocetur et regum. Lucet prorsus die clarius, regnum cælorum vim pati, et a vim facientibus invadi, diripi, possideri : nec justificationem gentis esse, sed vitæ : quando non circumcisi per frugem probitatis, aulam sanctificationis intrudeunt ; et circumcisi in eadem aula geniti, per pendula gestorum sceptrum sanctificationis amittunt.

XIII. Sed rursus ad benedictum velut duodecim tribuum sanguinem redeamus, ut in eo jam tunc præcedens ecclesiastici mysterii veritatis umbra probetur. Longum est singulorum formas enumerare sanctorum, eorumque gesta tuis, filia dilectissima, enarrare virtutibus : quid sit quod Joseph de domo Ægyptii regis, veste projecta, nudus aufugerit ; quid sit quod hic populus mare transierit, et Pharaonis non transiit exercitus, et species labentis naturæ sub hominum pede mutatur. Quid est, quod ipsum mare evadentibus Ægyptum Jacob filiis occurrat? Tibi hæc cuncta examinanda, et juxta tuam vitam, et juxta Ecclesiæ mysteria derelinquo : ut in his veritate circumcisionis arcana, quam in Abraham aspicias, vacuatam formam signi Judaici non mireris. Igitur quoniam strictim universa dicenda sunt, ne in longum sermo procedat, seges mihi omnis Israelitæ gentis est invadenda, et in ea ipsius circumcisionis ventilandus effectus. Jesus Nave populos hæreditaturus in terris, prius illa omnia velut divinæ plebis circumcidere jubetur examina : quasi vero non tota eremus per varias peccaminum plagas circumcisæ gentis ossibus albicaret. Quid ergo jubebat hoc fieri, quod peccati meritorum non sanabat? Dicit Dominus, *Fac tibi cultellos petriuos nimis acutos* (*Josue* v, 2). Quid est, quod tantopere cavet, ne habeantur obtusi? *Nimis*, ait, *acutos*, ut videlicet non qui particulam aliquam corpusculi sui sensu doloris abscondant, sed multa lima atque usu cotis assiduo

tenui acie, mortiferos sensus mentis subtiliter discernunt. Circumcidit ergo, ni fallor, in illis Ægypti desiderium, murmurationem, contumaciam, idolorum fornicationem, consuetudinem peccandi, pro quibus iram Domini eorum sensere majores. Et illis etiam sine dubio circumcidit metum positurum ante faciem præliorum. Nam jam antequam terras promissas sibi, Jesu illas speculante, vidissent, gigantes ibi esse fortissimos conquerebantur, cum quibus manus conserere formidarent. Circumcidit et oculos, ne alienigenarum conjugia contra licitum concupiscant : aliudque in illis regionibus velint possidere quam terras. Non enim si non circumcidantur, sed si hæc negligant, per iram Domini moriuntur : quoniam illud signum est benedicti, non meritum benedicendi.

XIV. Sed pleni sunt omnes libri, plena exemplorum vetustas, quod non præsectione nescio cujus membri, sed naturæ nostræ circumcisione Dominus delectatur : in qua se cum etiam ille major omnium prophetarum Joannes circumcidit, non vestitur mollibus, non exquisitis ad gulam dapibus saginatur : sed in hoc mundo pene sine mundo est, cunctam desideriorum deserens curam mundialem ; setosa durum virum horridant tegmina, non decorant ; humifero esu, velleo tenuiter sudore saturatur : quæ alia circumcisio præstantior debet inquiri? Denique hic non agnum illum quem in umbra veritatis soliti erant Judæi habere pro pascha, per quem mundi peccata non poterant aboleri : sed illum verum Agnum, cujus omnis es et mortalitas cruore salvanda ; relictis nonaginta et novem ovibus, unam gestari Pastoris veri humeris primus agnovit, dicendo : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan.* 1, 29). Illud etiam in eo mirandum est, quod eremum elegerit, Domini prædicaturus adventum ; non in templis, non loquitur in plateis, multitudinem multitudini profuturus horrescit : et cur vox est clamantis, si declinatur auditor? Opus est utique multitudo doctori. Et quæ in eremo multitudo? Sine dubio nulla. Et quid faciet propheta, qui vox est, et vox clamantis? Elegit, ni fallor, locum, non ubi eum nullus audiat, sed ad quem populos de naturæ corrupte conversatione reducat, ut in Propheta novam vitam videntes, divinam mirari discant, seque omnibus vitis circumcisos in eremo esse patientur. Locus ergo ipse forma doctrinæ est, et ipsa prædicatio solitudo est virtutum. Operatur habitatio, dum urbium frequentiam sollicitus relinquit auditor, et eremum a contagione mundi velut a theatro hoc voluptatum avulsus ingreditur. Prohibet denique ne Abraham patre glorientur : videlicet quod ejus vestigia non sequantur. Certe si ad circumcisionem illam Judaicam veniamus, circumcidamur ut Abraham fuit circumcisos. Si ad sanguinem, cur filii Abrahæ non dicantur esse qui filii sunt? Sed et fidei pater non potest esse nisi credentium : et filii non de signo circumcisionis, sed

de operis similitudine recognoscuntur. His ergo cum inhibebatur, ne se Abraham parente jactarent, illud ostendebatur, non quia signum fidei illius, sed quia signum patrium non haberent. Tunc autem rite filii Abraham sunt dicendi, si ad formam parentis non facie, sed vita respondeant. Si ad verbum Domini, nec patria diligatur, et filius possit occidi: cum ipse etiam totus homo illi, qui pro nobis mortuus est, pari debeat charitate commori.

XV. Sic Simeon senex: *Nunc dimittis, ait, Domine, servum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum (Luc. II, 29)*. Forma est utique quod qui Christum videt, jam sit sæculo moriturus. Et hæc est circumcisio, non adhuc sub tabernaculo significationis adumbrata, sed præfiguratione veritatis occultata, etiam in lucem facis imagine exposita procedens: quam Abraham priorum mysteriorum pene omnium initiator ostenderat, cum post verbum Domini locum sibi a filiis Heth, non ubi viveret, sed ubi moreretur, acquirit. Magi quoque, adorato Domino, ne cui genti, ut docuimus, præputium corporale fraudi esset ad gloriam, suis se affectibus circumcidere, cum thesauris suis, id est, secretis mentium patefactis, animorum motus mactavere pro munere; eosque morbos per quos aliquid aut cupimus, aut metuimus, aut dolemus, velut ante pietatis aram et misericordiae altare foderunt, ut vel in auro avaritia, vel in thure idololatria, vel in myrrha fieret Domino subjecta mortalitas: a quo ejus utique erat captiva ducenda captivitas: et in hanc petram et sacra pecuniæ cupiditas, et profana errorum superstitio, et amara mortalitatis conditio, velut illis morerentur: Jampridem Babylohi Psalmista præcinente: *Beatus qui tenebit et allidet parvulos suos [Al. tuos] ad petram (Psal. cxxvii, 9)*. Sub his ergo Magorum et nominibus et oblationibus, omnimode ille divinorum operum interpellator exiit: Quoniam *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*. Quis enim jam aut aurum sibi audeat possidere, si Domini est? aut idolis thura concremare, si Christi sit? aut mortuum nisi mortuus sepelire, si myrrha jam vivi est? Denique et a diabolo velut per hanc trium aleam tesserarum Dominus ipse tentatur. Nam et continentia in fame, et religio in adorando, et vita in præcipio periclitatur. Sed facile cuncta superavit, quia pater et rex bonorum omnium thesaurorum, et sacerdos repositorum ante sæcula posteriorum, et resurrectio destinatus fuit mortuorum. Magi tamen ex illo veteris vitæ reliquere vestigia: novumque iter ingressi, vacui sarcinis, non vacui benedictione, cantaverunt: *Revertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi (Psal. cxiv, 7)*. Nec non ille ad quem Dominus ingressus est, omni dicitur præputio circumcisis vitiorum: nam et dimidiu[m] ex substantia

A sua dat egenis, et si cui quid fraudavit, reddidit in quadruplum. Ille utique qui Dominum non poterat videre dum dives esset, nisi postquam de terra, in qua cor ipsius videbatur esse cum thesauro, sycomorum qua Dominus esset transiturus ascendit; tunc velut de cognata necessitate a crucifigendo conspectus in arbore cognoscitur, et filius dicitur Abraham. Cur dicitur? Si eras, testimonio non egebat. Sed quoniam non omnes erant filii Abraham, qui esse credebantur: hic de opere agnoscitur filius, non de gente: et virtute, non de sanguine. Hæ circumcisiones sunt notæ de circumcisionis effectu.

XVI. Jamne vides, filia, jamne consideras totam circumcisionem per operum formam, velut per quædam membrorum lineamenta deductam, et per actuum diversitatem quasi colorum varietate depictam: unum tamen justificationis apicem virtutum gradibus impletam? Cernis aliam patriam relinquente[m], nec de parricidio dubitante[m]: aliam tanti census naufragium non curante[m], nec in orbitatibus lacrymarum, imo et in putredine corporis sui de peccato potius conjugis quam suo vulnere suspirante[m]. Illam populos suos deosque deserente[m], nec in alienam gentem inopem virilis auxilii venire metuente[m]. Hunc repromissionis ingressurum terras, cultellosque animorum non in ense ponente[m], sed de caute faciente[m], ut ex se habeat petrinus, quod ferreus acquirit aliunde. Aliam in solitudine viam Domini præparante[m], et rectas semitas in eremo faciente[m]. Aliam porro dimitti de sæculo deprecante[m], et pacem Domini malle quam mundi. Hos vero suis affectibus spoliatos, in auro, thure et myrrha conversationum itinere mutato, qui per Herodem venerant, per angelum redeuntes. Istum etiam nunc acervos fraudum cum fenore remoyente[m], et Abraham filium non nature beneficio, sed gestorum suffragio nuncupatum: ut evidenter appareret omnem mundi naturam per singulorum operationes fuisse demissam.

XVII. Sed quoniam tanquam circa nuptialis convivii finem, pene vinum quod per patriarchas ministrabatur expendimus, et novum cœpimus aquarum conversione libare, de novis quoque utribus aliqua proferamus: ut quale sit quod receperunt, de eo quod ipsi redolent æstimemus. Fervet quidem uniformiter per omnium apostolorum mentes plenis musto pectoribus, et mensuram corpoream inundatio spiritualis excedens, ebrietatem non celat gloriosam. Nobis tamen ab illo est incipiendum a quo hauriendi sitis est inchoata: ut ex desiderii magnitudine, sacre infusionis plenitudinem doceamus ex uno sitiis parilem sociorum, non avara divinæ sobrietatis propinatam. Ecce inclytam sodalitatem. Augustum caput Petrus extulit, novj signifer testamenti et in creatione ejus primitivus:

¹ Ab hoc septem versus subsequentes in nova editione desiderantur.

alius quod sine dubitatione loquor Abraham, nescio an major : certe quod sentio non secundus. Illi generatio larga promittitur, huic generatio pascenda committitur. Ab illo justificanda procedunt : in hoc justificata fundantur : ita quod ille sperat, hic accipit. Illi dicitur : *Faciam te in gentem magnam* (Gen. xii, 2) ; huic dicitur : *Faciam te in piscatorem hominum* (Matth. iv, 19). Illi dicitur : *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. xii, 3) ; huic dicitur : *Judicabis duodecim tribus Israel* (Matth. xix, 28). Illi dicitur : *Ut stella erit seminum tuum* (Gen. xii, 17) ; huic dicitur : *Tibi dabo claves regni caelorum* (Matth. xvi, 19). Ac per hoc, ille fecunditate seminis benedicti impletur : hic ante semen ipsum evangelizatus asciscitur. Abrahæ pro filiis claritas monstratur astrorum, sed Petro traduntur regna caelorum, videlicet ut in ea, sine Petro, nec filii Abrahæ possint intrare. Ille ergo non quo circumciscus sit juxta gentem suam apud Dominum gloriatur, sed dicit : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te ; quid erit nobis* (Matth. xix, 27) ? Quæ sunt ista omnia apud eum, qui præter instrumentum artis piscatoris nihil habebat ? omnia, inquit, utique quæ ad concupiscentias mundus ingerit, quæ præputia possunt dici, si congregantur ad lenocinia peccati : quæ vehementius præcidenda succrescunt, si cum proventu mentis felicitatis adulantur : interioremque illam mentis nostræ naturam circumvestire nituntur : ut majoribus tenebris ipsum etiam quod nobis pro lumine datum est, tenebreascat. *Omnia, inquit apostolus, reliquimus, et secuti sumus te*. In fidem veteris exempli nepotum virtus tam sera quam mira, per discipulum primogenitum novæ justificationis aspirat ; et obsolescentibus jam pene imaginibus veritatis, Abraham reformatur in Petro : omnia se reliquisse testatur. non in alto fluctuat, artis cura non geritur, nec socrus ægra sine Domino visitatur. Omnis singularis viri affectus in Christo est, hunc sequitur substantiæ contemptor, studii negligens, affinitatis oblitus ; et id quod Abrahæ ut faceret imperatum est, hic jam fecisse non celat : videlicet ut simili circumcissione sicut virtutis hæres est, fiat hæres et gloriæ. *Omnia, inquit, reliquimus, et secuti sumus te ; quid erit nobis ?* Hoc est dicere, totis vitæ prioribus vitis desecatis, in forma utris in pruina jacentis, dum te sequor, exarui : nihilque in hoc mundo præter te, quo impleri cuperem elegi : ejus non frustra hujusmodi siccitas sancti Spiritus ubertate pensatur : per quam ebrietatem novæ gratiæ in se Apostolus ipse, dum linguis infidelium infamatur, agnovit. Sed et cæteri apostoli ejusdem musti spumavere fervore, et unius botryonis superfluenti maduere vindemia, qui tamen in odorem ejus nectaris ad beati Petri similitudinem cucurrerunt. Aspice illos geminum sidus in terris, nec incassum tonitruo filios nuncupatos, cymbam, linum, patremque deserentes, nec victus sollicitudine dubitantes, nec officii usibus inhærentes, nec potestatem

A paternam reverentes, sumptu, negotiatione, affectione castratos. Quid aliud utique quam natura sæculi circumcisos veste, fluctu arida, manu siccæ ære, corde, pietate non molli : nudo etiam de navali parata vestigio ? Credo ad eam formam, jam tunc et Moysi, ut pedum solveret vincula, præceptum est : *Quam speciosi pedes evangelisantium pacem* (Rom. x, 15) ! Et ideo non sunt velanda quæ pulchra sunt in conspectu Domini, nec mortuis vestienda quæ vita diligit. Hanc rursus respicit de teloneo publicanum, quæstum damnantem, consuetudinem respuentem, et nomen actus fidei nomine commutantem, ut ab omnibus omnino non pars corporis, sed natura prorsus iniquæ consuetudinis circumcisa monstretur. Totum dicerem novæ vocationis examen, nisi in similibus convenirent, et eandem virtutem haberet diversitas personarum, naturamque mundialem multitudo licet hominum, uno tamen contemptu rerum velut falce succideret.

XVIII. Et quoniam satis abundeque exempla et veterum protulimus et novorum, mentisque cursum ne velut cæca nocte ad ignorantis scopulos deveniret, sanctorum imaginibus quasi per sermonem cœli notandis sideribus instruximus : nunc ex obscuro noctis egressi, non solum diem et solem, sed ipsius solis et luminis lumen, sub quo errari non potest, contemplerur. Illorum enim quærit ipsa multitudo judicium, et in copia formarum, necesse est ut eveniat subinde similitudo flammæ ; ut sæpe nautis confuse attonitis per pavorem, ut lucifer vesperum. et vesper luciferum mentitur : solis sine societate parilli sola est claritudo miranda, cum dubia etiam sub nubilo a similitudine sit vindicata si paruit. Ac per hoc etiam Dominus, quoniam carnem sumpsit, et homo esse dignatus est, aliquid tale fecerit requiramus : ut velut solem sub nubilo, ita sub specie corporali etiam id quod radiaverit admirerur ; aliumque potius opponamus quam ipsum aliunde sumpsisse credamus. Quem autem alium, pro fide divina humanaque in hoc sæculi pelago nunquam sine metu naufragii navigantes, ad dirigendum veritatis cursum sequerur, quam illum qui, disclosa penitus parilitate eui, solus etiam cum pro nobis in nostra carne obscuratur, ingens est ? Qui nec in nomine potest celari, dum mortalitatis naturam substantia divinitatis exsuperat : qui non elementum, sed virtus elementorum est : in quo tenemus initium et consummationem et medietatem omnium ; per quem solum solis et anni cursus sunt, et stellarum dispositiones, mensium quoque mutationes ; quoniam in ipso *vetera transierunt, et facta sunt omnia nova* (II Cor. v, 17). Et cum magorum iter ejus stella duxerit, quid mirum erit, si nos quoque gestorum ejus claritas, velut ipso thesauro immensi fulgoris instruxerit : Atque utinam ad certam dationem tanti splendoris et luminis, nostrorum oculorum avertatur infirmitas : ut ille se subtraheret et negaret, inquis ? non, sed palam omnibus cœlestis splendor appare-

ret: modo ad eum sequax mens amica voluntate convertatur, in solo inveniet plenitudinem quam guttatim per singulos colligebat. Octavo die circumciditur, a matre utique quasi homo qui promissus fuerat ipsi Abraham, cum de circumcisione doceretur, dicente Domino: *Et erit testamentum meum in carne vestra in testamento æterno (Gen. xvii, 10, 11)*. Dei testamentum in nostra carne esse, Domino in nostra carne dignante, quis dubitat? illudque testamentum æternum videri, quod citharis et psalteris psalleretur. Cujus rei quoniam proluxa est disputatio, et necessaria videtur esse transcurso, ne per rariorem copiam robur ipsum propositæ materiæ derelinquens, incastigata erret effusio: præsertim cum mihi difficilius sit naturam ejus implere, quam quærere, et satis superfluum mœrentibus brachiis laborare, quanquam ipsam materiam gracile non sustentet ingenium: et necessarium pene sit, ut et disputationibus aliquibus circumcidamur, dum de circumcisione tractamus, quando nobis ad excusandam etiam imperitiam nostram, opportunitatem materiæ ipsius præstet auctoritas.

XIX. Igitur ad propositum redeuntes, interrogemus ipsum hominem suum: nam de Domino loquebamur, ipso qui erat in homine circumciso, cum jam secundum legem circumcisis habereetur, clamat ut evangelista testatur: *Vulpes habent et volucres cæli nidus suos, ubi requiescant: Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet (Matth. vii, 20)*. Rogo hic ubi sub Cyrino census investigatio? ubi edictum Cæsaris? ubi necessitas prostentis? ubi Joseph ipsa professio? Nova ratio illic habet nihil quod descriptor inveniat, et vere. Nulla enim Dominum sæculo mancipata delectant, nec sibi usurpat quidquam quod vel Cæsari, vel mundo voluit esse captivum: docens nullum duobus dominis posse servire. Circumciditur ergo hæreditate Joseph et Maria: nihilque sibi de mundialibus vindicat sub tributo, qui utique eis dixerat: *Nescitis quia oportet me in paternis meis esse (Luc. ii, 49)*? scilicet in templo, non in sæculo: in sacrificiorum mysterio, non in malignantium concilio: in paternis utique spiritualibus; nam patrem in carnalibus non habebat. Denique de eo templo et oves abegit et boves, et mensas nummulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit (*Matth. xxi, 12*). Sic templum etiam ipsum, quod figura est corporis sui, carnali concupiscentia circumcidit, ut intelligeret homo, hæc sibi in sua mente esse facienda: nec sane suis parcat affectibus: nam eum gladium quo alios circumcidebat docendo: *Si quis amaverit patrem et matrem supra me, non est me dignus (Matth. x, 37)*, sua convertit in viscera, et sibi ipsi facit quod credentibus est facturus cum dicit: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei (Matth. xii, 48)*? O mysterium! matrem Mariam sibi Dominus abjurat, cum extra verbi esset audientiam constituta, eo potissimum tempore, quo verbum prædicaretur a Verbo, et

A ipsum se ministrandum discipulis ministraret: quod apertius postmodum in illa unguenti effusione patefecit, dicendo: *Me autem non semper habebitis (Matth. xxvi, 11)*. Irascitur ergo cum eum magistrum vita docenda non eligat, qui eam matrem per virginem parturiendus elegit, et cur ad eum quem extranei etiam tam facile interpellare possent, mater nollet intrare: nam fratres ejus necdum credebant in ipsum. Quis hic erit, rogo, qui excusationem præferat aut gratiæ, aut amoris? si et Marian merito nulla vincit, et Christum Dominum nostrum nemo superat pietate. Illa mater enim negatur a Filio, ut vera illa [*At. etiam*] circumcisio doceatur: quoniam magister et parens vitæ debuit vivere, prout docebat esse vivendum. Illic est ille B gladius femoralis, quo Levitæ suos propinquos et proximos occiderunt: quo etiam Dominus ipse a Patre jubetur accingi: quem omnes capiunt qui seipsum castraverunt propter regnum cælorum: quem gladium Dominus mittit in terras, ut filiam separet a patre, filiam a matre sua, nurum a socru sua. Hoc gladio etiam beatus Paulus Ecclesiam circumcidit, dicens: *Reliquum est, ut qui habent uxores, tanquam non habentes sint: et qui emunt, tanquam non possidentes sint: et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur (I Cor. vii, 29, 30, 31)*. Hic totius justitiæ virtus, hic ratio est circumcisa omni carne, id est, parentum, fratrum, cognationum, affinitatum, nullum amplius amare quam Dominum: ut ad crucis imaginem Dei verbo, non ad aliquos mundi actus, moneamur affixi matrem commendare discipulo.

XX. Res loquitur ipsa, cur illa pars corporis per quam Judæus se autumat justificari, defectioni adjudicata videatur: adeo ut difficilius fuerit modum adhibuisse sermoni, quam argumenta requisisse: et hanc veram esse circumcisionem, si abrenuntiantes mundo, ex quo juxta carnem nostra natura est, et parentibus, et quæ fidei scandalum faciunt circumcisis, oculo etiam et manu et pede, nudi et soli, debiles etiam, si fieri potest, Dominum sectemur, cantantes vere: *Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me (Psal. xxvi, 10)*; ut a Domino mereamur assumi, et corporea denudati natura, spiritualium indumentis actu gloriosius vestiamur, scientes quoniam quod de carne nascitur, caro est: et quod de spiritu, spiritus est; dicente Apostolo: *Et si cognovimus Christum secundum carnem, verum jam non novimus (II Cor. v, 16)*; in quo non novimus, in quo nobis mundus crucifixus est, et nos mundo (*Galat. vi, 14*): ut præputiis, quæ sunt in superficie conversationis, absceisis, nudum illud et solum nostræ generationis secretum, quod superfluis tegelatur, appareat. *Si enim sænum quod hodie est, et cras in clibanum mittitur, Deus sic restit, quanto magis nos (Matth. vi, 30)*, si fide modicos non esse præviderit! Cultello itaque petriano corporis nostri circumcidenda est natura: Petra autem Christus est: cujus cultellus amor est, quo

crecente in nobis, sæculi desideria decrescent. A Quem qui amaverit, dicit patri, non novi te : naturamque circumcidens suam, nec ut patrem sepeliat mortuum, separabitur a Christo : et exspoliatus veterem hominem cum actibus suis, quod præputium est, aliam naturam suæ videbit esse substantiæ : id est, ut sicut primus homo terrenus a terra, ita secundus cœlestis incipiat esse ex cœlo : nec dicet jam cujus circumcisa est natura patrem, præter eum qui in cœlis est, se habere : sed præcepto Domini lucido, illuminatis oculis, sedere ad dexteram virtutis Filium hominis agnoscet. Obterendæ sunt omnes animi voluptates, relinquenda studia delectationum, quoniam hic circumcisionis est veritas, non figura. Nitendum in summa, ut runctis naturalibus amputatis, conversatio nostra tendat in cœlum, ubi Christus est ad dexteram Dei (Col. 11, 1). Quod ita verum erit, si ludi, si jocus, si convivium, si sermo pene familiarum deserantur : et tamen qui circumciduntur arescunt, ut non nos mundo, qui vitæ imagines sumus, sed mundus nobis mortuus esse credatur : nec agglutinari eorum aliqua quæ circumcisa sunt inimici arte sinantur ; sed clamemus, sedit sanguis circumcisionis : ut cum in nobis vitæ calculus cœperit operari, in quo nomen novum solus novit ille, qui accepit, non timeamus, in loco revelationis occidi : quin imo et imputantes aliqua nostro Domino per amorem : nam et operarius ibi benignus admittitur, ut superius in beato Petro novæ gratiæ susceptore didicimus : tota credulitatis nostræ harmonia intortis vehementius per artem fribus resultemus : *Propter verba laborum tuorum, Domine, ego custodivi vias duras* (Psal. xvi, 4).

XXI. Anne est aliquid tam durum, tam ferreum quam repugnare naturæ ? Et cum omnia in mundo per Deum nobis sint facta, ipsos nos, velut non nostra circumstant, repellere, non videre : mundumque ipsum nobis se cum omnibus divitiis et pulchritudinibus suis ingerentem manu quadam repudiare virtutis, obsecratisque omnibus sensibus quibus ad animam substantia vitalis accedit, pene ad imaginem obrigescere mortuorum : non visu, non auditu, non odore, non tactu, non sapore capi, et in natura corporis naturam corpoream non habere, hominemque se quod homo sit oblivisci : eum tamen hoc ipso quod ambiat non teneri, quia vere quod homo sit teneat, et eo magis despiciat se, quo se magis agnovit : tum quia durum est præsentia sibi abdicare dum vivit, et futura sperare post vitam. Hæc natura corporis, hoc, ut diximus, nisi circumcisa non patitur : facileque se gestit jactare in suis, sibi cerpens terras, sibi maria, sibi videns solem et universa cœli astra servire : et quando se fraudari a terrestribus patitur, cum dominetur et cœlo ? Tantorum ergo elementorum tam importuno circumventa famulatu, usque ad oblivionem suæ conditionis inducitur : et in despectu totius sublimata mundi, vincere ipsa ex eo quod sibi obscurantur præsumit

elementa : hinc montibus scrobibus fodiendo, hinc valles substructionibus opplendo, hinc maria moli-bus arando, nunc arida irriguis fecundando, nunc stagna paludesque siccando, vel campos consitis nemoribus vestiendo, ac silvorum montium juga vetustis nemoribus denudando, ut pene dominam se naturæ esse non credat, si fecerit aliter. Cujus naturæ concussione, natura nostra his meditationibus agitatur : durum est vias Domini custodire, in quibus non experimentis, sed detrimētis potentiæ desudatur : nec quæritur ut supra nos quod amat universa mortalitas, sed ut sub nos vita ducatur, ne amplius nos existimando quam sumus, incipiamus nec id obtinere quod sumus, cum per hoc ipsum si velimus despiciere, quod sumus, mereamur in melius esse quam sumus, dicente Domino, et nostræ illi imputationi quam præsumimus, subscribente : *Amen dico vobis, nemo est qui relinquat domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, aut filios propter regnum Dei, qui non recipiat centuplum in tempore hoc, et in sæculo venturo vitam æternam hæreditabit* (Matth. xix, 29). Et talibus promissionibus vitæ [Al. vitæ] ille duræ, quas ob verbum Domini custodire necesse est, molliuntur. In quarum custodia utique multa retributio est.

XXII. His mercedibus invitamur, quos oportebat et cogi, dum velle nos ambit quod poterat et jubere. Denique cum verbum vitæ durum dicerent esse sermonem, et ob hoc turbati omnes qui eum sequebantur abscederent : respiciens discipulos suos, numquidnam et ipsi abire vellent, inquit iratus : adeo eligit potius se nobis bona omnia debere, si volumus, quam imperare si cogimur, dicente Apostolo : *Si enim volens hoc ago, mercedem accipio : si autem invitus, dispensatio mihi credita est* (I Cor. ix, 17). Hæc voluntas femoralis illius vagina cultelli est : quæ ubi in se amorem Dei, quem cultellum esse diximus, receperit, merebitur intelligere Dominum vera prædicasse : *Jugum enim meum suave est, et sarcina mea levis est* (Matth. xi, 30), quoniam superfluis omnibus amputatis, et cunctis oneribus circumcisi, bellæ quadam sarcinalis imagine tenuata, vere etiam nos cum Psalmista dicimus, qui vel per glaciem, vel per liquidam etiam mollemque substantiam angustum illud acus foramen transire possumus, quod introire qui in equis sperant et currus, non valebunt, quoniam tales etiam via illa quæ lata est et spatiosa, vix capiet. Laborum itaque arduos montes et difficultatum propemodum muros, quibus cœlestia ab humanis velut provincia cujusdam limitibus separantur, divina invitatrix magnificentia liberalitasque deplanat. Et sicut tubis sacerdotalibus muros illius Jericho : ita prophetarum vocibus turrim nostri interitus elidet, si modo contra spem in spe credentes, et quodam concitatorum luminum, videndi saliente transpectu, in fraudem præsentium caducorum promissa tanquam manibus jam apprehensa miremur : et hæc circumcisi natura in aliamque naturam transpositi, mente illa et animo terrea-

mus, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Dominus iis qui diligunt eum (1 Cor. ii, 9): de quorum numero non est, nisi qui per demonstratam superius circumcissionem velut cum Domino confixus in cruce, semper peccatis suis passione est dignus. Ille vero Dominum nostrum dignum tali passione non credens dixerit: *Domine, memor esto mei cum veneris in regnum tuum* (Luc. xiiii, 42). Quem, dum adhuc loquitur, ipse Dominus promptus interpellantis auditor consolari, ut consuevit, pro sua pietate dignabitur, dicendo: *Forti animo esto: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso* (Ibid. 45).

EPISTOLA XX.

SEU IN SUSANNAM LAPSAM OBJURGATIO.

(Hæc epistola, quæ non unanimiter ab auctoribus adjudicata est Hieronymo, nullis reverasignis verius esse S. Ambrosii videtur. Quare, Benedictinus secuti, eam jam edidimus inter opera S. episcopi; ubi videsis, t. XVI nostra: Patrol. col. 565, sub hoc titulo, *de Lapsu virginis consecratæ*.)

EPISTOLA XXI.

SEU EXPLANATIO IN PSALMUM XLI.

(Habetur etiam apud Augustinum in Appendice tom. VI. inscripta *Sermo in Psalmum xli, ad Neophytos*. Erasmus ait: Apparet hoc fragmentum esse ex Homilii aliojus in psalmos mysticos: certe nihil habet Hieronymianum. Videsis ergo loc. cit.)

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

In Veronensi ms. qui novum certe sæculum antecedit, subjungitur paulo post sermone qui de *Esu Agni* inscribitur. Erasmus de isto ait, Ejusdem est farinae, cum homilia, quæ proxime præcessit, et eundem sapit auctorem.

EPISTOLA XXII,

SEU EXPLANATIO IN PSALMUM CXVII.

I. In omni psalmo Dominus noster Jesus Christus prophetatur atque canitur. Siquidem ipse habet *clavem David quæ aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit* (Apoc. iii, 7). Sed præcipue in centesimo decimo septimo psalmo, qui nunc psallendo lectus est, resurrectionis mysterium prædicatur. Hic enim psalmus, in quo a Spiritu sancto præsignati vocantur ad constituendum Domino in laude: vel ad confessionem gentium veri Israelitæ in pœnitentia veri sacerdotis Aaron domus, quod est in Ecclesia: sive generaliter omnes timentes Deum recte pro tanti muneribus pietatis Patris qui *Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum* (Rom. viii, 32), a confessione incipitur. *Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*. Quis enim nostrum poterit esse considerans ea quæ in eo quotidie exultans canit Ecclesia: hoc est, passionem Domini Salvatoris resurrectionem sive ascensionem: et non magis erumpat in vocem, compos [Al. consors] illorum parvulorum effectus, Domino cum ramis et palmis exultantium, *O Domine, salvos nos fac, o Domine, bene prosperare*. Unde et ipse victor a Patre ascendens imperat angelis, dicens: *Aerite mihi portas justitiæ: ingressus in eas, confitebor Domino*. Hæ sunt portæ, de quibus in vicesimo tertio psalmo inter se invicem angeli loqueban-

sur, ingressum Domino præparantes: *Levate portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloriæ* (Psal. cxviii, 7, 9). Sed pulchre levati jubentur portæ, et in sublime erigi. Siquidem juxta dispensationem carnis, et mysterium et victoriam crucis, major regreditur ad cælos, quam ad terras venerat. *Hæc porta Domini, justi intrabunt per eam*. Per hanc portam ingressus est Petrus, ingressus est Paulus, ingressi sunt omnes apostoli, ingressi sunt et martyres, et quotidie sancti quique ingrediuntur. Per hanc portam primus latro cum Domino ingressus est.

II. Habetote fiduciam, et vos sperate similia. Sic enim ipse Apostolus dixit: *Si consurrexistis cum Christo, que sursum sunt quærite, ubi Christus in dextera Dei sedet* (Coloss. iii, 1). Non dicit hic psalmus, soli apostoli, soli prophetæ et martyres intrabunt per eam: sed justis introibunt per eam. Quicumque ergo juste agit, et inter justos Domini esse meruit, fiducialiter agat in eo sperans, quia intrabit per hanc portam. Quia Dominus non quærit sanguinem contentium: sed fidem, pro qua sanguis effunditur creditentium. Si habuerimus fidem quæ potest sanguinem fundere, imputabitur nobis et cruoris effusio. O vere infelices Judæi! o miseri atque miserabiles! lapidem qui per Isaiam reprobatus est, quod poneretur in fundamentis Sion, et populum utrumque conjungeret, esse Dominum Salvatorem, esse Filium Dei, non agnovistis. Hunc vos reprobastis, ædificantes quondam congregationem Domini, et templi Dei mysteria custodientes: qui reprobatus a vobis, factus est in caput anguli: et primam Ecclesiam de Judæorum populo congregatam, et credentes ex nationibus in unum gregem et ministerium cœderavit. *A Domino factum est illud: hoc est mirabile in oculis nostris: ut nos qui ante passionem Domini sine testamento eramus exleges, adoptaremur in filios Dei: et priori cingulo putrescente, aliud sibi Deus lumbare contexeret, alium populum præpararet*.

III. Vos ergo, Judæi, habetis Scripturam, vos legis libros, et nos in eum qui in eis scriptus est libris, ipsum adorantes, credimus. Vos tenetis paginas, nos sensum paginarum. Vos complicatis membranas animalium mortuorum, nos possidemus spiritum vivificantem. Quid mirabilius potest esse istiusmodi sacramento? Quid hac die felicius, in qua Dominus Judæis mortuus est, nobis surrexit? in qua Synagogæ cultus occubuit, et est ortus Ecclesiæ: in qua nos homines fecit secum surgere, et vivere, et sedere in cælestibus. Et impletum est illud quod ipse dixit in Evangelio: *Cum autem exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me* (Joan. xii, 32). Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea. Omnes dies quidem fecit Dominus, sed cæteri dies possunt esse Judæorum, possunt esse hæreticorum, possunt esse gentilium.

IV. Dies Dominica dies resurrectionis, dies Christianorum, dies nostra est. Unde et Dominica dicitur

tur : quia in ea Dominus victor ascendit ad Patrem. A montem Oliveti, et amplius sonitu audiuntur, comprobatur.

II. Duo genera organi a plerisque esse dicuntur. Primum est, quod prædiximus, et aliud quod de peregrinatione Israelitici populi apud Babylonios inscribitur: *Super flumina Babylonis (Psalm. cxxxvi, 4)*, et cætera. Hoc totum figuraliter ac spiritualiter significat Evangelium Christi, quod et illud duabus pellibus, id est, duarum legum asperitate conjungitur per quindecim sufflatoria fabricorum, id est, per patriarchas ac prophetas : per duodecim cicutas æreas, id est, per apostolos sonum nimidum emittit, sicut scriptum est : *In omnem terram exiit sonus eorum (Psalm. xviii, 5)*, et reliqua. Quod est in modum tonitruum, id est, vox Evangelii in toto orbe terrarum, sicut scriptum est : *Vox tonitruum tui, Deus, in rota (Psalm. lxxvi, 19)*. Per mille passus, id est perfectum numerum decem, verborum legis impletur : *sonus [Al. sensus] ejus in salicibus*, id est, per laborem uniuscujusque doctoris laborum Evangelium prædicatur.

V. Ut autem sciat, fratres mei, quod proprie psalmus iste de Domino scriptus est : et in Evangelio pueri sicut meminimus, qui intrante Jerosolymam Salvatore palmas levantes, clamaverunt atque dixerunt : *Hosanna in excelsis, benedictus qui venit in nomine Domini, Hosanna in excelsis (Marc. xi, 9, 10)* : de centesimo decimo septimo psalmo istos versiculos assumpserunt : *O Domine, saluum me fac*. In Hebræo scribitur, *HOSIANA*. Unde et Judæi impatienter ferentes volunt prohibere parvulos : de quibus in Isaia loquebatur Dominus : *Ecce ego et pueri mei quos mihi dedit Dominus (Isa. viii, 18)*. Tacentibus enim senibus et invidiæ livore cruciatulis, parvuli clamant, et Christum parvuli consistunt. Quod si et illi tacuissent, lapides utique clamarent, id est, gentilium populus : de quibus in Evangelio scriptum est : *Potens est Dominus de lapidibus istis suscitare filios Abraham (Matth. iii, 9)* ; nos significans qui duro quondam corde fuimus : sed nunc credentes in Christo Jesu in filios Abraham [Al. tacet in filios Abraham], in filios Dei omnipotentis, adoptati sumus per ipsum Dominum : cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Erasmus ait : Hoc haud scio cujus fragmentum, vix dignum est vel hoc ordine. Tantum abest ut Hieronymo sit tribuendum.

EPISTOLA XXIII.

AD DARDANUM.

De diversis generibus musicorum.

I. Cogor a te, ut tibi, Dardane, de aliquibus generibus musicorum, si ut res docet, vel visione, vel auditu brevi sermone respondeam. Alia enim ad lucidum proferre non possum : quia unaquæque res secundum ingenium ejus est : quæ autem possunt enarrari, libenter explicabuntur. Primum omnium ad organum, eo quod majus esse his in sonitu, et fortitudine nimia computantur clamores, v. niam. De duabus elephantorum pellibus concavum conjungitur, et per quindecim fabricorum sufflatoria comprehensatur : per duodecim cicutas æreas in sonitum nimium, quos in modum tonitruum concitat : ut per mille passuum spatia sine dubio sensibiliter utique et amplius audiatur, sicut apud Hebræos de organis quæ ab Jerusalem, usque ad

III. Tuba itaque, de qua in Daniele scriptum est, *Cum audieritis vocem tubæ, fistulæ, citharæ (Dan. iii, 15)*, et reliqua, diversis figuris ac formis efficitur. Aliter enim est tuba congregationis populi, aliter conductionis, aliter victoriæ, aliter persequendi inimicos, aliter concussionis civitatum : et reliqua. Tuba autem consuetudinis apud rerum peritissimos hoc modo intelligitur : tribus fistulis æreis in capite angusto inspiratur. In capite per quatuor vociductus æreos, qui per æreum fundamentum quaternas voces producant, mugitum nimium vehementissimumque profert. Ita Evangelium terna confessione trium personarum sanctæ Trinitatis in capite angusto, id est in nativitate Christi, divinitate inspiratur : et per quatuor vociductus, id est quatuor Evangelistas, per eremum fundamentum stabilitatem fidei et operum in toto orbe voce nimia clamores, quos in modum tubæ congregationis fortiter emittit.

IV. Fistula præterea artis esse mysticæ, sicut fusores earum rerum affirmant, reperitur ita. Bombulum æreum ductile quadratum latissimumque, quasi in modum coronæ cum floculo æreo ferreoque commisto, atque in medio concusso, quod in ligno alto spatiosoque foratum superiore capite constringitur : alterum altero capite demisso : sed terram non tangi a plerisque putatur, et per singula latera duodecim bombula ærea, duodecim fistulis in medio positis, in catena fixis dependent. Ita tria bombula in uno latere per circumitum utique figuntur, et concitato primo bombulo, et concitatis duodecim bombulorum fistulis in medio positis, clamorem magnum fragoremque nimium supra modum simul proferunt.

V. Bombulum itaque cum fistulis, id est, doctor in medio Ecclesiæ est, cum Spiritu sancto, qui loquitur in eo : constringitur in ligno alto, id est Christo, qui a sapientibus ligno vite comparatur :

in catena, id est in fide: et non tangit terram, id est opera carnalia: duodecim bombula, id est duodecim apostoli: cum fistulis, id est divinis eloquiis. Cithara de qua in quadragesimo secundo psalmo scriptum est: *Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus (Psal. XLII, 4)*, propriæ consuetudinis est apud Hebræos, quæ cum chordis viginti quatuor, quæ in modum Deltæ litteræ, sicut peritissimi tradunt, utique componitur: et per digitos Pindari variis vocibus tinnulis ictibusque in diversis modis concitatur.

VI. Cithara autem de qua sermo est, Ecclesia est spiritualiter: quæ cum quatuor et viginti seniorum dogmatibus trianam formam habens, quasi in modum Deltæ litteræ, per fidem sanctæ Trinitatis manifestissime sine dubio significat: et per manus viri, Petri apostoli, qui prædicator illius est in diversos modulos Veteris et Novi Testamenti, aliter in littera, aliter in sensu figuratiter concutitur.

VII. Sambuca itaque quæ apud peritissimos Hebræorum ignota res est, antiquis temporibus apud Chaldæos fuisse reperitur: sicut scriptum est: *Cum audieritis vocem tubæ, fistulæ, citharæ, sambucæ (Dan. III, 15)*: et reliqua. Bucca vocatur tuba apud Hebræos: deinde per diminutionem buccina dicitur. Sambuca autem sol apud Hebræos interpretatur, sicut scriptum est: *Samson sol eorum*. Propterea autem apud eos sambuca inscribitur, quia multi corticem arboris esse putant, et per soliditatem mellis, ac venti mutabilitatem, quasi in modum tubæ de ramo arboris moveri potest: ideo sambuca dicitur, quia ætatis tempore fieri potest, et usque ad frigoris tempus durare potest. Arescit enim secundum communem consuetudinem. Typus eorum est, qui Dominum in bonis operibus laudant, et in tempore frigoris, id est, tribulationum vel persecutionis, laudare eum non possunt, propter infidelitatem vitæ et abundantiam divitiarum suarum.

VIII. Psalterium quoque Hebræice Nablon, Græce autem psalterium, Latine autem laudatorium dicitur. De quo in quinquagesimo sexto psalmo dicitur: *Exsurge, psalterium, cum cithara*. Est autem cum chordis decem, sicut scriptum est: *In psalterio decem chordarum psallam tibi (Psal. CXLIII, 9)*: forma quadrata. Psalterium itaque cum decem chordis, id est, cum decem verbis legis contritis contra omnem hæresim, quadrata per quatuor Evængelia potest intelligi.

IX. Tympanum paucis verbis explicari potest quæ minima res est, eo quod in manu mulieris portari possit: sicut scriptum est in Exodo: *Sumpsit autem Maria prophetes soror Aaron tympanum in manu sua (Exod. xv, 20)*: et est minima sapientia Legis veteris in manu Judæorum. Synagoge: in iquis temporibus fuit chorus quoque simplex

pellis cum duabus ciculis æreis: et per primam inspiratur, per secundam vocem emittit. Typus populi prioris, qui angustam intelligentiam legis acceperat: et per angustam voluntatem prædicationis omnia infirmis prædicavit. Si autem terrena sapienter ac diligenter respiciam, et spiritualiter ac mystico intelligenda sunt.

MONITUM IN SEQUEMTEM EPISTOLAM.

Fausti Rhegiensis hunc esse putat sermonem Casimirus Oudinus, cansatus magnam eorum partem, qui inter Eusebii Emisseni habentur, sermo illius esse. Atque hic quidem inscribitur apud Eusebium *sermo de Paschate*: re autem ipsa duo simul hi sunt compacti perperam, quorum alter a verbis, *Beneficia Dei nostri, etc.*, inchoatur, quæ nos dictionis gratia a continenti serie sejunximus. Cæterum Erasmus ait, Nullam hic umbram Hieronymiani pectoris possis deprehendere. Et in aliis codicibus alio atque alio titulo prænotatur.

EPISTOLA XXIV.

SEU SERMO DE RESURRECTIONE DOMINI.

Exulta, cælum, et in lætitia esto, terra (Joel II, 21): dies iste amplius nobis ex sepulcro radiavit quam de sole refulsit. Ovet infernus quia resolutus est: gaudeat, quia visitatus est: resultet, quia ignotam lucem post sæcula longa vidit, et in profundæ noctis caligine respiravit. O pulchra lux, quæ de candido cæli fastigio promicasti: et inter fluentia purpurea sedentes in tenebris, et in umbra mortis subita claritate vestisti

II. Confestim igitur æterna nox infernorum, Christo descendente, resplendit: siluit stridor ille lugentium, dirupta ceciderunt vincula damnatorum: attonitæ mentes obstupere tortorum: omnis simul officina impia contremuit, cum Christum repente in suis sedibus vidit. Mox igitur ferruginei janitores, descendente Christo, talia inter se cæci per umbrosa silentia cum umbra submurant: Quisnam est iste terribilis, et miro splendore coruscus? Nunquam talem noster excepit tartarus. Nunquam in nostra caverna talem evomuit mundus: invasor est iste, non debitor: et fractor [Al. factor] est, non preceptor: iudicem videmus, non supplicem: pugnare venit, non succumbere: eripere, non manere. Ubinam, putatis, socii nostri ac janitores dormiebant, cum ille debellator claustra vexabat? Iste si reus esset, audax non esset. Si eum aliqua delicta fuscarent, nunquam fulgore suo nostras tenebras dissiparet.

III. Sed si Deus est, utquid huc venit? Si homo est, quid præsumpsit? Si Deus, quid in sepulcro facit? Si homo, quare captivos solvit? Numquidnam cum auctore nostro fœdus composuit? An forte et ipsum aggressus vicit, et sic ad nostra regna transivit? Certe mortuus, certe victus erat. Illus est præliator noster in mundo, nescivit quia hic stragem procuraret inferno. O crux illa fallens

Utres illos intelligit, quos etiam nunc inflant rustici. Utricularii dicti, et Græce ἀσφαλταί. Hinc

pro chora, dubitat Salmasius, legendumne sit, durus; nam ὄρος; Græcus est pellis vel ater.

gaudia nostra, et parturiens damna nostra! Per lignum ditati sumus, per lignum evertimur. Per illam potestas illa cunctis semper populis formidata. Nullus sub sede nostra captivus palpitavit. En quod gemebundum est exsultat. Non jam audiuntur antiqui fletus, nulli jam resonant ejulatus, omnis mugitus gementium obmutuit. Putasne, iste sine nostro redibit exitio? Nemo ad nos unquam vivus intravit, nemo sic audax fuit, nemo sic carnifices terruit, nunquam in hac habitatione nigra semper et fuligine caeca jucundum lumen apparuit. An forte sol de mundo migravit? Sed nec caelum nobis astraque parent: et tamen infernus lucet. Quid faciemus? Quo converteriemur contra istum? Cruentitas domos et obtinere nostrae cavernae portarum custodias non valemus: male intravimus, tantam lucem obtenebrare nequimus, opprimere tanta virtute praeditum non valemus, nostra quoque urgeri colla conspiciamus, et de nostro insuper interitu formidamus. Quid nobis e caelo? Placis recentioribus ultra Justam ultionem flagellamur: nocte nostra contenti fuimus: antris nostris occultabamur. Quare radiis solis prodimur? quare violentia disturbamur? quare in nostris sedibus captivamur?

IV. Mox igitur Christus in ipsos crudeles ministros poenarum acies dirigit, atque implacabiles turmas framae divina concidit: fremunt diri sub tortore carnifices, et rabiosis adacti stridoribus contabescunt. Ipsa quoque antra ferrei cubilis intrante fortissimo, a fortiore aeternis nexibus colligantur. Hoc namque ita futurum Dominus ipse promiserat, dicens: *Nemo intrat in domum fortis, et vasa ejus diripit, nisi prius alligaverit fortem, et sic vasa ejus diripiet* (Matth. xii, 29). Tristes igitur mox lugentesque diuturno squalore turbae populi que vexati concurrunt, et rectoris sui vestigiis advolvuntur.

V. Ecce apostolica dicta probantur: *In nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium, et infernorum* (Philipp. ii, 10). Mox igitur captivae animae de custodiis relaxatae, a tartaro prodierunt. Regnaque caelorum ista supplicatione deplorant [i. e. implorant]: Venisti tandem, clementissime Jesu, succurre jam et parce fessis. Nunc, Christe, servas extingue minas, jam miserandos resolve mugitus: redemisti vivos cruce tua; eripe mortuos morte tua. Pari nobiscum sorte mundus ipse interi-rat, et ad adventum tuum omnis creatura pendeat: tibi nostra tormenta suspirabant, te semper infernus iste pavebat. Dum hic es, absolve reos; dum ascenderis, defende tuos; dum hic es, universa claustra solvantur; dum ascenderis, non claudantur. Tu solus caput draconis comminuere potuisti, tu portas aereas et roctes ferreos valuisti contere. Pateat, quaesumus, precantibus janua: lux non desit pia; et si redieris ad corpus majestate tua, non privetur infernus potentia tua.

VI. Post auditas itaque preces, post compositas

leges, post demersos in altæ voraginis fonsa tortores, rex noster hodie de inferis triumphator et laureatus exivit, nec candidatum officium defuit: sed læta cum principe suo, omnis beatorum turba processit: sicut in Evangelio scriptum est, quia, resurgente Domino, *multa corpora sanctorum qui dormierant resurrexerunt cum eo: et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis* (Matth. xxvii, 52, 53). Repedat igitur ad stadium suum triumphator iterum vivus, ut noverit omnis mundus quia rediit ab inferis Christus. Gloriantur ergo credentes: plaudant manibus omnes gentes, quia rex noster et in sæculo triumphavit, et inferos vicit.

B VII. Beneficia Dei nostri cum magna atque mirifica sint, tamen nec nova probantur esse, neque subita: sed ab initio sæculi et prædicta sunt oraculis, et præfigurata mysteriis. Sacram Domini passionem ab ipsis mundi coalescentis exordis, Veteris Testamenti responsa cecinerunt: et ideo Christum Dominum prædicatum ac enuntiatum suis fidelibus, apparere ex ipsorum libris et voluminibus asserimus. Validis absque dubio nititur privilegiis, qui causam suam de adversarii asserit instrumentis: speciosa victoria est contrariam partem chartulis suis, velut propriis laqueis irritare: et testimoniorum suorum vocibus confutare, et armulum telis suis evincere, ut oppugnationis tui argumenta, tuis probentur utilitatibus militare. Itaque in Domini nostri persona, dum ex Adæ primi hominis costa mater cunctorum viventium Eva producit: ex hujus sacro latere, et salutari vulnere Ecclesia omnium fidelium parens, reparanda monstratur. In ejus typo Abel victus occiditur: et innocens fraterna tanquam Judaica impietate inactatur. Hic idem Dominus in novissima mundi senescentis ætate per figuram beati Abraham longævi patris offertur ad victimam: quo tempore dum novo sacrificio in unici filii sui jugulum pius parricida consurgit, ex improvviso aries oculis ejus apparuit: sicut eloquitur sermo divinus: *Et vidit Abraham arietem inter vepres hærentem cornibus* (Gen. xxi, 13). *Inter repes*, inquit.

D VIII. Requæramus quæ ista sit novitas: id est, in multitudine circumstantium peccatorum. *Hærentem cornibus*: id est, ad crucis cornua clavorum crucifixione pendentem: sicut in alio loco legimus: *Cornua in manibus ejus sunt* (Habac. iii, 4). Hoc ideo quia venerandas manus ejus patibuli brachia susceperunt. Inter spinas autem deputatus est, quanto spineo sermo innocentiae et justitiæ auctor illusus est. Sed aliud introspicere debemus, quidnam sit, quod Isaac a patre altaribus admovetur, ac subito aries pro eo non mutata, sed duplicata oblatione supponitur. Gemina hic adoranda substantia redemptoris ostenditur. Dei enim unigenitus offertur, et virginis primogenitus immolatur. Hoc quoque Dominicæ passionis præfigurabat insi-

gnia, quod legimus beatum Elisæum sepulcro conditum, ingesto a latrunculis ¹ cadavere intra tumulum suum, corpus extincti tactu sacri corporis suscitasse.

IX. Quis hic alius præfigurabitur, nisi Dominus noster Jesus Christus, qui resurrectionem de morte largitur, et vitam sepultus operatur? In latronibus etenim mundum, in Prophetæ virtutibus Christum Dominum recognosce. Adhuc celeberrime per Scripturas sanctas, etiam in prophetæ Jonæ laboribus et ærumnis, Christi passio ac resurrectio præsignantur. Illic Jonas (quod fidei vestræ non arbitramur incognitum) typum Domini gessisse præscribitur. Ipse enim Dominus dixit: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, ita erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus* (Matth. xii, 40). Illic, inquam, Jonas ad prædicandum Ninivitis iræ cœlestis offensam, Domino jubente, dirigitur: præsciens tristem sententiam propheta populi conversione vacuandam, navim profugus quæ Tharsum petebat ingreditur: sed nautis exorta tempestate turbatis, sorte fluctibus datur, et faucibus ceti piscis demersus excipitur. Sed pisce illæsum eructante depositum, tertia die terris refunditur.

X. Videte Dominum etiam in Veteri Testamento in servi forma mirabiliter apparere: videte quomodo se ante actis sæculis indicavit, secundum servilis formæ humilitatem venturum. Jonas iram Domini prædicaturus ad magnam Ninivitarum destinatur urbem dicturus: *Adhuc quadraginta dies, et Ninive subvertetur* (Jon. iii, 4). Et Christus ad mundi mittitur civitatem, ut diem salutis et præfinitum judicii tempus annuntiet. Jonas navim expetit, Christus Ecclesiam. Jonas fluctibus agitur, Christus mundi turbibus exercetur. Nisi Jonas perditum detur, navis periculum non sedatur. Sic non liberatur Ecclesia, nisi Christi morte salvetur. Nautæ dimissuri Jonam, tamen verentur et dicunt: *Domine, ne dex super nos sanguinem innocentem* (Jon. i, 14). Nonne vobis videtur nautarum imprecatio Pilati esse confessio? Qui tradit Christum, et tamen lavat manus suas, et dicit: *Mundus ego sum a sanguine justis hujus* (Matth. xxvii, 24). Quam congrue per personam gentilem fides gentium prædicatur!

XI. Dicit itaque Jonas in oratione sua: *Tolle igitur, Domine, animam meam, quia melior est mihi mors quam vita* (Jonæ iv, 3). Dicat hoc nobis Dominus noster Jesus Christus: *quia melior est mihi mors quam vita*: id est, vivens unam Judæorum gentem salvare non potui: moriar, ut universus mundus mea morte salvetur. Jonam cetus piscis excepit immersum, sed non contigit devoratum: et quem malitia hominum perdidit, bestia esuriens

custodivit: plenis visceribus famem patitur, et in prædam quam absorbit, nil sibi licere miratur. Quis est iste qui inter avidos rictus absumi potest, consumi non potest? Cibus est, corruptio non est. Traditur perditionis profundo, et servatur ipsius mortis obsequio. Quis est iste, qui vastissimos sinus periculorum totus ingreditur, et sub altitudine conclusus immensa atque mortifera, vitali aere pascitur, et dimissus in alienam rerum naturam, in vitæ exilium cum vita peregrinatur, et mortis superstes annuntiat mundi salutem?

XII. Puto quod hic est Dominus noster Jesus Christus, quem sæva mors, in xplebilis bellua, in escam suam rapuit, et prædam suam captivam contremuit: quem etsi terra sorbuerat crucifixum: tamen quem non invenerat reum, non poterat tenere damnatum; quia culpam non facit pœna, sed causa. Quasi solitum cibum perditum in origine mundi hominem devoravit: sed magnam esse sibi ipsius dignitatem prælocata cognovit. Atque ideo divinus sermo commemorat, *et præcepit pisci, et evomuit Jonam in aridam* (Jonæ ii, 11): præcepit ergo bestię, præcepit morti semper esurienti, præcepit abyssis et inferno, ut mundo restitua Salvatorem. Evomuit autem, hoc debemus accipere, quod ex imis visceribus mortis victrix vita remeaverit: atque eam ex imis præcordiis inferni perditio exulcerata reddiderit.

XIII. Videmus itaque in prophetæ afflictionibus apertissimo præfiguratum pariter et mortem et resurrectionem. Quapropter quod impletum cernis in servo, credere non cuncteris in Domino. Quæ cum ita sint, perspicere homo, quantum valeas, et perpende quid debeas: perspicere quantum valeas, ut tandem vilis esse tibi desinas: ut vel per hoc erubescendis subjacere vitis dedigneris, dum generositatem tuam de creatoris ac reparatoris dignitate metiris. Habet causas quibus te ipse confundat: cur indignis dominis victo corde subdatur, cui gloria æterna promittitur: et sic gemino privilegio, qui dudum divinæ imaginis participatione fulgebas, efficeris etiam commercii nobilitate pretiosus. Unde quam fortis esse possis contra hostem tuum: interroga statum tuum, quod tibi Dominus ad debellandum in membris tuis mundi principem, et spirituales nequitas superandas liberam contulit facultatem: ac sic impossibile non putes, ut transferri obtineas in angelicas beatitudines: cum in hoc sæculo angelicas deviceris potestates. Non ergo te degenerem ac despectum faciat vita, que non vel factura probat illustrem protulisse vel gratia: sed cursum fidelis Christi sanguis ad superna fiducialiter extollat. Nam qui se cœlesti pretio vident redemptos, ad cœlestia non dubitant præparatos.

¹ Scilicet IV Regum, xiii, 21, juxta LXX legerit. Cum enim Vulgata pro ambiguis vocibus Græca αὐτῶν, et Hebraica עֲמֵי, vertat *quidam*, et ad sepehentes referat, omnem dubitationem tollit de ho-

mine a latrunculis occiso, atque ab iisdem sepulto: quæ nostri auctoris, Josephi et Chronici Alexandrini sententia est, alii in alias sententias discedentibus.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Etiam in Veronensi, quem dudum laudavimus, perantiquo ms., hic, et qui subsequuntur duo sermones de Epiphania et Quadragesima, Hieronymo inscribuntur. Erasmus ait: Video dubitatum et ab aliis, ejus sit hæc homilia. Cujus sit non pronuntio, quanquam Leonem aut Maximum refert. Hieronymi non esse, palam est.

EPISTOLA XXV,

SEU SERMO DE NATIVITATE DOMINI.

I. Hodie verus sol ortus est mundo: hodie in tenebris sæculi lumen ingressum est. Deus factus est homo, ut homo deus fieret. Formam servi Dominus accepit, ut servus verteretur in dominum. Cælorum habitator et conditor habitat in terris, ut homo colonus terræ migraret ad cælos. O dies omni sole lucidior! o tempus cunctis sæculis expectatius! Quod præstolabantur angeli, quod cherubim et seraphim et cælorum ministeria nesciebant: hoc in nostro tempore revelatum est. Quod illi videbant per speculum et per imaginem, nos cernimus in veritate. Qui populo Israelitico loquebatur per Isaiam, Jeremiam cæterosque prophetas, nunc nobis per Filium loquitur.

II. Videte quid sit inter Vetus Testamentum et Novum. In illo loquebatur per nebulam: nobis loquitur per serenum. Ibi Deus videbatur in rubo, hic de virgine Deus nascitur. Ibi ignis erat populi peccata consumens: hic homo est populi peccata dimittens, imo ignoscens servis suis. *Nemo enim potest peccata dimittere, nisi solus Deus* (Marc. ii, 7). Sive hodie Dominus Jesus natus, sive hodie baptizatus est, diversa quidem opinio fertur in mundo, et pro traditionum varietate, sententia est diversa. Nobis illud constat ad liquidum, quod sive hodie natus ex Maria Virgine est, sive renatus ex baptismo, et nativitas carnis et spiritus nobis proficit: utrumque mysterium meum, utrumque utilitas mea est. Dei Filius non habebat necessarium ut nasceretur, ut baptizaretur. Neque enim peccatum fecerat quod ei remitteretur in baptismo: sed illius humilitas, nostra sublimitas: illius crux, nostra victoria est: illius patibulum, noster triumphus est.

III. Gaudentes hoc signum levemus in humeris nostris: victoriarum vexilla, et immortale lavacrum portemus in frontibus. Cum hoc signum diabolus conspexerit in frontibus nostris, contremiscit. Qui aurata Capitolia non timent, cruceum timent. Qui contemnunt sceptræ regalia et purpuras Cæsarum et dapes, Christianorum sordes et jejunia pertimescunt. Denique in Ezechiele propheta, cum omnes qui missus fuerat angelus occidisset, et interfectio cœpisset a sanctis, illi tantummodo sospites reservantur, quos Thau littera, id est, crucis

¹ Verus Hieronymus, epist. 14 ad Heliodorum, *crucis antenna figuratur in frontibus*. Quam compara-

A pictura servaverat. Exsulemus itaque ad crucis similitudinem: sanctas in cælum levemus manus: cum sic nos armatos dæmones viderint, opprimuntur. Quando Moyses erectas habebat manus, vincebatur Amalech: si paululum illæ conciderant, invalescebat. Antennæ navium¹ et velorum cornua, sub figura nostræ crucis volitant. Aves quoque ipsæ quando in sublimiora tolluntur et pendent per acrem, extensis alis imitantur cruceum. Sed et tropæa ipsa et victoria triumphorum ornamenta crucis sunt: quam non solum in frontibus, sed in manibus quoque nostris habere debemus: ut si sic fuerimus armati, calcemus super aspidem et basiliscum, per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Ejusdem videtur ac proxime superior auctoris esse. Ut nihil aliud accedat, certe quod ait ille, *sive hodie Dominus Jesus natus, sive hodie baptizatus est: diversa quippe opinio fertur in mundo, et traditionum varietate sententia est diversa*, inmane quantum ab Hieronymi mente ingenioque abhorreat, qui in Commentariis in Ezechiel. lib. i, cap. 4, Epiphaniarum diem a Natali non modo probe distinguit, sed et eos refellit, qui pro uno eodemque habebant. Erasmus ait: Nec de hac quidquam habeo quod pronuntiem, nisi non esse Hieronymi. Et addubitant inscriptiones exemplarium.

EPISTOLA XXVI,

SEU SERMO DE EPIPHANIA DOMINI.

I. Dies Epiphaniarum Græco nomine sic vocatur. Quod enim nos apparitionem, vel ostensionem dicimus, Græci ἐπιφάνειαν vocant. Hoc autem ideo, quia Dominus noster hodie et Salvator apparuit in tenebris. Licet enim olim natus esset ex Maria, et triginta jam annorum expleisset ætatem: tamen ignorabatur a mundo. Eo tempore cognitus est, quo ad Joannem Baptistam, ut in Jordane baptizaretur, advenit, et vox de cælo Patris intonantis audita est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. iii, 17). Quem Pater de cælis monstraverat voce, hunc Spiritus sanctus versus in columbam, et super caput illius sedens, tacti quoque ipso voluit demonstrare, ne quis alius Dei Filius putaretur a populo. Quid hæc humilitate sublimius? quid hæc vilitate nobilior? Baptizatur a servo, et a Domino filius appellatur. Inter publicanos, et meretrices, et peccatores, ad lavacrum venit, et sanctior est baptista suo. Lavatur a Joanne in carne, et ipse Joannem in spiritu lavat. Aquæ quæ cætera mundare consueverunt, Domino nostro lavante, mundatæ sunt. Jordanis fluvius, qui eo tempore quando populum Israel eduxit Jesus ad terram repromissionis, fuerat exsiccatus: nunc membris Domini tactis, si potuisset, undas uno loco voluerat congregare, ut Domini corpus attingeret.

tionem, ut et alias ab auctore adductas, passim apud veteres invenire est.

II. Videte, fratres, quomodo id quod in Evangelio lectum est, in vicesimo octavo psalmo fuerit ante prædictum: *Vox Domini super aquas* (Psal. xxviii, 3). Locutus enim Dei Filius ad Joannem: *Sine modo, sic enim oportet nos implere omnem iustitiam* (Matth. iii, 15). Sequitur: *Deus majestatis intonuit* (Psal. xxviii, 3), quando Pater Filio testimonium reddidit, dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. iii, 17). *Vox Domini confringentis cedros* (Psal. xxvii, 5). Baptizatus est enim Christus, et erecti prius atque sublimes dæmones corruerunt: *Succidit eos Dominus tanquam cedros Libani: et comminuit eos Dominus tanquam vitulus fragmenta arborum ventilans, et calcibus stirpes in diversa dispergens* (Ibid. 5, 6). Et e contrario de Salvatore quid dicit? *Et dilectus sicut filius unicornium* (Ibid. 6). Dilectus Dominus noster Salvator est, *filius unicornium, filius crucis*: de quo dicitur in cautico Habacuc: *Cornua in manibus ejus, ibi abscondit fortitudinem suam* (Habac. iii, 4). Postquam ergo dilectus iste crucifixus est, impletum est illud quod sequitur in psalmo: *Vox Domini intercedentis flammam ignis*. Illo enim baptizato, et universo mundo, Christo lavante, mundato, gehennæ ignis exstinctus est. *Vox Domini concutientis desertum*. Deserta fuit Ecclesia, quæ prius illos non habebat.

III. Ad prædicationem Christi, deserta commota est, et parturivit et peperit: et nata est in una die gens tota simul illa, quæ ante dicebatur *desertum Cades*, hoc est, desertum sanctitatis. Siquidem quæ non habuerat sanctitatem, cepit parere cervos, et sanctorum emittere greges, qui serpentes interficiunt, qui venena contemnunt: quibus discurrantibus in toto orbe, et Christi Evangelium prædicantibus, in templo ejus omnes dicent *glorium Deo* (Psal. xxviii, 9). Sequitur: *Dominus diluvium inhabitare facit*. Consideremus totum orbem, respiciamus barbaras nationes. Romanum quoque mente lustremus imperium: ubique in Christum credunt, ubique in nomine Domini baptizantur: et ita fit ut non una aqua, sed quodammodo sit diluvium baptismorum. Quapropter *consummatum est tabernaculum*: hoc enim psalmi istius titulo prænotatur: quoniam Ecclesia ex vivis lapidibus exstructa est. Afferamus Domino filios Dei, afferamus ei filios arietum, apostolorum et sanctorum: et imitemur Salvatorem nostrum (quia ipse et pastor et agnus et aries appellatur) qui pro nobis immolatur in Ægypto, qui pro Isaac cornibus tenetur in sentibus, et dicamus: *Dominus pascit me, et nihil mihi deerit; in loco pascuæ, ibi me collocavit. Super aquam refectionis edueavit me* (Psal. xxii, 1, 2); cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Ingenium scriptionis, ac stylus, ordo quoque ipse, quem in editionibus, et in Veronensi ms. obtinet, indicio sunt, ejusdem quinque istos sermones, ab superiore illo de Nativitate Domini,

A auctoris esse. Hunc tamen Erasmus pauci adeo fecit, ut parum abfuisse dicat, quin in extremam classem relegarit.

EPISTOLA XXVII,

SEU SERMO DE QUADRAGESIMA.

I. Quomodo miles semper exercetur ad prælium, et simulatis ictibus, veris postea vulneribus præparatur: ita omnis quidem Christianorum vita indiget abstinentia: sed maxime quando hostis prope est, et præparatum adversum nos exercitum ducit inimicus. Omni servis Dei tempore jejunandum est: sed tunc amplius cum ad immolationem agni, ad mysterium baptismatis, ad Christi carnem et sanguinem præparamur. Statim enim ut oves suas recedere velle de proprio grege viderit diabolus, fremit, irascitur, furit, et foris adversus eas viribus commovetur, perire sibi existimans quidquid Christo salvatur: et mori synagogæ suæ, quidquid Ecclesiæ vivificatur.

II. Quia ergo, fratres charissimi, ad Domini sacramentum quadraginta dierum jejuniis præparamur, jejunemus tot diebus pro peccatis nostris, quot pro sceleribus nostris Dominus jejunavit. Illum post baptismum tentat diabolus. Non enim sciebat eum esse Filium Dei: propterea negligebat. Denique postea cognoscere cupit in tentatione, dicens: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant* (Matth. iv, 3). Et: *Si Filius Dei es, mitte te deorsum* (Ibid. 6). Nos autem quia scit velle filios Dei fieri, propterea expugnare nititur, et quasi serpens lubricus nostros involvere pedes, ne ascendere valeamus ad celum. Si autem Dominum tentare ausus est versipellis et nequam: quanto magis nos decipere non timebit! Si contra Dei Filium et sigulum suum, vas perditum repugnavit: quanto magis contra nos qui inferioris ab eo naturæ sumus audebit insurgere? Si justus vix salvabitur, impii et peccatores ubi permanebunt (*1 Petr. iv, 18*)? Non quo Dominus noster decipi poterit a diabolo, sed quo formam servi acceperit, in omnibus se tribuere volens exemplum, ut nemo sibi in sanctitate confidat, cum etiam ille tentatur, quem non possunt tentamenta sperare.

III. Hoc totum idcirco replicamus, fratres charissimi, ut sollicita mente caveamus, ne exeuntes de Ægypto, et per quadraginta dies, quasi per quadraginta annos ad repromissionis terram per eremum festinantes, desideremus carnes et ollas Ægypti, et a serpentibus mordeamur. Exivimus de Ægypto: quid nobis cum Ægyptiis cibis? Qui habemus cælestem panem, terrena alimenta quid quærimus? Relinquimus Pharaonem, invocemus auxilium Domini: ut nobis Ægyptius rex in credentium baptismate submergatur. Ibi pereant equi et ascensores eorum: ibi fremens adversarii necetur exercitus. Non murmuremus adversus Dominum, ne a Domino percutiamur. Non detrahamus de sacerdotibus nostris: et magis a vitis jejunemus quam a cibis: licet et ciborum abundantia sint fomenta vitiorum. Si Aa 61

et Maria contr. Moysen murmurantes, Dei pro servo suo senserunt vindictam : quanto magis si aliquis nostrum præpositum suum vipereo ore laceraverit, divina sententiâ punietur! Sed et sacerdotibus simpliciter præcavendum est, ne duplici mente sint, ne Domini ambigant potestatem. Si etiam Moyses et Aaron (qui ad aquam contradictionis visi sunt fluctuare) non meruerunt terram re-
missionis intrare : utique multo magis nos qui peccatorum premimur pondere, non valebimus fluentem Jordanis transire : et ad locum circum-
cissionis, id est, Galgala pervenire, si scandaliza-
verimus unum de minimis istis. Unde tam labores pastoris, quam gregis fecunditas : tam ubertas messium, quam agricolæ studium, Domini horreis præparentur. Toto nisu ac labore tendamus, ut
digni efficiamur adventu paschæ, et carne ac sanguine Agni Christi Jesu. Amen.

EPISTOLA XXVIII,

SEU SERMO IN VIGILIA PASCHÆ.

De Esu Agni.

(Habetur et inter supposititia Augustini opera in appendice tom. VI, inscriptus, *In pervigilio paschæ, de Esu Agni*. Alius in Ver. neusi perantiquo mss. huic præmittitur, hoc titulo: *Unde supra Moyses quadraginta diebus et quadraginta noctibus jejunavit*. Erasmus h. jus et qui proxime præcedit, esse eundem auctorem sentit.)

MONITUM IN SEQUEMTEM EPISTOLAM.

Erasmus ait : Ex eadem et hic sermo profectus est officina, et ad charissimos fratres pertinet.

EPISTOLA XXIX,

SEU SERMO DE RESURRECTIONE DOMINI.

I. Non quo, fratres charissimi, quem mente concepi, ore proferre sermonem, et cordis mei lætitiâ lingua non explicat. Hoc autem non solum ego patior, qui cupio narrare quæ sentio : sed etiam et vos mecum patimini, plus exsultantes in conscientia, quam eloquio proferentes. Videtur mihi hic dies cæteris diebus esse lucidior : sol mundo clarior illuxisse : astra quoque et omnia elementa lætari : et quæ, patiente Domino, proprium lumen retraxerant et fugerant, et noluerant Creatorem suum aspicere crucifixum, hæc nunc victorem illum, et ab inferis resurgentem, suo (si dici potest) fulgore, suo prosequuntur officio. Credit cælum, credit terra : et sagena quæ totum mundum piscata est, Judæos tenere non potuit.

II. *Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea* (Psal. cxvii, 24). Quomodo Maria Virgo Mater Domini inter omnes mulieres principatum tenet : ita inter cæteros dies hæc omnium dierum mater est. Rem novam dico, sed quæ scripturarum vocibus comprobatur, hæc dies et una de septem, et extra septem est. Hæc est dies quæ appellatur octava. Unde et in quibusdam psalmodum titulis superscribitur, *pro octava*. Hæc est in qua Synagoga finitur, et Ecclesia nascitur. Hæc in cuius numero octo animæ salvatæ sunt in arca Noe

(Gen. viii, 16). Similiter, inquit Petrus, et vos salvos facit Ecclesia. Hæc est de qua Ecclesiastes præcipit : *Date partes septem, date et octo* (Eccle. xi, 2). Hi sunt octo gradus, per quos in Ezechiele templum Dei scandimus. Hæc octava dies, de cuius sacramento, et omnium nationum in Christi fide, octavus quoque psalmus incipit : *Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra* (Psal. viii, 2)! Et quid me necesse est infinita replicare? Dies me deficiet, si voluero omne diei istius exponere sacramentum.

III. Hoc tantum dico, quod universa sabbati gratia et antiqua illa festivitas populi Judæorum, diei istius solemnitate mutata est. Illi in sabbato non faciebant opus servile, nos in die Dominica, hoc est Resurrectionis, opus servile non facimus : quia vitii et peccatis non servimus. *Qui enim facit peccatum, servus est peccati* (Joan. viii, 34). Illi de domibus suis non egrediebantur : et nos de domo Christi non egrediemur, sumus enim in Ecclesia. Illi non accendebant ignem in die sabbati : nos e contrario accendimus in nobis ignem Spiritus sancti, et omne vitium excoquimus peccatorum : de quo igne Dominus ait : *Ignem veni mittere in terram : et quam volo ut ardeat* (Luc. xii, 49). Desiderat Dominus ignem istum ardere in nobis : secundum Apostolum, id est, Spiritu nos sancto fervere, ut non refrigescat in nobis charitas Dei. Illi per diem sabbati non ambulant in itinere : perdidit enim illum qui dixit : *Ego sum via* (Joan. xiv, 6) : nos autem dicimus : *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini* (Psal. cxviii, 1). Et iterum : *Viam veritatis elegi* (Ibid. 3), et *viam justificationum tuarum doce me* (Ibid. 27). Illi de spinis Dominum coronaverunt : nos autem, si lucrimus lapides pretiosi, Dominum nostrum coronabimus. Caput imperatorum istius sæculi ornat diadema : nos ideo in capite nostri regis imponimus, ut ornemur a capite. Illi non susceperunt Christum, et suscepturi sunt Antichristum : nos recepimus humilem Filium Dei, ut postea habeamus triumphantem. Ad extremum noster hircus ante Domini immolatur altare : illorum hircus Antichristus consputus et maledictus, projicitur in solitudinem. Noster latro cum Domino ingreditur paradisum : illorum latro homicida atque blasphemus, moritur in peccato suo. Illis Barabbas dimittitur : nobis Christus occiditur. Pro quibus universis, fratres charissimi, consona pariter voce cantemus : *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus et lætemur in ea* (Psal. cxvii, 24).

IV. Ignotam illam romphæam et paradisi januam quam nullus potuit effringere, hodie Christus cum latrone reseravit : ideo hodie Christus dixit ad angelos : *Aperite mihi portas justitiæ, ingressus in eas confitebor Domino* (Ibid. 19) : quæ cum semel aperta est, nunquam credentibus clauditur. Ex eo tempore quo passus est Dominus usque ad præsentem diem, semper hæc porta clausa et reserata

est. Clausa est peccatoribus et incredulis. Reserata est justis et credentibus. Per hanc ingressus est Petrus : ingressus est Paulus. Per hanc omnes sancti et martyres intraverunt. Per hanc quotidie de toto mundo justorum animæ ingrediuntur. Duæ portæ sunt, porta paradisi et porta Ecclesiæ. Per portam Ecclesiæ intramus portam paradisi. Ita debemus vivere, ne ejiciamur de domo illa, et ejecti foras a bestiis devoremur : quas in alio loco Propheta formidans, ait : *Ne tradas bestiis animas confitentium tibi (Psal. LXXIII, 19).*

V. Ecce nunc Dominus stans in paradisi janua loquitur ad nos qui sumus in domo ipsius : cum quicumque sanctorum fuerit ingressus : quamvis diabolus prohibeat, quamvis inimicus accuset : ipse est siquidem accusator fratrum nostrorum, ipse est vindex inimicus : sicut in centesimo vigesimo sexto psalmo dicitur : *Qui sanctus fuerit non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta : in Jesu Christo, cui est honor et gloriæ in sæcula sæculorum. Amen.*

MONITUM IN SEQUEMTEM EPISTOLAM.

Ut nihil de artifice ipso dicam, qui Hieronymum mentiri hac epistola tam malis artibus conatus est, quique adeo plus satis ab Erasmo vapulat : auctor sum ut eas cum Bedæ sermone in hoc ipsum argumentum, cumque alio Encomio catenarum, et gladii Petri apud Metaphrastem, conferas. Conflictum ab eo etiam est illud imperatoris Constantini ad universi orbis Christianos Epistolium, quod interserit cap. 5, quodque nemo hominum alius novit.

EPISTOLA XXX.

AD EUSTOCHIUM,

De vinculis beati Petri.

I. Sæpissimo rogatu, o virgo Christi Eustochium, a me tua deposcit charitas, ut tibi tuisque virginibus notum faciam, unde beati Petri apostoli in Kalendis Augusti, quæ celebratur festivitas, initium habuerit : et quare nec post, nec antea, sed prima die mensis. Ingeritis autem quosdam esse qui hoc die apostolum Petrum eductum esse ab angelo de carcere credant. Ad ultimum petitis vobis declarari, qualiter psalmus centesimus tricesimus sextus apostolorum principi beato Petro conveniat, vel si de ipso prophetatus sit.

II. Ad quæ duo priora, breviter me respondere oportet, ut in postremo mihi liceat immorari. Beatum Petrum apostolum hoc die de carcere eductum esse qui credit, ipsius repetitionis evangelicæ legat textum, et invenit errorem se passum esse : in tantum enim aperte refertur, ut cunctis legentibus facile sit ad intelligendum. Nam Herodes rex, Herodis majoris filius, qui in Salvatoris necem consentiens fuit, Domini nostri Jesu Christi doctrinam, quæ per apostolos prædicabatur subvertere studens, *misit manus ut affligeret quosdam de Ecclesia (Act. XII, 4).* Ibi datur intelligi plures ipsius significatos conatus esse, qui adhuc superbix suæ ramos extendens, *occidit Jacobum fratrem Joannis gladio (Ibid.*

2), et hoc tantum facinus diebus Azymorum facere studuit. Erat, inquit, dies Azymorum. Et qui Dominum Salvatorem anno præterito diebus Azymorum occiderant, Petrum apostolum ipsis in diebus extinguere satagebant. *Quem cum apprehendisset, misit in carcerem : tradens quatuor quaternionibus militum custodiendum : volens post Pascha producere eum populo (Ibid. 4).* Sed non est consilium, non est scientia, non est sapientia, nec fortitudo aliqua contra Deum (Prov. XXI, 30). *In ipsa, inquit, nocte cum producturus esset eum Herodes, erat Petrus dormiens inter duos milites vinculis catenis duabus : et custodes ante januam custodiebant carcerem : et ecce angelus Domini astitit, et lumen refulsit in habitaculo carceris. Percussaque latera Petri, excitavit eum dicens : Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus ejus, et exiens sequebatur angelum (Act. XII, 6-9).* Ecce quomodo Petrus diebus azymorum incarcerationatus, post pascha ereptus sit, et non in Kalendis Augusti.

III. Sed hæc festivitas tanti apostoli qualiter adinventata sit, pandam. Octavianus Cæsar imperii sui æmulum M. Antonium habuit, quem assiduis congressionibus ac præliis vix extinguere valuit : quem Cleopatra conjux mortuum dolens, seque ipsam vivam sepeliens, uberibus suis aspides apponens, maluit viro suo commori, quam manus incurere Romanorum. Cæsar vero de tyranno celebrata victoria, Romam repedavit ducens secum infinitum captivorum numerum, et antiquorum Ptolemæorum omnium gazas : ut nec ante, nec post, tanta copia auri, argenti gemmarumque Romanam adducta fuisse noscatur. Cum autem hoc die Romam ingrederetur, ob triumphum tantæ victoriæ, ac pacem firmisimam toti orbi collatam, vocatus est Augustus, qui primo solum Cæsar dicebatur. Coronatur civitas, sit lætitia ingens in populo, statuitur a senatu, et omnibus Romanis scriptis firmatur, nuntiaturque per universum orbem, omnibus gentibus Octavianum Augustum inter deos debere coli : et ut mensis iste qui antiquitus in ordine mensium Sextilis dicebatur, in honorem Augusti Augustus vocetur : et hoc tripudium solemnitatis ob triumphum Augustalis victoriæ, lege perpetua volumus custodiri.

IV. Sic quousque ad magni Constantini imperium ventum est : qui postquam dignatione superna, per sanctos apostolos Petrum et Paulum visitatus, et per Sylvestrum papam baptizatus est, et ex persecutore fidei defensor, et mandatorum Christi custoditor assiduus factus, harum solemnitatum phantasmata perhorrescens, papæ dicit Sylvestro : *Hactenus, Pater, humanis utens legibus, sicut ipse nosti, omni studio, et hos dies et alios excolebam. Nunc quia placuit Domino Jesu Christo, ne peccatorem sibi famulum facere : iniquum mihi videtur harum celebritatum favorabilibus laudibus extolli. Vide ergo quomodo ad honorem summi Dei, beato Petro apostolo hanc diem dedicem. San-*

cius autem Sylvester hoc audiens, gaudio repletus, gratias Deo retulit, et cum sui cleri concilio Augusto respondit : Est carcer in quo beatus Petrus apostolus pro Christo agonizans, vinculatus fuit, et sacri fontis lavaero, pluribus ibi baptizatis dedicavit : hunc omni sorde purgari facias : quatenus Ecclesia ibi fabricata, ad honorem tanti apostoli, fidelium vota perenniter reddantur. Hoc audiens Augustus, lætus efficitur : purgatur locus, fabricatur ecclesia, et hæc consecratur ab eodem papa.

V. Affuit ibi Augustus : et sacris scriptis per veredarios toti orbi mandare studuit, in hæc verba : Notum esse volumus omnibus Christum pie colentibus, beatum Petrum apostolum a Deo nobis datum pastorem et principem summo studio venerari vel assidue, et maxime in hac die Kalendarum Augustarum, in quo ut deus a vobis soliti eramus adorari : ut ipse pius pastor, precibus Deo suscipis, nos et imperium nostrum adjuvare dignetur : *Valete.* Sanctus autem Sylvester hunc diem celebrem omnibus Ecclesiis esse instituit, ut sicut celebrabatur ad honorem terreni principis, ad decus celebratur clavigeri cœlestis. Accepit autem hæc celebritas nomen beati Petri apostoli ad Vincula, propter vinculorum quæ ibi passus est tormenta : ut ubi abundavit peccatum, superabundaret et gratia (*Rom. v. 20*). Hæc domus vinculorum, hoc ordine facta est domus sanctarum orationum.

VI. Hæc breviter ad duo inquisita respondi, nunc ad psalmum veniam : et si beato Petro conveniat ut in nullo vestrum bonum desiderium fraudetur, ostendam. Dicit ergo verbis prophetis Domino beatus Petrus : *Domine, probasti me (Psal. cxxviii, 1)*, quoniam vocasti : *cognovisti*, quoniam præsumpsi, et ausus fui dicere : *Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo (Math. xxvi, 35)*. Tu autem cognovisti omnes cogitationes meas a longe, antequam eas cogitarem : *semitam meam et directionem meam investigasti : et omnes vias meas prævidisti et probasti, quia non erat dolus in lingua mea (Psal. cxxviii, 3, 4)*, cum dicerem : *Si me oportuerit mori tecum, non te negabo. Tu autem firmasti me, et posuisti manum tuam super me : firmasti me de tua præsentia, quod essem negaturus : et posuisti manum tuam super me : ut peccatum lacrymæ sequerentur. Mirabilis facta est potentia tua ex me : confortata est, nec potero ad eam (Ibid. 5, 6)*. Conatus sum non negare : promisi etiam me mori magis eligere quam negantis crimen incurrere : sed præscientia tua ita confortata est, ut non potero ad eam. Quid nunc faciam ? negavi Dominum et magistrum, nec (ut quidam opinantur) hominem negavi. Ego illum negavi, cui dixi : *Tu es Christus Filius Dei vivi (Math. xvi, 16)*. Illum negavi, quem pedibus ambulante super aquas expertus sum. Illum quem voce sua vidi mortuum vocantem de sepulcro. Illum quem cœlis patentibus, vidi cum Moyse et Elia, et vocem audivi super eum de cœlo : *Hic est Filius*

A meus dilectus, ipsum audite (Math. xvii, 5). Illum qui cæcum tactu suo illuminavit, qui verbo leprosos mundavit, qui jussu dæmonia expulit, et multas virtutes suæ deitatis ostendit.

VII. Quid nunc facimus, Novatlane ? Perdimus apostolum Petrum : an recipimus revertentem ad Christum ? Ecce Christus cum recipit, tu ejicies ? Sed clamat contra te Paulus : *Si Deus justificat, tu quare condemnas (Rom. viii, 33)* ? Dicis : Credite, baptizatis non debet pœnitentibus subveniri. Ecce apostolo pœnitenti succurritur, qui est episcoporum episcopus, et major gradus redditur ploranti, quam sublatus est deneganti. Quod ut doceam, illud ostendo, quod nullus apostolorum pastoris nomen accepit : soli enim hujus nominis potestatem post resurrectionem suam Petro pœnitenti Dominus concessit, et negatus, quam solus habuit, Petro tribuit potestatem : ut non solum recuperasse quod amiserat probaretur, verum et multo amplius pœnitendo quam negando perdidit, acquisisse. Hoc magister bonus in electo discipulo formavit exemplum, ut omnis discipulus Christi sit integro animo, et pœniteat si ita evenerit ut delinquat, nec rem noxiam sibi permittere debet, ut decescat. Sed qui tanto citius vincitur, tanto citius expurgatur.

VIII. Certe omnis sanctitas ad Deum ducit, et omne peccatum ad diabolium. Et sub Domino bono positi, quomodo credimus nobis possibilitatem ad diabolium eundi concessam, et revertendi ad Dominum denegatam ? Addo aliquid. Certe hominem per peccatum a se recedere Deus non vult, et peccatorem ad se venire omnem vult : et si illud potuit [*Al. potuerit*] fieri quod Deus non vult, quanto magis potest fieri quod Deus vult ! Ideo denique cogitatio peccati non est a Deo prohibita per naturam, sed per imperium : ut laboris ejus pugna incumberet, et præmium de certamine proveniret. Voluit enim Deus homini operis fatigationem relinquere, ne in aliqua detrimenti parte præmium impediret.

IX. Duos certe bonorum et malorum populos esse, nemo est qui nesciat. Bonos dicimus credentes, et pessimos non credentes. Non credentes esse sub diabolo : et credentes sub Deo. Magna prædicatio tua, qui servum diaboli ad te vocas, servum Dei a te repellis : quasi qui velis Deum lucrari quod non habet, et perdere quod habet. Hinc ad Dei computans divitias, quod possit Deus inortuos suscitare, et infirmos salvare non possit. Nam increduli mortui, et credentes licet peccatores sint, vivunt in infirmitate sua. Et si Salvator noster habet, imo quia habet potestatem suscitandi mortuos, quomodo virtutes curandi ? Ex utroque latere blasphematur a vobis, qui pœnitentibus negatis effectum. Si enim posse eum docetis infirmitatem omnem curare : sed si nolit, impium arguitis. Si velle et non posse eum forsitan dixeritis, a deitate excluditis, ut misericordiam vobis ex utroque

latere condemnati denegatis, cum negatis, familiæ Dei pereunt non posse succurri.

X. Hactenus cum Novatianis sim locutus, revertamur ad apostolum pœnitentem et flentem amarissime atque dicentem : *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam?* Scio quia *Tu es Christus Filius Dei vivi* : quam scientiam non revelavit mihi caro et sanguis, sed Pater tuus qui in cœlis est. *Quo fugiam*, qui te Deum novi et omnipotentem agnovi? *Si in cœlos ascendero, tu illic es; si descendero in infernum, ades.* Ibi enim per passionem specialiter descendisti : ubi per potentiam tuam, sicut ubique generaliter, præsto es. *Si sumptero pennas meas diluculo, id est, ante lucem.* Pennas hoc loco pro cogitationibus ponit, quæ repente volatu ubique sunt : in cœlo, in terra, in abyſso et ubicunque finiuntur maria. Si ergo, inquit, illuc ante lucem tuæ resurrectionis vadam ubicunque inaccessibilitas solet fugitivum abscondere, ut illuc ire possim, *manus tua deducet me : et quasi fugitivum tenebit me dextera tua.* Ante lucem hic, ante resurrectionem posuit Salvatoris : quia in tenebris fuit omne sæculum, jacente Domino in sepulcro : in quo tempore pœnitentia Petri agebatur, in quo etiam dicit : *Forſitan tenebræ conculcabunt me* ; et in tribus negationibus suis, tres fugarum partes clausas esse sibi si fugeret, memorabat : in cœlo, in inferno, et in postremis maris : ergo negare, tenebræ sunt, et fugere conculcatio tenebrarum : hoc timens, ne comprehensus ab ipsis tenebris conculcaretur, quasi tenebris malis suis submersus, operibus esset deditus tenebrarum, habens tractum perennem, juges lacrymas, dolores æternos. Hoc enim modo conculcantur tenebræ mortis hujus, qua corporaliter morimur. Si vero fuero moriens, inquit, non conculcabor a tenebris : sed ad delicias sanctorum attingam.

XI. *Nox ipsa illuminatio mea est in deliciis meis.* Ibi enim habeo lucem Christum meum, qui non patitur obscuritatem tenebrarum : in cujus conspectu nox sicut dies illuminabitur. Hæc docti prædicante Petro apostolo, et cantamus et credimus. *Sicut tenebræ ejus sunt, ita et lumen ejus est.* Tenebræ enim non omnibus creaturis obscurum faciunt. Siquidem et feræ omnes, sed et noctivagæ bestię noctium nullum patiuntur obscurum. Sed et aves sunt quæ in noctibus volant. Unde docemur natura oculos non omnia animalia a Creatore hos esse sortita, ut in tenebris videre non possint : Deus enim ad requiem hominum noctes instituit : ut generationi humanæ quiete posset esse consultum. Ipsius ergo sunt tenebræ, cujus est lux, quod Menichæus negat. Ipse etiam creator corporum nostrorum, contra quod suscepit cui [Al. qui] impœnitens Petrus dicitur.

XII. *Tu possedisti renes meos, qui suscepisti me de utero matris meæ.* Sicut enim in ore dum loquimur, et in opere dum aliqua operamur, cordis nostri cogitata ostendimus : ita quod cogitamus,

antequam dicendo vel operando pandatur, a renibus gignitur, secundum illud quod in alio psalmo dicimus Deo : *Quoniam tu possedisti renes meos.* Dicit enim : quia ita tibi in me nihil occultatum est, ut non solum quæ sunt cogitata consideres ; sed et cogitata quæ sunt in renibus cernas. *Tu, Domine, qui suscepisti me ex utero matris meæ* : ita ut quidquid ab ortu meo semisonis balbutientis infantie verbis aliquando forte peccavi, cognoscas : in hoc etiam *Confitebor tibi, quia terribiliter mirificatus es, mira operata tua*, quæ et oculis meis vidi, et exercente te [Al. exercens te, Domine Jesu Christe, cognovi : et anima mea cognovit nimis. Intra me est quod credidi : non in superficie verborum, sed intus in visceribus animæ : quod ita esse tibi non est occultum. Si quidem tibi occultum non est nec os meum, id est os meum quod fecisti in occulto. Si ergo nec os meum tibi occultum est, quod occultum naturaliter esse voluisti : quomodo ante te occultum erit in corde, quod manifestari jussisti?

XIII. Ad altiora ducimur cum de ossibus et substantia, quæ in inferioribus est terræ tractamus. Agitur enim in hoc loco, quod cum dies resurrectionis advenerit, ubicunque fuerit os meum : et si inferioribus terræ fuerit substantia mea, *imperfectum meum videbunt oculi tui*, quia solo aspectu oculorum tuorum exsurget. In libro enim resurrectionis qui nati sunt scribentur quotquot de die in diem *formabuntur* : et nemo est in eis, qui ibi scriptus non sit. In quo libro mihi non sunt in amore et honore, nisi soli amici tui, *Deus* : nimis enim confortatus est principatus eorum. Siquidem participes eos tui æterni imperii repromittis. Nec hæretici audiendi sunt qui dicunt : Non debuit mundus subsistere per eum, qui præsciis erat homines per peccata et scelera sua ad æternum gehennæ incendium destinandos. Si enim ita putetis fieri debuisse, consultum magis reis judicabitur quam sanctis : si enim mundus fuisset a suo transitu revocatus, nullus fuisset sanctorum particeps regni : et dum providebatur malis, ne ad interitum devenirent, et ut non perirent pro merito suo mali, hanc boni accipiebant sententiam, ne vel temporalem vitam susciperent, quibus debebatur æterna. Nos autem cum propheta, gaudeamus cum sanctis Dei, atque cum apostolo Petro dignis honoribus amicos Domini recordemur : quorum tantus est numerus, ut super arenam multiplicati esse noscantur. Quid autem erit si occidat Dominus peccatores : occidat Neronem ; et post eum omnes viros sanguinarios, qui sanctos Domini occiderunt?

XIV. Si vestrum, o hæretici, Deus esset secutus consilium, nec perirent Nero aut Diocletianus, vel ceteri interfectores sanctorum, nec fecisset apostolos, nec martyres nasci, esset par judicium justis et injustis, et omnes una præveniens sententia, per quam omnes viderentur ante puniti quam nati. Sed vos, o viri sanguinum, declinate a nobis, qui dicitis, quia in vanum acceperunt civitates suas

hoc est, sine causa sunt mortales effecti : et omnia cum mundo pereunt, et par est ipsa perditio. Non est ita, omnes enim in libro scripti sunt, omnes resurgent ; sed aliis dabitur odor vitæ in vitam æternam, aliis odor mortis in mortem perpetuam, ubi devenient hi quibus dicitur : *Nonne qui oderunt te, Deus, odio habui, et super inimicos tuos tabescebam?* Hæc Petrus loquitur, et Ecclesia in Petro pronuntiat : *Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi.* Et his ideo anathematizatis, *proba me, Domine, et scito cor meum*, quid de te sentiam, quid de te credam : *interroga me, et scito semitas meas* : sit tibi sollicitudo de Ecclesia tua, et de ovibus tuis, et de pastoribus tuis : *et vide si via iniquitatis in me est.* Via iniquitatis diabolus est, qui se ad ambulandum in ea incredulis et hæreticis præbet. Et vide, inquit, in populo tuo, ne sit aliquis in quo via iniquitatis iter erroribus præbeat : excludensque viam iniquitatis, *deduc me in vitam æternam (Psal. cxxxviii, 7-24)* ; ut portæ mortis et inferi non prævaleant mihi, secundum verbum tuum, Domine Jesu Christe, qui regnas in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Hunc, perinde atque nondum antea vulgatum, Dacherius in Spicilegio veterum scriptorum tom. III, ex Sangermanensi optimæ notæ ms. Tractatum edidit : nec animadverterunt, jamdiu olim inter falso ascriptos Hieronymo haberi, qui Dacherianam collectionem postmodum recognoverunt socii Benedictini. Est autem ibi aliquot locis, antiquarii oscitantia, mutilus, cætera non inemendatus ; sed illud cum primis bene habet, quod ex titulo, quem præfert in ms. *Nicetii episcopi de Vigilii servorum Dei*, verum ejus auctorem interuoscimus, Nicetius hic nempe est Trevirensis episcopus, quem suavis laudibus prosequuntur Sidonius Apollinaris, ejus etiam, ut volunt, affinitate conjunctus, *Vitæ SS. Patrum* cap. 17 ; Gregorius Turonensis lib. x *Historiæ Francorum* ; Venantius Fortunatus, lib. III, carmine 9, atque alii : et cujus demum in *Martyrologio Romano* sancta ad 7 Januarii memoria. Eidem etiam in aliis Vaticanæ bibliothecæ laudatus Holsteno ac Sirmondo membranis ascribitur : tametsi *Nicetæ* pro *Nicetii*, vel evanescentibus vetustate litteris, vel ex præconcepta opinione, legerint ibi eruditissimi viri : qui et designari celebrem illum Nicetam Daclarum episcopum, sæpius a S. Paulino laudatum, arbitrati sunt. Jam præter summam codicis Sangermanensis auctoritatem, ejus, quem dicebamus, Nicetii germanum hunc fetum esse, suadent etiam duæ ejusdem insignes epistolæ in *Concilio Galliæ* ad annos 563 et 565 relatæ ; altera ad Justinianum imperatorem, altera ad Clodovindam Clotarii filiam, itemque alius tractatus de *Psalmodiæ bono* inscriptus, qui eundem omnino stylium, doctrinam, et pectus referunt. Sant porro alii, ut vere quod sentio dicam,

¹ Penes Dacherium, *Bona et digna et sancta res, et apta prorsus*; et mox, *Conferre sermonem, quando ipsa lucubratio geritur*; et, *Nox cæca est, et necessaria caligo corporibus*, etc.

² Duos ferme versus ab, *Ergo diem usque præstitit* qui decerant, ex Dacheriana editione sufficiens.

³ Ab his verbis, *A Salomone*, usque ad subse-

quæ in his falso ascriptis Hieronymo, qui dictionem eandem atque ingenium redolent, episcopi scilicet, monasticis institutis a puero imbuti, ac porro sancte populum sibi creditum instituentis. Nimis proinde temere Erasmus, hunc tractatum, ut suæ magis modestiæ, quam illius meriti rationem haberet, in hoc ait se ordine retinuisse. S. Isidorus Hispalensis minime erubuit, integrum caput 21 *Ecclesiasticor. Officior.* ex eo totidem fere verbis describere.

EPISTOLA XXXI,

SEU TRACTATUS DE OBSERVATIONE VIGILIARUM.

Dignum est¹, fratres, aptumque prorsus, satique conveniens de sanctis Vigilii nunc dicere et proferre sermonem : quando ipsa lucubratio exigitur a sollicitis. Nox ecce est caligo corporis, quæ non solum homines, sed etiam cunctos somno detinet animantes : ut reformatis [*Al. reparatis*] viribus per soporem, possint diurnos labores sustinere vigilantes. Bonus Deus, qui ita prospexit, ita constituit, ut homo exiturus ad opus suum et ad operationem suam usque ad vesperam (*Psal. ciii, 23*), haberet vicarium tempus, in quo a duris laboribus, et multa fatigatione requiesceret. Ergo diem² ad opus, noctem fecit ad requiem, et pro hoc, sicut pro omnibus gratias debemus agere illi qui præstitit. Novimus autem multos hominum, ut aut majoribus suis placeant, aut sibi aliquid peculiariter prosint, noctis particulam ad aliquod opus segregare; id pro lucro ducere, quod furati de sopore suo, operari potuerint. A Salomone³ vero laudatur et femina (*Prov. xxxi, 10-31*), quæ pensa et lanificium, ad lucernam vigilanter exercet. Addidit etiam quod ex hoc laus viro ejus in portis et gloria magna nascatur. Quod si in carnalibus instrumentis, id est victui, aut vestitui necessariis, qui vigilat non reprehenditur, imo laudatur : mirari⁴ me fateor esse aliquos, qui sacras vigilas tam spiritali opere fructuosas, orationibus, hymnis lectionibusque fecundas, aut superfluas existimant, aut otiosas, aut, quod his est deterius, importunas.

II. Et quidem si sunt homines a religione nostra alieni, qui ista sic sentiunt, non est mirum. Quomodo enim profanis religiosa placere possunt? quibus si placerent, nostri essent : quia simus [*Al. scimus*] utique Christiani. Si vero nostri sunt quos vigiliarum salutifer actus offendit, ut nihil de his deterius suspicer, aut pigri sunt, aut somniculosi, aut, quod his est proximum, senes vel infirmi. Si pigri sunt, erubescant, quia illis resonant verba Salomonis : *Vade ad fornicam, o piger, et æmuare vias ejus (Prov. vi, 6)*. Si somniculosi sunt, exper-

gentis periodi finem, nascatur, intermedia in Dacheriana editione desiderantur.

⁴ Apud Dacherium : « Quanto magis nos sacras vigilias... fecundas observare et amare debemus, ut a Domino Deo mercedem recipiamus. Equidem sunt homines, qui ista reprehendunt : sed a fide catholica et religione alieni sunt. Sed non est mirum, quomodo enim impiis et profanis, » etc.

que dormis? Quando autem de somno surges? Paululum quidem dormies, modicum sedebis; pusillum autem dormitabis, pusillum vero complecteris manibus pectus. Deinde superveniet tibi tanquam viator paupertas: inopia, tanquam bonus et levis cursor cito veniet (Ibid. 9-11). Si senex es¹, quis te compellit ut vigiles? quanquam et non compulsus proetate tamen vigilas. Et si stare non potes, et tuam cogitas impossibilitatem, non debes juvenes et valentes ad tuum revocare torporem, quos propter varias tentationes juventutis, seipsos propensioribus macerare decet vigiliis.

III. Si vero infirmus es membris, quod facere non potes noli reprehendere: imo riga et tu secundum Prophetam lacrymis stratum tuum, et dic: Sic memor fui tui super stratum meum (Psal. Lxii, 7). Injunge etiam vigilantibus, ut te suis precibus juvent: quo adjutus a Domino super lectum doloris tui canere possis, et tu aliquando merearis dicere: In matutinis meditabor in te, quia fuisi adjutor meus (Ibid.). Alloquin stultum et satis extraneum est², ut quia ipsi currere non valemus, bene currentibus derogemus. Nam etsi non possumus, debemus congratulari potentibus. Sicut enim de consensu malitiæ participatur cum facientibus pena: sic participatio gloriæ speranda est de consensione bonitatis. Alios enim effectus coronat: alios voluntas pia lætificat.

IV. Nec sane onerosum, vel difficile videri debet etiam delicatis [Al. add. vel infirmis] corporibus in septimana duarum noctium, id est sabbati atque Dominicæ, portionem aliquam Dei ministerio deputare. Ista enim quasi purificatio est dierum quinque vel noctium, quibus stupore carnalium [Al. carnali] ingravescimus, aut mundanis actibus oscitamus³. Nec orubescat aliquis in bono studio sanctitatis: cum non erubescant improbi in perpetrando opere sceditatis. Merito ergo Scriptura in Proverbiis ingerit: Est confusio quæ ducit ad peccatum (Eccli. iv, 25). In bono enim opere confundi peccatum est: sicut in malo faciendo non confundi pernicies est. Si sanctus es, ama vigilias, ut thesaurum tuum vigilando custodias, et ipse in sanctitate servaris. Si peccator es, magis cura, ut vigilando et orando purgeris, dum tunso pectore fre-

quentius clamas: Ab oculis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servotuo (Psal. xviii, 13, 14). Qui enim jam ab occultis desiderat emundari [Al. purgari], necesse est ut eum non delectetistis misericordis inquinari.

V. Res exigit⁴, clarissimi, ut de auctoritate vigiliarum, et antiquitate, deque ipsa utilitate pauca dicamus. Magis enim quilibet labor libenter auscipitur, si ante oculos proponatur ipsius laboris utilitas. Antiqua est vigiliarum devotio, familiare hominum omnibus sanctis. Isaias denique propheta clamat ad Deum: De nocte vigilat spiritus meus ad te, Deus, quoniam lux præcepta tua super terram (Isa. xxvi, 9). David, regio et propheticum sanctificatus unguento, ita canit: Domine, Deus salutis meæ: in die clamavi et nocte coram te (Psal. lxxxvii, 2). Et in alio psalmo: Memor fui [Al. Memoratus sum] nocte nominis tui, Domine, et custodivi legem tuam (Psal. cxviii, 55)⁵. Sed forsitan in lectulo suo positus hæc cantabat: quod aliquanti pigriores sufficere putaverunt, si tantum in stratu suo aut oret unusquisque, aut psalmum submurmuret. Quod quidem et ipsum bonum est: Dei semper et ubique meminisse, salutare est. Sed quod sit melius exurgere et conspectui divino assistere, accipe ejusdem Prophetæ aliam vocem, quæ et tempus et locum et habitum deprecantis ostendit: In noctibus, inquit, extollite manus vestras in sancta, et benedicite Dominum (Psal. cxxxiii, 2). Et ne vespertinas tantum horas noctis existimes appellatas, occurrit et dicit: Media nocte surgebam, ut confiterer tibi super judicia justitiæ tuæ (Psal. cxviii, 62). Habes et tempus expressum exurgendi, et sollicitudinem, quomodo Deo constiteris, ostensam.

VI. Adhuc consideranti mihi intentionem sanctorum, majus aliquid et laboriosius occurrit, et ultra humana naturæ conditionem suggeritur, cum eundem audio Prophetam psallentem: Si ascendero in stratum lecti mei, si dederò somnum oculis meis et palpebris meis dormitationem, et requiem temporibus meis: donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob (Psal. cxxxii, 3-5). Quis enim tantum non stupeat Dei amore et animi devotionem⁶, ut somnum sibi, sine quo humana utique corpora desciunt, penitus interdixerit: donec locum ad [Al.

¹ Plurium numero in Dacheriana editione, « Si autem senes sunt, quis eos compellit ut vigilent? quanquam et non compulsus vigilare debent, pro ipsa ætate sua. » Tum, « Et Dominum Deum instantius orare. Vigilare itaque debent sedentes, si stare non prævalent; » que tantummodo habentur pro insequente periodo, « Et si stare non potes, etc., usque decet vigiliis, quæ ibi penitus deest. Porro iterum plurium numero, « Si vero infirmi sunt, » etc., cõbærenter. Denique, « Commendat etiam vigilantibus, ut eos suis precibus, » etc.

² Additur penes Dacherium, a religione, et mox « debemus non invidere, sed congratulari potentibus. Sicut enim qui consentit malitiæ, particeps est pœnæ. » Male autem paulo post, coronat affectus pro effectus.

³ Pro oscitamus, in Dacher. edit. duobus verbis. obsessi lætamur. Mox, « Confusio quæ adducit peccatum. » Deinde, « Si sancti estis, amate vigilias, » etc., plurium numero continentur et inferius, « Ut tundentes pectora frequentius clametis ad Dominum ex toto corde dicentes: Ab oculis, » etc.

⁴ In Dacherii edit. Tempus exigit: ex qua et suffecimus paulo post adverbium libenter, quod deerrat. Mox quod in ea additur, spiritu, ubi dicitur, regio et propheticum, glossatoris est vitium.

⁵ Quæ tunc subsequuntur per solidos sex versus usque ad assistere, in Dacheriana editione desiderantur.

⁶ Eadem edit. « Quis non stupeat tantam in Dei amore animi devotionem. »

ac] templum Domino fabricandum rex et propheta A reperiet? Quæ res nos debet firmiter [Al. fortiter] admonere : ut si ipsi locus Domini esse volumus, et tabernaculum ejus ac templum cupimus haberi perpetuum : sicut Paulus asserit dicens : *Vos estis templum Dei vivi* (II Cor. vi, 16) : in quantum possumus exemplo sanctorum, vigiliis diligamus : ne de nobis dicatur, ut psallitur [Al. tacet ut psallitur] : *Dormierunt somnum suum : et nihil invenerunt in manibus suis* (Psal. lxxv, 6). Quin potius gratulabundus [Al. add. vestrum] unusquisque jam dicat : *In die tribulationis meæ Deum exquisivi manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus* (Psal. lxxvi, 3). *Quia bonum est confiteri Domino, et psallere nomini tuo, Altissime. Ad annuntiandum mane misericordiam tuam, et veritatem tuam per noctem* (Psal. xci, 2, 3). Hæc et hujusmodi tanta ac talia ideo sancti [Al. add. illi] cecinerunt et scripta reliquerunt, ut nos eorum posteri paribus excitaremur exemplis ad celebrandam etiam noctibus nostræ salutis excubias.

VII. Sed a veteribus veniamus ad nova : de ministris legis ad ministros Evangelii : de Novo etiam Testamento vigiliarum gratia consignetur. Anna Phauelis filia vidua, continuis orationibus et jejuniis Domino [Al. tacet Domino] serviens, non discessisse ¹ de templo die ac nocte in Evangelio legitur. Pastores illi sanctissimi, dum super greges suos nocturnas exercent vigiliis, et angelos in splendore videre, et Christum natum in terris primum audire meruerunt. Jam vero institutio Salvatoris nonne tota diligentia ad vigilandum auditores exsuscitat : sive in parabola boni seminantis dicendo [Al. docendo] : *Dum dormirent homines, venit malus homo, et superseminavit zizania in triticum, et abiit* (Matth. xiii, 2, 5). Quod si non dormissent, nec malus fortasse zizania seminare potuisset : sive cum dicit : *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris : et vos similes estote hominibus expectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis. Beati servi illi, quos, cum venerit dominus, invenerit vigilantes. Et si vespertina, inquit, hora venerit, si media nocte, si galli cantu, et invenerit [Al. inveniat] eos vigilantes, beati sunt. Illud autem scitote, quia si sciret paternfamilias, qua hora sur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Itaque et vos estote*

¹ Ibidem, « Non discessit de templo. In Evangelio legitur quod Pastores, » etc. Inde et vocem *videre* suffecimus, quod deerat. Paulo post, « Qui si vigilasset, » pro, « Quod si non dormissent. » Tum duo verba, *estote hominibus*, ac deinde integra periocha, « Illud autem scitote, quia, » etc., retinentur. Porro legitur, « Nec verbis solummodo docuit vigilare, sed etiam exemplo confirmavit. » Denique, « Pernoctabat non sibi, sed ut sciremus quid omnes facere debeamus. Et ipse increpat Petrum, » etc., decurtatis, quæ interferunt, per librarii oscitantiam.

² Minus iterum bene Dacher. edit. « Hæc verba ejusmodi exemplo; » tum plane mendose, « De profundo etiam mortis simili modo valeant susci-

parati . quia qua hora non putatis, filius hominis venturus est (Luc. xii, 35 seq.). Nec solum verbis docuit vigiliis : sed etiam docuit exemplo. Namque testatur in Evangelio : *Quia erat Jesus pernoctans in oratione* [Al. add. Dei] (Luc. vi, 12). Pernoctabat Dominus, non sibi, sed ut scirent servi inopes et infirmi quid agere deberent : quando Dominus dives in omnibus, nec ullius indigens, quam fortissime per noctem in oratione duraret. Sic et increpat Petrum tempore passionis, dicens : *Non potuisti una hora vigilare mecum* (Marc. xiv, 37)? Et ad omnes jam dicit : *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem* (Ibid. 38.) Hæc verba, hæc et ejusmodi exempla ², oro vos, quem non de profundo etiam somno et morti simillimo valeant suscitare?

VIII. His instructi sermonibus, his confirmati documentis beati apostoli, et ipsi vigilarunt, et vigiliis imperarunt. Petrus noctu [Al. tacet noctu] ab angelo in carcere suscitatur, et ipso reserante portam ferream, in domum Mariæ pervenit, ubi erant multi congregati : non stertentes [Al. dormientes] utique, sed orantes. Idem in sua Epistola ponit, ac dicit : *Sobrii estote, ac vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circumit, quærens quem devoret* [Al. transvoret] (I Petr. v, 8). Paulus et Silas in custodia publica circa medium noctis orantes, hymnum audientibus vinculis dixisse memorantur : Ubi repente terræ motu [Al. add. facto] concussis carceris fundamentis, et januæ sponte ³ apertæ, et omnium vincula sunt soluta. Idem Paulus apostolus a Troade profecturus, sermonem docebat usque ad mediam noctem, accensis lanternis quam pluribus in cœnaculo. Ex quo Eutyclus adolescens somno oppressus, disputante Paulo prolixius, a fenestra deductus, cecidit de tertio tecto, et sublatus est mortuus, quo statim reddito vitæ, usque ad lucem sermocinatus, Deo gubernante, profectus est. Quam plene idem quamque copiose super exercendis vigiliis adhortatus, Thessalonicensibus scribens ait : *Itaque non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus et sobrii simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt : et qui inebriantur, nocte ebrii sunt. Nos autem qui Dei sumus, sobrii simus* (I Thess. v, 6 seq.). Et mire D concludit : *Sive, inquit, vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus* (Ibid. 10). Ad Corinthios autem : *Vigilate, state in fide, confortamini, viriliter tare.*

² Tacet Dacher. exemplar sponte, plus vero mox habet, *sunt subito soluta*. Cætera quæ consequuntur per sermone viginti versus a verbis, *Idem Paulus apostolus a Troade*, etc., ad finem usque hujus numeri idem Dacherian. exemplar omittit, sive pro ingenti hac lacinia, hæc modo habet : « Ita beatus apostolus Paulus super exercendis vigiliis adhortatur Thessalonicenses dicens : *Vigilate, et state in fide, confortamini, et viriliter agite.* » Quæ ita videntur ab Antiquario ex sequenti contextu deformata, quod exemplar ob oculos haberet mutilum, obnoxio ejusmodi erroribus loco, ubi apostoli Pauli nomen ac testimonium recurrit

egite (1 Cor. xvi, 13). Sic et ad Ephesios scribit : **A** *Orantes in omni tempore in spiritu* (Ephes. vi, 18). Et ipse vigilantis quoque exemplum ponens in catalogo virtutum suarum, fructum de vigiliis multis apud Corinthios gloriatur.

IX. Hæc sufficiant de antiquitate et auctoritate vigiliarum : superest ut secundum promissum ordinem [*Al. tac. ordinem*] de earum utilitate aliquid conferamus [*Al. aliqua proferamus*] : quanquam sentiri magis possit per exercitium ipsa utilitas, quam loquentis sermone narrari : Gustandum ¹ enim videtur, *quia suavis est Dominus* (Psal. xcix, 5) ; sicut scriptum est. Qui ergo gustavit, intelligit et sentit quantum pondus pectoris vigilando deponitur, quantus mentis stupor excutitur, quanta lux animam vigilantis et orantis illustrat : quæ gratia, quæ visitatio membra universa lætificat. Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur, caro maceratur, vitia tabescunt, charitas roboratur, recedit stultitia, accedit prudentia : mens acuitur, error obtunditur, criminum caput diabolus gladio spiritus vulneratur. Quid hac utilitate magis necessarium? quid istis lucris [*Al. add. sanctis*] commodius? quid hac delectatione suavius? quid hac felicitate beatius? teste etiam Propheta : qui in principio Psalmorum suorum, beatum virum describens, summam beatitudinem [*Al. beatitudinis*] ejus in hoc versiculo collocavit : Si in lege Domini meditetur die ac nocte. Bona est quidem diurna meditatio ², sed efficacior est nocturna : quia per diem necessitates variæ obstrepuunt, occupationes distrahunt mentem, sensum duplex cura dispergit. Nox quieta, nox secreta opportunam se præbet orantibus, aptissimam vigilantibus : dum carnalibus occupationibus expeditum, collectum sensum, intentum hominem divinis conspectibus sistit. Inde diabolus divinarum semper rerum callidus æmulator, sicut Jejunia et virginitatem, vana baptismata et inania suis cultoribus dedit : ita et hoc sanctum æmulatus officium, nocturna sacra et vigiliis suis comessationibus addidit.

¹ Edit. Daerber. *Gustando* : tum verba, sicut scriptum est, prætermittit : legitque porro, quantum pudoris pro quantum pondus pectoris. Paulo post, « Quæ sancta visitatio membra universa vigilantis lætificat. » Omnino autem rectius, *castitas roboratur pro charitas*.

² Amplius in eadem edit. : « Bona oratio, sed multo gravior et efficacior est nocturna meditatio : quia, » etc., tum, *multiplex, pro duplex*. Et, « Nox autem secreta est, nox quieta est, et opportuna orantibus, aptissima, etc., et collecto sensu totum hominem divinis conspectibus sistit. » Econtrario quæ sequuntur per duodecim ferme versus a verbis, *Inde diabolus divinarum, etc.*, usque ad numeri hujus finem, et subsequentis locum illum, ubi dicitur : *Nisi Deo placitas esse cognosceres, in eadem edit. desiderantur*. Ita vero conceptus est sensus : « Itaque Deo placitas cognoscite esse vigiliis ad celebrandam benedictionem. Tantum, charissimi, qui vigila, » etc.

³ Daerberius, « quia nec satis utile est oculis

X. Unde jam nostri fideles, si de suorum institutione non excitantur ad habendas vigiliis sacras, in adversa varietatis usurpatione cernentes, alienas a Dei rebus non esse fateantur : quas non æmularetur iniquus ad deceptionem, nisi Deo placitas esse cognosceret ad celebrantium benedictionem. Tamen, charissimi fratres, qui vigilat oculis, vigilet et corde : qui orat spiritu, oret et mente ; quia valde inutile est oculis vigilare, animo dormiente ³. Cum econtrario ex persona Ecclesiæ Scriptura testetur : *Ego, inquit, dormio, et cor meum vigilat* (Cant. v, 2). Curandum est etiam ne nimietate cibi vel potus vigilaturi pectus oneretur : ne cruditates eructantes et crapulam non solum ipsi nobis insuaves simus, sed et gratiæ spiritus indigni judicentur : quidam namque vir inter pastores eximius : Sicut fumus, inquit, fugat apes, sic indigesta eructatio avertit et abjicit Spiritus sancti charismata.

XI. Ergo tanquam divino functuri ministerio, ante nos per abstinendam parere debemus, ut ingravati expeditius vigilare possimus. Cogitatio quoque mala pellatur, ne male vigilantis oratio fiat, sicut legitur, *in peccatum* (Psal. cviii, 7). Sunt enim et ex maligno vigiliæ ; sicut in Proverbiis legitur : *Quare ablati sunt somni ab oculis eorum. Non enim dormiunt, inquit, nisi male fecerint* (Prov. iv, 16). Absint, fratres, absint ab hoc conventu tales vigiliæ. Sit potius vigilantium pectus clausum diabolo, apertum Christo : ut quem labiis sonamus ⁴, corde teneamus. Tunc erunt acceptabiles nostræ vigiliæ, tunc pernoctatio salutaris erit, si competenti diligentia, et devotione sincera ministerium nostrum divinis obtutibus offeratur. Hæc de vigiliarum auctoritate et antiquitate, nec non utilitate dicta sufficiant. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Nihil, ut vere ait Erasmus, est in hac epistola quod ad Pamnachiū aut Oceanum pertinere videatur. Objurgat eos, quorum pietatem semper

vigilare, et animo dormire, » tum : « Curandum est etiam ante omnia, ne nimietate cibi vel potus nostrorum vigilatorum pectora onerentur. » Paulo post, « Dixit namque vir quidam, » etc.; subsequente numero : « Ego tanquam divinum celebraturi mysterium, et mox, ut integrati, et expediti, » etc. Denique, « Sunt enim et ex malignis maledictæ vigiliæ, ut in Proverbiis legitur, quia, etc.... Sed absint et longe absint ab hoc conventu tales vigiliæ, sed potius, » etc.

⁴ Penes eundem, *ut quæ labiis sonamus*. Et : « Acceptabiles apud Deum nostræ vigiliæ ; » in fine, « Necnon etiam de earum sancta utilitate dicta sufficiant. » Quibus hæc subnectuntur continuo : « De hymnorum autem psalmodiarumque devotione, quam grata sint et acceptabilia Deo, nunc quantumcumque dixissem, nisi ratio prolixior volumen aliud postularet quod Domino largiente, sequenti exhibebitur lectione. » Re autem ipsa in ea editione alter subsequitur. *Tractatus ejusdem Nicetii episcopi de Psalmodiæ bono*.

alias prædicare solet : postremo quo signo deprehendas ad duos scriptam potius quam ad unum?

EPISTOLA XXXII.

AD PAMMACHIUM ET OCEANUM EXHORTATORIA.

I. Qui Æthiopem invitat ad balneas, etsi nigredinem non auferat illi, certe vel pecuniam accipit sibi, et licet in illius candore non gaudeat, certe vel suo in lucro lætatur. Ita sine dubio inobedientem qui divinis sermonibus monet, quamvis refragantis peccata non tollat, mercedem tamen de ministerio veræ charitatis sibi acquirit. Sed ideo hoc dico, quia vos sperno? Ideo loquor, quia vos forte non diligo? Respondeo Apostoli voce : *Testis est Deus* (Philipp. 1, 8), quod facio, et faciam, non contemno, sed doleo, infidelitatis in meis argumenta apparere, non fidei, quia Judaica in vobis testimonia, non Christiana cognosco. Quoniam videntes, non videtis; et audientes, non vultis audire. Rem fortem dicturus sum. Ex utroque conturbor. Timeo auditores offendere, sed plus timeo contemptores præceptorum : qui verbum Dei audire dissimulant, peiores idolis habentur. Illa quidem aures habent, sed non voluntatem : non audiunt, non palpant manibus, nec capiunt.

II. Unde in malorum hominum comparatione meliora sunt, quia nec concupiscunt oculis, nec per contraria et Deo inimica discurrunt. Et naturaliter surda, recte meliora inobedientibus judicantur. Dicat Propheta, si mentior. Loquatur David qui hujusmodi homines comparandos esse serpentibus non negavit : *Sicut aspidis*, ait, *surdæ obturantis aures suas, ne vocem audiat incantantis* (Psal. LVII, 5). Et videant si non recte serpentibus comparantur, qui quod audiunt naturæ beneficio, dissimulant calliditatis astutia. An Christiani dici possunt, qui etiam nomen primæ humanitatis aufertunt? Ecce Jeremias dicit : *Incircumcisæ aures eorum, qui hoc non possunt audire* (Jerem. VI, 10). Non quia non possunt, sed impossibilitatem voluntas naturæ inimica superduxit : dum longe vitiositatis usu, genuini mores per adversam consuetudinem corrupti, malis operibus ceciderunt. Etiam vasa limo plena, liquorem puri elementi recipere et continere non possunt. Ager spinosus nisi ante cultoris labore fuerit extirpatus, non nutrit in se facta semina, sed suffocat : ita et animus sæcularium sollicitudinum plenus illecebris, verbum non potest sustinere divinum : nisi prius ipsas mundi sollicitudines culparumque omnium materias, evangelica in se falce succiderit. Modo quibusdam minus forsitan videor, Deo dissimulante, peccare : sed aderit illa dies, qua facta nostra quasi in quadam tabula depicta monstranda sunt.

III. O quantis in die illa expedisset, si in hac vita et membrorum sensu et viscerum vigore caruissent. Et quanti illic elingues et muti, feliciores loquacibus tunc erunt. Et quanti pastores philosophis; quanti rustici oratoribus : quanti hebetes

argutiis præferendi Ciceronis? Job sanctus in tentatione ad suam gloriam devotus; sic in dolore suo clamabat : *Quid prodest in tormento lux? Ut quid mihi juncta sunt genua? ut quid ubera suxi? Cur non in ventre mortuus sum : et mox ut de utero exivi, non protinus obii* (Job III, 10 seqq.)? Si hoc Dei amicus dicebat in luce, quid ab inimicis ejus dicitur in tenebris? Si ille ingemiscit quem febris urebat, quid faciet quem gehenna consumet? Si ille sibi dolet genua fuisse juncta, cujus pedes semper in Dei amore cucurrerunt, quid dicturus est, cujus nunquam in veritate steterunt? Displicet illi quod natus ex utero vixerit, qui bene vixit, quia eum vermis moriturus edebat : quid male viventes facient, quos ignis æternus, et vermis nunquam moriturus expectat? *Durus est hic sermo : quis potest audire eum* (Joan. VI, 61). Hoc dixerunt illi discipuli, qui Christi vestigia in Evangelio reliquerunt : et de divino verbo scandalum passi, sæculum maluerunt amare quam Deum; quorum venter deus, cultum nolunt audire jejunii. Luxurioso verbum castitatis offensio est : sicut Propheta dicit : *Abominatio est viro iniquo directa via* (Eccli. XLI, 2). Jam antiquitus dictum est ab Isaiâ : quod Christus infidelibus lapis offensionis exstiterit. Adulari non possum, ne et fratrem decipiam, et me sermo percutiat Salomonis, qui ait : *Verba adulatorum mollia sunt : hæc autem feriunt interiora ventris* (Prov. XVIII, 8). Non est fidelis medicus qui ante digestam putredinem superducit vulneri cicatricem. Non possumus semper lac dare : quia nec vos semper parvuli esse debetis.

IV. Dicite mihi, quot anni sunt ex quo regenerati sumus in Christo? Consideret unusquisque quantum ex eo tempore in illa cœlesti ætate profecerit. Nescio qualiter placeant parentibus illi infantes quibus sunt anni quinque vel decem, si in ea qua nati sunt modicitate perdurant. Quid de nobis dicendum est, quos temporis ratio, non modicos, sed abortivos invenit? *Ibunt de virtute in virtutem* (Psal. LXXXII, 8), de bonis scriptum est Christianis. Videamus si Christiani sumus : quid in nobis (ex quo regenerati sumus in Christo) virtutis accesserit, quid humilitatis in prosperis, quid patientiæ in adversis, quid in tribulatione gaudii, quid felicitatis in damnis, quid indulgentiæ in offensis, quid castitatis in occasione luxuriæ. Alii de virtute quotidie transeunt ad virtutem : nos de infirmitate ad infirmitatem. Alii meliores per momenta sunt : nos deteriores sæpe efficiamur, quasi non eundem judicem expectemus. Stulti sumus, si unum probavimus credentium Salvatorem : et non unum judicem fore credamus. Unam fidem, unum baptismum, unam Ecclesiam, unum Deum dicit Apostolus.

V. Qui ergo hodie malus, crastina pejor : hodie avarus, crastina avarior. Ante annum meæ cupiditati una villa suffecerat : jam hoc anno quinta forte

non sufficit. Prius extendebatur animus ut decem solidos possiderem : jam nunc centum parvi esse cœperunt. Et cum veri Christiani, veri filii Dei qui vadunt de virtute in virtutem, si perdidierint aliquid, de virtutis occasione lætantur : ego nisi aliena accepero, securus prandere non possum. Quid agis, cæca cupiditas? Quid crudelis in parvulo? Quid sæva in alieno filio? Ordinem naturæ an religionis evertitis? Jam fecisti in pedibus, quod in capite esse debuerat. Aurum insensibile pariter omnibus dominatur. Et quid est illud, rogo, vel quale est, quod nos avertit a Deo? Quis splendor et quantus est, per quem mihi splendor veri Solis amittitur! Aurum et argentum lutum exquisitum ex arena et minera, et, ut Propbeta ait, *lignum offensionis est aurum* : quia, iudicio mentis everso, per aurum libidini mancipatur : qui eodem astu acquirit solidum, quo animam perdit : lucratur imperatoris imaginem, et amittit imaginem Christi. Vis nosse quam perniciosus sit amor habendi, et amor requirendæ pecuniæ? Per hunc Judas tradidit Salvatorem. Et certe quando auditur, aut quando legitur, tantum scelus abhorremus omnes. Et quantum in nobis est, impium discipulum condemnamus : et per ignorantiam nostram nostro nos mucrone confotimus.

VI. Quanti inter nos Judæ Judam damnant? Quanti in semetipsis cum per cupiditatem suas animas æternis cruciatibus tradunt : et traditores sunt pariter et occisi? An putamus, fratres, quod jocando prædicent propheta, ridendo loquantur apostoli, inutiliter Christus iudicium comminetur? Sed joci non sunt, ubi supplicia intercedunt : si jocando passi sunt, credantur jocando locuti. Isaias serra secatur. Daniel leonibus deputatur. Paulus truncatur gladio. Petrus in cruce, Domini exemplo, suspenditur. Et hoc totum ut nos a peccatis sua doctrina revocarent. Sed timeo ne inobedientibus in contrarium divina beneficia deputentur, et proficiat ad pœnam in iudicio, quod hic datum fuerat ad salutem. Timeo ne fides nostra magis jocalis sit quam fides et verba illorum. Timeo ne nos jocando non salvemur : et quomodo per risum introimus in [Al. per] Ecclesiam, sic rideat ille de nobis, sicut scriptum est : *Qui habitat in cœlis irridebit eos (Psalm. II, 4)*. Multa sunt quæ dicantur, sed fastidio vestro, quod aspera et inculta facit oratio, et labori meo finem ponit membranæ conclusio. Unum dico quod cupio, quia Christiani cœlum debent amare, non terram : et verbo Dei plus obedire quam diabolo : et iudicium æternum magis timere quam hominum.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Vere, ait Erasmus, tota specie refert parentem eandem hæc epistola, quem superior, quam in plerisque codicibus absque titulo reperi : nullo iudicio, nec ad quem scripta fuerit, nec a quo.

EPISTOLA XXXIII.

AD QUENDAM QUI IN SÆCULO PŒNITEBAT.

I. Ad te surgo hominem, quem scio esse fidelem.

A Ad te increpatio mea festinat, quem sentio esse superbum. Pœnitere te asseris, qui totus in sæculo conversaris. Pœnitere te asseris, qui ea quæ vomueras, iterum sumis. Pœnitere te asseris, qui dum opera diaboli sequeris, Dominum prætermittis. Scire a te desidero quid pœniteas. Nescio quid sit tua pœnitentia. Pœnitere te asseris, qui dum justitia Dei præcinctus es, superinduxisti superbiam. Pœnitere te asseris, qui dum alienam carnem sequeris, sic fatigaris, ut canis reversus ad vomitum suum : sicut canis famidus, aut sus a calore defecta in limum terræ prostrata. Quæ sit tua pœnitentia, non invenio. Ambulavi in locum pœnitentiæ et non inveni pœnitentiam tuam. Tu qui sæculum deserueras, iterum ibidem inveniris. Qui carnis superbiam deposueras, submittis humerum, ut iterum portes. Qui avaritiæ dederas dorsum, denuo illi obviam reverteris. Qui vanitati remedium [forte repudium] dederas, iterum reverteris in gratiam ejus. Qui pompam sæculi fugaveras, iterum in manus illius incidisti. Ambulas autem superbus et elatus cervice, nescis scriptum esse : *Quid nobis profuit superbia, et quid honestas cum jactatione nobis contulit? (Sap. v, 8)?* Iterum dictum fuisse : *Transierunt omnia illa tanquam umbræ (Ibid. 9)?*

B II. Fidelem te meministi qui per aquam baptismi fueras renovatus : sicut scriptum est : *Lavamini, mundi estote : auferite nequitiâs ab animis vestris (Isa. I, 16)*. Illos ad lavandum hortatur : tu autem cum esses mundus, sordidus factus es. Non potes jam denuo lavari : sicut dicit Petrus ad Dominum : *Domine, non solum pedes, sed et manus lava, et caput et me totum. Qui semel lotus est, denuo non indiget lavari (Joan. XIII, 9, 10)*. Si vis autem ut iterum emunderis, da eleemosynam, et ecce omnia tua munda sunt (*Luc. XI, 41*). Quia eleemosyna est, quæ purgat omnem sordem. Humilia te in omnibus, et coram Deo invenies gratiam. *Subditus esto, et obsecra eum, ne æmuleris ut nequiter facias. Nam qui malignantur, exterminabuntur (Psalm. xxxvi, 7-9)*. Ora Dominum quotidie cum lacrymis, si forte peccata tua solvantur. *Quoniam superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. IV, 6)*. Memento filium in longinquo positum, luxuriose vivendo substantiam in meretricibus dispensasse : postea humilis factus, reversus est in semetipsum, et ait : *Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus! et ego hic fame pereo! Surgam itaque, et vadam ad patrem meum, et dicam illi: Pater, peccavi in cœlum et coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis (Luc. xv, 17 seqq.)*. Pater autem cum vidisset humilitatem filii, et nimis inopia defessum, misericordia commotus est : pro filio humili occidit vitulum saginatum. Memento ergo, filii, quoniam Christus pro te mortuus est, qui ante fuerat vitulus saginatus. Filius autem illius major contristatus est. Quare occisus est Christus, qui erat vitulus saginatus? Pater autem illius corripiebat illum,

dicens: *Fili, tu semper mecum es, et omnia mea tua sunt: gaudere te oportet, quia hic filius meus mortuus fuerat, et revixit: perierat, et inventus est.* (Ibid. 31, 32). O quam beatum populum, pro quo Christus mortuus est: quale gaudium pater portat, quando quod mortuum fuerat, reviviscit: et quod perierat, inventum est!

III. *Ecce sanus jam factus es: noli peccare, ne tibi aliquid deterius contingat* (Joan. iv, 14). Attende ergo unde cecideris, et plange, et age pœnitentiam. Si quominus, veniet Dominus tibi, et movebit candelabrum tuum de loco suo (Apoc. ii, 5), nisi pœnitentiam egeris. Memorare, fili, Christum reliquisse nonaginta novem justos, et quæsisse unum hominem peccatorem: et inventum in invio, humeris suis reportasse. Vel illam mulierem quæ perdiderat drachmam, hoc est Ecclesiam hominum peccatorum: et accendisse lucernam, hoc est Christum, qui est lumen justitiæ, et illa inventa in stercore, convocasse amicas vel vicinas, id est, Ecclesias gratulasse super inventum hominem peccatorem: et a stercore erectum collocasse eum cum principibus populi sui: hoc est, cum apostolis et prophetis. Ecce quid faciat pœnitentia hominis peccatoris: qui dum in stercore jacet, cum principibus invenitur. Pœnitentem hominem dico, qui diebus ac noctibus ingemiscit et peccata sua elemosynis redimit. Pœnitentem hominem dico, qui plangit quia fecit malum: et rogat Dominum ut etiam non faciat quod admiserat. Pœnitentem hominem dico, qui post concupiscentias suas non vadit, et a voluntate sua se prohibet. Pœnitentem hominem dico, qui diligit quod ante neglexerit, et quod fecerat obliviscitur. Adhæreant in te quæ bona sunt: et quæ mala sunt deleantur. Si pœnitentiam non egeris, incidet in manus Domini secundum magnitudinem ejus. *Diverte a malo, et fac bonum: inquire pacem, et persequere eam* (Psal. xxxiii, 15); sicut scriptum est: *Omissi mala, et quæsi bona. Fac ergo dignos fructus pœnitentiæ: et non dixeris: Peccavi; et quid accidit mihi triste* (Eccl. v, 4)?

IV. Non adjicias peccatum super peccatum, et dicas, miseratio Domini magna est. Scito autem quod misericordia et ira ab illo est. Revertere ad Dominum, et plange dicendo: *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci* (Psal. l, 6). *Delicta juventutis meæ et ignorantiam meam ne memineris, Domine* (Psal. xxiv, 7). *Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo. Adjutor meus es tu, ne derelinquas me, Domine, neque despicias me, Deus salutaris meus* (Psal. xxvi, 9). *Ne projicias me a facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas a me* (Psal. l, 15). *Sana animam meam, quia peccavi tibi* (Psal. 40, 5). *Libera me de ore leonis* (Psal. xxi, 22), et averte oculos meos ne videant vanitatem. *Illumina faciem tuam super servum tuum* (Psal. cxviii, 35-37): et salvum me fac in tua misericordia (Psal. xxx, 17). *Adhæsi testimoniis tuis, Domine: noli me confundere* (Psal. cxviii, 31). *Ne tradide-*

ris me in manus tribulantium me (Psal. xxxvi, 12). *Custodi me, Domine, ut pupillam oculi, sub umbra alarum tuarum protege me* (Psal. xvi, 8). *Peccatum meum cognitum tibi feci, et injustitias meas non abscondi* (Psal. xxxi, 5). *Confitebor tibi, Domine Deus, in toto corde meo* (Psal. cx, 4). *Domine, exaudi orationem meam, et clamor meus ad te veniat. Non avertas faciem tuam a me, in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam. In quacunque die invocavero te, velociter exaudi me* (Psal. ci, 2, 3). *Fac mecum signum, Domine, in bonum: ut videant qui oderunt me, et confundantur* (Psal. lxxxv, 17). *Remitte mihi, Domine, ut refrigerer, priusquam abeam, et amplius non ero* (Psal. xxxviii, 14).

V. Ecce pœnitentia hominis humiliantis se: quomodo veniam non habebit qui taliter ingemiscit? Quis non audiat illum, et moveatur? Quoniam qui se humiliat exaltabitur, et qui se exaltat humiliabitur (Luc. xiv, 11). *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate* (Psal. li, 3)? *Melius est te non vocere, et reddere, quam vocere, et non reddere* (Eccl. v, 4). Pœnitentem te dicis, et carnis libidine delectaris. Peccata tua non desinunt ambulare, et tu dicis quod sedeant. *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras justitias meas, et assumis Testamentum meum super os tuum? Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo: et cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundavit nequitia, et lingua tua concinnabat dolos. Sedens adversus fratrem tuum detrahebas: et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum. Hæc fecisti, et tacui. Existimasti inique quod ero tui similis: arguam te et statuum contra faciem tuam. Intelligite hæc, qui obliviscimini Dominum: nequando rapiat, et non sit qui eripiat. Sacrificium laudis honorificabit me, et illic est iter quo ostendam ei salutare meum* (Psal. xlii, 16 seq.).

VI. Ecce qualis comminatio Domini in hominem peccatorem. Tu qui dicis, qui asseris te pœnitere: ubi est pœnitentia tua? Exclusa est per superbiam et contemptum: sequi Deum prætermisisti. Audi, fili, et retrahere pedem tuum de sæculo, cui renuntiasti. Pœnitere ergo de omni pompa iniquitatis. Apprehende fidem quam ante perdideras, ut consentires diabolo et tenebris, et Dominum, qui lux est, post dorsum reliqueras. Memorare, fili, quid est, *Misericordiam volo, et non sacrificium* (Osee. vi, 6). Miserebitur tibi Dominus: si hæc cum legeris, facias, et per obedientiam pœnitentiam sequaris. Verum si de toto corde pœnitentiam egeris, si Dominum præ oculis habueris, si amissa voragine poculi venenosi, calicem salutaris acceperis; si die ac nocte in lege Domini meditaveris; si omnem sollicitudinem tuam super illum miseris: tunc gaudebis et exultabis in Domino, qui vicisti malignum. Tunc erit merces tua copiosa in cælis, quia taliter in opera Domini laborasti: tunc erit Dominus adjutor tuus in die judicii: tunc stabis cum magna

fiducta a dextris Domini cum sanctis suis, et dicet vobis: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum præparatum, quod præparavit vobis Pater meus qui est in cælis (Matth. xxv, 34).* Injustis autem dicitur: *Ite in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo et angelis ejus (Ibid. 41).* Ubi ignis non exstinguetur, et vermis eorum non morietur (Marc. ix, 45). *Tunc ibunt justi in vitam æternam, impii autem et peccatores in ignem æternum (Matth. xxv, 46).*

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Prodigiøsæ balbutientiæ hominem Erasmus vocat hujus auctorem epistolæ: quæ tamen nobis non infra superiorum aliquot censum atque ingenium videtur.

EPISTOLA XXXIV

De diversis generibus leprarum.

I. Admirabile divinæ dispositionis examen: quæ exhiberi sibi Deus ac deferri voluit, magno consilio et solerti scientia ac ratione mandavit. Diversa enim hominum moribus genera naturarum, diversis stavit præceptorum sententiis gubernari. Aliis enim imaginarium legis opus, quasi sub veritatis colore depinxit. Aliis corpus ipsius veritatis declaravit. Quos enim obvolutos adhuc mundi caligine, ad comprehendenda ea quæ germana erant ac solida, perpendit: eis observantiæ ordine suspenso, subtili quodammodo jexamine susurravit, quos autem deprehendere posse absolutum prædicationis cæmen agnovit, eis Deus perfectam harmoniam solidæ vocis intonuit. Iude est quod figuris et ænigmatibus lex prisca depingitur, quoniam dum infirma Judæorum acies hebetatur, et candidum scientiæ claritatis vigorem inspiciendi lumen non habent, necesse est ut in variis figuris figurarum color adhibeatur. Nam illis et virtutum præmia, supposita spe, promittuntur; et peccatorum notæ inuruntur in corpore. His enim confirmantur alii, quibus alii transferuntur. Præsens lectio exigit hujusmodi ferre sermonem: quæ diversa leprarum genera deprehendenda in diversis materiis designavit. Alia enim lepra in parietibus demonstratur, alia humano notatur in corpore, alia in vasculis, alia in veste, alia designatur in stamine. Deinde quæ in hujusmodi vulneris loco, crebra ac varia pellicula deputantur. Quid enim dicam? Tot sunt genera quot colores, alia pallida, alia tetra, alia rubicunda. Deinde si homines lepra, quod est insitum naturæ vitio, pollutantur, quid hi faciunt, qui gravioribus morbis corporum prægravantur?

II. Sed age jam videamus genera leprarum, ut medelarum causas agnoscere atque probare possimus. Si fuerit, inquit, lepra alba vel rubicunda, sive tetra, vel pallida, vel si florens, ait, hoc est toto corpore decurrens. Nam est detestabilis lepra, quæ omnino mundari non possit. Est et quæ facilem habeat mundationem. Alia quoque adventitia: alia innata deprehenditur: quæ omnia nisi spiritualiter

A sentiantur, rationem intelligentiæ simplicis non admittunt. Nam divina sapientia, legis suæ profundum in hujus extrema sæculi regione, quasi templum suo nomine consecratum, intra civitatis alterius mœnia collocavit. Cujus constructio atque opus quamvis magnificum videatur, interior tamen aditus non omnibus reseratur. Multi enim mirantur ornamenta vitiorum: sed interioris scientiæ aditus reserare non possunt.

III. Quare oranda est divina dignatio, ut pulsantibus nobis, intelligentiæ pateat ingressus. Jubetur igitur diversa leprarum genera sacerdos templi diligenter inspicere, atque earum habitus, vel colores, pleniori consideratione deprehendere. A coloribus enim lepra refertur posse agnosci, quos tamen ad peccatum magis animæ, quam ad morbum corporis manifestum est pertinere. Diversi etenim colores, diversas animi indicant maculas. Cum igitur pallida lepra conspicitur, languens et ægra fides animæ denotatur. Cum autem rubicunda deprehenditur, mens furore atque iracundia inflammata et homicidii cruore respersa cognoscitur. Cum vero alba, tunc hæreticorum fucata et male munda conscientia condemnatur.

IV. Sed alia lepra in capite, alia oriri perhibetur in barba. Sunt enim hæretici qui Deum Patrem videntur tantummodo blasphemare, ut Manichæus, qui non solum eum factorem denegat mundi, verum etiam malorum profitetur esse auctorem. Illi sunt qui lepram in capite portare videntur. *Caput enim, inquit Apostolus, viri Christus est (I Cor. xi, 3).* Quæ vero lepra in barba portatur, hi sunt qui blasphemare videntur in Filium. Christum enim in adventu pristino, perfecti viri ævum agentem, quasi triceniariæ ætatis virilitas decoravit. Sed et, *si tetra, inquit, et livida fuerit: quid aliud quam lividam et livoris maculis exsecrandam designat? Si autem, ait, nigra fuerit lepra, fumo utique idololatriæ, et sacrificiorum nidoribus est notata. Si autem, inquit, florens lepra fuerit, et cooperuerit omnem florem maculationis a capite usque ad pedes, visu sacerdotis dijudicabitur. Videbit enim sacerdos: et ecce lepra cooperuit omnem pellem corporis, et mundabit illum sacerdos a maculatione, quoniam in album mutabitur. (Levit. xiii, 3 seqq.).*

V. In hac lepra, quam quasi albam et florentem designat, diversa crimina varie deprehendit: quia cum mundialis vitæ voluptas, quasi candida et florens existimatur, tum grave vitiorum contagium grassatur in corpore. Nam aut avaritiæ, aut libidinis maculæ perpatescunt. Sed hanc lepram cito dicit posse mundari. Avaritiæ enim crimen facile curare potest, qui, conversus ad Dominum, et ea quæ possederit indigentium alimoniam ministraverit: ita ut Dominus in Evangelio ait: *Verum date elemosynam, et ecce omnia vobis munda sunt (Luc. xi, 41).* Libidinem quoque celeriter mundare poterit, si jejuniis frequentissimis et abstinencia corpus retinerit. Sed his omnibus medelam per sacerdotem

præcepit Dominus adhiberi. Dicit enim esse lepram quæ sacrificiorum oblationibus emundetur. Aliam vero quam aquæ facilius abluant : necnon et quæ extra castra posita mundetur. Esse quoque lepram asserit : quæ mundari omnino non possit.

VI. Horum igitur secundum figuram graviorum peccatorum crimina congregantur. Alia sunt quæ ante baptismum videntur esse commissa : quæ tamen per gratiam baptismi diluuntur. Alia vero quæ post lavationem baptismatis perpetrantur : quæ sive graviora, sive minorâ peccata sint, visus tamen sacerdotis emundat. Quodcumque enim modicum delictum fuerit, potest a sacerdote omnino relaxari. Quæ autem graviora sunt, disciplina debent ecclesiasticæ regulæ et oratione purgari. Quæ vero insanabilia sunt, Deo judici reservantur. Et inde est quod in hoc loco ait : *Unumquemque secundum quod habet propriam curationem, sacrificium offerre debere* (Levit. xiv. 32) : id est, unusquisque secundum quod se deliquisse cognoscit, sive per carnalem concupiscentiam, seu per idololatriam, seu perjurio, seu mendacio, quasi lepræ ac vitii intelligit maculatum : prout potuerit, Deo sacrificare non desinat. Sed dicit genus esse lepræ, quod omnino mundari non possit : et ideo huiusmodi homo extra castra iubetur expelli. Hoc est sane crimen, quod admittitur in Spiritum sanctum, blasphemix scilicet, sicut ipse Dominus in Evangelio ait : *Qui peccaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei neque hic, neque in futuro* (Matth. xii. 32).

VII. Adjecit autem Scriptura divina, lepram esse in vasculis, lepram in parietibus, lepram in vestibulis, lepram in stamine, sed quomodo in his rebus lepra esse possit, penitus ignoro : quæ quia vita carent, etiam sensu carere necesse est. Sed ego arbitror cum in parietibus domus lepra esse referatur, hæreticorum perditionem notari. Quid enim non polluitur, ubi adulterinæ doctrinæ blasphemia prædicatur? Ideo hanc lepram sacerdos iubetur a parietibus emundare, ut catholicæ veritatis doctrina, maculosa hæreticorum verba depellat. Cum autem lepra in vasculis dicitur esse, proprii corporis delicta monstrantur. Vasa autem hominum corporibus comparat Apostolus : *Habentes, inquit, thesaurum hunc in vasis fictilibus* (II Cor. iv. 7). In stamine autem quomodo lepra esse potest, nisi quia stamine anima hominis fidelis designatur? Quæ cum tentationibus, ut fuscum florum tenuitate torquetur, firmioris virtutis soliditate constringitur.

VIII. Stat ergo anima, ut densissimum stamen erecta : corporis vero sensus, ut trama stamini subjacebit. Et ideo etiam in trama lepram esse designat : quia alia corporis, alia animæ peccata significat. Sed quid pro mundatione leprarum, aut duo agni anniculi, aut tortula olei, aut duæ gallinæ

¹ In t. xtu autem dicuntur צופים, quod est, aves, aviculas, passeres, Græcè ὄρνιθια. Et sane cur dixerit Moyses gallinas mundas? cum sit utique

jubentur offerri? In duobus ergo agnis, duo Christi significantur adventus, in quibus credere oportet, ut emundari a lepra peccatorum prius mereamur, unum cum venit et passus est, alium quo est venturus in gloria. Sed vitulum, inquit, offerat : hoc animalium genere, gentes crucis Christi jugo subjungandas esse demonstrat. Duæ gallinæ animam indicare videntur et carnem. Sed unam, inquit, gallinam occides, alteram aqua abluet, et dimittes. Caro utique in passione iubetur occidi : anima vero quæ per naturam æternæ morti videtur esse subjecta, abluta aqua baptismatis a criminibus relaxari.

IX. Sed et lignum, inquit, cedrinum. Impugnabile hoc ligni genus esse, nemo est qui nesciat. Ergo per cedrum, incorruptam mentem et stabilem fidem voluit ostendi : hyssopum autem preces orationesque demonstrat. Sed et coccum, scilicet martyrii gloriam manifestat. Qui mediocri est, ait, quod valet offerat : id est, si quis non omnes divitias cælestium est charismatum consecutus, vel potest etsi minimum Deo devotionis suæ deportare obsequium. Ut si virginitatem quis observare non potuit, unius conjugis saltem castum cubile custodiat : vel qui martyrii tropæum non valuit reportare, fugæ se præsidii Deo servet invictum. Et olei, inquit, tortulam offerat, utique misericordiæ gratiam : etiam si clarissimam sanctimonix faciem præferre non valuit, lucernam saltem fidei non exstinguat. Videtis ergo, dilectissimi fratres, nullam esse tam exiguam spiritualis gratiæ paupertatem, quæ ad offerendum sacrificium Deo non quancumque possit sanctimonix oblationem offerre.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Dicitur a nonnullis esse Chrysostomi, quam nec ejus sit. Certe ut Hieronymum auctorem non habere sentias, quanquam res clamat ipsa, satis abunde fuerit hanc cum Hieronymiana expositione in epistola 21, ad Damasum contendisse. Hic præterea num. 2 duas alias parabolas, de ove et de muliere, contexto ordine supra a se ait recitatas, quas nunquam est proprio opere S. Doctor interpretatus.

EPISTOLA XXXV,

DE HOMILIA DE DUOBUS FILIIS, FRUGI ET LUXURIOSO.

-I. Omnium quidem de Scripturis quæstionum absolutio illi soli ita est, est nota, qui dixit : *Ego sum veritas* (Joan. xiv. 6). Nos autem oportet pia voluntate accedere, et speciali sensu ad inquisitionem divinarum Scripturarum : scientes quod si aliquid vere invenimus bonum desiderium mentis attentæ Deo, inter fines beatitudinis ejus erimus : de qua dicitur : *Beatus vir qui implevit desiderium suum* (Psal. cxvi. 5). Qualis autem sit hujus concupiscentiæ species, adjectio beatitudinis facile declarat audire volentibus, id est, prudenter audientibus. Quod si non potuerimus ad plenam veritatis ipsius intelligentiam pervenire,

gallina ex mundorum genere. Verum ita est olim Origenes interpretatus : nec visa est alius ex Patrum choro expositio ita incongrua.

nec tamen sic longe erimus ab illa beatitudine quam capiunt qui implent desiderium suum. Neque enim si non ceperimus id munus, cujus præstandi potestas in alterius manu posita est, reprehensionem sustinebimus : sed si in his quæ agere præcipimur pareamus, præmium laudis iuste adipiscimur.

II: Quoniam ergo omnimode demonstratum est, non solum nullius periculi, sed et plurimæ utilitatis esse, scrutari divinas Scripturas : disquiramas illam Evangelii parabolam, quæ est de patre et duobus filiis (*Luc. xv*). Nam unius rei causa et de ove et de muliere comparationes nobis contexto ordine supra recitæ sunt. Quæritur ergo quis ille senior sit frater, qui ex dimidio datam sibi paternæ substantiæ portionem custodivit, et inseparabilem cum patre suo viam agere dilexit. Quis vero junior, qui accepta similiter ex patre substantia, profectus est in longinquam regionem, et profligatis illic omnibus partis suæ facultatibus, ad inopiam redactus, porcos alienos pascere coactus est. Sed et qualitatem pœnitentiæ ejus non omitamus, et lætificationem promptæ remissionem modestamque pietatem, qui revertenti filio discessionis præteritæ [*Al. præterit*] levitatem, et dissipatæ substantiæ flagitia non exprobrat: sed venientem clementer suscipit, et occurrens salutatur, et gratulans osculatur, incumbens requiescit in eo, et vitulum illum saginatum pro lætitia recepti filii epulandum immolat. In quo compunctus senior frater dicit patri, etc. Hæc quæ per partes digesta sunt, expositio vestris sensibus intimabit. Necessarium enim est ante omnia percunctari causam pro qua, et quid volens de propositis Salvator ostendere, hujusmodi parabolas Judæis aptaverit. Si enim vobis causa talium comparisonum patuerit, tunc ea quæ de ipsis sentimus, an rationaliter congruant veritati, facile dignoscitur.

III. Sunt itaque qui dicunt de duobus filiis istis, seniores angelos esse et archangelos, vel omnem cœli militiam. Minorem vero ponunt hominem, qui in longinqua peregrinatione abierit, quando ad terram de cœlis et paradiso cecidit: et aptant quasi scientia respicientis ad casum vel statum Adæ. Sed hic sensus pius quidem videtur. Nescio tamen si verus sit. Dicit aliquis: quare? Quia minor filius et junior ad pœnitentiam venit sua sponte, recordatus præteritæ abundantiæ patris sui, sicut habet series lectionis. Dominus autem veniens, ad pœnitentiam vocavit humanum genus, cum sua sponte regredi unde ceciderat, non cogitaret. Deinde senior filius, si chorus est cœlestium angelorum, ut prædictum est: quomodo in reditu et salute fratris sui, et in vituli immolatione tristatur? Cum in eodem Evangelio dicat Dominus: *Lætitiâ esse in cœlo apud angelos super uno peccatore pœnitentiam agente* (*Luc. xv, 7*).

IV. Discutimus ergo hujus parabolæ rationem non ut illum alium intellectum vituperemus, sed magis ut cum sensu illo id quod nos sentimus, ve-

stris dijudicandum arbitriis [*Al. arbitrariis*] confectus. Jam enim causam exponimus, quam et Domini sermo subjungit: de superiore causa hanc parabolam introducens sicut præfati sumus singularum in his parabolis personarum memoriam facientes. Murmurabant Judæi, et urebantur invidia, quod a Domino nostro Jesu Christo peccatores suscipi, simul etiam convivari, et publicanos libenter doctrinæ Salvatoris intendere viderant. Ad hanc ergo insolentiam Judæorum aspiciens Dominus, quia reprehendebatur ab eis, incipit primam de pastore illam parabolam, ubi, nonaginta et novem ovibus derelictis, ad unam quæ aberraverat, requirendam abiit. Et subnectit hinc aliam parabolam de drachma decima, quam perditam intra domum suam accensa lucerna mulier invenit. Deinde hæc de filiis duobus parabola subsequitur, secundum dispensationem, et providentiæ divinæ ordinem, harum comparationum textum faciens. Nam quia ipse princeps et auctor salutis nostræ est, seductum hominem, et dolo diaboli perditum, salvare incipiens, et perfectioni restituere: hoc est numero contesimo reddere, in quo perfectionis plenitudo numeratur: hinc initium comparationis facit. Subjungit autem et mulieris personam, arguens Judæos, docens autem Ecclesiam, et hominem quasi erraticam ovem diligens pastor inquiri: quem hominem drachmam nominat, propter monetæ regaliæ similitudinem: signatiter in drachma, quæ pecuniæ genus est, quod illi tanquam nummo, imago et inscriptio regis cœlestis insculpta sit. Quærit ergo eam drachmam mulier, accensa lucerna et mundata domo invenit: hoc est, homo illuminatus verbo et misericordia Dei, gloriam naturæ suæ, in qua ad imaginem creatoris sui factus est, quam obscurata peccatis domo cordis, in tenebris cordis amiserat: emendatis sensibus reperit: et gaudio gaudet quod omnem immunditiam interioris aule, studiis disciplinæ specialis absterserit: et contractas animæ de rebus et curis sæcularibus sordes, orationibus et increpationibus expurgatas excusserit.

V. Secundum prædictum consequenter annectit parabolam de duobus filiis collationem, ut mihi videor facere: non de Judæis transgressoribus, nec de gentibus perditis, sed populi ejus, qui per patientiam redditur saluti, quem juniorem filium nominat. Seth, Enos et his juniores, qui ab Eva usque ad Salvatoris humanum adventum, secundum justitiam legis viventes justi videbantur. Ergo quod ait juniorem et seniore, non in ordine temporis, sed in voluptatum qualitate, præponens se ei, qui non voluntarie, sed alieno dolo circumventus aberraverat, sicut ovis, hoc est, irrationabili animali imprudentem hominem comparans, sollicitudinem pastoris adhibens; ut quærat ovem perditam, et reportet inventam. Ei vero qui arbitrii sui libertate utitur, et recognoscit unde ceciderit, pœnitentiæ et reverentionis utilitatem accommodat. Unde hæc inter parabolas supradictas ratio distinctionis est, secun-

dum personas vel men es peccantium : pater filium non requirat peregrinantem, sed recipiat penitentem. Pastor vero ovem errantem, et non sapientem reverti, requirat, et humeris suis referat.

VI. Videamus nunc si consonent, quæ significata sunt ad hanc expositionem. Dicit Scriptura dividere patrem ex æquo filiis duobus substantiam suam. Et quam substantiam hic evangelicus pater dividit filio spirituali, nisi sapientiæ intellectum, scientiam boni et mali, quæ veræ et perpetuæ sunt opes animæ bene viventi? Dat autem hic pater divitias suas ex æquo. Non enim quisquam aut justus aut peccator nascitur : sed quæ ex Deo est, in prima nativitate hominis portio substantiæ rationalis, æqualiter cunctis nascentibus datur. De subsequente autem conversatione unusquisque plus aut minus hujus substantiæ possidere invenitur, dum in semetipsis per dissimilitudinem voluntatum negligentes deserunt : diligentes autem custodiunt, ut naturalia bona. Alius autem memorat intelligens Domini Creatoris ea quæ a Deo Patre sumpserit, ita ut sui ea patris esse credens, quasi paterna custodiat. Alius autem sua ex se sibi esse æstimans, sicut propriæ possessionis licentia dissipandis abutitur, et cito profligata facultate privabitur. Describitur autem in istis et evidenter ostenditur libertas arbitrii, quam animæ rationali specialiter addidit creator Deus.

VII. Vide ergo, pater iste quomodo nec illum volentem discedere retineat, nec liberi arbitrii auferat potestatem : neque alium manere cupientem cogat abscedere, ne forte frequentium malorum, quæ postea his suo vitio acciderent, ipse potius auctor esse videatur, si illis libertatem propriæ voluntatis abscederit. Itaque et petenti dat, quia ex nobis, non a Deo, inopiæ et offensionis nostræ causa proficiscitur. Accipiens autem partem suam junior, *peregre*, inquit, *abiit longe*. Quod ait, *longe*, non locorum intercapedinem, sed declinationem mentis expressit. Qui enim oblivionem Dei ceperit, hic vere peregrinari a Deo dicitur : sicut e contra conversatio sæcularis non solum peregrinum, sed alienum Domino facit. Et, ut breviter dicam, peregrinantes a sæculo, præsentamur ad Dominum : sicutiam permanentes in rebus terrenis, a cælestibus exsulamus. Denique Cain exiit a facie Domini et longe efficitur (*Gen. iv, 16*), non quia locus aliquis foris esset a conspectu Dei, sed quod sua mente divisius esset a Domini respectu, propter homicidium separatus a Deo. Hac ergo peregrinatione per magnam ignorantiam peregrinatos fuisse nos sciens beatissimus Paulus, dicit : *Vos qui aliquando longe fuistis, nunc autem facti estis prope* (*Ephes. ii, 13*). Hujusmodi ergo profectus, peregrinationem junior ille filius assumit, et devorat prædictæ portiois suæ de paterna hæreditate substantiam : utique spiritualibus destitutus opibus, id est providentia Dei et intellectu, cum porcos pascere cogitur, hoc est, sordidas et immundas in anima

sua cogitationes nutrire, ut ederet escas irrationabiles pravæ conversationis : dulces quidem egenti bonorum, quia suave perversis videtur omne opus carniæ voluptatis : quod seductio desiderii et corruptio vitæ est, quæ virtutem et fortitudinem animæ, non modo nullam præstat, sed totum penitus enervat et perimit. Hujusmodi cibos, quasi porcinos et male dulces, prout sunt dilectio carniæ illecebræ, siliquarum nomine Scriptura designat.

VIII. Itaque ille digressus a patre, et in longinquam peregrinationem profectus, in terra aliena consumptis facultatibus quæ supradictæ sunt, omnia digna perpessus, et postea malorum suorum necessitate constrictus : hoc est, et fame et egestate, pœnitet erroris sui, et sentit quid ipse sibi nocuerit, qui non de judicio voluntatis suæ, sed de patre ad alienos, de domo ad exilium, de opibus ad eleemosynam, de abundantia ad famem transierit : in hoc loco servitutis et miseræ remiscens, incipit cogitare de reditu, et secum ipse reputans dicit : *Dicam patri meo : Peccavi in cælum et in conspectu tuo, suscipe me, sicut unum de mercenariis tuis*. Ostendit Scriptura hæc, patrem non hominem intelligi debere, sed Deum. Quandoquidem non solum cælum nominat in confessione peccatorum pœnitens supplex, sed dicit *in conspectu tuo*. Deus enim est in conspectu peccatorum omnium solus. A quo nec in corde meditata peccata abscondi possunt, *Scrutans*, inquit, *corda et renes Deus* (*Psal. vii, 10*). Verum nobis hoc ex loco, cælum intelligitur Dominus noster Jesus Christus : ad quem hi gentiles qui in tenebris infidelitatis viventes blasphemaverunt, jam conversi ad fidem constantes veritatem Dei, in pœnitentia erroris sui dicunt : *Peccavi in cælum et in te*. Qui enim in cælum peccat, quod etsi supernum sit, tamen visibile et lunaticum est, ipse est qui peccat in hominem, quem suscepit Filius Dei pro salute nostra. Proinde in Patrem Deum omnia speculantem peccat.

IX. His igitur cogitatis, resipiscentem et per confessionis humilitatem ex regione longinqua remeantem filium ad se videns pater, lætatus occurrit, amplectitur et osculatur. Aperte hic claritas in homines divina describitur. Quid enim aliud est, quod occurrit, nisi quia nos peccatis impediens, nostra virtute ad Deum pervenire non poteramus. Ipse autem potens ad invalidos pervenire, descendit : sicut de Zachæo operibus ipsis significantibus exprimitur : quod cum desiderasset videre Dominum, et ob hoc in arborem conscendisset, præveniente Domino, conspicitur, et vocatur : et illico Dominus in domum ejus ad convivandum ipse declinaturum se esse promittit. Vide quomodo credituri fidem prævidens Christus, latentem in arbore, quasi in peccatorum tenebris obumbratum, sollicitè ut ovem perditam requirit aspectu : et venire cunctantem vocat, et venientem tanquam humeris suis suscipit : et non audentis

invitare Dominum, desiderantis tamen saluferam A benedictionem, peccatoris domum ingreditur, conviviumque participat : ostendens visibili gratia invisibilem sanctificationem, quia Deus sapientia familiariter cor credentis ingreditur, credentemque participat sacramento.

X. Ergo occurrens pater filio revertenti superfunditur collo ejus, et in eo lacrymans requiescit. Osculatur autem os ejus, per quod emissa de corde confessio pœnitentis exierat, quem pater lætus excepit. Deinde mox jubet et stolam primam proferri, id est pristinam gloriam, quam ex seductione diaboli nudatus amiserat, reddi : simul et anulum dari, sive signaculum salutaris symboli, seu magis desponsationis insigne et nuptiarum pinguis illarum, quibus Christus Ecclesiam suam sponsat : cum omnis anima respiciens per anulum fidei jungitur Christo. Mandat et calceamenta pedibus apponi : aut propter communienda vestigia ad currendam viam, ut per lubricum mundi istius iter fixus incedat : aut ut, excluso in evangelicis calceamentis carneæ contagionis luto, mundos pedes immaculata conversatione conservet et dirigat : aut propter mortificationem membrorum. Vitæ enim nostræ cursus in Scripturis pes appellatur. Et mortificationis species calceamentum apponitur, quia de animalium mortuorum pellibus conficitur.

XI. Addidit et vitulum saginatum jugulandum in convivii exhibitione : sine dubio Dominum nostrum C Jesum Christum, quem dedit Pater in victimam pro salute nostra : quem vitulum nominat propter hostiam corporis immaculati. Saginatum autem vere dixit : quia pinguis et opimus intantum est, ut pro totius mundi salute sufficiens sit odorem suavitatis et nidorem immolationis ad Deum mittere, et pro omnibus exorare. Propter quod etiam mystica ratione dictum est, Patrem dare aliis immolandum hunc vitulum, ipsumque gaudere, et epulari in victimavituli sui. Sic enim dilexit Pater hanc mundum ut filiam ejus unicum pro salute sua daret (Joan., III, 16). Non ergo ipse immolavit, sed aliis immolandum tradidit : emittente enim Patre, consentiens Filius ab hominibus passus est. Ipse autem qui fide D nostra pascitur, et Filii sui pro nobis immolatione lætatur et gaudet, et in reditu Filii sui gaudere creator, acquisitione populi credentis epulatur.

XII. Videns hinc lætitiâ patris senior filius contristatur. Hujus persona illis comparanda ascribitur operariis, qui similiter in Evangelio post operationem vineæ ad dominum murmurant, quod illis tota die in operis labore confectis, illos, qui ad duodecimam horam venerant, pretio mercedis æquasset : ad quos dicit ipse Conditor omnium : Si ergo ego bonus sum, quid tu malus? Quod autem hi sunt qui ad duodecimam venientes, qui ex gentibus salvabuntur, Joannes aperte clamat : *Filioli, novissima hora est* (1 Joan. II, 18). Nihil autem dif-

ferre videtur utrum duodecima, an novissima hora dicatur.

XIII. Qui sunt autem hi qui murmurant, qui laborem et æstum toto die portaverunt, nisi qui justitias legis egerunt et servitutis antiquæ pensum reddiderunt? Vide autem quam aperta sint verba quæ a patre dicuntur : ut ab his qui in lege vixerunt, dicta videantur. Quid enim est, quod de agro veniens dicit : nisi significans de legis operibus venientem, et in his gloriantem, et quasi diuturnos labores imputantem. Unde ait : *Mandatum tuum nunquam præterivi : et non dedisti hædum pro me ; ut epularer : hoc est nec peccatorem pro nostra requie dedisti. Qui enim, inquit, fecerit quæ legis sunt, vivet in eis : qui non fecerit, punietur B ex ipsis* (Galat. III, 12). Pro isto autem qui fornicatus est, etiam saginatum, inquit, illum vitulum dedisti : id est, Filium tuum dilectum : sicut supra diximus. Sed quid ei respondet pater? *Tu semper mecum es ; oportuit autem pro isto gratulari, qui perierat, et inventus est, mortuus fuerat, et revixit.* Ostendens in hoc verbo manifeste hominem, qui peccando vita exciderit, et obnoxius mortificatus fuerit, ex reversione autem saluari per pœnitentiam in adoptionem filii redierit. Bonum autem hominem, qui manserit in bono, hæreditatem paternam jugiter possidere. Itaque si peccaveris, o homo, festina liberando te reconciliari Deo : ut ex mercede sudoris et digna pœnitentiâ, recipias quod ex gratia donatum tibi perdidisti. Præstet autem Deus magis permanentes vos in fide, cohæredes esse Domini nostri Jesu Christi : quia ipsa est gloria et virtus, cum Patre, et Filio, et Spiritu sancto, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEM.

Valerium Maximum hunc putavit esse Labranus Bibliothecæ Ms. pag. 45, quem tamen Christianum auctorem esse, ex Scripturarum, quæ laudat, testimoniis, atque ex eo liquet, quod Christianum se alloqui profitetur. In quodam ms. monasterii de Lyra Valerianus dicitur, ipsaque epistola, *Dissertatio*. Sin verum illud ejus est nomen, Valerium appellavit se auctor, quod ad Valerii imitationem, quamdam dictorum factorumque memorabilium farragineum contexerit.

EPISTOLA XXXVI.

VALERIUS RUFINO, NE DUCAT UXOREM.

I. Loqui prohibeor : et tacere non possum. Grues cœli tempestates prænantiant varias : ululæ bubonesque, ominosæ aves, hiemis gravitatem instantem luctuose præululant. Et tu subsannas, si venturi dispendii vaticinia vera præsensero. Ideo loqui prohibeor, veritatis augur, non voluptatis. Lusciniâ amo et nerulam, quæ lætitiâ auræ lenis concentu placido præloquuntur : et præcipue philomelam : quæ optatæ tempus jucunditatis tota deliciarum plenitudine cumulat.

Ni fallor, gnathones diligis et comædos, qui dulces præsusurrant illecebras : et præcipue Ciren, quæ

tibi suspiratæ suavitatis aromate gaudia plena perfundat, ut fallaris, ut sus fias, aut asinus : tacere non possum. Propinant tibi mellitum toxicum ministri Babel : blande ingreditur et delectat, et impetum spiritus tui conducit : et ideo loqui prohibeor. Scio quod novissimè sicut coluber mordebit, et virus imprimet impar omni theriacæ : ideo tacere non possum. Multos habes voluptatis tuæ persuasores, in caput tuum facundissimos, me solum elinguem præconem veritatis, quem nauseas : ideo loqui prohibeor.

II. Reprobata est faui vox anseris. Inter cygnos tantum doctos delectare : ea tamen senatores docuit servare urbem ab incendio, thesauros a rapina, se ipsos a telis hostium. Forsitan et cum senatoribus intelliges, quia prudens es, quod tibi organitent olores interitum, et anser salutem strepat : ideo tacere non possum. Desiderio tuo totus inflammatus, et speciosi nobilitate capitis seductus, chimæram nescis esse miser quod petis : vel scire devoves, quod triforme monstrum illud, insignis venustetur facie leonis, olentis maculetur ventre capri, anguis insidiatur cauda virulentæ : ideo loqui prohibeor. Delectatus est Ulysses symphonia Sirenium. Sed quia Sirenium voces et Circes pocula novit, virtutis vinculis sibi vim fecit, ut vitaret voraginem.

III. Ego autem in Domino sperans adjicio, quod Ulyssis imitator eris, non Empedoclis : qui, per suam philosophiam (ne dicam melancholiam, id est atram bilem) vicius, Ætnam sibi mausoleum elegit : et parabolam quam audis, ad veteres attulit : ideo tacere non possum. Tandem validior est ille ignis tuus, quod tibi annuit pars adversa : quam vereor æstus ille tuus, quo in me accenderis, ne minorem major ad se trahat : et propterea loqui prohibeor. At spiritu loquar, quo tuus sum.

IV. Pensentur ignes lance qualibet æquali vel inæquali. Versetur periculum capitis mei : quidquid agas, quidquid judicis, indulgendum est mihi, qui præ amoris impatientia tacere non possum. Prima primi uxor Adæ post primi hominis creationem, peccato primo solvit jejunia : propter prævaricatum præceptum Domini parentavit inobedientiam, quæ citra mundi terminum non absistet expugnare feminas, quæ semper indefessæ erunt trahere in consequentiam quod a matre sua traxerunt.

V. Amice, contumelia viri est uxor inobediens. Cave tibi : veritas quæ non potest falli, ait de beato David : *Inveni virum secundum cor meum* (I Reg. XIII, 14 ; Act. XIII, 22). Hic tamen ægre precipitatus est amore mulieris ex adulterio in homicidium ; ne unquam sola veniant scandala. Dives enim omnis est iniquitas societate plurima ; et quancumque domum intraverit, suis tradidit inquinandam conviciis.

VI. Amice, Bethsabæe siluit, et in nullo malignata est ; et nihilominus tamen facta est stimulus subversionis viro perfecto, et mortis aculeus marito

A innocenti. Numquid innocens erit, quæ contendit eloquentia, ut Dalila Samsonis ; et forma, ut Bethsabæe ; cum hujus sola pulchritudo triumphaverit etiam nolens. Si non es amplius secundum cor Domini quam David, crede quod et tu præcipitari potes.

VII. Sol hominum, Salomon, thesaurus deliciarum Dei, sapientiæ singulare domicilium, crasso tenebrarum fuscatus atramento, lucem animæ suæ, gloriam domus suæ, odorem famæ suæ amisit amore mulieris. Et postremo curvatus coram Baalim, ex ecclesiaste Domini mutatus est in membrum zabuli : ut adhuc graviori videretur detruendi præcipitio, quam Phœbus in casu Phaëthontis, qui de Apolline Jovis factus est pastor Admeti. Amice, si non es sapientior Salomone, quod nemo est, non es major quam qui potest fascinari a femina : oculos tuos aperi et vide.

VIII. Optima femina, quæ rarior est phœnice, amari non potest sine amaritudine metus, et sollicitudinis, et frequentis infortunii. Malæ autem, quarum tam copiosa sunt examina, ut nullus sit expers malignitatis earum : cum amantur, amare puniunt, et afflictioni vacant usque ad divisionem corporis et spiritus.

IX. Amice, philosophicum est : *Videto cui des*. Ethica est : *Videto cui te des*. Vexilla pudicitæ tulerunt cum Sabinis Lucretia, et Penelope, et paucissimo comitatu tropæa retulerunt. Amice, nulla est Lucretia, nulla est Penelope, nulla est Sabina. Time omnes. Ingressæ sunt acies ad Sabinas, Scylla, et Myrrha, et Phædra : et secutæ sunt eas turbæ multæ omnium vitiorum exercitu stipatæ ; et gemitus et suspiria, et tandem infernum captivis suis fecerunt.

X. Amice, ne prada fias in medio prædonum, non dormias earum in transitu. Jupiter rex terrenus, qui et rex cælorum dictus est, præ singulari strenuitate corporis, et incomparabili mentis elegantia, post Europam mugire coactus est. Amice, ecce quem bonitas super cælos extulit, femina te cogere ad mugitum : si non es major Jove, cujus magnitudini nemo alius par fuit. Phœbus, qui sapientiæ suæ radiis totius orbis primitiavit ambitum, ut merito Solis nomine, solus illustraretur, infatuatus est amore Leucothoes, sibi ad ignominiam, illi ad interitum : et ecliptica diu vicissitudine varius factus est, frequenter sui luminis expers, quo totus universaliter egebat mundus.

XI. Amice, ne illud lumen quod in te est, tenebræ fiant, Leucothoen fugito. Mars, qui deus bellantium dici meruit, criumphorum familiari frequentia, in quibus expedit vis animi maxime prompta, nil sibi metuens a Vulcano ligatus est cum Venere, invisibilibus quidem catenis, sensibilibus tamen. Hoc autem ad plausum satyrorum, et ad risum cælestis curiæ.

XII. Amice, militare saltem catenas, quas non vides et jam in parte sentis : et eripe te dum ad

huc rutilibiles sunt, ne claudus ille faber et turpis, A quem deus non est mensa, nec dea est dignata cubili te Veneri suo more concatenet, et te sui similem turpem et claudum, imo quod magis timeo, loripedem faciat : et non possis quod salvat, lissam habere unguam, sed alligatus Veneri dolor flas, et irrisio videntium : dum sibi applaudant cæteri. A falso dearum iudice reprobata est Pallas : quæ non delectare promisit, sed prodesse.

Amice, numquid et tu sic iudicas? Video enim jam te fastidienti animo tota celeritate percurrere quæ legis et sententias non attendere, sed exspectare schemata. Frustra exspectas : donec hic turbidus amnis effluat, ut hæc fetulenta secedens, pura tibi fluente irrigent. Similes enimvero oportet esse sui fontis rivulos, aut turbidos, aut claros. Sic vero imperitiam cordis mei, vitium orationis exprimit : et strumosa dictionum imperitia delicatum offendit animum. Hujus imbecillitatis mihi conscius, divertissem me ad dissuadendum libenter : sed quia tacere non potui, locutus sum ut potui.

Quod si mihi esset tanta styli virtus, quantus esset scribendi animus : tam elegantia tibi verba transmitterem, et tam nobili maritata conjugio, ut singula seorsum, et omnia simul suum viderentur auctorem benedicere. Sed quia mihi omnia debes quæcumque adhuc nudus amor et infecundus, ne dicam sterilis, mereri potest ex omnibus : mihi præbe interim patienter aurem, dum evolvam quod implicui : et a me non requiras purpurissam oratoris, aut cerussam, quam me nescire fateor et fleo : sed scribentis votum, et paginæ veritatem accepta.

XIII. Julius Cæsar, cujus amplitudini strictus fuit orbis, die qua nobilem filium suum ansa est occare sæva nimis Atropos, Tugillio humiles quidem, sed divinos quasi stylos prædocenti, aurem humiliter inclinavit in valvis Capitolii : quod si et animum, pœnas ei dedissent, quibus ipse. Tu vero stylo tuorum mihi prænuntio aurem inclinas, ut aspis beneficiis : adhibes animum, ut aper latratibus : placaris, ut dipsas [At. serpens], cui sol incanduit a cancro. Tibi consulis, ut spreta Medea. Tibi misereris, ut æquor naufragis : quod manuum contines, reverentia regis pacis est. Amice, se humiliavit, licet citra perfectum, domitor orbis fideli suo : et pene pedem relucit, quia pene paruit : et pene succubuit, quia pene obedivit [At. audivit], et non penitus. Nihil ei multa humilitas profuit, quia non plena. Quid tibi confert tua tam ferina inhumanitas, et rigor inflexus, et horror supercilli? Quid ultro irruis in latronum insidias inertis : humilia te, cede. Sed ad modum humilitatis ejus, qui totum sibi mundum humiliavit : et audi amicum tuum. Et si Cæsarem errasse cre-

dis, qui Tugillio non credidit : exaudi et attende, quid et aliis contigerit, ut tibi prosit eorum læsio. Indemnis est enim castigatio quam persuadent exemplaria. Nescio quo refugio tutus es, aut quo torpescis asylo. Cæsar immisericordes Persides reperit, et non est reversus : tu si unquam tale gymnasium evasisti, pios, impios invenisti.

XIV. Phoroneus rex, qui legum thesauros populis publicare non invidit, sed is primus Græcorum studia deauravit, die qua viam universitatis ingressus est, ait Leontio fratri suo? Ad summam felicitatem nihil mihi deesset, si uxor mihi semper defuisset. Cui Leontius : Et quomodo uxor obstat?

At [At. ait] ille : Mariti omnes sciunt. Amice, utinam tu semel maritus fueris, et non sis, ut scias quid felicitatem impediatur.

XV. Valentinus imperator octogenarius adhuc virgo, cum audiret die fati sui triumphorum præconia recoli, quibus frequentissimus erat, ait una se tantum gloriari victoria. Et requisitus qua? respondit : Quod inimicorum nequissimum devici carnem meam. Amice, hic inglorius migrasset a sæculo, nisi ei fortiter restitisset, cum qua tu assensum familiaritatis pepigisti.

XVI. Cicero post repudium Terentiæ uxori noluit, dicens se pariter uxori et philosophiæ operam dare non posse. Amice, utinam tibi hoc animus tuus respondeat, vel tua lingua mihi : ut loquendo saltem eloquentiæ principem digneris imitari, et mihi spem facias vel vanam.

XVII. Cannius a Gadibus Herculis, poeta facundia lenis, et jucundæ, reprehensus est a Livio Pæno, gravi et uxorato historiographo, quod multarum gauderet amoribus, his verbis : Nostram philosophiam participare non poteris, dum a tot participaris. Non enim eo Jecgre Junonem amat Tyrus, quod multi vultures in multa divellunt. Cui Cannius : Si quando labor, resurgo cautius : si paulum opprimor, alacrius resumo aerem, vices noctium dies reddunt lætiores : sed tenebrarum perpetuitas instar inferni est. Sic lilia primæva verni solis delicata teporibus varietate tum Euri, tum Nothi, tum Zephyri lætitia effusione lascivunt, quibus uno spiritu fulminans Libs incumbens occasum facit. Sic Mars ruptis testiculis in mensa cœlesti recumbit conviva superum, a qua uxorius Mulciber suo fune longe religatur. Sic levius ligant multa fila quam sola catena. Sic mihi a philosophia, deliciæ tibi solatium. Amice, utriusque verba proba : vitam neutrius. Minus tamen multi morbi lædunt salutis vicissitudine interpolati, quam languor unus, qui doloribus irremediatis non cessat affligere.

XVIII. Pacuvius fens, ait Arrio vicino suo : Ami-

* Hic forte Livium Pœnum cum Patavino confundit : Cannius enim Gaditanus, cujus sæpe meminit Martialis eidem coævus, Patavinum Livium invissimè traditur, non Pœnum. Verus Hieronymus

epistol. 58, ad Paulinum : « Ad istum Livium, inquit, aureo eloquentiæ fonte manantem de ultimis Hispaniæ, Galharumque finibus quosdam venisse nobiles legimus. »

ce, arborem habeo in horto meo infelicem, de qua prima uxor mea se suspendit; postmodum secunda, jam nunc tertia. Cui Arrius: Miror te in tot successibus lacrymas invenisse. Et iterum: Dii boni, quot tibi dispendia arbor illa suspendit! Et tertio: Amice, da et mihi de arbore illa surculos quos sciam. Amice, timeo ne et te oporteat arboris illius surculos mendicare, cum jam inveniri non poterunt.

XX. Sensit Sulpitius ubi ipsum calceus suus premebat, qui ab uxore nobili et casta divertit. Amice, cave tibi ne te premat calceus, qui avelli non possit.

XX. Ait Cato Uticensis: Si absque femina posset esse mundus, conversatio nostra non esset absque diis. Amice, Cato non nisi vera et cognita loquebatur, nec quisquam feminarum execratur ludibria, nisi lusus et expetitus, et conscius pœnæ. His igitur fidem habere decet, qui cum omni veritate loquuntur. Hi sciunt ut placet delectatio, et pungit delictum. Hi norunt quod flos Veneris rosa est: quia sub ejus purpura multi latent aculei.

XXI. Metellus Mario respondit, cum ejus filiam dote divitem, forma nobilem, genere claram, fama felicem ducere noluit: Malo meus esse quam suus. Cui Marius: Imo ipsa tua erit. At ille: Imo virum oportet uxoris esse. Logicum est enim, talia erunt subjecta, qualia permiserint prædicata. Sic facetia verbi Metelli *diversit ab oneribus dorsum ejus*. Amice, si uxori oportet, non expedit quidem. Veruntamen sit amor in causa, non census. Et faciem uxoris eligas, non vestem. Et animum, non aurum. Et tibi nubat uxor, non dos. Ergo si quo modo fieri potest, prædicari poteris, ut livorem non ducas a subjecto.

XXII. Lais Corinthia prærogativa pulchritudinis insignis, tantummodò regum et principum dignabatur amplexus. Conata est tamen Demostheni philosopho participare, ut notæ castitatis ejus miraculo soluto, videretur specie sua lapides movisse, ut Amphion cithara, attractumque blanditiis tractavit suaviter. Cumque jam Demosthenes emolli-retur ad thalamum, petivit ab eo Lais centum talenta pro consensu. At ille suspiciens in cœlum, ait: Non emò tantè pœnitere. Amice, utinam in cœlum et tu acumen mentis dirigas, ut id effugas quod pœnitentia est redemi.

XXIII. Livia virum suum interfecit, quem nimis odit: Lucilla suum, quem nimis amavit. Illa sponte miscuit aconitum: hæc decepta, furorem propinavit pro amoris poculo. Amice, contrariis contenderunt votis istæ. Neutra tamen defraudata est sine fraudis femineæ, et proprio scilicet malo. Variis diversis incedunt semitis femineæ, quibusque aufractibus errent, quibusque deviant inviis, unus est exitus, una omnium viarum suarum meta. Unicum caput et conventus omnium diversitatum suarum malitia. Exemplo harum experimentum cape, quod audax est ad omnia quæ amat vel

odit femina, et artificiosa cum nocere vult, quod semper est et frequenter; cum juvare parat, obest. Unde fit, ut frequenter noceat noleas. In fornace positus es: si aurum es, exibis purior.

XXIV. Dejanira Tirythium vestivit interula, et monstrorum malleum, monstri sanguine icta est: sibi que processit ad lacrymas, quod ad lætitiã machinata est. Amice, trajectum telo Hercules scivit et vidit Nessum ista; nihilominus tamen Nessus credidit in Herculem; et quasi non sponte, quem debuit vestire intercula, vestivit interitu. Insani capitis et præcipitis est femina, indeliberata semper voluntate; præcipuum arbitratu quod vult, et quod non expedit; et ut præ omnibus placere cupit, ita placitum suum omnibus præferre consulta est. Duodecim inhumanos labores consummavit Alcides. A tertio decimo qui omnem inhumanitatem excessit, exsuperatus est. Sic fortissimus hominum, æque dolendus ut gemebundus occubuit, qui cœli arcem sine gemitu sustinuerat humeris. Tandem quæ unquam inter tot millia millium sedulum sollicitumque peccatorem perpetua contristavit repulsa? vel quæ constanter præcidit verba petentis? favorem sapit ejus responsio; et quantumcumque dura fuerit, semper in aliquo verbi sui angulo habebis aliquem petitionis tuæ fomitem implicitum; quælibet negat, nulla pernegat.

XXV. Irrumpit aurum in propugnacula turris Acrisii, valloque multiplici signatam Danaes pudicitiam solvit. Amice, sicut virgini quæ terram triumpharat, de cœlo pluit incestus: sic quam nunquam fallit humilis, vincit sublimis. Sic arborem quam nunquam movit Favorius, evertit Aquilo.

XXVI. Lycia virgo, vergens in senium, fama castitatis privilegiata constanter, tandem oppressa Apollinis phantasmate concepit, peperitque Platonem. Amice, quam illibatam servaverunt vigilia, defloravit illasio per somnium, ut semper omne rosarium aliquo turbine sua purpura spoliaret. Sed bene si quid hic bene, quod patrissavit Plato in sapientia, et quod similis factus est nominis et numinis patris præcipui.

XXVII. Amice, miraris, an indignaris magis, quod in parabolis tibi significem gentiles esse imitandos, Christiano idololatrias, agno canes, denique bono malos? Volo sis apè argumentosæ similis, quæ mel elicit ex urtica: ut sumas *mel de peira, oleumque de saxo durissimo*. Gentilium novi superstitionem, sed omnis creatura Dei aliquid habet exemplar honesti. Unde ipse, tum aries, tum leo, tum vermis dicitur, sed plurima perversa agunt increduli; aliqua tamen quæ cum ipsis interierant, in nobis fructum abundare fecerunt. Quod si illi zonas habuerunt pelliceas causa munditiæ, sine spe, sine fide, sine prædicamento, sine charitate: profecto si nos fuerimus asini et sues, aut aliqua inhumanitate brutorum similes, quo fidei, quo spei, quo charitatis merito digni reperiemur: cum videas prophetas, et præcipue illum mundi cordis, quem

soli cernere possunt oculi. Illi autem studio suarum artium se multis conatibus affixerunt, nullo futuræ felicitatis intuitu; sed tantum ne animas haberent ignorantes. Quid nobis est, et illuminatio et lucerna pedibus, et lumen semitis ad vitam æternam.

XXVIII. Utinam hanc eligas, utinam hanc legas, utinam hanc introducas in cubiculum tuum, ut introducat te rex in suum. Hanc dudum floribus tui veris subarasti. Hæc in ætate tua expectat ut facias ovam; in hujus injuriam, non ducas aliam, ne faciens, in tempore vindemix labrusca inveniaris. Nolo te sponsum Veneris fieri, sed Palladis. Hæc sponsa te induet monilibus pretiosis et ornabit: hæc te induet veste nuptiali. Hæc nuptiæ gloriabuntur Apolline paranymphe: harum Fescennina decebit cedros Libani. Stilbon uxoratus¹, spem hujus tam desideratæ solemnitatis devote concepit: sed in timore, causa hujus tota hæc lectio facta est.

XXIX. Ad hunc finem luculenta tota hæc properat oratio. Hic rigor hujus dissuasionis, hic totus armatur, cujus multo chalybe præduratos sentis aculeos. Dura est manus chirurgici, sed sanans. Durus est hic sermo, sed sanus. Sed utinam tam utilis quam devotus. Amice, arctam tibi, ut ais, indigo vivendi regulam; esto. Est enim arcta via quæ ducit ad vitam: nec est semita plana, qua itur ad gaudia plena: imo etiam ad mediocritia per salebras evadimus. Audivit Jason, quod per mare adhuc intactum, nec ullis devirginatum ratibus aut remis, et per tauros et sulphureos ignes, et per toxicati serpentis vigiliis sibi viandum esset ad vellus aureum; et sano consilio, licet non suavi usus, abiit et rediit, et optabilem thesaurum retulit: sic absinthium veritatis acceptat morosæ mentis humilitas, secundat officiosa sedulitas, in fructum perducit perseverantiæ utilitas. Sic sementem serit, pincerna pluviarum Auster. Consolidat scopa viarum Aquilo. In ubertatem promovet florum procreator Zephyros. Sic dura principia dulci fine munerantur. Sic arctus callis ad ampla palatia perducit; sic angustus trames ad terram ducit viventium.

XXX. Sed ne longo te dispendio suspendam, ut majori testimonio mihi fides adhibeatur: lege aureolum Theophrasti, et Medeam Jasonis [*Al. Nasonis*], et vix pauca invenies impossibilia mulieri. Amice, det tibi Deus omnipotens feminx fallacia non falli: et illuminet cor tuum, ne præstigiatis oculis tendas quo ego timeo. Sed ne Orestem² scripsisse videar. Vale.

¹ Philosophus ille, ut videtur, qui, uxore amissa et liberis, omnia tunc bona apud se habere gratulabatur.

² Palam est alludî ad versum illum Juvenalis. *Sat. 1*:

• Scritotus et in tergo necdum finitus Orestes.

EPISTOLA XXXVII,

SEU DIALOGUS SUB NOMINE HIERONYMI ET AUGUSTINI,
De origine animarum.

I. Cum apud vos cœlestis eloquentiæ purissimi fontes, et litterarum omnium fluentia redundent; ac solida secundum verticem sanitas, vestra cuncta firmo statu membra contineat: miror stupore mentis attonitus, cur stillicidium Insulani rivuli dignemini haurire, nitores corporis infirma medentes. Magis ergo quæ de Græcorum mutuavi fontibus, sitientibus proferam [*Al. præferam*], atque Latinorum latices limpidissimos ad vestri cordis secreta perducam.

II. Origenes igitur qui nullum proprie de anima edidit librum, in catalogo ecclesiasticæ prædicationis animæ faciens mentionem, hæc dicit³: De anima vero utrum ex seminis traduce ducatur, ita ut ratio ipsius vel substantia inserta ipsis corporis seminibus habeatur, an vero aliud habeat initium, et hoc ipsum si genitum est aut non genitum, vel certe si extrinsecus corpori inditur, necne, non satis manifesta prædicatione distinguitur. Item in libro quem de Epistola ad Titum scripsit: Si quis, ait, rationem humanæ animæ requirat, cum de ea neque quod ex seminis traduce ducatur, neque quod honorabilior et antiquior corporum compage sit, tradiderit ecclesiastica regula: propter quod multi nec comprehendere potuerunt aliter sentiri oportere de animæ ratione. Sed et qui aliter sentire vel disserere visi sunt, a nonnullis in suspicionem habentur velut novi aliquid introducentes. Fatetur idem ipse Origenes in præfatis opusculis, sed et Eusebius Cæsariensis, et Pamphilus martyr, Basilius quoque et Gregorius, Didymusque, et Rufinus similiter in suis, unius substantiæ omnes esse animas, et immortales et rationabiles liberi arbitrii ac voluntatis: judicandas quoque esse pro his quæ in hac vita gesserunt: esse tamen eas factas a Deo qui universa creavit et condidit. Quando autem factæ sint, olim simul, aut nunc per singulos nascentium, quid periculi esse aiunt, alterum e duobus opinari? Athanasius, Hilarius, et Ambrosius, præparatis jam in ventre mulierum, deformatisque corporibus, tunc ad præsens creari animas, et inseri deformato jam corpori criminantur.

III. Jam vero illi qui ex traduce animas venire confirmant, et simul corporali eas semine seminari: siquidem, ut quidam ipsorum affirmare solent, non aliud dicunt esse animam quam insufflationem Spiritus Dei: illam scilicet quam initio facturæ mundi, Deus insufflasse dicitur in Adam, de ipsa Dei esse eam substantia profutentes: quo-

³ Hæc Origenes in Procem. lib. *περὶ Ἀρχῶν*, sentit, quæ hic iisdem ipsis Rufini verbis proferuntur, et in alio opere de Deitate, et incarnatione Verbi ad Januarium l. 1, c. 2, inter supposititia Augustini tom. VIII, replicantur.

modo non isti videbuntur quodammodo hæc præter A
Scripturæ regulam et rationem pietatis asserere, quod substantia Dei est quæ peccat, si anima quæ de substantia Dei est peccat : insuper etiam quod et pœnis subdenda sit pro peccato. Sed et illud se quod absurdum est, incurrere non vident ; quia necesse est eam simul cum corpore mori, et esse mortalem, si simul cum corpore, vel seminata, vel formata, vel nata est.

IV. Tum deinde illi, id est, Apollonius, Tertullianus, Pompeius, Arnobius, Lactantius, atque Apollinarius, qui unam quidem ex nullis substantiis a Deo factam esse dicunt animam, id est, illam quæ prima facta est in Adam ; et ex Adam omnium hominum animas existere, et secundum corporalem sine dubio successionem, traducem quoque fieri animarum : etiam ipsi quid aliud ostendunt, nisi animas esse mortales ? Si enim sicut animalia cætera ex solo semine oriuntur : ita etiam de hominibus sentimus ; ut cum corpore simul in eodem semine, etiam anima defundatur. Quid dicimus de his qui imperfecti adhuc, et de ventre aborsi sunt : et qui nonnumquam etiam antequam vasculorum naturalium receptaculis semina sint suscepta, deperunt ? In quibus sine dubio invenitur, quod simul etiam illæ quæ naturali ratione seminibus insertæ erant animæ, extinctæ sicut pariter et corruptæ.

V. Sive ergo ex insufflatione Domini sunt, sive ab una quæ prima facta est, necessarium est, simul ut cum corporibus corrumpantur, si eandem cum corporibus etiam originem sumunt secundum ipsorum rationem. Aut enim nihil omnino ex rationabili atque immortalis anima participavit illud quod adhuc in ventre corruptum est ; et repulsa est illa ratio, quæ affirmat eam in seminis traduce simul cum corporibus seminata ; aut si participat, necessitas imminet confiteri mortalem esse animam, quod fides nostra utique non recipit, Domino declarante, defunctorum animas et colloquium apud Inferos habuisse, et Lazari scilicet in beatorum sedibus ovantem, et divitis flagrantem in incendiis.

VI. Esse namque animas immortales, non tantum divini, sed et philosophorum pleni sunt libri. Quod taliter esse Cleombrotius Ambraciota in Platonis libro, Socrate disputante, didicerat : qui homicida sibi esse non timuit, ac se de altissimo præcipitavit muro, dum et nullum post mortem autumat restare iudicium, et siue discrimine aliquo meritum, omnes animas post corpora æqualiter ferri arbitratu ad cælum. Quod adeo pro vero tenuerunt, et sic illos omnes sæculi sapientes una nebula huius erroris involvit : ut et ipse tam laudabilis, ut putant, doctor homicida, ipsum se privatim ne publice occideretur, occiderit. Sic quoque Gato, lecto in nocte ad lucernas Platonis libro, qui im-

mortalitatem animæ docet, stricto gladio revelatum manu pectus semel iterumque percussit.

VII. Redeamus ad illas præterea sanctorum nobilissimas disputationes, non in Academiæ nenorosæ obscuris textas [Al. tectas] umbraculis, sed cœlesti illustratas ex lumine. Beatus itaque Hieronymus tam sanctum Victorinum martyrem, quam plerosque catholicos secutus, se potius fieri, quam propagari animas : secundum illud quod in Evangelio scriptum est : *Pater meus quotidie operatur, et ego operor* (Joan. v, 17), credere significavit. Sanctus quoque Augustinus hanc opinionem in octo admodum voluminibus, verbis tueri cernitur. Sed cum originale peccatum pœnasque parvulorum, qui sine baptismo moriuntur, declarare nititur, a Deo factam in Adam, et ex ipsa omnium hominum animas existere, tam suis argumentis, quam Scripturarum testimoniis, ut est illud : *Animæ quæ ingressæ sunt cum Jacob Ægyptum, et egressæ de femore illius* (Gen. xlvi, 26), amplecti propensus comperitur.

VIII. Hujus assertionibus beatus Gaudiosus episcopus, animarum et corporum promptissimus medicus, nostrisque temporibus unus martyr : cum nobiscum colloquium familiariter habuisset, per totam orationis suæ seriem evidentissimis approbationibus usus est. At vero sanctus Ambrosius, quem jam superius inter viros apostolicos memoravimus : Inhonestum, inquit, puto animas cum corporibus generari, ut anima nascatur ex anima, quod nec animæ ipsi competit : aut si certe singulæ cœlesti potestate factæ sunt, et ex ipsis cæteræ natæ sunt, potest ex una Adæ anima credibile videri cæteras nasci : sed non convenit, quia soli Deo hoc possibile fuit, ut simplex generaret, nec cæteris concederetur, quod tam mysticum est in causa Salvatoris : ut non solum a solis gentilibus vel Judæis, verum etiam ab ipsis qui Christianos se dicunt, incredibile putetur. Photiniani enim hanc fidem spernunt, non credunt Deum generasse. Nam si eo tempore quo seminatur corpus, et anima generatur ex anima, de Adam costam sublata legimus : non tamen animam uatam ex anima. Sed si costa secum habuit animam : jam non nata est, sed [Al. si] detracta in partem. Sed nec hoc scriptum est : propheta enim Zacharias inter cætera : *Qui plasmæ, inquit, animam hominis in enu* (Zach. xii, 1). Nec Isaias ab his dissentiens, ait : *Sic dicit Dominus Deus qui fecit te, et finxit te in utero* (Isa. xliv, 2). Si ergo in utero fingitur, jam formato corpori tribuitur. Cum enim omnia membra implet corporis, figurata dicitur in corpore : ut sicut aqua cum sit sine effigie, missa tamen in vas, figurata videtur : ita et anima cum sit natura incorporea et simplex, formatur in corpore, singula membra vivificans : quod quidem Moyses manifestius tradidit, dicens : *Si quis percusserit mem-*

¹ Hæc verba, *generatur ex anima, ac Adam*, in nupera editione desiderantur.

librem in utero habentem, et abortiverit; si formatum fuerit, det animam pro anima: si autem informatum fuerit, muletetur pecunia (Exod. xxi, 22-25); ut probaret non inesse animam antequam formam. Itaque si jam formato corpori datur, non in conceptu corporis nascitur cum semine derivata: nam si cum semine et anima existit ex anima, multæ animæ quotidie pereunt: cum semen fluxu quodam non proficit nativitati.

IX. Sed si prius respiciamus, videbimus quid sequi debeamus. Contemplemur facturam Adæ: in Adami enim exemplum datum est, ut ex eo intelligatur, quia jam formatum corpus accepit animam. Nam poterat Deus animam limo terræ admiscere, et sic formare corpus. Sed ratio infirmatur, quia primum oportebat domum compaginari, et sic habitatorem induci. Anima certe, quia spiritus est, in sicco habitare non potest, ideo in sanguine fertur. Cum ergo corporis liniamenta compacta non fuerint, ubi erit anima? An foras vagatur, quamdiu immittatur, cum ratio tradat sic dari eam, ut anima in corpus non otiosa vegetur. Sed ex quo detur, dicant, qui aliud putant, ex mare, an ex femina [suppl. ex femina]? Non convenit, quia aliud in exemplo est: proponunt enim ex viro cum cōsta datam et animam, quod multis rationibus infirmari docuimus. Unde forte videatur dari ex femina, maxime propter Salvatorem: quem scimus sine complexu carnis, de Spiritu sancto natum ex femina: quod si arbitrantur, plus dant feminis; auctoritatem enim viri mutant in feminam. Cum enim tam corporis quam animæ originem ex viro dicant, convertunt se, ut id quod potius est, ex muliere dicant, id est, animam: quod vero minus, ex masculo, id est, corpus; cum [Al. tac. cum] manifestam sit ordinem exempli a Deo traditum immutari non posse. Qui ergo animas ex una propagari asserunt, et non in corpora juxta exemplum primi hominis a Deo quotidie fieri, anathema sint.

Augustinus. Sancte frater Hieronyme, consulente de his quæ nescio, oro Deum, ut fructuosum esse nobis velit [Al. velis]. Quanquam enim sis tu multo, quam ego ¹ sim, ætate major, tamen etiam ipse jam senex consulo: sed ad discendum quod opus est, nulla mihi ætas sera videri potest: quia etsi senes magis decet docere quam discere: magis tamen discere, quam quid doceant ignorare.

Hieronymus. Beate papa Augustine, in Scripturarum, si placet, campo, sine nostro invicem dolore ludamus. Noli igitur annorum existimare nos numero: nec sapientiam canos reputes, sed canos sapientiam, Scriptura testante: *Canis hominis, prudentia ejus* (Sap. iv, 8). Noli, inquam, fidem pensare temporibus: nec me idcirco meliorem putes, quod prior in Christi exercitu cæperim militare.

Augustinus. Accipe igitur quæ mihi peto aperiri,

ac disserere non graveris. Quæstio de anima multos movet, in quibus et me esse confiteor: nam quid de anima firmissime teneam, non tacebo.

Hieronymus. Metiris nos virtutibus tuis: et parvos magnus extollis, ultimamque partem convivii occupas, ut patrisfamilias iudicio provebaris. Sed velle fateor, sed eniti præfero, magistrum renuens, comitem spondeo [Al. respondendo], petenti datur, pulsanti aperitur, quærens invenit: discamus in terra, quorum nobis scientia perseveret in cælo.

Augustinus. Certus etiam sum animam, nulla Dei culpa, nulla Dei necessitate, vel sua, sed propria voluntate in peccatum esse collapsam: nec liberari posse de corpore mortis hujus, vel suæ voluntatis virtute, tanquam sibi ad hoc sufficiente, vel ipsius corporis morte: sed gratia Dei per Jesum Dominum nostrum.

Hieronymus. Anima immortalis, invisibilis et incorporalis est: secundum crassiorem dico corporis nostri substantiam: dico vel eo certe tempore punietur, et supplicium sentiet, quando pristinus corpus receperit, ut cum quo peccavit, cum ipso puniatur.

Augustinus. Dicitur conceptio humana sic procedere, ut primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus novem diebus convertatur in sanguinem. Deinde duodecim diebus solidetur: reliquis quindecim formetur usque ad perfecta liniamenta omnium membrorum: et hinc jam reliquo tempore usque ad tempus partus, magnitudine augeatur.

Hieronymus. Sicut nescis viam spiritus et animæ ingredientis in parvulum, et ignoras ossium et venarum varietates in ventre prægnantis, quomodo ex vili elemento corpus hominis in diversas effigies artusque varietur, et de eodem semine aliud mollescat in carnibus, aliud duretur in ossibus, aliud in venis palpitet, aliud duretur in nervis: ita Dei opera scire non poteris, qui factor est omnium.

Augustinus. De animæ incarnatione utrum ex illa una quæ primo homini data est, sic cæteræ propagentur? an singulis quibusque novæ etiam modo fiant: an alicubi jam existentes vel mittantur divinitus, vel sponte labantur in corpora? quamnam sit eligenda opinio scire desidero.

Hieronymus. Super animæ statu nemini vestræ quæstionculæ, imo maximæ ecclesiasticæ quæstionis. Utrum lapsa de cælo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, et Origenes putant: an a propria Dei substantia, ut Stoici, Manichæus, et insana Priscilliani hæresis suspicantur: an in thesauro Dei habeantur olim conditæ, ut quidam Ecclesiastici stulta persuasionem confidunt: an quotidie a Deo fiant, et mittantur in corpora, secundum illud quod in Evangelio est: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor*: an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius, et maxima pars

¹ Eadem edit. *Quanquam enim te multo, quam ego sim. ætate majorem, tamen, etc.*

Occidentalium autumant, ut quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima : et simili cum brutis animantibus conditione subsistat.

Augustinus. Hoc certe sentis, quod singulas animas singulis nascentibus etiam modo Deus faciat. Cui sententiæ ne obijciatur, quod omnes creaturas sexto die consummaverit Deus, et septimo requieverit, adhibes testimonium ex Evangelio : *Pater meus usque nunc operatur.*

Hieronymus. Quid enim ambiguitatis in dicto est : ut diversæ intelligentiæ tribuatur occasio ? Constat, et super hoc nulla contentio est.

Augustinus. Doce ergo, quæ doceam : doce quod teneam. Et dic mihi, si animæ singillatim in singulis hodieque nascentibus fiunt, ubi in parvulis peccent, ut indigeant sacramento Christi, remissione peccati, peccantes in Adam, ex quo caro est propagata peccati : aut si non peccant, qua justitia Creatoris ita peccato obligentur alieno ? Cum exinde propagatis membris mortalibus inseruntur : ut eas, nisi per Ecclesiam subventum fuerit, damnatio consequatur : cum in eorum potestate non sit, ut eis possit gratia baptismatis subvenire.

Hieronymus. Alienati sunt peccatores a vulva : erraverunt ab utero : locuti sunt falsa (Psal. LVII, 4) : statim ut nati sunt, subjacere peccato, in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri (Rom. v, 14). Illud quoque quod in volumine Job scriptum est : *Numquid mundus erit homo coram Deo, aut in operibus suis irreprehensibilis vir ? Si adversus famulos suos non credit : et contra angelos suos prævum quid reperit : quanto magis in his qui habitant domos luteas (Job IV, 17-19) : e quibus et nos de eodem luto sumus ? Nullus enim absque peccato, ne si unius quidem diei fuerit vita ejus (Job. XIV, 4). Si enim stellæ non sunt mundæ in conspectu Dei, quanto magis vermis et putredo (Job. XXV, 5) ; et hi qui peccato offendenti Adam tenentur obnoxii !*

Augustinus. Obsecro te, quomodo hæc opinio defenditur, qua creduntur animæ non ex illa una primi hominis fieri omnes : sed sicut illa una uni, ita singulis singulæ. Ea vero quæ dicuntur alia contra hanc opinionem, facile me puto posse refellere : sicut est illud, quod quidam sibi eam videntur urgere, quomodo consummaverit Deus omnia opera sua sexto die, et septimo die requieverit, si novas adhuc animas creat ? Quibus si dixerimus, quod ex Evangelio supra posuisti : *Pater meus usque nunc operatur* : respondent : *Operatur* dictum est, institutas administrando, non novas instituendo.

Hieronymus. Hic locus apud imperitos et Scripturarum sanctarum meditationem usumque et scientiam non habentes, videtur opinioni tuæ prima fronte blandiri. Cæterum discussus facile solvitur : et cum testimonia Scripturarum aliis comparaveris testimoniis, ne sibi Spiritus sanctus pro qualitate locorum et temporum videatur esse contrarius : secundum illud quod scriptum est : *Abyssus abyssum*

A invocat in roce cataractarum suarum (Psal. XLI, 8). Cerno quo tua tendit assertio : sed de hoc in posterioribus disserendum est, ne dum miscemus quæstionibus quæstiones, obscuram audientibus intelligentiam relinquamus.

Augustinus. Verum, quod a rebus quæ non erant instituendis requievit : et hoc verum est, quod non solum gubernando quæ fecit, verum etiam aliquid non quod nondum est, sed est, sed quod jam creaverat numerosius creando, usque nunc operatur. Vel sic ergo, vel alio quolibet modo eximus ab eo, quod nobis obijciatur de requie Dei ab operibus : ne propterea non credamus nunc usque fieri animas novas, non ex illa una, sed sicut illam unam. Nam quod dicitur, *Quare facit animas eis quos novit cito morituros ?* possumus respondere parentum hinc peccata, vel convinci, vel flagellari.

Hieronymus. Super quo quid mihi videretur, in opusculis contra Rufinum olim scripsisse me novi, adversum eum libellum quem sanctæ memoriæ Anastasio episcopo Romanæ Ecclesiæ dedit. In quo lubrica et stulta ac subdola confessione, dum auditorum simplicitati illudere nititur, suæ fidei, imo perfidiæ illudit.

Augustinus. Quod in libro adversus Rufinum posuisti quosdam huic sententiæ calumniari, quod Deum dare animas adulterinis conceptibus videatur indignum : unde conantur astruere meritis gestæ ante carnem vitæ, animas quasi ad ergastula hujus mundi juste posse perduci : non me movet multa cogitantem, quibus hæc potest calumnia refutari. Et quod ipse respondisti, non esse vitium sementis in tritico, quod furto dicitur esse sublatum : sed in eo qui frumenta furatus est ; nec idcirco terram, non debuisset gremio suo semina confovere, quia sator immunda ca projecit macu, elegantissima similitudo est, quam et antequam legerem, nullas mihi objectio ista de adulterinis fetibus in hac quæstione faciebat angustias, generaliter intuenti multa bona Deum facere, etiam de nostris malis pravisque peccatis : animalis autem cujusque creatio si habeat prudentem piisque consideratorem, ineffabilem Creatori laudem excitat ; quanto magis creatio non cujuslibet animalis, sed hominis ! Si autem causa creandi quæritur, nulla citius et melius r. spondeatur, nisi quia omnis creatura Dei bona est. Et quid dignius, quam ut bona faciat Deus bonus, quæ nemo potest facere nisi Deus ? Hæc et alia quæ possum, et sicut possum, dico adversum eos, qui opinionem hanc, qua creduntur animæ sicut illa una singulis fieri, labefactare conantur.

Hieronymus. Antonius, orator egregius, in cujus laudibus Tullius personat, disertos se ait vidiase multos, eloquentem adhuc neminem. Noli igitur mihi oratorum, et non tuis floribus ludere, per quos solent imperitorum atque puerorum aures decipi : sed simpliciter dic quid sentias.

Augustinus. Cum ad pœnas ventum est parvulorum, magnis, mihi crede, coarctor angustiiis : nec

quid respondeam, prorsus invenio. Non solum eas pœnas dico, quas habet post hanc vitam illa damnatio, qua necesse est trahantur, si de corpore exierint sine Christianæ gratiæ sacramento : sed eas ipsas quæ in hac vita dolentibus nobis versantur ante oculos, quas enumerare si velim, prius tempus quam exempla deficient. Languescunt ægritudinibus, torquentur doloribus, fame et siti cruciantur, debilitantur membris, privantur sensibus, vexantur ab immundis spiritibus. Demonstrandum est itaque quomodo ista sine illa sui mala causa juste patiantur. Non enim dici fas est, aut ista ignorante Deo fieri, aut eum non posse resistere facientibus, aut injuste ista vel facere, vel permittere.

Hieronymus. Diversis testimoniis Scripturarum eadem in quæstione uteris in theatrales præstigias : B qui unum eundemque hominem, personarum varietate mutata, in Martem Veneremque producunt : ut qui prius rigidus, in Martem ingressus, postea solvatur in mollitiem feminarum.

Augustinus. Cum te iratum senacro, nihil aliud quam veniam deprecabor.

Hieronymus. Quæso ut patienter audias : non enim de adversario victoriam, sed contra mendacium quærimus veritatem.

Augustinus. Numquidnam sicut animalia irrationalia recte dicimus in usus dari naturis excellentioribus, etsi vitiosis, sicut apertissime in Evangelio videmus, porcos ad usum desideratum concessos esse dæmonibus : hoc et de homine recte possumus dicere? animal est enim, sed rationale, C et si mortale. Anima est rationalis in illis membris, quæ tantis afflictionibus pœnas luit. Dens bonus est, Deus justus est, Deus omnipotens est : hoc dubitare omnino dementis est. Tantorum ergo malorum, quæ sunt in parvulis causa dicatur. Nam cum majores ista patiantur, solemus dicere, aut sicut in Job merita examinari, aut sicut in Herode peccata puniri : et de quibusdam exemplis, quæ Deus manifesta esse voluit, alia quæ obscura sunt, hominum conjecturæ conceduntur, sed hoc in majoribus. De parvulis autem quid respondeamus, edisserere, si tantis pœnis nulla in eis sunt punienda peccata. Nam utique nulla est in illis ætatibus examinanda justitia.

Hieronymus. Dedit Ecclesiastes primo omnium mentem suam ad sapientiam requirendam, et ultra licitum se extendens, voluit causas rationesque cognoscere : Quare parvuli corripentur a dæmone : Cur naufragia justos et impios pariter absorberent : Utrum et hæc et his similia casu evenirent, an judicio Dei ? Et si casu, ubi providentia ? Si judicio, ubi justitia Dei ?

Augustinus. Dore igitur, quid dicere, quid sentire debeamus, ut constet nobis ratio novarum animarum, singulis corporibus singillatimque factarum.

Hieronymus. Videris mihi obliviosus esse, et quasi nihil supra dictum sit, per easdem disputa-

tionis reverti lineas : hoc enim longa dissertione discussum est.

Augustinus. Damnationis in parvulos causam requiro : quia neque animarum, si novæ sunt singulis singulæ, video esse nullum in hac ætate peccatum, nec a Deo damnari aliquam credo, quam videt nullum habere peccatum. An forte dicendum est, in parvulo carnem solam esse peccati : novam vero illi animam fieri, qua secundum Dei præcepta vivente in adjutorio gratiæ Christi, et ipsi carni edomitæ ac subjugatæ possit incorruptionis meritum comparare.

Hieronymus. Demus operam ut perniciosissima hæresis de Ecclesia auferatur, quæ seu per simulat pœnitentiam, ut docendi in Ecclesiis habeat facultatem, ne si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur.

Augustinus. Quærenda causa atque reddenda est, quare damnentur animæ, quæ novæ creantur singulis quibusque nascentibus, si præter Christi sacramentum parvuli moriantur. Damnari enim eas, si sic de corpore exierunt, et sancta Scriptura, et sancta est testis Ecclesia. Unde illa de animarum novarum creatione sententia, si hanc fidem fundatissimam non oppugnat, sit et mea : si oppugnat, non sit et tua. Nolo mihi dicatur pro hac sententia debere accipi quod scriptum est : *Qui finxit spiritum hominis in ipso, et qui fingit sigillatim corda eorum* (Zach. xii, 1). Aliquid fortissimum atque invictissimum requirendum est, quod nos non cogat Deum credere ullarum animarum sine culpa aliqua damnatorem. Nam vel tantumdem valet, vel plus est forsitan creare quam fugere : et tamen scriptum est : *Cor mundum crea in me, Deus* (Psal. xxxii, 15). Nec ideo putari potest anima hoc loco optare se fieri priusquam aliquid esset. Sicut ergo jam existens creatur innovatione justitiæ, sic jam existens fingitur confirmatione doctrinæ. Nec illud quod in Ecclesiaste scriptum est : *Tunc convertetur in terram pulvis sicut fuit, et revertetur spiritus ad Dominum qui dedit illum* (Eccle. xii, 7), istam confirmat sententiam, quam volumus esse nostram. Plus enim hoc suffragatur eis, qui ex una putant omnes esse animas. Nam sicut convertitur, inquit, D pulvis in terram sicut fuit, et tamen caro, de qua hoc dictum est, ad hominem non revertitur, ex quo propagata est, sed ad terram unde primus homo factus est : sic et spiritus ex ipsius unius spiritu propagatus, non tamen ad eum revertitur, sed ad Dominum, a quo illi datus est. Verum quia hoc testimonium ita pro istis sonat, ut non omnino huic opinioni, quam defendi volo, videatur esse contrarium : admonendam tantum credidi prudentiam tuam, ne talibus testimoniis ex his angustiis me coneris eruere. Nam licet nemo faciat optando, ut verum sit quod verum non est, tamen si fieri posset, optarem ut hæc sententia vera esset, sicut opinor, ut si vera est, abs te liquidissime atque invictissime defendatur.

Hieronymus. Proposuisti testimonia, quæ non de alterius Scripturæ loco, sed de propriis libris absoluta sunt : *Revertatur pulvis in terram suam, unde sumptus est : et spiritus revertatur ad Dominum, qui dedit illum.* Ex quo satis sunt ridendi, qui putant animas cum corporibus fieri, et non a Deo, sed a corporum parente. Cum enim caro revertatur in terram, et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum, manifestum est Deum parentem esse animarum, non homines.

Augustinus. Illam vero opinionem, quod ex una fiant omnes animæ, nec discutere volo nisi necesse sit. Atque utinam ista de qua nunc agimus, si vera est, sic abs te defendatur, ut hoc necesse jam non sit. Quamvis autem desiderem, rogem, votis ardentioribus exoptem et expectem, ut per te mihi Dominus hujus rei auferat ignorantiam : tamen, si, quod absit, minime merucro, patientiam mihi petam a Domino nostro.

Hieronymus. Juxta beatum Apostolum, *Unusquisque in suo sensu abundat (Rom. xiv, 5) ; alius quidem sic, alius autem sic (I Cor. vii, 7).* Certe quidquid dici potuit, et sublimi ingenio de Scripturarum sanctarum hauriri fontibus, a te positum atque dissertum est. Sed quæso reverentiam [*Al. verecundiam*] tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis causa disserimus. Cæterum æmuli, et maxime hæretici, cum diversas inter nos sententias viderint, de animi calumniabuntur rancore descendere. Mihi autem decretum est te amare, suspicere [*Al. suscipere*], colere, mirari, tuaque dicta quasi mea defendere.

Augustinus. Qui animas ex una propagari asserunt, quam Deus homini primo dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, si Tertulliani opinionem sequuntur, profecto eas non spiritus, sed corpora esse contendunt, et corpulentis seminibus exoriri : quo prorsus quid potest dici ?

Hieronymus. Qui dicunt prius animas fuisse quam natæ sunt, et non corpori secundum exemplum primi hominis a Deo quotidie fieri, anathema sint.

Augustinus. Quis negat non unius tantum, sed omnis animæ creatorem factoremque Deum, nisi qui ejus eloquiis apertissime refragatur ? Sine ulla quippe ambiguitate per prophetam dixit : *Omnem flatum ego feci, animas scilicet intelligi volens.*

Hieronymus. Dominus in Evangelio : *Videte, inquit, ne contemnatis unum ex his pusillis. Dico enim vobis, quia angeli eorum semper vident faciem Patris mei qui in cælis est (Math. xviii, 10).* Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum designatum. Sufficiat nobis memorata credulitas : et nostra tandem finiatur oratio. Ecce, Deo favente, feci quod flagitasti, imo quod potui : rationem animæ juxta exemplum primi hominis, et verbum Salvatoris a Domino Deo quotidie fieri jamque formato corpori

dari, totumque cursum ejus breviter licet, saltibus potius, si dici fas est, quam passibus pro festinatione ad finem usque perduxit : atque pro tenuitate ingenioli mei per cunctos Ecclesiæ magistros, præsertim per duos pinguedinis libros, Augustinum videlicet et Hieronymum assistentes, aureo dextera lævaque candelabro, instar duorum cæli luminarium cognitioni ad liquidum tradidi : de quamplurimis eorum opusculis, sua eis solerti vigilantia, et sagaci perquisitione investigata restituens dicta, loqui veluti præsentis alternis vicibus feci. Quid tam rectum, quid tam verum, quid tam catholicum, quid sole clarius, ad instructionem omnium magis utile, vel contra hæreticos certe, qui inimica adversum nos mente deserviunt, quid tam irreprehensibile ? Vos ergo catholicorum virorum præcepta tenaciter assequendo, justi hæredes, sed et necessarii inveniemini : qui Latiale eloquio pollentes, sapientioribus præferamini : et non magis stillantem liquoris, sicut præfatione comprehendendi, quam inundantium fluviorum ubertate rigati, redundetis fluentis sanctorum.

MONITUM IN SEQUEM EPISTOLAM.

Sæpius hoc titulo apud mediæ ævi tractatores homiliæ occurrunt. Hanc e primis statim verbis agnoscit Oudinus esse Fausti Rhegiensis episcopi, qui sub nomine Eusebii Emissemi hactenus latuit. Habetur etiam inter hujus homiliæ impressa.

EPISTOLA XXXVIII,

SEU HOMILIA DE CORPORE ET SANGUINE CHRISTI.

I. Magnitudo cælestium beneficiorum angustias humanæ mentis excedit : et propterea ordinavit ita divina providentia, ut quod capere in nobis ratio rerum mole victa non poterat, fides devota conciperet, et intellectum credulitas robusta nutrirer. Cum ergo propter transgressionem Adæ, origini et morti teneremur obnoxii : prospiciens ex alto Deus, ex quo essemus gravi debitores, juxta qualitatem captivitatis, reparavit munus redemptionis, id est, ut pro debita morte offerret indebitam, quia nec nos habebamus unde viveremus, nec iste unde moreretur. Materiam ergo de nostra mortalitate suscepit, ut de sua immortalitate collata, mori possit vita pro mortuis. Et quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis nostris, et sideribus illaturus, necessarium erat, ut nobis in hac die sacramentum corporis et sanguinis sui consecraret, ut coleretur vel jugiter, jure per mysterium quod semel offerebatur in pretium ; ut quia quotidiana et indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua esset etiam redemptionis oblatio, et perennis illa victima viveret in memoria, et præsens semper esset in gratia. Vera unica et perfecta hostia, fide existimanda, non specie : nec exterioris censenda visu hominis, sed interioris affectu. Unde merito cælestis confirmat auctoritas, quia *Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus (Joan. vi, 56).*

II. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui auctor est muneris, ipse est etiam testis veritatis. Nam visibilis sacerdos, visibiles creaturas in substantiam corporis et sanguinis sui, verbo suo secreta potestate convertit, ita dicens : *Accipite et comedite, hoc est corpus meum* (*Matth. xxvi, 26*). Et sanctificatione repetita : *Accipite, inquit, et bibite, hic est sanguis meus*. Ergo ut ad nutum præcipientis Domini, repente ex nihilo substiterunt excelsa cælorum, profunda fluctuum, vasta terrarum : ita parem potentiam in spiritibus sacramentis verbis præbet virtus, et rei servit effectus. Quanta itaque et quam celebranda vis divinæ benedictionis operetur : et quomodo tibi novum et impossibile videri non debeat, quod in Christi substantiam terrena et mortalia commutantur : te ipsum, qui jam in Christo es regeneratus, interroga.

III. Dudam alienus a vita, peregrinus a misericordia, a salutis via, intrinsecus mortuus exulabas : subito initiatus Christi legibus, et salutaribus mysteriis innovatus, in corpus Ecclesiæ non videndo, sed credendo transisti : et de filio perditionis, adoptivus Dei fieri occulta puritate meruisti, in mensura visibili permanens, major factus es teipso visibiliter sine quantitatis augmento, cum ipse atque idem esses, multo aliter fidei processibus exististi. In exteriori nihil additum est : et totum in interiore mutatum est, ac sic homo Christus Filius effectus, et Christus in hominis mente formatus est. Sicut ergo sine corporali sensu præterita vilitate deposita, subito nova indutus es dignitate : et sicut hæc quæ in te Deus læsa curavit, infecta diluit, maculata deterisit, non sunt oculis, nec sensibus tuis credita : ita cum reverendo altari cælestibus cibis satiandus accedis, sacrum Dei tui corpus et sanguinem respice, honora, mirare, mente continge, cordis manu suscipe : et maxime haustu interiori assume.

IV. Quod si illius veteris legis manna, de quo legitur : *Pluit eis manna ut ederent* (*Psal. lxxvii, 24*), hoc unicuique sapiebat quod desideris concupierat : aliudque erat quod sumebatur, aliud quod videbatur : invisibiliterque sapor ille in singulorum sensibus formabatur : si ergo illud veteris legis manna, cælitus elapsum per multimodas suavitates, naturæ suæ meritum et generis sui excedebat intuitum : et si creaturam suam dispensatio largitoris multiplici diversitate condiderat, ut præberet gustus, quod ignorabat aspectus : quia juxta recipientis desiderium, escæ illius novitas et dignitas nascebatur : unumquemque enim variis et alienis saporibus reficiebat mellissimum pluvie illius donum, et multiplex siccæ imbris obsequium : quæ cum ita sint, quod illic aviditas faciebat, hic fides faciat : et sicut in corpore cibus sapiebat, in pectore Deus credulitate proficiat : sicut legitur : *Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus* (*Psal. lxxviii, 7*). Ideo quod ibi delectatio obtinebat in faucibus,

hic benedictio operetur in sensibus. Ad cognoscendum et percipiendum sacrificium veri Dominici corporis, ipsa te roborat potentia consecratoris, et qui tunc latuit præfiguratus in manna, sit tibi nunc manifestatus in gratia.

V. Ipsum autem fuisse in mannae illius specie præfiguratum, etiam Propheta evidenter ostendit, dicens : *Panem cæli dedit eis : panem angelorum manducavit homo* (*Psal. lxxvii, 25*). Et quis panis est angelorum nisi Christus, qui cibo suæ charitatis et lumine claritatis nos satiat ? Et hunc dat panem, dicente Propheta : *Sexta die duplum colliges* (*Exod. xvi, 5*). Dum enim primo a Dominica die in lego tribuitur, et in solo sabbato denegatur : jam tunc Christus ab Ecclesia, cui Dominicum resurrectionis diem consecravit, recipiendus ostenditur : et synagogæ, ad quam cultus Sabbati pertinebat, negandus esse præcipitur : dum dies qui est septimus, cælestis panis fraude mulctatur, de quo pane vetus narrat historia : *Nec qui plus collegerat habuit amplius : nec qui minus paraverat, reperit minus* (*Ibid. 18*) ; eo quod Eucharistiæ perceptio non in quantitate, sed in virtute consistat : quod corpus Domini, sacerdote dispensante, tantum est exiguo, quantum esse constat in toto. Quod cum Ecclesia fidelium sumit : sicut plenum in universis, ita integrum esse probatur in singulis. De quo sensu apostolica sententia derivata est dicens : *Qui multa habet non abundavit, et qui modicum habet, non minorabit* (*II Cor. viii, 15*). Non enim de communi pane accipi dictum potest, quem si forte esurientibus apponere, non ex toto perveniret ad singulos ; quia particulatim et minutatim pro portione sua unusquisque præsumeret. De hoc vero pane cum assumitur, nihil minus habent singuli quam universi ; totum unus, totum duo, totum plures sine diminutione accipiunt ; quia benedictio hujus sacramenti scit distribui, nec scit distributione consumi.

VI. Sacramenti itaque hujus formam, etiam in Judæorum paginis videmus expressam : nam de Melchisedec in Genesi legimus : *Et Melchisedec rex Salem obtulit panem et vinum, et benedixit Abraham. Fuit autem sacerdos Dei altissimi* (*Gen. xiv, 18 seqq.*) ; dumque a præputio, id est, a gentili, circumcisio futura benedicitur, Ecclesiæ gloria prædicatur : et synagogæ infideli populus ex gentibus acquisitus præponitur. Hujus ergo Melchisedec genealogia vel origo notitiæ illius temporis latuit : et oblatione panis et vini, hoc Christi sacrificium præfiguravit, de quo propheta pronuntiat : *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec* (*Psal. cix, 4*).

VII. Nam et Moyses de eo mysterio loquens, vinum et sanguinem sub una appellatione significat : et in benedictione patriarchæ Dominicam passionem multo amplius demonstrat, ita inquit : *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uræ pallium suum* (*Gen. xlix, 11*). Adverte quam evidenter constat, vini creaturam, Christi sanguinem nuncupat-

tam. Et quid adhuc de hac duplici specie inquirere debeas, ipso Domino attestante, cognosce : *Nisi, inquit, manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis* (Joan. vi, 53). Quod testimonium contra Pelagii blasphemias evidentissimum atque validissimum est, qui asserere arrepta impietate præsumit, non propter vitam, sed propter regnum cælorum, baptismum parvulis conferendum. Sub his enim Dei verbis, quibus Evangelista pronuntiat : *Non habebitis vitam in vobis* : aperte intelligendum est, quod omnis anima munere baptismi vacua, non solum gloria careat, sed et vita.

VIII. Hoc itaque Dominici sanguinis vinum aqua esse miscendum, non solum traditione, sed ipso genere passionis ostendit : ex cujus sacro latere sanguis et aqua lanceæ illusione profluxit ; sicut et Prophetæ multo ante præcinit dicens : *Percussit petram et effluerunt aquæ* (Psal. lxxxvii, 20). Et Apostolus : *Bibebant, inquit, de consequente eos petra* (I Cor. x, 4). Vides quod qui biberit de Christi gratia, sequitur eum Christi misericordia. Sed in Salomone de ipso Deo prædictum legimus : *Sapientia, inquit, ædificavit sibi domum* (Prov. ix, 1), id est, corpus hominis assumpsit : in quo habitat plenitudo divinitatis : *Excidit columnas septem, quia illum benedictio gratiæ septiformis implevit, mactavit hostias suas : miscuit in cratere vinum suum, et paravit mensam suam* (Ibid. 2). Et in sequenti : *Venite, et edite de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis*. (Ibid. 5). Admixtum ergo aqua vinum legimus.

XI. Nunc causam, quare utramque Dominus misceri voluerit, inquiremus. Quando in Judæorum convivio nuptiali vinum, id est, fides in eis deficiebat : *Vinum, inquit, deficiebat* (Joan. ii, 5), quia vinea fructum negabat ; de qua dicitur (Isa. v, 4) : *Expectabam ut faceret uvas, fecit autem spinas* (unde et sertum spineum capiti Redemptoris imposuit), quando Dominus nuptiali tempore, id est, quando sponsus se Ecclesiæ suæ paschali exultatione jungendo, aquas in vinum convertit : manifeste præfigurans multitudines gentium de sanguinis sui gratia esse venturas. Per aquas enim populos significari, sacris aperitur eloquiis ; sicut legitur : *Aquæ istæ quas vidisti, populi sunt et gentes et linguæ* (Apoc. xvii, 15). Unde et advertimus in aquis figuram gentium demonstrari, in vino autem sanguinem Dominicæ passionis ostendi. Ac sic cum in sacramentis vino aqua miscetur, Christo fidelis populus incorporatur et jungitur, et quadam ei copula perfecte charitatis unitur, ut possit dicere cum Apostolo : *Quis nos separabit a charitate Christi ? tribulatio, an angustia, an persecutio* (Rom. viii, 35) ? et reliqua. Deus autem homini suscepta sanctificatione miscetur, quam fides in ipso peccatore affectus justitiæ, misericordia pietatis infundit.

X. Etiam in hoc ipso, quod in numerosis tritici granis panem confici novimus, unitatem constat as-

signare populorum. Sicut enim frumentum quod sola purgantis sollicitudine ad candidam speciem molarum labore perficitur, ac per aquam et ignem in unius panis substantiâ congregatur : sic variae gentes, diversæque nationes, in unam fidem convenientes, unum de se Christi corpus efficiunt : et Christianus populus, quasi tritici grana innumerabilia in sacrilegis nationibus fide purgata atque cribrata, discernitur. Et in unum, quasi infidelium lolio pertranscunte, colligitur : et duorum Testamentorum instructione, velut frumentum gemino molarum opere curatum vitescit, et in illam primæ originis dignitatem nativo candore mutatur, ac per aquam baptismi, vel per ignem Spiritus sancti, æterni illius panis corpus efficitur.

XI. Sicut ergo separari grana ab illius confectione panis adunatione non possunt ; et sicut aquæ ad propriam redire substantiam in vinum permixtæ, jam non possunt : sic et fideles quique atque sapientes, qui redemptos se Christi sanguine et passione cognoscunt, ita debent quasi inseparabilia membra capiti suo, fidei observatione et ardentissima religione sociari, ut ab eo non voluntate, non necessitate se jungi, non ulla terrenæ spei ambitione, non denique ipsa possint morte divelli. Nec dubitet quisquam, primarias creaturas, nutu divinæ potentiæ, præsentia summæ majestatis in Dominici corporis transire posse naturam, cum ipsum hominem videat artificis cœlestis misericordiæ Christi corpus effectum.

XII. Sicut autem quicumque ad fidem Christi veniens ante verba baptismi adhuc in vinculo est veteris debiti, his verò memoratis, mox ex utroque omni fœce peccati : ita quando benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur, antequam invocatione sui nominis consecrantur, substantia illic est panis et vini, post verba autem corpus et sanguis est Christi. Quid autem mirum est, si ea quæ verbo potuit creare, verbo possit creata convertere ? Imo jam minoris videtur esse miraculi, si id quod de nihilo agnoscitur condidisse, jam conditum in melius valeat commutare. Require quid ei possit esse difficile, cui facile fuit hominem de limi materia figurare : imaginem etiam suæ divinitatis induere, cui promptum est eum rursus revocare de inferis, restituere de perditione, reparare de pulvere, de terra in cœlum levare, de homine angelum facere, corpus humanum conforme corpori suæ claritatis reddere, figmentum suum in regni sui consortio sublimare : ut qui corpus nostræ fragilitatis assumpserat, nos in corpus suæ immortalitatis assumat : ad quam gloriosam resurrectionem piis nos operibus præparare dignetur, qui vivit et regnat in sæc. la sæculorum. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEM.

Atque hanc Ovidius contendit esse Faustis Regiensis, hominis laborant s semipelagianismo, quem visus est illi, callide, ut alias, insinuare. Cæterum et debita conclusione tractatus hic caret, et prolixioris operis fragmentum videtur.

EPISTOLA XXXIX,

SEU HOMILIA SUPER EVANGELIUM MATTHEI.

I. Sanctus evangelista docet nos necessitatem inopie tolerantis, subsidii causa amicum debere perquirere, et id quod deest ad refectioem alterius, oportere altero mutuari. In tantum autem ad postulandum pervicacem esse voluit petitorum, ut ne nocturnis horis pulsare amici januam desinat, nec excitare eum dubitet quiescentem : ita etiam, ut tedium inferens, impudentia mereatur, quod amicitia non meretur, et communicationem panis extorqueat importunitas, quam non impetret humanitas. Ait enim : *Quis vestram habebit amicum, et ibit ad illum media nocte (Luc. xi, 5) ?* etc.

II. Videtur ergo secundum litteram aliquid persuadere, ut media nocte quiescenti amico et clauso cubiculo, dormienti molesti esse minime desinamus. Sed si ad spiritualem nos intelligentiam revocemus, inveniemus non dure Dominum, sed utiliter præcepisse. Nam utique postquam discipulos orationem Dominicam docuit, hanc subiecit parabolam, ut intelligeremus importunos nos amicos esse debere, non ex postulando aliquid, sed potius precando : id est, Christum non carnali manu percutiendo, sed spiritali oratione pulsando. Ipse enim, si recte vivimus, amicus noster est. Nam quis amicior vobis est, quam ille qui pretio sui sanguinis nos redemit ? Ipse, inquam, amicior omnibus est : qui cum sit Dominus, amicus esse dignatur, dicens ad apostolos : *Jam non dicam vos servos, sed amicos (Joan. xv, 15).*

III. Hujus ergo amici ostium incessabiliter pulsare debemus, et horis eum inquietare nocturnis, et usque adeo molesti esse, ut importuni etiam judicemur. Sed non hujus importunitatis vereamur offensam ; quia hæc apud Dominum importunitas opportuna est. Ac ceptior enim est illi impudens deprecatio, quam secunda præsumptio : hoc est, plus meretur qui sollicitus orat instanter, quam qui confidens dissimulat negligenter. Ait enim et ille : *Si perseveraverit pulsans.* Perseverans igitur meretur accipere, quod alibi evidentius dicit : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. xxiv, 13).* Non multum ergo juvat frequenter orare, cui contigerit aliquando cessare.

IV. Semper igitur et sine intermissione petendum est et pulsandum, ne precatio ante acta nihil prosit, si non ad finem eodem quo cœperit tenore pervenerit. *Vico, inquit, vobis, et si non dabit illi surgens, eo quod amicusejus sit, propter importunitatem ejus surget, et dabit (Luc. xi, 8).* Magna perseverantia est, quæ quamvis importuna est, quanquam molesta sit Deo : tamen plus amica est, quam amicus. Ecce enim quod amico negatur, perseverantia promeretur. Illi recusat de fiducia, huic de contentione compatitur. Illi non largitur familiariter pulsanti, huic pertinaciter miseretur oranti.

V. Pulsemus igitur ostium Domini, non solum per fidem, sed etiam perseverantia, ut aperiatur nobis :

A et media nocte pulsemus, ne gravis nos ad vigilandum peccatorum somnus invadat ; quoniam scriptum est : *Beati servi quos cum venerit Dominus invenerit vigilantes (Luc. xii, 37).* Hoc autem ostium aperiri sibi Apostolus exposcit, non solum tuis, sed etiam propriis orationibus obsecrans se juvari, dicens : *Ut aperiatur mihi ostium ad loquendum mysterium Christi (Coloss. iv, 3) ;* scilicet aperto ostio illos sacramenti panes accipere desiderans, de quibus esurientis gentilis populi ad cognoscendum Dominum inedia saturatur. Et nos ergo pulsemus hoc ostium et perseveranter oremus, ut ex ipso sapientiæ et scientiæ panem accipere mereamur. Nam nisi substantiam exinde sumpserimus, fraternitatis istius desiderium proprio sermone reficere non valeamus.

VI. Vel homo iste quilibet Christianus intelligitur, qui fidem Trinitatis tantummodo intelligit : et quod necessarium est, nisi alter eum doceat, ignorat. Amicus vero ejus, ut diximus, Christus est. Quod dicit, *Vadit ad illum media nocte,* id est, in novissimo tempore, et dicit illi, *Commoda mihi tres panes :* ac si dicat anima illa ad Christum, *Commoda mihi fidem Trinitatis, et fac me intelligere, quem admodum operari oportet. Amicus meus venit de via ;* ac si dicat, sensus meus ambulavit per diversas regiones, et rediens ad me vacuus est, non habeo alimenta spiritalia, quæ ante illum ponam, nisi tu me doceas fidem Trinitatis, spem, charitatem, et omne quod ei tribuam ; nec unde eum doceam habeo. *Noli mihi molestus esse, et cætera.* Distulit quidem desiderium, sed non abstulit, ut plus nos quæramus, et inventus strictius teneatur. Quod vero dicit : *Pueri mei mecum sunt ;* ac si dicat Dominus Christus omnipotens : *Sancti mei quos volui jam mecum sunt ; non possum surgere, et dare tibi. Ideo negat petitionem, ut probet cuilibet perseverantiam. Et quod dicit : Si non dabit illi surgens eo quod amicus ejus est, propter importunitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios :* sic et Dominus Jesus amicus et frater noster [Al. tac. noster] Christianorum, omni importune fideliterque petenti, pro jugi petitione quidquid in nomine ejus petierit, sine difficultate D tribuet. Sicut et sequitur.

VII. *Ego vobis dico : Petite et dabitur vobis ; quærite, et invenietis ; pulsate, et aperiatur vobis (Matth. vii, 7) :* id est, petite Patrem, quærite Filium, pulsate Spiritum sanctum. Vel petite cogitationibus, quærite verbis, pulsate operibus. Sive, petite fide, quærite opere, et pulsate scientia : et ecce omnia aperiuntur vobis. *Quis autem ex vobis patrem petit panem, numquid lapidem dabit illi (Ibid. 9) ?* Ac si dicat : *Qui petit a Domino charitatem et dilectionem, non illi dat duritiem cordis. Aut piscem, numquid pro pisce serpentem dabit illi (Ibid. 10) ?* Per piscem fides intelligitur, per serpentem infidelitas ; ac si dicat : *Si petis a Domino fidem, non tribuit tibi infidelitatem. Aut si petit ovum, numquid porriget*

illi scorpionem (Luc. xi, 12)? ac si dicat: Si habes in Deum spem veram, sive cogitationem sanctam in corde tuo cogitaveris, non contrarietatem, nec insidiarum caluniam a Domino pertimescas. Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de cælo dabit vobis spiritum bonum timentibus se (Matth. vii, 11)! Ac si diceret: Si homines carnales inter bonum et malum discernitis, et non vultis ut quisque vestrum de manu vestra malum pro bono recipiat; quanto magis Deus qui cuncta condidit homini, quem ad imaginem suam fecit, fideliter sibi petenti tribuet bona! Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur (Luc. xii, 49)? Quid hoc loco ignem nisi Spiritum sanctum intelligimus; quem Dominus in terram misit ut urat vitia et peccata, et accendat animas per charitatem atque illuminet?

MONITUM IN SEQUEMTEM EPISTOLAM.

Quamquam nemo ibit inficias, hujus auctorem epistolæ, si cum Hieronymo componatur, longo intervallo infra ejus ingenium ac dignitatem esse: non probat tamen Erasmi censuram, si quid alias plane injuriosam, ubi eum vocat impudentissimum rabulam, effutientem, non proloquentem, et quidquid in buccam venerit, oblatrantem. Versatus in hoc ipso argumento est Victor Cartennæ, Mauritanæ civitatis episcopus, qui scripsit, teste Genadio cap. 77, *ad Basilium quemdam super morte filii consolatorium librum, spe resurrectionis, perfecta instructione munitum.*

EPISTOLA XL.

AD TYRASIAM SUPER MORTE FILIÆ SUE CONSOLATORIA.

Benedicto et dilectissimo Tyrasio Hieronymus.

I. Charitatis tuæ scripta percepi, in quibus animum tuum dolore commotum de filiæ dormitione cognovi. Non aliud principaliter admiratus sum, quam Christiani pectoris in te ablatam virtutem fuisse, ut animum flecteres ad dolorem. Stupeo murum fidei penetratum vulneribus orbitatis, quem sepire debuerat spes resurrectionis et regni cælestis. Nunquam spes cum dolore concordat, nec fides aliquando sentit quantumcumque jacturam. Resurgere credimus mortuos, et plangimus! Quid faceremus si mori tantummodo sine resurrectione præciperet Deus? Voluntas ejus utique sola sufficeret ad solatium, cui nullum præponere jubemur affectum. Quod dederat, abstulit qui creaverat. Quis est qui plangat quod ad tempus acceperat? Commodaverat, ut haberes quantumcumque tempore voluisset: ut cum vellet, rursus auferret. Nihil abstulit tuum, qui dignatus est recipere proprium. Creditum suum recipere decuit creditorem, et nihil aliud decet, quam creditori suo gratias agere mutantem. Sic Job legimus, quam sequamur devotissimam vocem: *Dominus, inquit, dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum (Job, 1, 21).*

II. Parva ergo non erat hæc consolatio contra luctum, quod nemo lugere debeat cum aliquid reddi-

derit alienum: quia fas non erat apud alium retineri, quod Domino suo fuerat necessarium. Additur consolationis alia providentia, quæ jaculis orbitatis occurrat. Plangere debuimus de sæculo recedentes, si sæculi inimicitias contra nos minime sentiremus; et plangimus Domini beneficia, qui novit infirmitati nostræ quid præstet. Periclitari volebat adhuc, qui dolet aliquem dormientem; et inter fluctus vite præsentis videre cupiebat miserum laborare. Talius ac tantis tempestatibus vitæ, tot impugnationes diaboli, tot corporis bella, tot sæculi clades evasit. Et lacrymas fundis, quasi nescias quid in te ipso quotidie patiaris?

III. Propter quod admonet Dominus apostolos suos, dicens: *Si diligereis me, gauderetis, quia vado ad Patrem (Joan. xiv, 28).* Plane Lazarum flevit mortuum, sed non tuas lacrymas fudit. Resurrectionis promissor dolorem docere non poterat, ne fidem perfidiam faceret, quam docebat. Doluit Lazarum non dormientem, sed potius resurgentem; et flebat, quem cogebatur propter alios ad sæculum revocare. Hanc vitam dans Dominus, ingemiscerat, quam tu doles esse sublata. Contra lacrymas ejus pugnant lacrymæ tuæ, et amor tuus amor ejus non convenit. Illic fletus non habet pietatem. Ille nolebat reddere laboribus, quem dilexerat: et tu amare credebas te, cui laborum volebas adhuc præstare tormenta. Cæterum si putas eum Lazarum doluisse, ante non permisisset exire, qui repellere potuit mortem: aut certe non fletet, qui mortuum suscitare postmodum habuerat potestatem. Unde apparet, sola eum causa fuisse commotum, quod ad hostilem vitam charissimum revocare denuo, et propter credituros aliquos et confundendos incredulos, urgebatur. Denique sic subsecutus est, dicens: *Ergo, Pater, ut credant, quia tu me misisti (Joan. xi, 42), ait clara voce: Lazare, prodi foris (Ibid. 43). Et factum est.*

IV. Gaude ergo unde ille coactus est flere, ne tu saltem videaris dormientis felicitatibus invidere. Ab alieno mundo proprium transivit ad Dominum; et de hostili patria migravit ad cælum. Contra sic Apostolus commemorat, dicens: *Quandiu sumus in hoc sæculo, peregrinamur a Domino (II Cor. v, 6).* Non ergo nobis luctum debet incutere quisquam, cum a peregrinatione redire inveniit ad propriam regionem, maxime cum non inanis et vacuus redire noscatur, qui Christianitatis mercatus est lucrum: propter quod descendit ad mundi commercium. Et ego, inquit, nulla promissionum cælestium dubitatione conturbor, sed sola separatione dormientis æstuans, desolatus solatio pii pignoris jactor.

V. Excusatio est hæc, benedictæ, sine dubio fragilitatis humanæ, quæ patrocinari non potest difficultatæ. Si enim desolationes homines ferre non valerent, nunquam prorsus parentes a se sua pignora dimisissent. Destitutos se a morientibus conquerunt: et vivos filios, aut propter honores, aut propter negotia peregrinis regionibus credunt:

et gaudent tota vita sine affectibus commorari, dummodo capiant, quod cupiunt de suis pignoribus adipisci: et ut ad palatia pergant, peregrinantur. Ad studia dignitatis navigant acquirenda, vel ad causas patrimonii aliquas explicandas cum labore et periculo, proficiscentes omnes impellunt, nec secum vacare quos diligunt, patiuntur. Et ut ad palatia cœli, ad studia Christi, ad honorem vitæ perpetuæ, et patrimonium possessionis æternæ cum securitate valeant pervenire, nemo filios suos a se libenter gratulatur abscedere. Ad comparanda peccata gaudet tam parentes a filiis, quam filii a parentibus, provocante diabolo, separari. Ad indulgentiam percipiendam, nolunt ab invicem, Deo vocante, discerni: ut appareat non pro nostra ratione nos dolere quemcumque videmur amittere, sed in

VI. Mihi crede, sola in omnibus incredulitas morret. Et sicut non potest fides nosse quod doleat, sic diffidentia sola doloribus invenitur ancilla. Nam si dormientes dicimus, dormientes utique credere debemus; et non mortuos, sed requiescentes, secundum vocem Domini: *Omnia enim, inquit, qui credit in me, licet moriatur, vivit (Jouan. xi, 25)*. Si tibi medicus hoc promitteret quisquam, nullam sine dubio promissioni ejus negare poteris omnino lætitiâ. Nunc quia Christus fabricator et resuscitator promittit, non times eam plangere, ut fideiorem Christo pariter et potentiorum medicum videaris in promissione judicare.

VII. Sed destitutam, dicit, doleo senectutem meam: qui debueram liberos meos potius antecedere, ne in laboribus remanerem. Quando de spiritualibus bonis quodcumque tractatur, nihil est omnino de carnalibus ante oculos proponendum. Ego tibi melius profiteor evenisse, qui non carnalem, sed spiritualem circa te considero felicitatem. Tu dicit te pignoris tui obitu in senectute confectum: ego contra probo sublevatum. Senectuti tuæ amputavit Dominus magis sollicitudinem, quæ torquebat de viva filia, ne periret. Melius utique nunc mortuam sæculo credis esse apud Deum vivam, quam hic vivam mortuam. Gaude tibi quod filiam Christianam mereberis sequi, quam secutus, in cœlo gaudeas rursus amplecti. Non te deseruit, sed præcessit. Misisti nutrimenta tua Christo. Si luctum horrueris, et te obtulisse pignus Deo deputari poteris. Secundum votum tuum habe post Abraham, si non potes primum; ut quod ille dubitabat offerre, tu saltem [*Al. forte*] videaris de sublato gaudere. Ab illo Dominus postulavit, a te tulit; ille jussioni paruit, tu voluntati consentias. Illud per illicitam legem naturæ probavit sibi devotum; te saltem per licitam conditionem mortalitatis annotet religiosum. In qua parte Christianum te poteris approbare.

VIII. Erubescat incredulitas nostra, quæ nec cum gentilibus Deo vult esse subjecta. Communis est vobis cum illis exitus mortis, et dolores illorum

A superamus doloribus nostris. Quid ageremus, si peculiare aliquid exigeretur a nobis? Quod ad dedecus nostrum pertinet, gentiles dolores sæpe contemnunt, cum non ad promissa cœlestia, sed ad pœnas Tartari rapiantur; et nos plangimus euntes ad cœlum? Considera, Christianus talis quid merebitur deinceps: qui nec imitari contendit exempla sanctorum, nec contemptum habere gentilium? Illi luctus desperando despiciunt; nos et sperando despiciere non conamur. Illi servire intrepidanter filios suos mortalibus tradunt; et nos Deo nostro simul et suos liberos, et nostros liberandos dimittere sacrilega mente cunctamur: quasi tutius apud homines judicemus magis quam penes Deum condemnari. Aliquem filiorum Christiani nolunt vel gratulatione sua deducere ad bona. Gentiles tradere non cunctantur ad mala.

IX. Postremo vel cum ipsa felicitate nostrorum morientium cogamur animum flectere, ne desideris eorum desideria nostra incipiant reluctari. Esto religiosus, vel voto ejus quæ evasit, si non potes tuo. Exsulta, quia placuisse cognoscis tui participium sanguinis Christo, maxime quod de occasione debeas tolerare Domini voluntatem, cui non potes contradicere. Et cum sit omnibus communis hic casus; vanus dolor est, qui nec primus videtur esse nec solus.

X. Sed dicitis: Nullus me de mea desolatione [*Al. consolatione*] mentis angor exulcerat: sed pro derelictis parvulis morientis, humanitatis affectus impulsat. Nec licet commoveri animum Christianum, ne contra Christi imperia reluctetur. Quid interest quandocumque et qualescumque filios dimisisse, quos jubemur a Domino causa devotionis odisse. Melius nunc salvam animam suam moriens dereliquit in pace, ne in persecutione dimittere cum suo interitu non valeret. Ipsi auxiliabitur in mundo, quorum matrem habet in cœlo. Et qui matri subvenit, et filiis certe succurret.

XI. Postremo vide, si aliquid debeat dolori concedi, ubi sine aliquo remedio potest animus fatigari. Sapienter debet dolere qui dolet; ne perdat sine causa quod dolet. Nunc autem contra luctum sumenda sunt arma, ut spes nostra possit habere victoriam. Principaliter quod voluit Deus suscipere gratulemur. Deinde quia hoc nobis in mundo commune est, additur privatim peculiare nostrum, quod ad requiem deducamur. Sequitur consummatio omnium gaudiorum, quod in resurrectione invicem nobis, Domino reformante, reddemur: quod Apostolus pollicetur: *Nolo vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et ceteri qui spem non habent. Si enim credimus quia Christus mortuus est, et resurrexit: ita et Deus eos qui dormierunt in Christo, adducet cum illo (I Thess. iv, 12, 13)*. Hæc tibi, benedice, pro charitate communi transmissi. Cæterum scio te valere, alios consolari. Tunc orbitas non inveniet penetrabilem, si alios contra illam non cesses armare [*Al. amare*].

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Erasmus ait : Hæc in quibusdam exemplaribus inscribitur ad Oceanum : verum familiarum more desinit. Sapi eundem auctorem, cuius est superior epistola, quippe nec erudita, nec ullo modo spirans pectus Hieronymianum.

EPISTOLA XLI.

AD OCEANUM, DE FERENDIS OPPROBRIIS HORTATORIA.

I. Diversorum opprobra, tribulationes multiplices, quibusdam insidiantibus, te sustinere cognovi. Cujus rei causam non tantum, si hæc refellas, doleo, quantum gratulor, si libenter excipias ; in hoc enim in nobis Christi ostenditur fides, timor cernitur, manifestatur mors, si opprobriis et tentationibus pro suo nos gratanter amore subjugemus. Nec hoc nobis contrarium debet esse, sed gratum, pro eo, vel parva perpeti, qui majora pro nostra salute perpessus est : præsertim cum sciamus regnum cælorum non sine variis tentationibus adipisci, ut scriptum est : *Oportet nos per multas tribulationes introire in regnum Dei (Act. xiv, 21)*. Si ergo per multas tribulationes, quibusdam cælestis regni aditus aperitur, illis utique clauditur, qui volunt [Al. nolunt] sustinere vel pauca.

II. Oportet ergo nos diversa tentationum generæ æquo animo perpeti, per quæ nobis cælestis janua promittitur aperiri. Beatus apostolus Jacobus nos hortatur et docet, quales in tribulationibus esse debeamus, cum dicit : *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis (Jac. 1, 2)*. Unde satis præposterum et contrarium est, nos in hujusmodi rebus mœstitia aliqua fatigari : in quibus gaudium potius jubemur habere, quam luctum. Et alibi idem apostolus dicit : *Beatus vir qui permunit in tentationibus ; quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se (Ibid. 12)*. Vide ergo quantum homini tentatio prosit : per quam beatitudinem consequitur et coronam. Sed illud intelligendum est cum ita dicit : *Quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se*. Illos inquit probatos, et ab his Deum diligere, qui ob nominis ejus causam in tentatione perstiterint, quibus merito corona promittitur ; illos vero reprobos et nullius vitæ præmio dignos, quos nulla tentationum causa verarit.

III. Quapropter et nos gaudere in tentationibus oportet, et portare debemus, per quæ et probati æternæ vitæ præmio coronemur. Hoc etiam ipse Dominus in Evangelio suo declaravit, dicens : *Beati estis cum vos maledicerent, et persequerentur : et dicent omne malum adversum vos propter justitiam. Gaudete et exsultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis (Matth. v, 11, 12)*. Quis ergo post hujusmodi vocem tentari se non sinat ? Quis ab hominibus persæqui se justitiæ causa non optet ? Quis non tribulari velit ? Quis se non maledici desideret, ut mereatur Christi voce laudari, et cælesti copiosaque mercede munerari ? Utinam ob Domini mei

nomen atque justitiam cuncta infidelium turba me persequatur et tribulet ! Utinam in opprobrium meum stolidus hic mundus exsurgat ; tantum ut ego merear a Christo laudari, et suæ pollicitationis sperare mercedem ! Grata itaque et desideranda tentatio est, cujus præmium speratur a Christo in cælo, nec maledictio gravis est, quæ divina laude mutatur. Sustineamus ergo nos paululum in hac vita tentari, ut æternam postmodum possimus pro temporali capere tentatione mercedem.

IV. Hominum quoque opprobra detractionesque patienter et leniter [Al. leviter] toleremus, ut Domini laudibus digni esse possimus. Nam si humanam laudem quærimus, divinam amittimus. Quisquis enim ab hominibus laudatur, culpatur a Christo, sicut scriptum est : *Væ vobis divitibus, qui consolationem vestram habetis. Væ vobis qui saturati estis, qui exuriatis. Væ vobis qui ridetis et gaudetis nunc, quia lugebitis et flebitis. Væ cum benedixerint vobis omnes homines (Luc. vi, 24 seqq.)*. Vide ergo quam gravis et molesta sit humana laudatio, cui ita Dominus comminatur. Homines animales atque terreni, non nisi quæ temporalia et terrena sunt, diligunt ; et quæ diligunt, hæc laudare videntur. De illis scriptum est : *Omne animal diligit simile sibi (Eccl. xiii, 19)* ; et sic omnis homo secundum genus suum laudat opes, epulas, et divitias, et eos qui pretiosas et molles gloriantur in vestibus, quæ omnia lex sancta prohibet atque condemnat.

V. Eos vero qui, dilectione et timore Domini cogente, abjiciunt hæc omnia, et sanctos secundum legis ordinem se exhibent, irident atque subsannant, infelices atque miseri suorum malorum mercede cæcati : quibus non sufficit quod propria nolunt lugere peccata ; adhuc insuper eos qui lugere videntur, irident, et in subsannationem habent, quos debuerant imitari. Sed venit tempus et eorum risus vertatur in luctum, quibus nunc noster plañctus est risus ; et ut se fuisse divites lugeant, qui nunc Christi pauperibus impudenter insultant. De quibus Scriptura dicit : *Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustaverunt : et qui abstulerunt labores eorum, videntes turbabuntur timore horribili ; et substitutione insperatæ salutis dicent intra se pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes : Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, et in similitudinem improprietatis. Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem eorum sine honore. Quomodo ergo nuuc computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est ? Ergo nos erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol non est ortus nobis. Lassati sumus in iniquitatis via et perditionis : et ambulavimus in solitudines difficiles, dum viam Domini ignoravimus. Quid profuit nobis superbia nostra, aut divitiarum jactatio quid conulit nobis ? Transierunt omnia ista tanquam umbra (Sap. v, 1-9)*.

VI. O si hæc nunc gloriosi et divites lugerent, et qui alios irrident, dum tempus est, et ipsi se flerent, non necesse haberent eo tempore gemere, quo nullus jam gemitus fletusque proficiet. Cujus temporis indicium lætus apostolus Jacobus cernitur memorare, dum divites ut in præsentem se ingeant, hortatur et commonet, dicens: *Agite nunc, divites; plorate ululantes in miseris quæ advenient vobis. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt; et vestimenta vestra a tineis comesta sunt; aurum et argentum ævestrum ruginavit; et ærugæ forum in testimonium vobis erit, et manducabit carnes vestras sicut ignis. Epulati estis, et in luxuriis nutritis corda vestra in die occisionis (Jac. v, 1 seq.).* Sciebat enim quod quisquis se in præsentem tempore fletet, in futuro non fleret. Hoc et ipse Dominus dicit: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. 5, 4).* Qui lugent, inquit, hoc tempore, ipsi postmodum consolabuntur a Christo. Ridentibus vero dicitur: *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis (Luc. vi, 25).*

VII. Sed ne quis putet quod Dominus generaliter omnibus ridentibus comminetur, cum alibi dicat Scriptura: *Vir autem sapiens tacitus ridebit (Eccli. xxi, 25).* Est ergo sine crimine risus et est risus in crimine. Sapientis risus, nihil in se criminis habet. Ille vero indignus est, qui sanctos, et eos qui se Deo exhibent, irridet: de quo dictum esse puto: *Qui irridet inopem, ad iracundiam provocat eum qui fecit illum.* Sed quis est iste inops, cujus subsannationis causa Dominus provocatur ad iram: nisi ille qui humanas terrenasque opes idcirco contempsit, ut illi placeret pauper, cui difficile opulens placere potuisset? Merito illis irascitur Dominus, qui propter se pauperem factum irridere non metuunt. Irridebant enim Scribæ et Pharisei Christus, quia divitias contempserat: sicut scriptum est: *Hæc audientes Scribæ et Pharisei, qui erant avari, irridebant eum (Luc. xvi, 14).* Habemus et nos Scribas, habemus etiam Phariseos, qui nunc discipulos Christi spernentes divitias, irrident: sicut illi irrisere Dominum ac magistrum.

VIII. Sed dicendum est eis, quod tunc temporis dictum est illis: *Vos estis qui justificatis vos coram hominibus. Quod enim hominibus altum est, abominatio est apud Deum (Ibid., 15).* Non oportet ergo nos quorundam risu vel subsannatione terreri, cum etiam ipsum Dominum a talibus non ignoremus irrisum: sed exultare potius et gaudere debemus, si et nos illa omnia quæ Dominus noster ante pertulit, perferamus, recepturi etiam pro ipsa subsannatione mercedem. Quia nihil est quod nobis pro Christi nomine sine præmio irrogetur. Vide ergo quam beati sint atque felices, quibus etiam insipientium risus proficit ad salutem. Ita enim Dominus diligentes se diligit, ita se timentes honorat: ut nec irrideri eos gratuito sinat, quibus et pro subsannatione retribuit ultionem.

IX. Hæc igitur tu, sapiens sanctaque anima, vide, ne insipientium et infidelium fabulis terrearis: quo

minus ea quæ sunt legis, facias. Neque enim de gehennæ ignibus nos hominum fabulæ poterunt liberare vel risus: sed Christi timor atque justitia. Nolo te nec in hac parte confundi, si tibi pro Christi nomine vel opere, a perituris et vanis hominibus derogetur: quibus et interitum felicitas præstat. Sed gaude potius et lætare, sciens tibi repositam etiam pro ipsa derogatione mercedem. Nam satis iniquum et impium est, si tu tibi pro ejus nomine nec detrabi patiaris, qui propter te tanta perpessus est. Quam vero grave sit pro Domino non sustinere omnia, quæ advenerint in hac vita, sive damna, sive derogationes, suspiciones, detractioes, vel cætera, quando ille cum Deus et Dei Filius esset, pro tua salute opprobria hominum injuriasque sustinuit! Valde ab eo alienus est, qui nec detractioes saltem sustinere contentus est. Nam quomodo eum amare dicimus, si pro eo nihil sustinere parati sumus?

X. Quod si in nobis est ipsius vera dilectio, quæcumque pro ejus nomine, quamvis gravia, irrogetur, exigua censemus, et dicimus: Parva sunt ista quæ patimur: majora ille pro vita nostra pertulit. Nihil nobis dignum pro ejus nomine irrogetur. Quod si sententiæ ipsius memores sumus, intelligemus. Ait enim: *Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum (Luc. vi, 40).* Si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus (Matth. x, 25). Et nos ergo si discipuli, si domestici Christi sumus, debemus opprobria, detractioesque amplecti, et sustinere libenter: et æquo animo ea omnia ferre, quæ pro nobis magister et Dominus pertulit noster.

XI. Qui vero hæc sustinere non vult, nec discipulum ejus se deponat esse, nec servum, nec filium, nec domesticum. Ille enim innocens, immaculatus, intactus, in quo nulla potuit peccati macula reperiri: de quo Propheta prædixerat: *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (Isa. lxxv, 9; I Petr. ii, 22),* pro nobis sacrilegis et peccatoribus et æterno supplicio mancipatis, tanquam atrocissimus reus ab iniquis judicio sistitur, flagellis cæditur, sputaminibus irridetur; et nos propter eum confundimur erubescere, qui propter nos tanta perpessus est. Ille enim pro salute nostra dorsum verberibus, sputaminibus faciem, maxillas palmis non confunditur parare; et nos pro eo leve etiam confundimur audire convicium? Gaudemus potius, et lætemur, si pro tam magnis ejus et pro nostra salute passionibus vel parva sustineamus.

XII. Cæterum quæ spes nobis est, si ob eum audire blasphemiam, aut sustinere confundimur, qui nostri causa de cælis descendit ad terras, et ut nos exaltaret, humiliavit se? Et cum immortalis esset, mori contentus est, ut nos ab æterno mortis laqueo liberaret. Coronatus est spinis, ut nos qui ante spinei et infructuosi steteramus, fructum bonæ arboris apportaremus. Felle et aceto potatus est, ut in nobis jam nec felle amaritudo, nec aceti

esset asperitas. Filius hominis factus est, ut nos filios Dei faceret. Vide ergo si pro isto confundi debemus aliquid sustinere. Vere illa est anima felix et angelis æquanda, quæ pro nomine et opere Christi tanta quanta pro nobis ille sustinuit, voluerit sustinere.

XIII. Cæterum grande periculum est justitiæ, ejus erubescere exemplo vivere, qui nostram injusitiam non erubuit sustinere. Deinde si æquo animo pensamus id ipsum, quo nobis quis detrahere videtur injuste, laudari nos potius, quam accusari probamur. Nam quid aliud faciunt, cum vera de sanctis dicunt, nisi ut ea dicant quæ facimus, jejunos, abstinentes, sobrios: qui jam deliciis non delectamur et epulis, qui divitias spernimus, et pretiosis non gloriamur in vestibus; qui auri cupiditate minime captivamur, qui non adipiscimur argentum, et quæcumque humana vanitas videtur eomplecti, contemnimus. Nullus hic confusionis est locus, nullus verecundiæ aditus. Illi magis erubescere debent atque confundi, qui ea quæ sanctis displicent, concupiscunt.

XIV. Erubescant igitur ebriosi, voraces, injusti, raptores, adulteri, et quicumque suis gloriantur in malis, quos gehennæ ignis exspectat, et quibus supplicia præparantur æterna. Facientes autem Domini voluntatem, confundi non debent: in quibus nulla confusionis sunt opera. O quam indignum est atque præposterum, ut justis confundantur in bonis, et peccatores gloriantur in malis! Videat ergo anima Deo devota, ne insipientium risu eam, aut stultorum hominum vanissimus sermo confundat, et a suo proposito retrahat: in quo magis per dies singulos proficere debet in melius. Videat ne quis a timore Christi se revocet, ne quis ab ejus dilectione se divellat, propter quem omnem sæculi gloriam pompamque contempsit, cui nihil dignum pœnitentiæ comparavit, quem parentibus filii, quem liberis patres, quem conjugii præferunt continentis.

XV. Crescat in nobis quotidie amor Christi, crescat fides, quia magna nos pro Dei amore merces exspectat: tantum ne ab ejus cultura, vel opere semel devota mens se retrahat, ne ei dicatur: *Habeo adversum te pauca, quod charitatem priorem reliquisti* (Apoc. 11, 4). Unde certum est, non hominibus placendum, sed Christo; nec humanam laudem queri debere, sed divinam. Quid nobis prodest, si illi nos laudent, quibus placere peccatum est? Quidve obest, si vituperent hi, quorum non plus vituperatio prodest, quam obest laudatio? Audiamus magis quid ille vas electionis doctor gentium dicat, et quo nos ne hominibus placere vellemus, hortetur exemplo: *Si hominibus, inquit, placere vellem, Christi servus non essem* (Galat. 1, 10). Unde nulli dubium est, eos Christo servire non posse, qui hominibus optant potius quam Christo placere. Contenti ergo interim simus hominibus displicere, tantum ut Christo placeamus. Nec co-

rum laudibus delectemur, qui non alios quam sibi similes laudant. Nos potius laudent prophætæ, et apostoli, laudet in Evangelio suo Christus. Tunc erimus vere felices, si a talibus laudari digni fuerimus. Omnium enim horum voce laudabimur: si quæcumque Dominus per apostolos vel prophetas videtur præcepisse, servaverimus.

XVI. Nobis igitur detrahentibus cunctis et vituperantibus universis, simus sobrii, sancti, humiles, et pudici, et Deum semper fideli corde precemur; ut ipse semper in nostra mente sit, et lex ejus nostro semper in pectore, ut possimus prophetica loqui voce: *Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam pro eis* (Psal. cviii, 4). Et alibi: *Humiliavi in jejunio animam meam, et factum est mihi in opprobrium. Et posui vestimentum meum cilicium, et factus sum illis in parabolam* (Psal. xxxiv, 13). Et iterum: *Genua mea infirmata sunt jejunio, et infirmata est caro mea propter oleum. Et ego factus sum in opprobrium illis: viderunt me, et moverunt capita sua. Adjuva me, Domine Deus meus* (Psal. cviii, 24 seqq.). Vides ergo omnes prophetas et sanctos propter hoc semper hominum subsannationes pertulisse, qui Deo vellent fideliter servire. Hoc et Apostolus ait: *Fidelis sermo*. In hoc enim laboramus, et maledicimur, qui speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium, maxime fidelium.

XVII. Quid plura? nisi, ut sæpe jam diximus, cursum quem in timore Dei cœpinus, consummemus. Simus cæteris, in amore Dei, forma; custodientes ne quis in nobis aliquid scurrilitatis reprehendat aut vanitatis, sed magis quicquid est gravitatis et modestiæ; quia Christiani vita omnibus in speculo posita est. Qui etiam si quippiam titubaverit, jam cecidisse jactatur, et amplius etiam dicitur quam videtur. Simus ergo sapientes, graves, quieti; nunquam vanitatem, nunquam opera hominum lingua nostra loquatur, sed sine intermissione legem Dei nostri meditetur. Tunc si quis exstiterit suæ salutis inimicus, qui subsannet et detrahat et derideat: hæc non solum non metuamus, sed potius gaudeamus.

XVIII. Et hinc nos aliquatenus consolemur, si mereamur odio magis sæculi vivere, quam Christi. Caveamus quoque ambulare indecenter et inquiete, sicut et sanctius apostolus monet, dicens: *Rogo autem vos, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis* (II Thess. 111, 6). Cum hæc a nobis omnia omnino nostra virtute fuerint custodita: quicumque putaverit derogandum nobis, prophetici simus sententiæ memores, per quam Dominus sui nominis causa tribulatos hortatur, dicens: *Et tu, fili hominis, ne timueris eos, neque paveas a facie eorum, quoniam insanient et convenient adversus te* (Ezech. xi, 6). In gyro et in medio scorpionum tu habitas, verba eorum ne timueris, et a facie eorum ne paveas. Et alibi dicit: *Audite me qui nostis judicium, popule meus, in quorum*

corda lex mea est : Nolite timere opprobria hominum, et blasphemias eorum ne metuatis ; quia sicut vestimentum, ita per tempus deficient, et ut lanam comedat eos tinea (Isa. LI, 7, 8). Justitia autem mea in æternum manet. Salutare vero meum in sæculum sæculi. Servandum præ omnibus ; ne alterius laudem velimus [Al. malimus] servare quam Christi ; ut et nos cum Propheta possimus dicere : Apud te laus mihi in Ecclesia magna (Psal. xxi, 26). Et iterum : Tanquam prodigium factus sum multis ; et tu adjutor fortis. (Psal. lxx, 7). Et iterum : Maledicent illi, et tu benedices. Qui insurgunt in me, confundantur, servus autem tuus lætabitur in te (Psal. cviii, 28).

XIX. Hæc ad consolationem in Dei timore, devotis mentibus, prout ingenii tenuitas potuit, prosecutus sum breviter. Nunc superest ut aliquid amplius faciat mens devota, quam nostra parvitas sufficit admonere. Salute omnes qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum, cui cum Patre omnipotente sit laus, virtus et gloria cum Spiritu sancto, et nunc et semper et in omnia sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Nemo non sentiat, recentiore hanc esse Epistolam ætate Sulpitii Severi, quem auctor honoris causa nominat, ac Vitam S. Martini ab eo scriptam laudat. Stylum quod spectat, atque operis argumentum, ita proxime ad ejus libelli indolem accedit, qui de *Singularitate clericorum* inscribitur, atque habetur cum alibi, tum præcipue inter suppositiva S. Cypriani scripta, ut facile videri possit ab illo velut exemplari expressa. Contende invicem, et siquidem ille non immerito circa sæculum millesimum, quo tempore lis illa in Occidente maxime fervebat, deputatur : quæ hujus habenda sit ratio intelliges.

EPISTOLA XLII.

AD OCEANUM.

De vita clericorum.

Sophronius Eusebius Hieronymus Oceano suo salutem.

I. Deprecatus es, ut tibi breviter exponerem, qualiter clerici debeant vititare in hac vita mortalium. Hinc me plerique maledictis æmuli præstolantur, quia non sileo veritatem : tamen, mihi charissime, ab Apostolo sumamus exordium, qui ait : *Humanus sermo et omni acceptione dignus. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse, sobrium, pudicum, benignum, ornatum, hospitalem, docibilem, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non vinolentum, domui suæ qui bene præest (I Tim. iii, 1 seqq.)* : et reliqua. Totum comprehendit esse cavendum, cum irreprehensibilem ponit.

II. Quomodo igitur alterum reprehendat, cum ipse qui accepit potestatem ut doceat, sit reprehensibilis? Quia vita episcopi, forma debet esse clericorum. Ex episcopo gradus cæteri clericorum condiscunt quomodo debeant vivere in hac vita mortali. Seipsos imitabiles debent proponere sacerdo-

tes : ut alii juniores, gradus humiles consecuti, vita et testimonio sacerdotum possint exurgere. Præcipue illud reor attentius tibi esse providendum ; quia prima tentamenta sunt clericorum, mulierum frequentes accessus. Iste sexus reprehensibiles exhibet clericos. Quid tibi revera cum feminis, qui ad altare cum Domino fabularis ? Te cuncti in publico, te in agro rustici, aratores ac viniores quotidie graviter lacerabunt, si contra dispositum fidei, cum feminis habitare contendis. Et quia, ut arbitror, concupiscis irreprehensibilis inveniri, testimonio bono utere. Nunquid in choro apostolorum feminae affuerunt ? Prohibe tecum virgines morari, etiam quæ de genere tuo sunt. Dilige eas, exterius ordina, frequenter visita junctus obsequio clericorum, ne dum *secretaliter* ac solus ingrederis, macules testimonium tuum.

III. Illud etiam adjiciendum est ; quia si uxorem duceres, lex te non prohiberet habitare cum conserva. Cum uxoris enim consensu ejusmodi ad regimen sacerdotii promoventur ; maxime cum Apostoli Epistola præceptum hoc habeat : *Uxoris uxoris virum* ad honorem clericatus eligendum. Te vero non ita salutaria præcepta constringunt. Aliter conjugati, aliter virgines admonentur ecclesiastici onus subire ministerii. Feminarum cum clericis nullo pacto conjuncta præcipitur conversatio. Janna diaboli, via iniquitatis, scorpionis percussio, nocivamque genus est femina ; cum proximat, stimulat, incendit ignem. Flammigero igne percussit femina conscientiam pariter habitantis, exuritque fundamenta montium. Ego judico, si cum viris feminae habitent, viscarium non deerit diaboli ; ex eis aucupatus est ab initio peccatum. Ferreas mentes libido domat : *Si alligaverit quis ignem in sinu suo, vestimenta ejus non comburentur ? Aut si quis ambulaverit super carbones ignis, pedes suos non comburet (Prov. vi, 26, 27) ?*

IV. Mihi crede, non potest toto corde cum Domino habitare, qui feminarum accessibus copulatur. Sed dicis : *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter (Prov. x, 9)*. Bene et argute. Sed oportet te testimonium bonum habere ex his qui foris sunt (I Tim. iii, 7). Licet coram Deo recto incedas, tamen coram hominibus bona providenda sunt ; quia et astutiores sunt filiis lucis filii tenebrarum. Cum ergo hoc genus a te non amputatur, das reprehendentibus te locum, ipse te detrahentium morsibus tradidisti, si Agapetarum consortium non dimiseris. Benignus es, gaudeo ; pudicus, falsum est. Si aliquis senserit clericum habitare cum feminis, non credit eum esse castum. Si pudicitiam quæris, quare habitas cum feminis ? Feminam quam bene videris conversantem, mente dilige, non corporali frequentes ornatu. Non vestis tenera clericum facit, aut sacerdotem ; sed casta mentis intentio. Hæc enim devotionem honoris in te custodit. Honorem quidem gloriosum, boni operis fama conservat. Sacerdotes quippe decet, vel

ceteros clericorum gradus, ut supra dictum est, a A applicare. Digamam enim duxit uxorem. Hæc Titus feminis segregari.

V. Si igitur generis gratia iudicas easdem nullo pacto dimittere; memento Thamar, quod ab Amnon fratre suo corrupta sit. Ipsum persequor, dilectissimè: ubi unius est tabernaculi conversatio, carnis non facile desiderat, etsi loqui non potest, tentatur tamen. Remotio igitur viri, castitatis collocat arma, construit in melioribus castra, pudoris honorem consolatur. Potuit enim et Maria Mater Domini de choro apostolorum non discedere, si liceret. Thecla post tentationem passionis ¹, Antiochiam a Paulo prohibetur pariter pergere. Nemo miles cum uxore pergit ad bellum.

VI. Non invideo charitati tuæ; sit tibi cum castis virginibus longæva dilectio. Tunc in bono meritum collocabis, et famam melliorabis, si congregationes constituis puellarum; pulchre teneo in hebdomada secunda visitatione ad benedicendum congregationem venias; sed non solus, ne rumigeruli linguis te lacerantibus maculent. Alienam enim cupiunt vicini discutere vitam, non suam. Propterea digne accipe meorum præcepta verborum; et monita humilitatis, quæ fraterno affectu, calamo imperante ², expressimus, dulciter lege.

VII. Jam vero ut reprehensibilis divini altaris non sit sacerdos, pauca de reliquis Apostoli testimoniis quantum Dominus donat, exponam. Sufficiens superiores causæ, quæ dicte sunt. Verum ne aliquis minus intelligens, ad episcopos tantum sentiat Apostolum fuisse locutum; quid de diaconibus ad Timotheum præceptum sit, quid de presbyteris ad Titum, commemorare delectat? Sed prætereundum non est superiorem explanare sententiam, *unius uxoris virum* (1 Tim. iii, 2), et nova et vetus præceptio sacerdotem censuit eligendum; quia digamos ad ministerium plerique episcopi applicuerunt, sicque asserunt: Concubina fuit illa, hæc uxor; quasi non eadem sint commercia fœditatis in illa, quæ ibi hæc exercentur, quæ uxor asseritur. An, quia conjugii tabulas non fecit, concupiscentia aliena non fuit? Nullo pacto digamos, vel concubinarum catenis insertos, decet subire sacerdotii ministerium. In Levitico scriptum est ac præfinitum, quales eligi debeant sacerdotes, sicut habes: *Et dixit Dominus ad Moysen: Sacerdos uxorem accipiat virginem de semine patrum suorum. Viduam vero aut destitutam, aut a viro marito derelictam, non accipiat* (Levit. xxi, 13, 14). Bene a divi præcipiente Domino Moysi, quia nec uxor debet sacerdoti digama convenire, ne honorem pulsat sacerdotii. Sicut unius uxoris virum, sic unius viri mandat uxorem. Si ergo clericus monogamus fuerit, et uxor ejus digama, noli eum ministerio

applicare. Digamam enim duxit uxorem. Hæc Titus præcepta idem Apostolus de ordinandis clericis dedit.

VIII. Et quia jam liber finem expectat: ad id redeamus unde digressi sumus. Nec si duæ vel tres pariter Dei ancillæ morentur, solum ad eas ingredi convenit sacerdotem. Si quis hæc præcepta non observaverit, hostis est animæ suæ. Quod si post monita nostra aliquis clericus agapetas amplius quæsierit amare quam Christum, secundum synodalem regulam conveniatur; et præcepta patrum in Nicæa definita ei legantur. Jam vero si conventus fugerit prædicta, et reliquerit: consecutus sumus maximum lucrum. Alloquin si neglexerit, talis ab Ecclesia Christi anathematizandus est. Gerninant enim feminæ spinas cum viris habitantes: et arcana mentium acuto mucrone percutiunt. Proh nefas! dolor est dicere, sed præterire non decet: Christo istæ nubere voverunt, non clericis.

IX. Unde sine nuptiis genus novum uxorum? Et hoc ad nos quid pertinet, quod infamare non cessamus? A machæra cessemus. Bonus honor est in Ecclesia, si a consortio virorum feminæ sint longe. Monachum vel clericum solitudo facit, non publicum. Quid te virginalis delectat alloquium? Cur sanetimentales contra fidem frequentas in Ecclesia, vel in ipso publico? Si eos quos diligunt viderint, ridentibus oculis salutationis, tenera verba producent. Deinde cum salutaverint, si eas Dei viros præterire celerius viderint, contemptores suos iudicant, et irascuntur. Ordinatur deinde desertæ satisfactio; post satisfactionem prandium, quasi nova lætitia disponitur. Inter pocula impropertant verba contemptus; ille vero lamentari se simulat, quasi peccati genus inducens. Lege quia talis debet esse solitarius, qualem Jeremias esse descripsit. Ait enim: *Sedebit solitarius et tacebit, quia levavit se super se; bonum est viro cum levaverit jugum ab adolescentia sua* (Thren. iii, 27, 28). Et quia Jesus, relictis apostolis, solus ibat orare; Mariam quoque in penetralibus angelus solam invenit, non cum agapeta loquentem; et illa virilem introitum trepidavit: tu quæ formax es molitiæ, quid a viro desideras frequentius salutari?

X. An nescis quia dupliciter famam perdis, tuam simul et clericis, cujus vita Ecclesia Christi debet ornari? Inordinata consuetudo est, et delicati sermonis fabulosa calamitas. Sed si hospitalitatem cupis habere: habes tuas sorores, illæ apud te in domum tuam vocari debent, non clericis. Erit ad ædificationem tuam, sancta virgo, quod dixerò. In beatissimi Martini Vita legitur commemorasse Sulpitium, quod transiens sanctus Martinus, quamdam virginem moribus et castitate præcelsam, cupiens visitare; illa noluit, sed xenium misit ei;

¹ Legebatur antea incongruo sensu, *Post tentationem passionis Antiochiæ, a Paulo prohibetur, etc.*, pro quo Antiochiam, interpunctione etiam emendata, rescripsimus.

² Equidem *properante* malim rescribi. Verus Hieronymus *calamo temperante* alicubi dixit. Ab eo multa ex his quæ sequuntur, auctor hic delibavit.

ac per fenestram respiciens, ait sancto viro : Ibi, A Pater sancte, ora ; quia a viro namquam sum visitata. Gratias egit Deo sanctos Martinus, quod talibus imbuta moribus, castam custodiarit voluntatem ; et benedixit eam, abiit laetus.

XI. Hæc usque sufficiat de feminis dictam. Consummata quippe virginum causa, transeamus ad reliqua. Hospitalem præcipit Apostolus clericum ordinandum. Hoc præcepto pater Abraham et Lot angelos susceperunt : quia hospitalitatem inter cæteras dilexerunt virtutes. Sic et Quesiphorus Paulum doctrinæ fontem suscepit. Hæ imitationes sint vestræ : et ne sinatis incolam præterire, qui apud vos panem non comedat. Sequitur, *Non percussorem* (I Tim. iii, 3). Nec enim pugilem describit Apostolus. Qui conscientias non percutiat singulorum ; sed modestum, et reliqua. *Domum suam bene regentem* (Ibid.) : perquam horribile erit, si domum clerici detrahatur. Lædet sacerdotis opinionem in plebe, quando de proximis ejus male loquitur populus. Super omnia hæc præcepit clericis boni testimonii Apostolus fundamenta componere : ut honorum operum testificatio, casto confirmetur affectu.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEM.

Multæ sunt *ὁμοίωσις* id genus epistolæ, quæ Hieronymum æque ac Damasum mentiuntur ; nos hæc eas contulimus, una etiam atque altera ineditis auctas, utpote quæ eundem fere omnes auctorem redoleant. Otio abutar, si velim singula, per quæ vestra unaquæque redarguitur, præfari. Hanc satis abunde falsi convincit unus ille de Chrysostomo locus, quem ut præteream, si Hieronymus unquam laudasset, certum est, biennio saltem ab obitu Damasi, fuisse electum presbyterum, et Scripturas tum denum cœpisse commentariis, aut homiliis ad populum illustrare. Quid quod neque est Chrysostomi locus ille in Matthæum ? Certe in veris ejus commentariis nihil simile invenire est. Nec satis tamen habuit impostor, Hieronymiani nominis umbra suas augas prætexere : conflavit idem ipse Damasi responsum, sive decretum, quod Gratianus 10 quest. 1, cap. 15, profert : *Hanc consuetudinem, quæ contra sanctam Ecclesiam catholicam augeri videtur, omnino interdiximus, ut nullo modo unquam oblationes, quæ intra sanctam Ecclesiam offeruntur, sub dominio laicorum detineantur, etc.* Confer utriusque dictatum, et ab uno eorumque artifice deprehendes proditisse.

EPISTOLA XLIII.

AD DAMASUM.

De oblationibus altaris ¹.

I. Noverit sancta auctoritas tua, papa venerande, quia de questione, quam clientulo tuo proposuisti, et congrua responsa per epistolam mandasti, hoc est, de panibus a fidelibus in altari oblatis, quis illis jure uti debeat : quantum præcipuis Ecclesiæ doctoribus investigare valui, in paucis tibi rescri-

¹ Quanquam Hieronymo ascripta olim vulgo habetur, notatu dignum est tamen, ejus neque in editis, neque mss. quos vidimus libris, nomen apponi, quod in aliis ejusmodi solemnne est. Aliam

bera curavi. Testes autem idonei quos ad hanc rem corroborandam concitavi, hi sunt : Gregorius Nazianæus mirabilis doctor, Cyrillus, Athanasius, Theophilus, Anatolius, Joannes Chrysostomus, Eustathius [A. Eustathius], Eusebius chronographus, et noster Hilarius : qui omnes uno ore eodemque consensu veluti vera sancti Spiritus organa, anathematis mucrone censent esse feriendos, qui in usu laicorum panes oblationum contulerint ; quia omnino sacerdotibus solis debentur, nisi forte religionis gratia, laici pro benedictione de manu sacerdotis accipiant. Non solum autem de panibus in Ecclesia hoc sanxerunt patres nostri, sed de omnibus quæ altari offeruntur ; dicentes atque docentes, magnum nefas esse, et per omnia diabolica temeritate hoc fieri ubicumque acciderit, et valde esse intolerabile sanctæ Ecclesiæ, ut sine vindicta sanctorum canonum remaneat.

II. Unde Chrysostomus in commentariis super Matthæum, ubi discipuli spicas manibus vellebant sabbato, et pharisæi reprehendebant, sic ait : « Si non licuit David et viris ejus adhuc sub umbra legis comedere panes Propositionis, quando ab Abimelech panes petiit fame stimulante : quomodo nunc Evangelio coruscante persuaderi debet laicis, ut oblationum panum Deo oblato rum suis visibus rapiant ? » Dicit namque perinde Apostolus : *Qui altari serviunt, de altari participant* (I Cor. ix, 13). Ergo quia sacerdotes pro omnibus orare solent, quorum eleemosynas et oblationes accipiunt : qua fronte præsumunt laici oblationes, quas Christiani pro peccatis suis offerunt, vel comedere, vel aliis concedere : cum ipsi non debeant pro populo orare ? Ob hoc, papa gloriose, mittere oportet illos præsumptores in excommunicationem perpetuam, ut cæteri metum habeant, et amplius hæc in Ecclesia ne fiant.

MONITUM IN EPISTOLAS SEQUENTES.

Godofridus Henschenius primus typis descripsisse has epistolas dicitur, quas et in plerisque, nec sane contempnendæ antiquitatis, aut notæ, mss. codicibus, præfationis loco præfixas libro de *Viris Romanorum Pontificum sub Damasi nomine*, invenire est. Atque ille quidem pro germanis Damasci atque Hieronymi scriptis habuit : utque aliis probaret, pro virili contendit. Nunc autem nemo non sentit, æra lupinis distare propius, quam a doctissimorum Patrum illorum stylo atque eruditione has prope dixerim quisquilias et nugas. Falsi arguit, refellitque data opera Scholestravius *Antiquit. eccles.* Dissert. iii, cap. 3, tum Papebrochius, in *Propylæo*, atque alii passim. Oudiquis Bamazo Portuensi, ix ad finem vergentis sæculi auctori, de quo mox plura dicenda erunt, ascribit. Nos huc primi ascrivimus, ne quid quod Hieronymi nomine insignitur, deesset.

EPISTOLA XLIV.

Beatissimo pape Damaso Hieronymus.

1. Gloriam Sanctitatis tuæ nostra humilitas depre-

Pseudo-Hieronymi epistolam ad Damasum de canonibus Evangeliorum exhibuimus tomo præcedenti, pag. 665.

catur, ut secundum apostolicæ sedis auctoritatem ¹, quam cognovimus per tuam Sanctitatem gubernari, Actus gestorum a beati Petri apostoli principatu usque ad vestra tempora, quæ scilicet in sede tua gesta sunt, nobis per ordinem paucis enarrare digneris, quatenus nostra humilitas sentiens recognoscat, quis meruerit de episcopis supradictæ sedis martyrio coronari, vel si quis contra canones apostolorum excessisse cognoscatur. Ora pro nobis, beatissime Papa.

EPISTOLA XLV.

DAMASI EPISC. URBS ROMÆ AD HIERONYMUM PRESBYTERUM.

(Hæc habetur inter apocrypha in appendice ad opera papæ Damasi adnexa, tom. XIII nostræ Patrol., col. 441.)

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Hæc fidem ipsa sibi omnem abrogat. Ego neque quid sibi velit, qui scripsit, satis bene assequor : tanta est dictati ejus inscitia. Video nihilominus quo tendat : ac fere nihil dubito, hujus quæ Damaso, ut et subsequentis quæ Hieronymo tribuitur, eundem auctorem pronuntiare, notissimum nempe illum fallaciarum artificem Isidorum Mercatorem, seu verius Peccatorem. Inter Decreta falso ascripta S. Pontifici, in collectione Sarazanii, hoc octavo loco habetur, ex his epistolis manifeste confictum : *« Tunc quoque constituit S. Damasus, ut psalmi die noctuque canerentur per omnes Ecclesias. Qui et hoc præcepit, ut in fine uniuscujusque psalmi subjungeretur, Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. »* Hæc autem decreta, ut et illa ex quibus excerpta sunt Acta, tametsi Baronio ad annum 384 probentur, falsa omnino esse, P. Constantius præ cæteris demonstravit. Addemus et nos quædam in subsequentis epistolæ censura. Erasmus non inerudite hujus artificii exprobat, quod non saltem illud cavet, ne sacerdotem vocaret, qui non esset episcopus, cum eo sæculo non vocarentur sacerdotes nisi episcopi. Tum demisor, inquit, cur non eadem opera vocarit cardinalem, cum hoc vocabulum illis temporibus adhuc fuerit inauditum.

EPISTOLA XLVI.

DAMASI AD HIERONYMUM.

(Hanc quoque epistolam videas, ubi præcedentem videandam diximus.)

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Doxologiæ ad finem cujusque psalmi inter canendum adjungendæ, ut capite ex hoc uno hujus epistolæ artificem mentiri splendide intelligas, Damasus auctor non fuit, eoque minus suasor Hieronymus. Alterum evincit Cassianus lib. II de Instit. Cænob. c. 8, ubi : *« Ut uno, inquit, cantante in clausula*

¹ Lambecius ex Cæsareæ bibliothecæ mss. legit, « ut secundum ordinem apostolicæ sedis, quam cognovimus gubernari per tuam Sanctitatem : » tum, pontificatu, pro principatu ; et « ad nostra tempora, quæ gesta sunt in sede tua enarrare digneris, » denique, « sentire cognoscat qui meruerunt episcoporum, etc. ; vel qui contra, » etc.

² Palatinus ms. cum Sarazanii editione, vestri. Tum ille, canendum Psalmographum ; ista, canentes, et, me interpretari festinet.

³ Eadem editio, « Trahatur assensus ; precans ergo .. in sede tua Romana die noctuque canatur, in quo finem cujuslibet psalmi... Apostolatus tui ordo finire, hoc est, Gloria Patri. »

⁴ Interserunt laudis idem Palatinus ms. et Sarazanii editio, pariterque legunt paulo post, in vestro

psalmi omnes astantes concinant cum clamore, Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto, nusquam per omnem Orientem audivimus. » Degebat vero Hieronymus ibi. Alterum probat Vasensis in concilii anno 529 celebrati canon 5, ex quo manifestum est, nondum usu receptum fuisse in Galliis, ut doxologiæ versus, *Sicut erat in principio, etc.*, subjungeretur : quod certe si ante annos ferme centum quinquaginta a Damaso fuerat institutum, tandiu neglexisse eam Ecclesiam, par non est credere. Cætera persequi non vacat ; vix enim una est sententiola, quæ mendacii auctorem non prodatur. Erasmus ait : *« Quis non ex ipsa statim salutatione deprehendat impostorem, nisi prudens clausit oculos ? Damaso sedis apostolicæ urbis Romæ Hieronymus supplex. »* Quæso, quando sic unquam salutavit Hieronymus ? Deinde quam concinne rem ingreditur ! *Legi litteras apostolatus tui poscentes, et reliqua quæ sequuntur, tam insulsa, tamque frigida, ut Jovinianus ipse, cujus infantiam tot salibus insectatur Hieronymus, ad hunc collatus, Cicero quispiam videri possit. »* Ut nobis tamen nihil dissimulare liceat, hanc in perantiquo ms. epistolam invenimus, qui in Vaticana, olim Palatina bibliotheca num. 187 prænotatur, ad eumque post Sarazanii editionem exegimus diligentissime. Subditur in eo codice continuo sensu, nec ulla distinctionis apposita nota, longa illa de psalmodum ordine atque auctoribus lacinia, quam et nos subnectimus, quod ipsius pars epistolæ, quæcunque tandem illa sit, videri possit, maxime cum debita conclusione, quæ hactenus edita est, careat.

EPISTOLA XLVII.

HIERONYMI AD DAMASUM.

Beatissimo papæ Damaso Sedis Apostolicæ urbis Romæ, Hieronymus supplex.

1. Legi litteras Apostolatus tui ¹, poscentes, ut secundum simplicitatem Septuaginta interpretum canens, Psalmographum interpretari festinem propter fastidium Romanorum : ut ubi obscuritas impedit, apertius, et Latine trabatur sensus. Precatur ergo cliens tuus ², ut vox ista psallentium in sede Romana die noctuque canatur ; et ut in fine cujuslibet psalmi, sive matutinis horis, sive vespertinis conjungi præcipiat Apostolatus tui ordo : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto : Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.* Istud carmen omni psalmo conjungi præcipias, ut fides trecentorum decem et octo episcoporum Nicæni concilii, etiam vestri oris consortio declaretur ³. Ubi autem Deus et homo honorabili voce cantatur [At. dicatur], *Alleluia* semper cum omnibus psalmis ⁴ affigatur, ut in omni loco communiter

ore pari consortio declaretur. Ubi Deus, etc.

¹ Tacet eadem editio. *Psalmis*, tum legit nocturni temporis, et cum Palatino ms. a sancta resurrectione usque, etc. ; denique pro *quinquagesima*, quam vocem prorsus omittit laudata Sarazanii editio, alii libri, alio item sensu, *quinquaginta* legunt, id est, *finiatur inter dierum spatia quinquaginta*. Olim, quod et Constantino notatum est, nescio quis cum papa Gregorio primo expostulabat, quod Græcæ mallet quam Romanas consuetudines sequi, nominatim *quia alleluia dici ad Missas, extra Pentecostes tempora fecisset*. Cui ille data ad Joannem episcopum Syracusanum epistola, respondit, « Ut Alleluia hic (Mss. Regius, et Collecta. non) diceretur, de Jerosolymorum Ecclesia ex beati Hieronymi traditione tempore beatæ memoriæ Damas,

respondeatur nocturnis temporibus. In Ecclesia autem post Resurrectionem usque ad sanctam Pentecosten finiatur; inter dierum vero spatia quinquagesimæ, propter novitatem sancti Paschæ, vox ista laudis canatur in Aleph, quod Græce prologus, Latine præfatio dicitur ¹.

II. David filius Jesse cum esset in regno suo, quatuor elegit, qui psalmos facerent, id est, Asaph, Eman, Ethan, et Idithun. Ergo octoginta et octo dicebant psalmos, et cc diapsalma; et citharam percutiebat Abira cum David rege. Et arca Domini in Hierusalem post annos 40 revocatur ab Azoto, cum mansisset in domo Aminadab. Hanc imposuit in subjugali novo, et adduxit in Hierusalem. Electa simul ex omni genere filiorum Israel septuaginta millia virorum. De tribu autem Levi electi sunt ducenta octoginta septem millia viri. Ex quibus hi primi esse principes cantionum constituti: id est, Asaph, Eman, Ethan, et Idithun, unicuique autem eorum dividuntur 72 viri acclamantes laudes cantionum Domino nostro. Et unum quidem eorum ferebat cymbalum, alius citharam, alius citharam, alius tuba cornua exsultans.

III. In medio autem stabat David rex tenens ipse psalterium. Arca autem Domini antecedeat choris, et ad sacrificia vitulos albos. Populus vero universus sequebatur retro arcam. Sunt ergo omnes psalmi David cl., juxta tenorem, et vocabulum Scripturarum, ita et propositi sunt. Quorum quidem ix fecit ipse David; xxxii non sunt suprascripti; lxxii in David regem; xi in Asaph; xii in Idithun; iv in filios Choreph, unum in Zachariam, unum in Aggæum, duos in Mosen, duos in Solomonem regem. Finiant utique omnes psalmi David filii Jesse regis Israel numero cl. Ita dispositio ipsa continet, id est, Diapsalma lxxv, Alleluia xxi, Canticum graduum xv. Cæteri vero prout textu Scripturæ continentur, sic recitantur pro suis nominibus. Nam primus psalmus nulli assignatur, et juxta historiam quæ omnium est. Deinde quis alius intelligitur plenissime esse, nisi primogenitus Dei? Ergo merito suprascriptio non fuit necessaria, quia ipse primus psalmus Christi mentionem faciendo, est ad veram Christi exponendam personam. Sed psalmi omnes non secundum suam historiam, sed secundum prophetiam pene intelliguntur. Nam psalmi omnes qui scribuntur, ipse David, ad Christi pertinent sacramenta, quia ipse David dictus est

traditur tractum. Et ideo magis in hac re illam consuetudinem amputavimus. Disputant de istorum, quibus ego mendum subesse existimo, verborum sensu in utramque partem summi viri card. Bona, de *Divin. Psalm. mod.* cap. 16; Tillemonius, tom. VIII, pag. 420; Constantius, loco laudato, atque alii. Nostra quod interest, qui Isidorus Mercatorum ex Gregorii verbis nactum occasionem contendunt, hujus supponendæ epistolæ, dicunt quidem propius ad verum; nihilo tamen minus enim jam inde a Damasi temporibus traditionem, imo decretum Gregorius repetat, rationem hujus quoque rei aliquam haberi velim. Quæ Constantius

Christus. Nunc autem exposuimus originem omnium psalmorum. Et exposuimus, quomodo Hebræi librum psalmorum in quinque dividant libros. Primus liber sic continetur a psalmo primo usque ad quadragesimum. Secundus liber sic continetur a xli usque ad lxxi. Tertius liber sic continetur a lxxii usque ad lxxxviii. Quartus liber sic continetur a lxxxix usque ad cv. Quintus liber sic continetur a cvi usque ad cl. Oret pro nobis Beatitudo tua, beatissime papa.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUEMTEM.

Nemo non sentit istam, et quæ subsequitur epistolam, ipsamque adeo *De Nativitate S. Mariæ* subnexa narrationem, unius ejusdemque esse fabularum architecti. Adito, ne te diutius argumentis recitandismoremur, qui eas falsi arguunt refelluntque Baronium ad annum 388 num. 101, Joannem Molanum lib. *de Picturis*, cap. 21; e recentioribus Fabricium in *Codice apocrypho tom. I*, cujus etiam recensione ac notis utemur, ne actum agere videamur.

EPISTOLA XLVIII.

CHROMATII ET HELIODORI EPISCOPORUM AD HIERONYMUM.
(Hanc habes epistolam inter scripta Chromatio attributa tom. XX hujusce Biblioth.)

EPISTOLA XLIX.

HIERONYMI AD CHROMATIUM ET HELIODORUM.

Domini sanctis et beatissimis Chromatio et Heliodoro episcopis, Hieronymus exiguus Christi servus, in Domino salutem.

I. Qui terram auri consciam fodit, non illico arripit quicquid fossa profuderit lacerata, sed priusquam fulgens pondus vibrantis jactus ferri suspendat, interim vertendis suspendendisque cepitibus immoratur, et specialiter qui nondum lucris augetur. Arduum opus injungitur, cum hoc fuerit mihi a vestra beatitudine imperatum, quod nec ipse sanctus Mattheus apostolus et evangelista voluit in aperto conscribi. Si enim hoc secretum non esset, Evangelio utique ipsius quod edidit, addidisset; sed fecit hunc libellum Hebraicis litteris obsignatum, quem usque adeo edidit, ut et manu ipsius liber scriptus Hebraicis litteris a viris religiosissimis habeatur: qui etiam a suis prioribus per successus temporum susceperunt. Hunc autem ipsam librum, nunquam alicui transferendum tradiderunt: textum ejus aliter atque aliter narraverunt.

II. Sed factum est ut a Manichæi discipulo, nomine Seleuco, qui etiam Apostolorum gesta falso sermone conscripsit, hic liber editus, non ædificationi, sed destructioni materiam exhibuerit: et

eo congerit, repetitque ex nota atque familiari Gregorio Benedictina regula, mihi quidem satis haud faciunt. Non nihil etiam illa, quam notavimus, lectio *quinquagesimæ*, pro *quingaginta*, imo qui alius inde exurgit loci sensus, propositæ explicationi adversari videtur.

¹ Plus habet Sarazanii editio, *ut vox ista, et post verbum Aleph, quod est alleluia, laus tibi soli, quod Græce, etc.*, sed non ita mihi felici esse contigit, ut satis bene assequerem, quid hæc sibi velint. Quæ hinc subsequuntur, ex codice Palatino, qui textum continuat, ut dudum monuimus, descripta sunt.

quod talis probaretur in synodo, cui merito aures Ecclesie non paterent. Cesset nunc oblatrantium morsus: non istum libellum canonicis nos super-addidimus Scripturis, sed ad detegendum hæreses fallaciam, apostoli atque evangelistæ scripta transferimus; in quo opere non tam p̄tis jubentibus episcopis obtemperamus, quam impiis hæreticis obviamus. Amor igitur est Christi, cui satisfacemus, credentes quod nos suis orationibus adjuvent; qui ad Salvatoris nostri infantiam sanctam per nostram potuerint obedientiam pervenire.

EPISTOLA L.

De Nativitate sanctæ Mariæ ¹.

Pettis a me, ut vobis rescribam, quid mihi de quodam libello videatur, qui de Nativitate sanctæ Mariæ a nonnullis habetur. Et ideo scire vos volo multa in eo falsa inveniri. Quidam namque Seleucus, qui passiones apostolorum conscripsit, hunc libellum composuit. Sed sicut de virtutibus eorum et miraculis per eos factis vera dixit; de doctrina vero eorum plura meatitas est: ita et hic multa non vera de corde suo confluxit. Proinde ut in Hebræo habetur ², verbum ex verbo transferre curabo. Si quidem sanctum evangelistam Matthæum eundem libellum liquet composuisse ³, et in capite Evangelii sui, Hebraicis litteris obsegnatum opposuisse ⁴: quod an verum sit, auctori præfationis et fidei scriptoris committo. Ipse enim ut hæc dubia esse pronuntio: et ita liquido falsa non affirmo. Illud autem libere dico, quod fidelium neminem negaturum puto, sive hæc vera sint, sive ab aliquo conficta, sacrosancta sanctæ Mariæ magna miracula ⁵ præcessisse, maxima consecuta fuisse; et idcirco salva fide ab his qui Deum ista facere posse credunt, sine periculo animæ suæ credi et legi posse. Denique in quantum recordari possum, sensum non verba scriptoris sequens, et nunc eadem semita non eisdem vestigiis incedens, nec quibusdam diverticulis ad eandem viam recurrens; sic narrationis stylum tentabo ⁶, et non alia dicam

¹ Alias *Evangelium de Nativitate Mariæ* inscribitur.

² Seleuci librum videtur affirmare se ex Hebræico translaturum, sed rectius duo hæc distinguit, et Seleuci librum rejici tanquam impiis additamentis refertum, et alterum Hebræicam tanquam nihil exitiosum habentem probari, licet non ut canonicum et Matthæi genuinum.

³ Si præfationi nempe, ut mox additur, fidem habere velis.

⁴ *Legge apposuisse.*

⁵ *Leg. Sacrosanctam S. Mariæ Nativitatem magna, etc.*

⁶ *Fort. temperabo.*

⁷ Vocabulum *servitorum* barbariem respicit, ut alia hujus scripti sexcenta.

⁸ Hoc votum ostendit, quod castum conjugium in præcedentibus verbis non sit intelligendum de omnimoda ἀποστρήσει. Forte non erraverint, qui hanc narrationem dixerint compositam ad similitudinem eorum, quæ de Anna Elcanæ uxore leguntur I. Reg. i, 1.

quæ aut scripta sunt ibi, aut consequenter scribi potuerunt.

II. Igitur beata et gloriosa semper virgo Maria de stirpe regia et familia David oriunda: in civitate Nazareth nata, Hierosolymis in templo Domini nutrita fuit. Pater ejus Joachim; mater vero Anna dicebatur. Domus paterna est ex Galilæa et civitate Nazareth. Maternum autem genus ex Bethlehæm erat. Vita eorum simplex et recta apud Domini, apud homines irreprehensibilis erat et pia. Nam omnem substantiam suam trifariam diviserunt. Unam partem templo et templi servitoribus ⁷ impendebant; aliam peregrinis et pauperibus erogabant; tertiam suæ familiæ usibus et sibi reservabant. Ita isti Deo chari, hominibus pii: per annos circiter viginti, castum domi conjugium sine liberorum procreatore exercebant. Voverunt ⁸ tamen si forte Deus donaret eis sobolem, eam se Domini servitio mancipaturos: cujus rei gratia, et templum Domini singulis per annum festis frequentare solebant.

III. Factum est autem ut Encæniarum ⁹ festivitas appropinquaret: unde cum nonnullis contribulibus suis Hierosolymam et Joachim ascendit. Ea vero tempestate Issachar ¹⁰ ibi pontifex erat. Cumque inter cæteros concives suos etiam Joachim cum oblatione sua videret, desepxit eum, et munera ejus sprexit: interrogans cur inter secundos infecundus ipse stare præsumeret; dicens: munera nequaquam Deo digna posse videri: quem ipse prole indignum judicasset, Scriptura dicente: Maledictum ¹¹ omnem esse, qui non genuisset masculum in Israel. Dicebat ergo prius eum ab hac maledictione, sobolis generatione solvendum, et sic demum in conspectu Domini cum oblationibus esse venturum. Cujus opprobrii objectu, pudore magno suffusus Joachim, ad pastores, qui cum pecudibus erant, in pascuis suis secessit. Neque enim domum repetere voluit: ne forte a contribulibus suis, qui simul aderant, et hoc a sacerdote audierant, eodem opprobrii elogio notaretur.

⁹ Encænia Hierosolymitana celebrantur circa solstitium brumale. Mentio hujus festi I. Machab. iv, 56, et Joan. x, 22.

¹⁰ Isacharis pontificis loco in pseudo Jacobi Proto-Evangelio est Ruben: sed apud Josephum, et filios fide dignos scriptores de utroque γένει quidem.

¹¹ Græca verba apud Damascenum qui νομικὸν πρόσταγμα vocat iv, 25, de *Orthod. fide*: Ἐπιματάρα-ος ὃς οὐκ ἔχει σπέρμα ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Hier. advers. Jovin. *Maledicta sterilis quæ non habet semen in Israel.* Pro semine masculum ponitur hoc Pseudo-Evangelio, id enim semen κατ' ἔξοχῆν. Aut forte jungenda sunt. *Maledictum omnem masculum, qui non genuisset.* Nam alioqui nec Maria in lucem edita, masculum genuerant ejus parentes. Sed in Scripturis quidem frustra hæc quæras, etsi inter Benedictiones legitur Exod. xiiii, 26, et Dent. vii, 14, Οὐκ ἔσται ἀγονος, οὐδὲ στείρα ἐπὶ τῆς γῆς σου. Et Isaiæ lxi, ultima. in edit. Græca, nam ab Hebræis hæc derideri ait Hieronymus ad Pammach. de Optimo gen. interp. Μακάριος ὃς ἔχει ἐν Σιών σπέρμα, κατ' οὐκίστου; ἐν Ἱερουσαλήμ.

IV. Verum cum ibi aliquandiu esset, quadam die cum esset solus, angelus Domini¹ ei cum immenso lumine astitit. Qui cum ad ejus visionem turbaretur, angelus qui ei apparuerat, timorem ejus compescuit, dicens : Noli timere, Joachim, neque in visione mea turberis. Ego enim sum angelus Domini, missus ab ipso ad te, ut annuntiem tibi preces tuas esse exauditas, et eleemosynas tuas ascendisse in conspectum ejus². Vides quippe vidit pudorem tuum, et audivit sterilitatis opprobrium non recte tibi objectum. Peccati namque, non naturæ ultor est Deus : et ideo cum aliquis uterum claudit, ad hoc facit, ut mirabilius denuo aperiat : et non libidinis esse quod nascitur, sed divini muneris cognoscatur. Prima enim gentis vestræ Sara³ mater, nonne usque ad octogesimum annum infecunda fuit ? et tamen in ultima senectutis ætate genuit Isaac, cui repromissa erat benedictio omnium gentium. Rachel quoque tantum Domino grata, tantumque a sancto Jacob adamata, diu sterilis fuit : et tamen Joseph genuit, non solum dominam Ægypti, sed plurimarum gentium fame periturarum liberatorem. Quis in ducibus vel fortior Samsone, vel sanctior Samuele ? Et tamen hi ambo steriles matres habuere. Si ergo ratio verbis meis tibi non persuadet, crede⁴ dilatato diu conceptu et steriles partus mirabiliores esse solere. Proinde Anna uxor tua pariet tibi filiam, et vocabis nomen ejus Mariam : hæc erit, ut novistis⁵, ab infantia sua Domino consecrata, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris. Omne immundum neque manducabit neque bibet : neque inter populares forinsecus turbas, sed in templo Domini conversatio ejus erit : ne quid de ea sinistra vel suspirari saltem possit vel dici. Itaque ætate procedente, sicut ipsa mirabiliter ex sterili nascetur : ita incomparabiliter virgo generabit Altissimi Filium, qui Jesus vocatur : secundum nominis ety-

mologiam, Salvator omnium gentium erit. Et hoc tibi eorum quæ annuntio signum erit (στυγιον, ut Lact. II, 12) : Cum perveneris ad Auream in Jerosolymis portam (Porta atrii orientalis), habebis ibi obviam Annam uxorem tuam, quæ de tuæ regressionis tardatione modo sollicita, tunc in aspectu tuo gaudebit. His dictis angelus discessit ab eo.

V. Deinde apparuit Annæ uxori ejus dicens : Ne timeas, Anna, neque phantasma putes esse quod vides. Ego enim sum angelus ille, qui preces et eleemosynas vestras obtuli in conspectu Dei : et nunc missus sum ad vos, ut annuntiem vobis nascituram filiam, quæ Maria vocata, super omnes mulieres erit benedicta. Hæc a nativitate sua statim Domini gratia plena⁶, tribus ab lactationis suæ annis⁷ in domo paterna permanebit. Postea servitio Domini mancipata, a templo usque ad intelligibiles annos⁸ non discedet. Ibi denique jejuniis et orationibus nocte ac die Deo serviens, ab omni immundo se abstinere. Virum nunquam cognoscet : sed sola sine exemplo, sine macula, sine corruptione, sine virili commixtione, virgo filium, ancilla Dominum, et gratia, et nomine, et opere, Salvatorem mundi generabit. Itaque surge, ascende Jerusalem : et cum perveneris ad portam, quæ Aurea, pro eo quod deaurata est⁹, vocatur : ibi pro signo, virum tuum, pro cuius incolumitatis statu sollicita es, obvium habebis. Cum hæc igitur ita venerint, scito quod quæ annuntio, siue dubio complenda erunt.

VI. Igitur juxta angeli præceptum, uterque de loco in quo erant, promoventes, ascenderunt Jerusalem¹⁰ : et cum ad locum pervenissent, angelico vaticinio designatum, ibi sibi invicem obviaverunt. Tunc de mutua sua visione læti, et promissæ proliis certitudinæ securi debitas Domino, humilium exaltatori, gratias egerunt. Itaque adorato Domino, domum regressi¹¹, divinum promissum certi et hilares expectabant. Conceptit ergo Anna, gruerit sit ad angeli mentem.

¹ Sic et Proto-Evangel. Jacobi c. VIII. Trimulam in templo representatam ait etiam Evodius apud Nicephorum lib. II, c. 3.

² Id est, usque ad annos intelligentes, sive quibus homo incipit intelligere malum reprobandum, et bonum eligendum, Isa. VII, 15. Adjectivis in bilis sensu activo uti solent scriptores non infimæ tantum ætatis, sed optimæ quæ.

³ Josephus, de Bello Judaic. v, 14, portam Orientalem testatur abundantius auro et argento ornatam fuisse quam reliquas, etsi et ipsæ inauratæ essent.

⁴ In templum. Sic Luc. XVII, 10.

⁵ In oppidum Nazareth. Dicitur deinde Anna post genitum Mariam, amisso Joachimo marito, duobus præterea viris nupsisse, Cleophæ, et Salomæ : qua de re hosce tres versus affert Jo. Gerson de Nativ. Virg. Mariæ, tom. III, pag. 59 :

Anna tribus nupsit, Joachim, Cleophæ, Salomæque
Ex quibus ipsa viris peperit tres Anna Marias,
Quas duxere Joseph, Alphæus, Zebedæusque,
Prima Jesum ; Jacobum, Joseph cum Simone Judam
Alterâ dat ; Jacobum dat tertis, atque Joannem.

Sed parum fidei hanc traditionem mereri, ostendit

¹ Apparitiones angelorum fere solet comitari lux, quæ δόξα Κυρίου vocatur, Luc. II, 9, sic infra cap. IX. Cæterum Epiphanius hæresi 79, num. 5, refert in deserto angelum Joachimo apparuisse, et Mariæ nativitatem annuntiasse.

² Sic Actor. x, 4 : Αἱ προσευχæ σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

³ Gen. XI, 30 ; XVI, 1 et XVIII, 11. Nusquam tamen sit mentio anni ætatis octogesimi, nisi nec Genes. XI, ubi narrat genitum ex Sara Isaacum, Abrahamo jam centum annorum ætatem consecuto. Utunque tamen id colligas ex tempore Saræ defunctæ an. ætatis 127, Gen. XXIII, 1.

⁴ Id est, tot exemplis a me fallatis. Male antea editum, Persuadet credere.

⁵ Sic lego, cum vitiose in aliis editis, ut novistis. Vid. supra cap. I. Meminit illius voti a matre Mariæ nuncupati Gregorius quoque Nyssenus homil. in Natal. Domini.

⁶ Κεχαρισμένη quod Lucæ I, 28, Syrus quoque Interpres reddidit מְבֹרָחַת מְבֹרָחַת, Græca voce utitur ante Lucam Syrachides, IX, 8, et XVIII, 17. Cæterum quod Ambrosio et aliis quibusdam veteribus, gratia plena exponitur, Christo plena, parum cou-

et peperit filiam; et juxta mandatum angelicum, parentes vocabant nomen ejus Mariam.

VII. Cumque trium annorum circulus volveretur¹, et ablactationis tempus completum esset, ad templum Domini virginem cum oblationibus adduxerunt. Erant autem circa templum, juxta quindecim graduum psalmos, quindecim ascensionis gradus². Nam quia templum erat in monte (*In monte Morya*) constitutum, altare holocausti, quod forinsecus erat, adiri nisi gradibus valebat³. In horum itaque uno, beatam virginem Mariam parvulam parentes constituerunt. Cumque ipsi vestimenta quæ in itinere habuerant, exuerent, et cultioribus ex more vestibus se et mundioribus induerent, virgo Domini cunctos sigillatim gradus, sine ducentis et levantis manu ita ascendit, ut perfectæ ætati in hac duntaxat causa nihil deesse putares. Jam quippe Dominus in virginis suæ infantia magnum quid operabatur; et quanta futura esset hujus miraculi indicio præmonstrabat⁴. Igitur sacrificio secundum consuetudinem legis celebrato, et voto suo perfecto⁵, Virginem intra septa templi⁶, cum aliis virginibus ibidem educandam dimiserunt: ipsi vero domum regressi sunt.

VIII. Virgo autem Domini, cum ætatis processu et virtutibus proficiebat; et juxta Psalmistam, pater et mater dereliquerant eam; Dominus autem assumpsit eam (*Psal. xxvi, 10*). Quotidie namque ab angelis frequentabatur⁷; quotidie divina visione fruebatur; quæ eam a malis omnibus custodiebat, et bonis omnibus redundare faciebat. Itaque ad quartum decimum annum⁸ usque pervenit, ut non solum nihil de ea mali reprehensione dignum contingere possent; sed et boni omnes qui eam noverant, vitam et conversationem ejus admiratione dignam judicarent. Tunc pontifex publice denunciabat⁹, ut virgines quæ in templo

constituebantur, et hoc ætatis tempus impleissent, domum reverterentur, et nuptiis secundum morem gentis, et ætatis maturitatem, operam darent. Cui mandato cum cæteræ pronæ paruisent; sola virgo Domini Maria hoc se facere non posse respondit, dicens: Se quidem et parentes suos Domini servitio mancipasse, et insuper se ipsam Domino virginitatem vovisse; quam nunquam viro aliquo, commistionis more cognito¹⁰, violare vellet. Pontifex vero in angustia constitutus animi, cum neque contra Scripturam, quæ dicit: *Vovete et reddite* (*Psal. lxxv, 12*), votum infringendum putaret; neque morem genti insuetum introducere auderet¹¹, præcepit, ut ad festivitatem quæ imminabat, omnes ex Hierosolymis et vicinis locis primiores adessent, quorum consilio scire posset, quid de tam dubia re faciendum esset. Quod cum fieret, omnibus in commune placuit Dominum super hac re esse consulendum. Et cunctis quidem orationi incumbentibus, pontifex ad consulendum Deum, ex more accessit. Nec mora cunctis audientibus, de oraculo, et de propitiatorii loco, vox facta est secundum Isaiæ vaticinium, requirendum esse cui virgo illa commendari et desponsari deberet. Liqueat enim Isaiam dicere: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescat super eum Spiritus Domini; spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (*Isa. xi, 1* seqq.). Secundum hæc ergo prophetiam, cunctos de domo et familia David, uuptui habiles, non conjugatos¹², virgas suas allatuos ad altare prædixit: et cujuacunque post allationem virgula¹³ florem germinasset, et in ejus cacumine Spiritus Domini in specie columbæ con-sedisset, ipsum esse cui virgo commendari et desponsari deberet.

veterum silentium, et quod Salome mulieris nomen est, non viri, Marc. xvi, 1.

¹ De quibus angelus supra c. 4.

² De gradibus illis quindecim Ezech. xl, 6 et 34 seqq. meminit et Josephus. Quod vero gradus hosce juxta totidem psalmos תַּרְעָדָרַי, sive *ascensionem* circa templum fuisse hic affirmatur, legitur in Talmude, et confirmatur a Kimchio et aliis Judæis. De his non infrequenter veteres Patres Christiani. A Græcis psalmsi isti dicuntur τὰ προαύρια, quia primus ex illis inquit, πρὸς Κύριον ἐν τῷ ὀλίθεσθαί μᾶ, etc.

³ Etsi altare ipsum gradibus ascendere prohibuit lex, Exo. i. xx, 26. Quod ut cum more Judæorum et Ezech. l. xliii, 17, concilietur, inquirunt viri eruditi. Verisimillimum autem est, quod Ezechiel per תַּרְעָדָרַי altaris intelligat plures acclines tramites, per quos poterant sacerdotes sine gradibus pervenire in altaris pavimentum et ambitus.

⁴ Quod puella tres annos nata semicubitalis (talem enim eorum altitudinem et latitudinem fuisse, ait Jacobus Juda Leo de templo, pag. 21) gradus conscendere possit.

⁵ Morem voti virginitatis faciendi a Jephthe filia quidam repetunt. Votum autem Mariæ multi inter

Christianos theologos astruunt, quos inter Petavius lib. xiv de *Incarnat.* c. 4.

⁶ Epiphanius in Ancorato n. 60 ait primogenitos tam mares, quam feminas in templo consecrari, ibique ad annos pubertatis educari solitos.

⁷ Proto-Evangelium Jacobi præter frequens angelorum commercium, etiam ab angelo nutritam D narrat.

⁸ Ita et Evodius apud Nicephorum l. ii, c. 3. Sed in Proto-Evangel. Jacobi duodecim tantum fuisse dicitur, cum Josepho desponsaretur.

⁹ Pontifex iste Zacharias vocatur in Proto-Evangelio Jacobi.

¹⁰ Sic enim accipiunt verba Mariæ, Luc. i, 34: "Ἄνδρα οὐ γινώσκω" id est, *non cognitura virum*.

¹¹ Ut nempe per totam vitam Virgo adultior in templo degeret. Quod Greg. Nyssenus lib. iii, Orat. de die Natal. Domini, dicit mulierem inter sacerdotes in templo versari, atque in sanctis ædibus conspici, nec lex, nec gravitas permittebat, οὐτὰ νόμιμον ἦν, καὶ ἕμα τῷ πράγματι τὸ σεμνὸν οὐ προσῆν.

¹² Proto-Evang. Jacobi vocat τοὺς χηρεῖοντας τοῦ λαοῦ. Epiph. in *Ancorat.* n. 60: Χήρους, καὶ ἀγάμους καθ' ἑκάστην φύλην.

¹³ Expressum ex eo quod narratur Num. 17 cui

IX. Erat autem inter cæteros Joseph, homo de A domo et familia David grandævus¹; cunctis vero virgas suas juxta ordinem deferentibus, solus ipse suam subtraxit. Unde cum nihil divinæ voci consonum apparuisset, pontitex iterato Deum consulendum putavit. Qui respondit, solum illum ex his qui designati erant, virgam suam non attulisse, qui virginem desponsare deberet. Proditus est itaque Joseph. Cum enim virgam suam attulisset, et in cacumine ejus, columba de cælo veniens cõsedisset, liquido omnibus² patuit ei virginem desponsandam fore. Igitur nuptiarum jure de more celebrato³, ipse quidem in Bethlehem recedit civitatem, domum suam dispositurus, et nuptiis necessaria procuraturus. Virgo autem Domini Maria, cum aliis septem virginibus cõævis et collactaneis⁴, quas a sacerdote acceperat, ad domum parentum suorum in Galilæam reversa est.

X. His vero diebus, primo scilicet adventus sui in Galilæam tempore, missus est ad eam angelus Gabriel a Deo: qui ei conceptum Dominicum narraret, et conceptionis vel modum, vel ordinem exponeret. Denique ingressus ad eam, cubiculum quidem ubi manebat, ingenti lumine perfudit; ipsam vero gratantissime salutans, dixit: Ave, Maria, virgo Domini gratissima; virgo gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu præ omnibus mulieribus; benedicta præ omnibus hactenus natis hominibus. Virgo autem quæ jam angelicos bene noverat vultus, et lumen cœlestis insuetum non habebat; neque angelica visione territa, neque luminis magnitudine stupefacta, sed in solo ejus sermone turbata est; et cogitare cœpit qualis ista saluti tam insolita esse posset, quidve portenderet, vel quem finem esset habitura. Huic cogitationi angelus divinitus inspiratus occurrens: Ne timeas, inquit, Maria, quasi aliquid contrarium tuæ castitati hæc salutatione præteream. Invenisti enim gratiam apud Dominum: quia castitatem elegisti. Ideoque virgo sine peccato concipies, et paries filium. Hic erit magnus, qui dominabitur a mari usque ad mare⁵, et a flumine usque ad terminos orbis terræ. Et filius Altissimi vocabitur: quia qui in terris nascitur humilis, in cælo regnat sublimis. Et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus,

et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. Ipse quippe rex regum et Dominus dominantium est; et thronus ejus in sæculum sæculi. His angeli verbis, virgo non incredula, sed modum scire volens, respondit: Quomodo istud fieri potest? Nam cum ipsa virum juxta votum meum nunquam cognosco: quomodo sine virilis seminis incremento parere possum? Ad hoc angelus: Ne existimes, inquit, Maria, quod humano more concipias. Nam sine virili commistione, virgo concipies, virgo paries, virgo nutries⁶. Spiritus enim sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, contra omnes ardores libidinis. Ideoque quod nascetur ex te, solum erit sanctum: quia solum sine peccato conceptum, et natum, vocabitur Filius Dei. Tunc Maria, manibus expansis, et oculis ad cælum levatis dixit: Ecce ancilla Domini (neque enim dominæ nomine digna sum), fiat mihi secundum verbum tuum. Longum forte⁷ et quibusdam lædiosum erit, si cuncta huic opusculo inserere voluerimus, quæ nativitatem Dominicam vel præcessisse vel subsecuta fuisse legimus. Unde his omissis, quæ in Evangelio plenius scripta sunt, ad ea quæ minus habentur, narranda accedamus.

XI. Joseph igitur a Judæa in Galilæam veniens, desponsatam sibi virginem, uxorem ducere intendebat: jam namque tres fluxerant menses, et quartus instabat⁸, ex eo tempore quo sibi desponsata fuerat. Interea paulatim utero puerperæ intumescente, puerperam se manifestare cœpit⁹: neque hoc latere potuit Joseph. Nam sponsi more liberius ad virginem introiens, et familiaris cum ea loquens, gravidam esse deprehendit. Æstare itaque animo et fluctuare cœpit: quia ignorabat quid sibi potissimum esset faciendum. Neque enim eam traducere voluit, quia justus erat (*Matth.* i, 19); neque fornicationis suspicione infamare, quia pius. Itaque cogitabat clam dissolvere conjugium, et occulte dimittere eam. Hæc autem eo cogitante, ecce angelus Domini ei apparuit in somnis, dicens: Joseph, fili David, noli timere; hoc est, ne velis fornicationis suspicionem in virgine habere, vel aliquid sinistrum cogitare, neque timeas eam in uxorem ducere. Quod enim in ea natum est, et nunc animum tuum angit: non hominis, sed Spi-

deinde superadditum de Spiritu sancto. Columbæ specie virgæ insidente, occasione *Matth.* iii, 16.

¹ Epiph. hæres. li, 10, vocat eam προσβύτην ἐγδοῦχοντα ἐτῶν πλείω ἐλάσω. Verus Hier. lib. ii in *Matth.* velut ex deliramentis *Apocryphorum* repetitum rejicit, id est, quod Joseph viduus fuerit, et filios filiasque antea susceperit.

² Epiph. hæres. lxxviii, num. 7, κλήρων εἰς τοῦτο ἀναγκαζόντων, sortibus nempe ad hoc cogentibus, quod reperit in Ancorato n. 60.

³ Hoc est sponsalibus quæ fiebant, cum solemniter in conventu sponsi sponsæque nomina tabulis inscriberentur, ut auctor est Philo de legibus special. A sponsaliorum tempore vero ad deductionem usque mora aliqua concedi solita.

⁴ Ita scripsi pro eo quod editum fuerat *collecta-*

neis: intelligit enim virgines, quæ eodem tempore cum illa fuerint post ablactationem in templum adductæ.

⁵ Ex *Psal.* lxxi, 8. Quem hymnum de Messia Judæi ipsi interpretantur.

⁶ Anastasius Sinaita *Serm.* Annuntiat. Mariæ, ἀσυδούστως ἐκυοφόρησεν, ἀνυμφεύτως ἀπέτρεινεν. Hinc solemne illud, *Virgo ante partum, Virgo in partu, Virgo post partum.*

⁷ Incipiunt verba Pseudo-Hieronymi usque ad narranda accedamus.

⁸ Evodius apud Nicephorum l. ii, c. 3.

⁹ In homil. Athanasii εἰς ἀπογραφήν τῆς ἀγίας Μαρίας Josephus inducitur graviter super hoc cum sponsa sua exostulans, tom. II, p. 650. Sic Proto-Evang. Jacobi.

ritus sancti est opus. Pariet enim omnium Virgo sola Dei Filium, et vocabis nomen ejus Jesum, id est. Salvatorem: ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Igitur Joseph secundum angeli præceptum virginem uxorem duxit: nec tamen cognovit eam, sed caste procurans custodivit. Jamque nonus a conceptione instabat mensis, cum Joseph, uxore cum aliis quæ necessariae erant assumpta, Bethlehem civitatem unde ipse erat, tetendit. Factum est autem cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret, et peperit filium suum primogenitum, sicut sancti evangelistæ docuerunt, Dominum nostrum Jesum Christum (*Luc. ii, 6, 7*), qui cum Patre, et Filio, et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum.

MONITUM IN EPISTOLAM SEQUENTEM.

Sequiorum multo temporum auctorem totus orationis contextus clamat. Erasmus, ne tantulus quidem, ait, in hac Epistola Hieronymi gustus, imo barbarum quiddam ac neotericum sapit.

EPISTOLA LI.

AD PAULAM ET EUSTOCHIUM.

De virtute psalmoreum.

I. Quia me, dulcissimæ filix meæ, in spe misericordiæ Dei petistis, ut vobis diversos psalmos per ordinem sequestrarem, qui ubi psalli debeant: vos quoque ego petii pro me deprecare Dominum Deum nostrum, et dono suo mihi concedere dignaretur, quo psalmi sanctam petitionem vestram arripere, vel ipso donante complere: in cuius misericordia sperans (prout Dominus concedere dignatus est intellectum humilitati meæ) necesse habui tam sanctæ petitioni vestræ, pro affectu Domini nostri obedire. Pro quo opere si nobis gratia fuerit integre assignata, de omnibus quæcumque dicta sunt, ipsi Domino nostro omnipotentis pro humilitate mea orantes, gratias referte: qui etiam asinæ loqui præcepit quæ ipse Dominus voluit.

II. Licet enim universi psalmi, qui requisitus fuerit, legis divinæ propomodum omnia habeant: tamen donante Deo, et Domino Jesu Christo, et Spiritu sancto in confessione Trinitatis, qui psalmi proprie ad singulos dies festivos Domini Salvatoris nostri Filii Dei pertineant, sequestratim exposuimus. Qui ad Natalem, qui ad sanctam Epiphaniam, id est, ad baptismum Dominicum, sive apparitionis stellæ diem; et qui in quinta feria ante passionem Domini; et qui in ipsa passione Dominica, qui in pascha Resurrectionis ipsius Domini nostri Redemptoris; et qui in Ascensione ejus in cælos; qui etiam in Adventu ejus; et qui de judicio futuro; et qui de civitate æterna, in qua Christus Dominus noster, sanctos suos a principio mundi usque ad finem hujus sæculi, sibi congregat secum conregnaturos in æterno regno cælesti, sanctus Dominus, trinus et

unus, Deus æternus; qui etiam ad Dominum Deum deprecandum in litanis; vel qui a pœnitentibus psalli debeant: qui etiam in natali sanctorum dici debent. Cæteros vero psalmos invenies qui quotidie legendi sunt.

III. Omnes tamen psalmi quotidie in toto anno per ordinem psalli possunt, secundum consuetudinem Ecclesiarum et monasteriorum. Sane qui legis, considera, quia unus psalmus ad multos dies sanctos pertinet; et psalmi Deo multipliciter iterantur per singulos dies. Nam est psalmus qui ubique psalli potest. Alii iterum sunt, qui ad unius diei figuram pertinent; appensantes vero qualis personæ fieret, utrum religiosæ, an laicæ. De psalmis qui quinta feria ante passionem, aut qui in ipsa passione Domini dicuntur; atque in natales sanctorum exinde eligendi sunt psalmi; ita etiam de canticis prophetarum seclimus, ut non in diebus supradictis confuse psallantur: sed qui in quo die dici debeant, qui legis invenies.

Ad majores operas pertinet psalmus LXXVII. Catechumenis et electis, XXIV. Per jejunium, XIX, XXXIV et LXXII. De baptismo per Pascha, LXIV. De lamentatione, CXXXI. Ad conventionem fratrum, CXXXIII. Ad benedictionem, CXXXIII. Ut laudes ante Deum fundantur, IX. Ut pœniteat homo, L. De fixa file, X. De monedo, CVIII. Ut oculum pudicitix agas, I. De vigiliis in grabbato, VI. De justitia, XIV. De honesta oratione, LXXXV. De communione cum omnibus hominibus, vel pauperibus, XL. De Natali Domini, CIX. De Trinitate, ut non timeatur homo, IX. De insidiis hæresum, III. De monendo proximum, IV. De spe in Deum, XXII. De credulitate, X. De oratione in homine, XXX. Benedictio super principes, XX. De amore legis, XXVI. De tribulatione inimicorum, XXV. Ut creatura creatorem laudet, CII. De martyrio, XLIV et L. De persecutoribus, LXXXII. Dum intras ad alienigenam, LXXXI. Oratio super agrum, LXXXIII. Oratio nocturni temporis, XC. Oratio ad altare, XXXIII.

EPISTOLA LII.

AD AUGUSTINUM.

(Inter S. Augustini epistolas ultima habetur in edit. Benedict. cum hoc argumento: *Augustino Anonymus* (non enim Hieronymus, ut ex stylo liquet, tametsi in ipsius epistolis edita sit num. 50), significans se merore gravi affectum, quod ipsum cum Severo simul non reperit in urbe Leges, et quanto ipsum amore prosequatur exponens.)

EPISTOLA LIJ.

GUICONIS², MAJORIS CARTUSIÆ PRIORIS QUINTI, AD FRATRES DURBONENSES.

De supposititiis B. Hieronymi epistolis.

Amicis et fratribus in Christo dilectissimis, Lazaro Durbonensi priori, et cæteris in eadem eremo Deo famulantibus, Cartusie prior vocatus Guigo, æternam a Domino salutem.

Inter cætera catholicorum virorum, quæ ad eru-

¹ Editæ primum est a Mabillonio *Analectorum* tom. I, et in appendixe operum S. Bernardi. Nos nec transulimus criticæ præfationis loco in supposita Hieronymi scripta.

² Auctor sæculo duodecimo fere medio floruit: ut magis ingenium hominis atque acere iudicium barbaris illis temporibus admireris.

ditionem fidelium elaboraverunt opera, quæ nostra quoque parvitas congregare studuit, vel emendare, etiam epistolas B. Hieronymi, quotquot potuimus, undecumque quæsitæ, et pro concessa a Deo facultate, mendacis expurgatas, in unum grande volumen re-legimus. Abscidimus autem ab iis quasdam, quas vel ex aliorum doctorum scriptis, vel ex styli, sententiarumque distantia, titulo tanti viri comperimus indignas: ex quibus illa est, cujus est titulus ad DEMETRIADEM, hoc habens initium: *Si summo ingenio, parique fratus scientia*. Hanc quippe B. Augustinus in opere contra Pelagianum *de Gratia Christi et de Peccato originali*, ejusdem Pelagii esse dicit, quædam ipsius frustra¹ tractatu suo interserens, atque redarguens. Huic adduntur et istæ, ad TRIANUM *de morte filii*, cujus initium tale est: *Charitatis tuæ scripta percepi*. Ad OCEANUM *consolatoria*, tale habens initium: *Diversorum opprobria, tribulationes multiplices*. Ad VIDUAM, quæ sic incipit: *Magnam humilitati nostræ fiduciam scribendi*. Ad VIRGINEM, sive ad FILIAM MAURICI, dupliciter quippe intitulata reperitur, exordium istud accipiens: *Quantam in cælestibus beatitudinem. Nēm de lapsu*

A virginis, sive de pœnitentia ad SUSANNAM (uterque enim titulus in diversis codicibus invenitur) quæ tam diversis titulatur auctoribus, ut eorum nullius sit decoranda vocabulo; cujus hoc est in quibusdam libris initium: *Puto leve esse crimen*. In aliis istud: *Quid agis, anima? quid cogitationibus æstuas?* Ad DESIDERIUM *de XII lectoribus*, a nescio quo in irrisionem doctorum composita. Ad CELANTIAM, sic incipiens: *Veteris scripturæ celebrata sententia est*. Hæc stylo quidem nobiliore est scripta; sed nec sic B. Hieronymo digna. Postrema est, *De originæ animæ disputatio*, quasi inter B. Hieronymum et Augustinum; ubi licet multa ex eorum scriptis ponantur, falsa tamen est: tum quia præfati doctores numquam inter se præsentialiter sunt locuti; tum quia eadem quæstio nec apud eos, nec apud cæteros fidei catholicæ sectatores adhuc usque potuit liquido desuiri. Hujus disputationis tale reperitur principium: *Cum apud vos cælestis eloquentiæ purissimi fontis*. Ne autem prædicti doctoris epistolæ sine rationabili causa apud imperitos suo videantur numero minutæ, has nostræ parvitatæ litteras in principio collocatæ. Valete. Orate pro nobis.

¹ Perperam apud Mabilonium frustra, operarum mendo.

S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI,

OPERUM MANTISSA

CONTINENS

SCRIPTA SUPPOSITITIA.

PARS SECUNDA.

SCRIPTA VARIi GENERIS.

DE FORMIS HEBRAICARUM¹ LITTERARUM.

(Ex codice ms. Mediol. Ambros. Biblioth.)

Hebraicarum litterarum formæ duæ sunt: una C qua Judæi. Ea de causa captivi facti Israel, et Babyloniam ducti, jussit rex Assyriorum, ne desert-

¹ Ut nihil sit dubium descriptionis hujus auctorem, quisquis ille fuerit, Hieronymi nomen et calumniam mentiri, a cujus ingenio et doctrina abest humanæ quantum; digna tamen visa ipsa est, quæ

publici juris sciret, quippe quæ litterarum Hebraicarum formam repræsentat, quantum scio hactenus editis atque ipso Murnaceusi apud Montfauconium alphabeto antiquiorem.